MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Skirmantas Bikelis

TYČINĖ KALTĖ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2007

Disertacija rengta 2003 – 2007 metais Mykolo Romerio universiteto
Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedroje

Mokslinis vadovas:
prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas (Mykolo Romerio universitetas,
socialiniai mokslai: teisė – 01S)

TURINYS

Įvadas *5*

Tyrimų apžvalga *8*

Darbo metodologija *10*

1. Kaltės samprata baudžiamojoje teisėje *12*

1. 1. Įvadinės pastabos *12*

1. 2. Grynoji psichologinė kaltės teorija *16*

1. 3. Grynosios psichologinės kaltės teorijos privalumai ir kritika *18*

1. 3. 1. Grynosios psichologinės kaltės teorijos privalumai *18*

1. 3. 2. Grynosios psichologinės kaltės teorijos kritika *19*

1. 3. 2. 1. Kaltės pagrindimo, esant asmens nusikalstamam nerūpestingumui, problema *19*

1. 3. 2. 2. Kaltininko baudžiamosios atsakomybės pagrindimo subjektyviuoju aspektu (jo teisinio smerktinumo) problema *22*

1. 3. 2. 3. Grynosios psichologinės kaltės teorijos metodologinio pagrindo problema *26*

1. 4. Socialinė - psichologinė kaltės teorija *28*

1. 5 Socialinės – psichologinės kaltės teorijos privalumai ir kritika *31*

1. 6. Norminė kaltės teorija *34*

1. 7. Norminės kaltės teorijos privalumai ir kritika *39*

1. 8. Vertinamoji kaltės teorija *44*

1. 9. Kaltės samprata Lietuvos Respublikos BK kontekste *45*

2. Tyčinės kaltės intelektinis momentas *48*

2. 1. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas *48*

2. 1. 1. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas *48*

2. 1. 1. 1. Įvadinės pastabos *48*

2. 1. 1. 2. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo dalykas *49*

2. 1. 1. 3. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo turinys *56*

2. 1. 1. 4. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo nustatymas *61*

2. 1. 1. 4. 1. Nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės išorinio pavidalo suvokimas *62*

2. 1. 1. 4. 2. Kitos faktinės aplinkybės suvokimo prielaidos *63*

2. 1. 1. 5. Abejonė kaip suvokimo forma *67*

2. 1. 1. 6. Nusikalstamą veiką kvalifikuojančių požymių suvokimas ir jo įtaka kaltės formai *81*

2. 1. 2. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo, nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo santykis *87*

2. 1. 3. Nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimo ar tokio suvokimo galimybės vieta baudžiamosios teisės sistemoje *95*

2. 1. 4. Veikos neteisėtumo suvokimas *99*

2. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas *103*

2. 2. 1. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas kaip būtinas tyčios požymis *103*

2. 2. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymo laipsnių samprata *113*

2. 2. 3. Numatymo laipsnis atskirose tyčios rūšyse *115*

2. 2. 3. 1. Numatymo laipsnis tiesioginėje tyčioje *115*

2. 2. 3. 2. Numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje *116*

3. Tyčinės kaltės valinis momentas *137*

3. 1. Valinis momentas tiesioginėje tyčioje *137*

3. 2. Valinis momentas netiesioginėje tyčioje *155*

3. 2. 1. Įvadinės pastabos *155*

3. 2. 2. Netiesioginės tyčios valinis momentas kaip emocinė kaltininko nuostata *156*

3. 2. 2. 1. Pritarimo (sutikimo) teorija *156*

3. 2. 2. 2. Abejingumo teorija *159*

3. 2. 3. Netiesioginės tyčios valinis momentas kaip teisinė fikcija *161*

3. 2. 3. 1. „Padarinių nevengimo“ teorija *162*

3. 2. 3. 2. Intelektinė teorija *163*

Išvados *170*

Pasiūlymai *172*

Disertacijoje panaudoti šaltiniai *173*

Priedai *188*

ĮVADAS

Tiriamoji problema. Šiame darbe tiriama tyčinės kaltės, - vieno iš būtinų daugelio nusikalstamų veikų požymio, - problematika. Ši problematika neapsiriboja atskirų tyčinės kaltės požymių, sudarančių tyčinės kaltės intelektinį ir valinį momentus, turinio analize. Tiriama ir šių požymių pateisinimo kaip tyčinės kaltės požymių problema. Šiame darbe į tyčinės kaltės požymius nežvelgiama kaip į nekvescionuojamą duotybę. Keliami klausimai: ar tikrai visi įstatymų leidėjo suformuluoti tyčinės kaltės požymiai yra reikalingi grindžiant asmens baudžiamąją atsakomybę už tyčinę nusikalstamą veiką (pvz., nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas, sąmoningas leidimas kilti nusikalstamos veikos padariniams ir pan.), o jei reikalingi – ar tikrai jų vieta turėtų būti tyčinės kaltės institute. Keliant tokius klausimus neišvengiamai tenka įsigilinti į baudžiamosios atsakomybės pagrindų sistemos (nusikalstamos veikos struktūros), ir ypač kaltės, kaip svarbios šios sistemos dalies, problematiką. Kita vertus, nustačius būtinus tyčinės kaltės požymius, tenka spręsti problemą, kaip šie požymiai turėtų būti formuluojami ir aiškinami, kad jie, o kartu ir tyčinės kaltės institutas apskritai, būtų ne tik tinkamai pagrįsti teoriškai, bet ir būtų funkcionalūs praktiniu požiūriu, ir taip padėtų siekti baudžiamajai teisei keliamų tikslų.

Darbo aktualumas, naujumas ir reikšmė. Profesorius V. Piesliakas, dar galiojant 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui (toliau – 1961 m. BK), yra rašęs: „Kaltės formos ir jų konkrečios formuluotės yra įtvirtintos galiojančio kodekso 9 ir 10 straipsniuose. Įdomu, kad nuo pat 1961 m., t. y. galiojančio BK priėmimo, jos nė karto nebuvo papildytos ar pakeistos. Dėl tokio stabilumo galima būtų daryti išvadą, kad jos yra idealios. Tačiau, mano nuomone, jose yra nemažai trūkumų. Tik paprasčiausiai įstatymas buvo sau, o praktika – sau"[1]. Priėmus 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK), kaltės formų definicijos praktiškai nepakito. Baudžiamasis įstatymas tik buvo papildytas tiesioginės tyčios definicija, skirta formaliomis sudėtimis aprašytoms nusikalstamoms veikoms. Taigi naujajame BK numatytos tyčios definicijos faktiškai yra perimtos iš XX a. vidurio tarybinių įstatymų, kartu su visais jų trūkumais, apie kuriuos užsimena V. Piesliakas. Nuo XX a. vidurio iki šių dienų tyčinės kaltės institutas ir įstatyminės tyčios formuluotės Lietuvoje nebuvo gilaus, sisteminio, visą institutą apimančio tyrimo objektu (ką laikyčiau viena pagrindinių kaltės formų definicijų ilgaamžiškumo ir atotrūkio nuo praktikos poreikių priežastimi). Tyčinės kaltės institutą Lietuvos baudžiamojoje teisėje galima būtų palyginti su praeities civilizacijų statytu, apleistu ir džiunglėmis apaugusiu miestu, per kurį Lietuvos teisėsaugos institucijoms vos ne

[1] **Piesliakas V.** Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse : Habilitacinis darbas. Socialiniai mokslai: teisė (6F). - Vilnius: Lietuvos policijos akademija, Vilniaus universitetas, 1995. P. 47.

kiekvienoje baudžiamojoje byloje (ypač nužudymų, sveikatos sutrikdymų, seksualinių nusikaltimų, kontrabandos, nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, taip pat grobimų bylose ir kitose) tenka „skintis kelią“ iš esmės neturint jokio išsamiai teoriškai pagrįsto orientyro. Šis disertacinis tyrimas yra pirmasis išsamus tyčinės kaltės instituto tyrimas Lietuvoje, kuriuo mėginama padėti pamatus naujam šiuolaikiniam, tiek Vakarų, tiek Rytų Europos ir kitų valstybių baudžiamosios teisės pasiekimais besiremiančiam mokslui apie tyčią bei kaltę apskritai, ir kuriame, teikiant didelę reikšmę baudžiamosios teisės praktiniam funkcionalumui, siekiama pateikti teoriškai pagrįstų ir praktiškai įgyvendinamų tyčinės kaltės nustatymo problemų sprendimų.

Darbo tikslas ir uždaviniai. *Disertacinio darbo tikslas* – remiantis jau primirštais ir naujausiais baudžiamosios teisės ir kitų mokslų pasiekimais, kompleksiškai, atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės pagrindų sistemą, išanalizuoti tyčinės kaltės struktūrą ir atskirus jos elementus, identifikuoti esminius probleminius teorinius klausimus bei tipiškiausias praktines problemas, ir pateikti siūlymus, kaip naujos reglamentacijos ar (ir) įstatymo aiškinimo keliu būtų galima šiuos klausimus ir problemas išspręsti.

Disertacinio darbo uždaviniai:

1) Atlikti Lietuvoje vyraujančių bei kitų baudžiamojoje teisėje egzistuojančių kaltės sampratų (teorijų) analizę ir nustatyti tinkamiausiąją Lietuvos baudžiamajai teisei;

2) Atskleisti aplinkybių, kurias turi suvokti tyčinės nusikalstamos veikos kaltininkas, ratą ir jo suvokimo turinį bei teismų praktikoje būdingas šio suvokimo nustatymo ir vertinimo problemas;

3) Atskleisti kaltininko nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio (neteisėtumo) suvokimo turinį ir šio suvokimo vietą baudžiamosios atsakomybės už tyčinę nusikalstamą veiką pagrindų sistemoje;

4) Nustatyti kaltininko nusikalstamos veikos padarinių numatymo ypatumus, būdingus atskiroms tyčios rūšims bei teismų praktikoje kylančias kaltininko numatymo pobūdžio nustatymo ir vertinimo problemas;

5) Atskleisti kaltininko „noro (siekio) padaryti nusikalstamą veiką“ turinį bei tipines tiesioginės tyčios valinio momento nustatymo problemas teismų praktikoje;

6) Visapusiškai išanalizuoti baudžiamojoje teisėje pateikiamas netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimo teorijas ir suformuluoti maksimaliai konkretų netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Psichologinės kaltės teorijos nepatenkina baudžiamosios teisės poreikių.
2. Norminė kaltės teorija tiek savo turiniu, tiek vertinant jos suderinamumą su galiojančio BK

nuostatomis, yra Lietuvos baudžiamajai teisei visiškai tinkama kaltės teorija.

3. Tyčinės kaltės intelektiniam momentui nustatyti būtina ir pakanka, kad kaltininkas suvoktų (žinotų ar laikytų tikėtinomis) visas baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatytas faktines aplinkybes, nepriklausomai nuo to, ar nusikalstama veika aprašyta pagrindine, ar kvalifikuota sudėtimi.

4. Kaltininko nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas yra tapačios sąvokos.

5. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas (ar tokio suvokimo galimybė) yra būtina savarankiška kaltės sąlyga, neįeinanti į tyčios intelektinio momento turinį.

6. Nusikalstamos veikos padarinių numatymo (ar kitų faktinių aplinkybių suvokimo) laipsnis yra vienintelis netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijus.

7. Esminis tiesioginės tyčios požymis yra kaltininko siekis padaryti jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, o nusikalstamos veikos padarinių numatymo (ar kitų faktinių aplinkybių suvokimo) laipsnis tiesioginėje tyčioje reikšmės neturi.

8. Netiesioginė tyčia yra galima tiek materialiomis, tiek formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose.

TYRIMŲ APŽVALGA

Tyčinės kaltės institutas Lietuvos baudžiamojoje teisėje disertaciniu lygiu dar nebuvo tiriamas. Apskritai specialiai tyčinės kaltės problematikai skirtų lietuviškų mokslinių darbų, išskyrus porą G. Kiškio bei vieną V. Piesliako straipsnį, kuriuose nagrinėjami atskiri tyčinės kaltės problematikos aspektai, nėra. Ko gero, reikšmingiausiu lietuvišku mokslo apie tyčinę kaltę šaltiniu yra V. Piesliako 2006 metų vadovėlis „Lietuvos baudžiamoji teisė“, kurio plačiame subjektyviesiems nusikalstamos veikos požymiams skirtame skyriuje pateikiama detali tyčinės kaltės problematikos teorinė analizė bei aprašomi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžiai. Kiti lietuviški vadovėliai ar BK komentarai nagrinėdami tyčinės kaltės klausimą iš esmės apsiriboja glaustu teoriniu BK numatytų kaltės formų formuluočių komentavimu.

Kitokia situacija yra Vokietijos baudžiamosios teisės moksle, kuriame kaltės ir tyčios problemoms yra teikiamas (visiškai pelnytai) ypatingas dėmesys. Išskirtiniais šaltiniais, turėjusiais tiesiog revoliucinės reikšmės mokslo apie kaltę raidai, laikytini R. Frank 1907 metų veikalas „*Über den Aufbau des Schuldbegriffs*“ („Apie kaltės sąvokos sandarą“), kuriame buvo pirmą sykį pristatyta norminė kaltės teorija, o taip pat H. Velcel (H. Welzel) darbai (1940 m. baudžiamosios teisės vadovėlis ir vėlesni jo leidimai, taip pat veikalas „*Um die finale Handlungslehre – eine Auseinandersetzung mit ihren Kritikern*“ („Apie finalinį mokymą apie veiką – diskusija su kritikais“, 1949), „*Das neue Bild des Strafrechtssystems*“ („Naujas baudžiamosios teisės sistemos vaizdas“, 1951) ir kiti, kuriuose šalia finalinės veikos sampratos buvo išdėstyta ir grynoji norminės kaltės teorija.

Tyčios tyrinėjimų srityje naujomis idėjomis mokslui yra itin nusipelnę: K. Engiš (K. Engisch), iškėlęs ir išplėtojęs „Abejingumo“ netiesioginės tyčios teoriją veikale „*Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht*“ („Tyčios ir neatsargumo tyrinėjimai baudžiamojoje teisėje“, 1930); Armin Kaufman (A. Kaufmann) išplėtojęs „neįgyvendintos išvengimo valios“ arba „padarinių nevengimo“ netiesioginės tyčios teoriją straipsnyje „*Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. Die Auswirkungen der Handlungs- und Schuldlehre auf die Vorsatzgrenze*“ („Netiesioginė tyčia pažeidimo struktūroje. Veikos ir kaltės mokymų poveikis tyčios riboms“, 1958); taip pat V. Friš (W. Frisch, „*Vorsatz und Risiko*“, „Tyčia ir rizika“, 1983), R. D. Hercberg (R. D. Herzberg, „*Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten*“, „Valia tyčiniuose pažeidimuose ir jų atskyrimas nuo elgesio esant nusikalstamam pasitikėjimui“, 1988 ir kituose darbuose) ir I. Pupe (I. Puppe, „*Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis*“, „Suvokimo turinys netiesioginėje tyčioje“, 1991), savo darbuose padėję pagrindus „Intelektinei“ netiesioginės tyčios teorijai.

Daug dėmesio kaltės ir tyčios problematikai taip pat skyrė G. Arct (G. Arzt), J. Bachman (J. Bachmann), J. Bramsen (J. Brammsen), M. Fischer (M. Fišer), V. Grop (W. Gropp), G. Jakobs, V. Jancarik (W. Janzarik), H. H. Ješek (H. H. Jescheck), M. Kioler (M. Köhler), D. Kraus (D. Krauss), A. O. Krug, G. Kiuper (G. Küpper), F. fon List (F. von Liszt), S. Mal (S. Mahl), K. Roksin (C. Roxin), D. Šternberg – Lyben (D. Sternberg-Lieben), U. Šrot (U. Schroth), H. Šūman (H. Schumann), T. Triuk (T. Trück), T. Ferel (T. Verrel), T. Vaigend (T. Weigend) ir kt.

Iš anglų, amerikiečių, australų bei žydų mokslininkų, tyrinėjusių tyčinės kaltės problemas, paminėtini K. Amirtalingam (K. Amirthalingam), A. Ašvort (A. Ashworth), A. M. Dilof (A. M. Dillof), Dž. P. Flečer (G. P. Fletcher), M. Gur-Arai (M. Gur-Arye), B. Hogan, Dž. Hol (J. Hall), V. O. Holms Jn. (W. O. Holmes Jr.), I. Kugler, V. V. Kuk (W. W. Cook), Dž. L. Markus (J. L. Marcus), D. Omerod, A. Pedain, R. M. Perkins, I. P. Robins (I. P. Robbins), Dž. S. Smit (J. C. Smith), G. Teilor (G. Taylor), M. L. Travers, G. Viljams (G. Williams).

Tarp tarybinėje bei Rusijos baudžiamojoje teisėje tyčinės kaltės klausimais rašiusių autorių galima išskirti P. Dagel (Дагель П. С.), J. Demidov (Демидов Ю.), I. Filanovskij (Филановский И.), V. Filimonov (Филимонов В. Д.), I. Grevnova (Гревнова И. А.), D. Kotov (Котов Д. П.), G. Kryger (Кригер Г. А.), N. Ivanov (Иванов Н. Г.), V. Jakušyn (Якушин В. А.), P. Jani (Яни П. С.), A. Kozlov (Козлов А. П.), V. Kulygin (Кулыгин В. В.), V. Lunejev (Лунеев В. В.), N. Lias (Лясс Н. В.), V. Lifšic (Лифшиц В.), G. Nazarenko (Назаренко Г. В.), V. Nersesian (Нерсесян В. А.), B. Nikiforov (Никифоров Б. С.), P. Pančenko (Панченко П. Н.), S. Poznyšev (Познышев С. В.), A. Rarog (Рарог А. И.), V. Savinov (Савинов В. Н.), S. Skliarov (Скляров С. В.), N. Tagancev (Таганцев Н. С.), V. Tkačenko (Ткаченко В.), B. Utevskij (Утевский Б. С.), S. Veklenko (Векленко С.), B. Volkov (Волков Б. С.), J. V. Vorošylin (Ворошилин Е. В.) ir G. Zlobin (Злобин Г. А.).

DARBO METODOLOGIJA

Vienas iš plačiausiai šiame darbe naudotų metodų – **sisteminis** metodas. Šio metodo išskirtinė reikšmė tyrime buvo apspręsta šio darbo uždavinių – atskleisti tyčinės kaltės bei kaltės struktūrą, jų elementų tarpusavio santykį bei vietą baudžiamosios atsakomybės pagrindų sistemoje. Sisteminio metodo pagalba buvo aiškinamas tyčinės kaltės elementų turinys, identifikuoti pertekliniai dabartinės tyčinės kaltės sąvokos elementai, nustatyta jų tinkamesnė vieta baudžiamosios teisės sistemoje.

Konstruojant minėtas struktūras, vertinant įvairių autorių argumentaciją neapsieita be **teiginių ir argumentavimo logikos** metodų taikymo (pvz., simplifikacijos, privedimo iki absurdo metodų taikymo bei vidinio prieštaravimo, *idem per idem*, argumentų iš nežinojimo (netikrosios dilemos), sąlygų ir išvadų sukeitimo ir kitų argumentavimo klaidų šalinimo).

Baudžiamosios teisės nuostatos turi sudaryti ne tik nuoseklią logišką sistemą. Ko gero yra dar svarbiau, kad jos būtų humaniškos ir kartu leistų pasiekti baudžiamajai teisei keliamą tikslą – užtikrinti efektyvią konkrečiai visuomenei svarbiausių vertybių apsaugą. Tad darbe naudotas ir **vertybinio (baudžiamojo politinio) sprendimo** metodas, kurio pagalba buvo parenkama viena iš logiškai - sistemiškai galimų išvadų, atsižvelgiant į išvados potencialą prisidėti prie humaniškos ir efektyvios baudžiamosios teisės kūrimo. Šio metodo naudojimas betarpiškai siejasi ir su **prognozavimo** metodo naudojimu.

Tyrimo metu teko įsitikinti, kad tyčinės kaltės problematika praktiškai nepavaldi laikui ar erdvei. Ji yra universali ir sena kaip pati baudžiamoji teisė. Ko gero nesuklysiu pasakęs, kad visos tautos visais laikais įžvelgė būtinybę diferencijuoti atsakomybę už į žalos padarymą nukreiptą ar itin rizikingą („tyčinį“) žmogaus elgesį ir elgesį, kuriuo keliama nedidelė žalos padarymo rizika ar ši rizika yra nesuvokiama („neatsargus elgesys“) ir, kas įdomiausia, kylančios problemos pernelyg nesiskyrė ir nesiskiria. Dėl to darbe itin daug dėmesio skirta **lyginamajam** ir **istoriniam** metodams, autoriui suteikusiems ypatingai daug informacijos identifikuojant pagrindines darbo problemas, ieškant jų sprendimų bei vertinant šių sprendimų įgyvendinimo galimybes praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje.

Darbe ribotai naudotas **lingvistinis** teisės aiškinimo metodas, kadangi teko įsitikinti, kad nemaža dalis baudžiamosios teisės sąvokų pasižymi specifiniu teisiniu turiniu, kuris menkai siejasi su kasdienės kalbos ar kitų mokslų vartojamų analogiškų sąvokų reikšmėmis.

Pagrindinis tyrime taikytas empirinis metodas yra **dokumentų analizė**. Tyrime nebuvo orientuojamasi į teismų praktikos analizės kiekybinius rodiklius (tolygi visų Lietuvos regionų teismų reprezentacija, statistinė bylų analizė ir pan.). Siekta atlikti kokybinį teismų praktikos tyrimą, iš peržiūrėtų 1998 – 2007 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, 2004 – 2006

metų Vilniaus ir Kauno apygardų teismų ir Kauno miesto bei Vilniaus miesto pirmojo, antrojo ir trečiojo apylinkės teismų baudžiamųjų bylų atrenkant ir detaliai analizuojant tas bylas, kurios geriausiai iliustruoja tam tikro disertacijos klausimo problematiką (atrinktos atitinkamai 43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, 22 Vilniaus apygardos, 5 Kauno apygardos, 4 Kauno miesto apylinkės, 6 Vilniaus miesto pirmojo ir 2 antrojo apylinkės teismų bylos). Tyrime analizuotos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių (Vokietijos, Australijos, JAV) aukščiausiųjų teisminių instancijų nagrinėtos reikšmingiausios bylos, leidusios iškelti kai kuriuos Lietuvoje dar nepasitaikiusius probleminius tyčinės kaltės aspektus bei įvertinti, kaip praktikoje gali būti įgyvendinti kai kurie šioje disertacijoje pateikiami siūlymai.

1. Kaltės samprata baudžiamojoje teisėje

1. 1. Įvadinės pastabos

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 14 straipsnyje tyčia ir neatsargumas įvardijami kaip kaltės formos. Siekiant atskleisti vienos iš kaltės formų – tyčinės kaltės – sampratą, manytina, tikslinga pirma išsiaiškinti bendresnės kategorijos – kaltės – sampratą baudžiamojoje teisėje.

Lietuvos Respublikos BK, kaip ir didelė dalis kitų valstybių BK, nepateikia kaltės sąvokos. Jame nėra ir tiesioginės nuorodos į kurią nors iš baudžiamosios teisės teorijoje egzistuojančių kaltės sampratų (teorijų). Taigi baudžiamosios teisės doktrina iš esmės yra laisva rinktis, kokia kaltės samprata vadovautis. Renkantis, kuriai iš kaltės teorijų galima būtų suteikti pirmenybę, manau, yra būtina atsižvelgti į du momentus: pirma, būtina įsitikinti, kad teorija yra nuosekli ir tenkina baudžiamosios teisės poreikius (logiškai pagrindžia asmens kaltę visais atvejais, kai egzistuoja socialiai pagrįsta būtinybė asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn, ir riboja atsakomybės taikymą, kai tokios būtinybės nėra), antra, kad jos teiginiai harmoningai dera su atskiromis BK nuostatomis.

Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje išskiriamas kaltės teorijas galima sugrupuoti į dvi kaltės sampratų kryptis (paradigmas). Kaltės teorijos priskyrimą vienai ar kitai krypčiai lemia tai, kokia principinė nuostata (iš dviejų galimų) yra akcentuojama apibrėžiant kaltę:

1) kaltė – tam tikras asmens psichinis santykis su baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytais *objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais* (psichologinė kaltės sampratų kryptis);

2) kaltė – tai tam tikras asmens psichinis santykis su *teisės normų reikalavimais* (tuo pačiu ir su teisės normų ginamomis vertybėmis) (norminė kaltės sampratų kryptis).

Šios kryptys gryniausiu pavidalu pasireiškia kraštutinėse – grynojoje psichologinėje ir grynojoje norminėje kaltės teorijoje. Link kaltės sampratų skalės ,,vidurio" nuo grynosios psichologinės teorijos yra socialinė – psichologinė kaltės teorija, akcentuojanti kaltininko psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, bet tam tikra apimtimi teikianti reikšmę ir asmens santykiui su teisės normų reikalavimais, jų ginamomis vertybėmis. Ne tokia radikali kaip grynoji norminė kaltės teorija yra taip vadinama ,,vyraujanti" arba ,,vyraujančios nuomonės" (vok. *herrschende Meinung (h. M.)*) norminė kaltės teorija (šiuo metu dominuojanti Vokietijos baudžiamosios teisės sistemos šalyse) bei jos tarybinė - rusiška variacija – vertinamoji kaltės teorija, kuriose akcentuojamas kaltininko nepakankamai pagarbus ar priešiškas požiūris į teisinius reikalavimus ir visuomenėje priimtas vertybes, bet jo psichiniam santykiui su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais taip pat teikiama nemaža reikšmė.

Iš karto reikia pažymėti, kad psichologinės krypties kaltės teorijų pavadinimai baudžiamosios teisės teorijoje nėra nusistovėję ir iš esmės yra sąlyginiai. Grynosios psichologinės kaltės teorijos (,,grynojo psichologizmo kaltės moksle", vok. *rein Psychologismus in der Schuldlehre*) terminą vartojo vienas žymiausių XIX a. antros pusės, XX a. pradžios Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų F. fon List (F. v. Liszt)[2]. Tuo tarpu šiuolaikinių Vokietijos mokslininkų darbuose grynoji psichologinė ir socialinė – psichologinė kaltės teorijos vadinami bendru psichologinės kaltės teorijos pavadinimu[3]. Kadangi visa psichologinės kaltės kryptis Vokietijos baudžiamosios teisės moksle buvo pripažinta kaip negalinti padėti išspręsti baudžiamajai teisei keliamų uždavinių ir atmesta dar XX a. pirmojoje pusėje, galima suprasti šių mokslininkų nenorą išskirti atskiras atmestos krypties teorijas ir analizuoti jų ypatumus. Lietuvos baudžiamojoje teisėje, apibūdindamas grynąją psichologinę kaltės teoriją, ,,psichologinės" kaltės teorijos terminą vartoja G. Švedas[4]. Kadangi toliau darbe sieksiu parodyti atskirų psichologinės krypties kaltės teorijų ypatumus, be to, siekdamas, kad atskiros teorijos pavadinimas nesidubliuotų su visos kaltės teorijų krypties pavadinimu, toliau vartosiu grynosios psichologinės kaltės teorijos terminą.

Psichologinė – socialinė kaltės teorija (vyraujanti Lietuvoje, Rusijoje, Baltarusijoje ir kai kuriose kitose istoriškai tarybinės baudžiamosios teisės sistemai priklausiusiose šalyse), Lietuvos ir Rusijos mokslininkų darbuose vadinama įvairiai: psichologine[5], socialine[6], psichologine – normine[7], psichologine – socialine[8]. Visuose šiuose siūlymuose yra racionalus grūdas, tačiau, manyčiau, priimtiniausias yra pastarasis rusų profesoriaus A. Kozlov (Козлов А.) siūlomas terminas. Manau, netikslu būtų vienai psichologinės krypties teorijų suteikti visos teorijų krypties pavadinimą ir ją vadinti „psichologine" kaltės teorija. Taip pat, mano nuomone, aptariamoje kaltės teorijoje norminai aspektai nėra taip išvystyti, kad sudarytų lygiavertę atsvarą grynosios psichologinės teorijos teiginiams ir ją būtų galima vadinti „psichologine – normine".

---

[2] **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. – 1. B. - 26. Aufl. – Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter. 1932. S. 228.

[3] Žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2. Aufl. – Berlin; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Mailand; Paris; Singapur; Tokyo: Springer, 2001. S. 240; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band 3. Aufl. – München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997. S. 728; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. – Berlin: Duncker & Humbolt, 1996. S. 420; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P.130.

[4] Baudžiamoji teisė: bendroji dalis / **A. Abramavičius, A. Čepas, A. Drakšienė** ir kt.. - 3-asis leid., patais. ir papild.. - Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 202.

[5] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным признакам. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2003. С. 64; **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2003. С. 7; **Савинов В. Н.** Об уголовно-правовой регламентации вины и ее форм. // Категориальный апарат уголовного права и процесса. Ярославский государственный университет. Ярославль. 1993. С. 117; **Мальков В.** Вина – основание юридической ответственности. // Законность. 1993. No. 11. С. 29 ir kt.

[6] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001.Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 203.

[7] **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. – Москва: Спарк. 2000. С. 12.

[8] **Козлов А. П.** Понятие преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. С. 564.

,,Socialinės" kaltės teorijos pavadinimas pabrėžia jos skirtumą nuo tai pačiai krypčiai priklausančios grynosios psichologinės teorijos, bet ,,psichologinės – socialinės" kaltės pavadinimas parodo ne tik šį skirtumą, bet ir nurodo, kokiai krypčiai ši kaltės teorija priklauso. Todėl toliau darbe bus vartojamas būtent šis terminas.

Taip pat reikia pažymėti keletą pastabų dėl mokslininkų priskyrimo prie vienos ar kitos kaltės teorijos atstovų. Analizuojant Rusijos ir tarybinių mokslininkų darbus, tenka gana dažnai susidurti su autorių nenuoseklumu, neleidžiančiu vienareikšmiškai įvertinti jų pozicijos. Pavyzdžiui, A. Rarog (Papor A.) rašo, kad nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas yra būtinas tyčios požymis (t. y. šalia santykio su nusikalstamos veikos objektyviaisiais požymiais, akcentuojamas ir asmens santykis su įstatymo reikalavimais)[9]. Atrodytų, kad A. Rarog yra tipiškas socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovas. Tačiau toliau, kalbėdamas apie kaltininko klaidos reikšmę baudžiamojoje teisėje, jis teigia, kad asmens klaida dėl daromos nusikalstamos veikos neteisėtumo jokios įtakos jo kaltei neturi[10] (t. y. asmens santykį su įstatymo reikalavimais laiko nereikšmingu, kaip teigia grynosios psichologinės teorijos atstovai). Logika lyg ir reikalautų, kad požymio, kurio suvokimą autorius laiko būtinu tyčinės kaltės požymiu, nesuvokimas turėtų šalinti tyčią. Bet A. Rarog pozicija šiuo požiūriu nėra nuosekli.

Šalia kai kurių autorių teorinio nenuoseklumo, tenka susidurti ir su kitokio pobūdžio nenuoseklumu – teorijos ir praktikos atskyrimu. Pavyzdžiui, TSRS mokslininkai P. Dagel ir D. Kotov (Дагель П., Котов Д.), nuosekliai išdėstę kaltės sampratą, kuri visiškai atitinka socialinę – psichologinę kaltės teoriją, reziumuoja, kad teisme nėra jokio reikalo įrodinėti kaltės socialinio turinio, nes ,,teismas – ne mokslinė įstaiga, o valstybės institucija, užsiimanti praktine veikla"[11]. Kadangi čia turima galvoje ne tai, kad įrodinėjimo nereikalauja preziumuojamas socialinis kaltės turinys, kuris, kilus abejonei, turėtų būti įrodinėjamas, bet norima pasakyti, kad socialinis kaltės aspektas apskritai negali būti teisminio nagrinėjimo dalyku, belieka stebėtis, kokia prasmė siūlyti kaltės sampratą, kuri skirta ne praktinei teismų ir kitų teisėsaugos institucijų veiklai, o vien mokslo įstaigoms.

Dėl šių aplinkybių kai kurių autorių priskyrimas prie vienos ar kitos teorijos atstovų šiame darbe yra kiek sąlygiškas.

Kriterijai, kurių visuma leidžia išskirti savarankiškas kaltės teorijas, yra šie:

1) kaltės sąvoka;

2) kaltės turinys;

3) kaltės struktūra;

---

[9] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 81.

[10] Там же, С. 172.

[11] **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления и ее установление. - Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974. С. 69.

4) kaltės vieta nusikalstamos veikos struktūroje.

Nagrinėjant kiekvieną kaltės teoriją, jie bus nurodyta tvarka aptariami.

1. 2 Grynoji psichologinė kaltės teorija

Grynoji psichologinė kaltės teorija baudžiamosios teisės moksle susiformavo XIX a. pirmoje pusėje kaip pirmoji moksliškai pagrįsta (žiūrint šių dienų akimis) kaltės teorija. Tuo laikotarpiu suklestėjus gamtos mokslams, baudžiamojoje teisėje taip pat buvo pamėginta kaltę apibrėžti gamtos mokslų suformuluotų sąvokų pagalba, tokiu būdu jai suteikiant aiškiai apibrėžtą ir empiriškai patikrinti (bei įrodyti) galimą turinį, kokiu nepasižymėjo ligi tol plačiai paplitusi dar iš teologinės baudžiamosios teisės atėjusi bei G. V. F. Hegel ir jo mokinių propaguojama kaltės kaip ,,piktos valios" samprata[12].

Grynoji psichologinė kaltės teorija, kartu su socialine – psichologine kaltės teorija, išlaikė vyraujančias pozicijas Vokietijos baudžiamojoje teisėje iki XX a. pradžios. Ikitarybinėje ir post-tarybinėje Rusijoje, taip pat TSRS ši teorija sulaukė palankaus požiūrio ir turi šalininkų ligi šių dienų. Kaip nuoseklius jos atstovus galima paminėti šiuolaikinius rusų mokslininkus P. Pančenko (Панченко П.) ir L. Sirotkin (Сироткин Л.), taip pat žymius XX a. vidurio TSRS baudžiamosios teisės specialistus M. Šargorodskij (Шаргородский М.), I. Filanovskij (Филановский И.) ir B. Volkov (Волков Б.).

> Kiek dviprasmiška yra G. Švedo pozicija. Aiškindamas baudžiamojo įstatymo nuostatas, jis daro išvadas, kurios, mano manymu, visiškai sutampa su kitų grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovų mintimis. Dėl to toliau G. Švedo pavardė bus minima šalia šios kaltės teorijos atstovų pavardžių. Kita vertus, G. Švedo priskyrimas prie grynosios psichologinės kaltės teorijos šalininkų, mano nuomone, yra kiek sąlygiškas. Reikalas tame, kad, aiškindamas baudžiamąjį įstatymą ir darydamas grynajai psichologinei kaltės teorijai būdingas išvadas, šis mokslininkas kartu daro pastabas, kuriomis jis išreiškia pritarimą, jo nuomone, iš įstatymo nesekančioms, bet baudžiamosios teisės literatūroje išsakomoms alternatyvioms idėjoms, būdingoms ne grynajai psichologinei, bet socialinei psichologinei kaltės sampratai[13]. Be to, kaltės teorijų apžvalgoje G. Švedas pripažįsta esminį grynosios psichologinės kaltės teorijos (kaip nurodo – psichologinių kaltės teorijų) trūkumą – negalėjimą pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atveju, jos nesugebėjimą atskleisti nusikaltimo socialinius bruožus ir pripažįsta, kad XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ši kaltės teorija dėl minėtų priežasčių patyrė krizę[14].

---

[12] Žr.: **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 185 – 187, 728 – 730; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 419 – 421; **Rüping H.** Schuld, Verantwortung und Strafe in rechtsgeschichtlicher Sicht // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988. S. 118 – 120; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. Москва: Государственное издательство юридической литературы. 1950. С. 110 – 112.

[13] Antai, G. Švedas pažymi, kad veikos draudžiamumo suvokimas nėra tyčios turinio elementas, tačiau kartu pabrėžia, kad ,,mokslinėje literatūroje neretai akcentuojama, kad tyčios atveju asmuo turi suvokti ne veikos pavojingumą, o jos draudžiamumą. Tokia nuostata yra demokratiškesnė ir priimtinesnė, nes leidžia išvengti objektyvaus pakaltinimo galimybių", - Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206, 217.

[14] Ten pat, P. 203.

Grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovų požiūriu, kaltė – tai (vien tik) asmens psichinis santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje.

> Pačių mokslininkų pateikiami apibrėžimai iš pirmo žvilgsnio skiriasi nuo ką tik pateiktojo. Pvz., G. Švedas kaltę apibrėžia kaip asmens psichinį santykį su daroma veika (veikimu ar neveikimu) ir pasekmėmis[15]. I. Filanovskij – kaip asmens psichinį santykį su jo daromu nusikaltimu, pasireiškusį tyčia ar neatsargumu[16]. Vis tik platesnė mokslininkų darbų analizė parodo, kad šių apibrėžimų turinys visiškai sutampa su anksčiau pateiktu apibendrintu grynajai psichologinei kaltės teorijai būdingu kaltės apibrėžimu. Šios teorijos atstovų teigimu, kaltė pasireiškia tik tyčia arba neatsargumu. Taigi iš tyčios ar neatsargumo turinio galima spręsti, ką autoriai laiko kaltės turiniu. Pvz., G. Švedo teigimu, ,,tyčiai būdingi trys požymiai: 1) pavojingos veikos suvokimas, 2) pavojingų pasekmių numatymas, 3) šių pasekmių siekimas arba sąmoningas leidimas joms kilti"[17]. Pastarieji du požymiai apibūdina asmens psichinį santykį su padariniais. Tačiau pirmasis požymis nereiškia vien psichinio santykio su daroma pavojinga veika. G. Švedas jį aiškina taip: ,,veikos pavojingumo suvokimas – tai suvokimas tų aplinkybių, kurios sudaro nusikaltimo dalyką ir objektyviąją pusę"[18]. Taigi kaltė, anot G. Švedo, neapsiriboja vien asmens psichiniu santykiu su pavojinga veika ir pavojingais padariniais (kaip galima pamanyti, skaitant lakonišką kaltės apibrėžimą), o apima visus objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, išskyrus objektą ir bendruosius subjekto požymius.

Į kaltės (ir jos formų) turinį nuoseklūs grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovai neįtraukia daromos nusikalstamos veikos socialinių - norminių požymių suvokimo, t. y. nusikalstamos veikos neteisėtumo (prieštaravimo įstatymų reikalavimams), jos pavojingumo (esminio žalingumo įstatymo ginamoms vertybėms), objekto (pažeidžiamų įstatymo ginamų vertybių) suvokimo. Šie požymiai apibūdina nusikalstamą veiką darančio asmens santykį su įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis, kuris, kaip minėta, pagal grynąją psichologinę kaltės teoriją nėra reikšmingas.

Atitinkamai, klaida dėl nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) jokios reikšmės sprendžiant kaltės klausimą neturi[19]. Grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovai griežtai

---

15 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 201.

16 Курс советского уголовного права. Общая часть. Том 1. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А.** - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1968. С. 405.

17 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206.

18 Ten pat. Kaip vadovėlio autoriai nurodo, nusikalstamos veikos objektyviąją pusę apibūdina veika, pasekmės, priežastinis ryšys tarp veikos ir pasekmių, nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, primonės ir kitos aplinkybės. Objektas, vadovėlio autorių nuomone, nepriklauso nusikalstamos veikos objektyviajai pusei, žr. ten pat, P. 150.

19 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206, 217 - 218; **Панченко П. Н.** Содержание вины в уголовном праве. // Актуальные проблемы теорий борьбы с преступностью и правоприменительной практики. Сибирский юридический институт МВД РФ. Красноярск. 2003. С. 53; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А.** 1968. С. 450 - 451.

laikosi principo *ignorantia iuris nocet* (lot. įstatymo nežinojimas žeidžia (t. y. nešalina ir nelengvina atsakomybės)).

Pagal aptariamą teoriją kaltės struktūra apsiriboja jos formomis – tyčia arba neatsargumu[20]. Kiti elementai (pvz., pakaltinamumas, nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas) kaltei nepriskiriami.

Galiausiai, grynoji psichologinė kaltės teorija pasižymi tuo, kad kaltė suprantama kaip nusikalstamos veikos požymis, aprašytas nusikalstamos veikos sudėtyje[21].

1. 3 Grynosios psichologinės kaltės teorijos privalumai ir kritika

1. 3. 1 Grynosios psichologinės kaltės teorijos privalumai

Grynoji psichologinė kaltės teorija, kaltę apibūdinanti kaip asmens psichikos ir jo daromos nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių ryšį, neleidžia pripažinti asmens kaltu, jei nenustatoma nors vieno iš šių elementų – nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių ar asmens baudžiamosios teisės požiūriu reikšmingo psichinio santykio su jais.

Taigi grynoji psichologinė kaltės teorija asmenims, kurių atžvilgiu gali būti pritaikytas baudžiamasis įstatymas, teikia dvejopo pobūdžio garantijas.

Pirma, vadovaujantis šia teorija, asmuo negali būti pripažintas kaltu, jei jis nepadarė baudžiamajame įstatyme aprašytos veikos. Neleidžiama asmenį pripažinti kaltu vien dėl jo minčių, objektyviai nepradėtų realizuoti ketinimų (=,,piktos valios")[22] ar jo ,,pavojingos būklės" (giminystės ar draugystės su nusikaltusiu asmeniu, teistumo, dažnų „reikalų" su policija)[23].

Antra, ši teorija neleidžia pripažinti kaltu asmens dėl padarytos veikos ar kilusių padarinių, jeigu jų atžvilgiu nebuvo jo psichinio santykio, kuris laikomas būtinu baudžiamajai atsakomybei kilti. Neleidžiama atsakomybė už kazusą (atsitiktinį žalingų padarinių sukėlimą) bei veikos padarymą nesuvokiant jos turinio (pavyzdžiui, asmuo gabena siuntinį su

---

[20] Žr.: Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 204; **Панченко П. Н**. Содержание вины.., 2003. С. 36; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А**. 1968. С. 405.

[21] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 200; **Панченко П. Н**. Содержание вины.., 2003. С. 36; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А**. 1968. С. 405.

[22] Plačiau apie kaltės kaip ,,piktos valios" sampratą žr.: **Гревнова И. А**. Вина как принцип уголовного права Российской Федерации. – Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Саратов. 2001. С. 54; **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. – Орел. 1996. С. 6 – 7; **Мальков В**. Вина – основание юридической ответственности. // Законность. 1993. No. 11. С. 30; **Утевский Б. С**. Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 107.

[23] Plačiau apie ,,pavojingos būklės" kaip baudžiamosios atsakomybės pagrindą, egzistavusį, pavyzdžiui, XX a. pradžios tarybinėje baudžiamojoje teisėje, žr.: **Нерсесян В. А**. Ответственность за неосторожные преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. С. 10; **Гревнова И. А**. Вина как принцип..., 2001. С. 91; **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. 2000. С. 10; **Якушин В. А**. Проблемы субъективного вменения в уголовном праве. - Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Москва. 1998. С. 15; **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. 1996. С. 15.

narkotinėmis medžiagomis, nežinodamas kokios tai medžiagos).

1. 3. 2 Grynosios psichologinės kaltės teorijos kritika

1. 3. 2. 1 Kaltės pagrindimo, esant asmens nusikalstamam nerūpestingumui, problema

Visame pasaulyje, atsižvelgiant į šiuolaikinį technikos išsivystymo lygį, kuris šalia teikiamos didelės naudos, neretai sąlygoja ir milžiniškos žalos padarymą, yra pripažįstama socialinė būtinybė baudžiamojon atsakomybėn traukti asmenis, kurie dėl nerūpestingumo sukelia sunkius, baudžiamajame įstatyme aprašytus, padarinius. Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamos veikas, padarytas dėl nusikalstamo nerūpestingumo yra numatyta ir Lietuvos Respublikos BK.

BK 16 str. 3 d. numato: ,,Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo nerūpestingumo, jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti".

Kaip matome iš šio apibrėžimo[24], darydamas veiką nusikalstamai nerūpestingai, asmuo nenumato galimų savo veikos baudžiamajame įstatyme aprašytų padarinių. Logiška, kad jų nenumatydamas, kaltininkas negali nuspręsti, juos sukelti ar nesukelti. Taigi nusikalstamo nerūpestingumo atveju, nėra asmens psichinio santykio su pavojingais padariniais[25].

Kaip ne kartą buvo minėta, grynoji psichologinė kaltės teorija kaltę apibrėžia kaip asmens psichinį santykį su *visais* objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje, išskyrus objektą ir bendruosius subjekto požymius. Taigi remiantis grynąja psichologine kaltės teorija, nusikalstamo nerūpestingumo atveju kaltės nėra.

Tezę, kad nusikalstamo nerūpestingumo atveju nėra asmens psichinio santykio su pavojingais padariniais, vieningai pripažįsta ir Vokietijos baudžiamosios teisės specialistai[26]. Tai

---

[24] Nusikalstamas nerūpestingumas iš principo taip pat aiškinamas visame pasaulyje.

[25] Nemaža dalis Rusijos ir buvusios TSRS mokslininkų pritaria šiai minčiai. Žr.: **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном праве. – Дисс... докт. юрид. наук. – Омск. 2003; **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 102; **Гревнова И. А**. Вина как принцип..., 2001. С. 120; Квашис В. Преступное неосторожность. – Владивосток. 1986. С. 89 – cit. pgl. **Сироткин Л. И.** Соотношение вины и виновности. // Вестник юридического института No. 1 (7). Чувавшский государственный университет имени И. Н. Ульянова. Чебоксары. 2003. С. 66; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. - Издательство Московского университета. 1987. С. 49, **Волков Б. С.** Проблема воли и уголовная ответственность. – Казань: Издательство Казанского университета. 1965. С. 40 ir kt. Stockholmo universiteto (Švedija) docentas J. Zila taip pat nurodo, kad nusikalstamo nerūpestingumo atveju yra beprasmiška ieškoti kaltininko psichinio santykio su reikšmingomis nusikalstamos veikos aplinkybėmis: **Zila J.** Strafrechtlicher Vorsatz: Die neuesten Entwicklungen in der schwedischen Wissenschaft und Praxis // Juridica international. 2003. VIII. S. 56.

[26] **Gropp W.** Strafrecht.., 2001. S. 241; **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 729, 943, 944; **Jescheck H. H.** und

buvo vienas pagrindinių argumentų XX a. pradžioje Vokietijos baudžiamojoje teisėje atsisakant visos psichologinių kaltės teorijų krypties[27].

Carinės Rusijos (iki 1917 m.) baudžiamojoje teisėje nemaža dalis mokslininkų (pvz., N. Nekliudov (Н. Неклюдов, 1875), A. Kistiakovskij (А. Кистяковский, 1882), E. Nemirovskij (Э. Немировский, 1917) taip pat pripažino, kad dėl minėtos priežasties psichologinė kaltės teorija negali išspręsti kaltės esant nusikalstamam nerūpestingumui problemos[28], laikė ją savotišku baudžiamosios teisės mokslo ,,Achilo kulnu". Kaip rašė žymus ikirevoliucinės Rusijos profesorius E. Nemirovskij, atsakomybės esant neatsargumui klausimas ,,tampa bandomuoju matu (rus. ,,пробным камнем") visai viešpataujančiai doktrinai, kalte grindžiančiai baudžiamąją atsakomybę"[29]. Kartu profesorius pripažino, kad ,,tegu esant nesąmoningam neatsargumui (t. y. nerūpestingumui – mano past.) nėra kaltės, bet represija jo atžvilgiu yra naudinga ar netgi būtina, saugant teisinius gėrius esant šiuolaikiniam technikos vystymuisi, (...) šiame garo ir elektros amžiuje"[30].

Šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje yra deklaruojamas baudžiamosios atsakomybės tik esant kaltei principas, tad siūlymas pripažinti atsakomybę už nusikalstamą nerūpestingumą kaip atsakomybę be kaltės, pagrįstą vien socialine būtinybe, suprantama, daugumai mokslininkų negali būti priimtinas.

Natūraliai kyla klausimas – kaip šiuolaikiniai psichologinės kaltės teorijų atstovai sprendžia šią problemą?

Dalis autorių kaltės pagrindimo nusikalstamo nerūpestingumo atveju problemos paprasčiausiai nekelia.

Kiti šią problemą sprendžia pasitelkdami originalią loginę kombinaciją – jei nusikalstamas nerūpestingumas neatitinka psichologinės kaltės teorijos keliamų reikalavimų, tai reikia ne pakoreguoti kaltės teorijos nuostatas, bet nusikalstamą nerūpestingumą aiškinti taip, kad jis šiuos reikalavimus atitiktų[31]. Kaip rašoma viename naujesnių rusiškų baudžiamosios teisės vadovėlių, ,,jeigu nusikalstamo nerūpestingumo apibrėžime nebūtų galima išskirti intelektinio ir valinio elemento, tai tektų pripažinti, kad jis neatitinka bendrojo kaltės apibūdinimo. Todėl teisingesnis yra toks požiūris, kad nusikalstamo nerūpestingumo atveju yra

---

Weigend T. Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 420; **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 1932. S. 228.

27 Žr. ibid.

28 Žr.: **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. 2000. С. 45, 46.

29 Немировский Э. Основные начала уголовного права. – Одесса. 1917. С. 367 – цит. по **Волков Б. С.** Проблема воли и уголовная ответственность. 1965. С. 36.

30 Немировский Э., там же – цит. по **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. 2000. С. 45.

31 Skirtingai nuo Vokietijos, tik nedidelė dalis tarybinių ir Rusijos (po 1993 m.) autorių mano, kad problema slypi ne nusikalstamo nerūpestingumo sampratoje, bet psichologinėje kaltės teorijoje, kuri nesugeba jame pagrįsti kaltės. Gana atsargiai abejonę dėl psichologinės kaltės pagrįstumo, susijusią su aptariama nusikalstamo nerūpestingumo problema, kelia V. Lunejev ir I. Grevnova, žr.: **Гревнова И. А**. Вина как принцип..., 2001. С. 123. **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. 2000. С. 47.

intelektinis momentas (...)"[32].

Taigi nematant kitos išeities (nerandant pakaitalo psichologinei kaltės teorijai), žūtbūt mėginama įžvelgti asmens psichinį santykį su pavojingais padariniais nusikalstamo nerūpestingumo atveju. Kaip tai yra daroma?

Vienas iš šios problemos sprendimo būdų remiasi teiginiu, kad padarinių nenumatymas irgi yra psichinis santykis su padariniais[33], t. y. ,,psichinis santykis su ženklu ,,minus"[34]. Sunku sutikti su tokia interpretacija. Pritardami logikai, kad ,,jeigu tam tikro dalyko ar reiškinio nėra, tai nereiškia, kad jo nėra - jis yra, tik su ,,minus" ženklu", galime prieiti iki absurdo. Tuomet, asmeniui nesukėlus pavojingų padarinių, būtų galima teigti, kad jis juos sukėlė, tik pavojingi padariniai yra ,,su minuso ženklu". Esą, jų nebuvimas irgi laikytinas tam tikrais padariniais.

Kartais analogišku būdu mėginama pagrįsti ir kaltės valinio momento egzistavimą nusikalstamo nerūpestingumo atveju. Nors pripažįstama, kad šiuo atveju kaltininkas nebūna priėmęs jokio sprendimo dėl padarinių (neįmanoma priimti sprendimo dėl padarinių, kurie nėra numatomi), toks sprendimo nebuvimas laikomas pakankamu pagrindu išskirti valinį nusikalstamo nerūpestingumo momentą[35]. Tačiau valiniu santykiu su nusikalstamos veikos padariniais galime vadinti tik kokį nors (palankų ar nepalankų) sprendimą jų atžvilgiu. Nesant sprendimo – nėra ir valinio santykio.

Kai kurie autoriai įžvelgia kaltininko psichinį santykį su nusikalstamos veikos padariniais motyvuodami tuo, kad kaltininkas nenumato nusikalstamos veikos padarinių ir nepriima dėl jų sprendimo, (,,nesistengia įtempti psichinių jėgų") nors turėjo ir galėjo tai padaryti[36]. Šie autoriai teisūs tuo aspektu, kad psichinio santykio su nusikalstamos veikos padariniais nebuvimas (ar, kaip jie išsireiškia, jo pasireiškimas nenumatant padarinių ir nesistengiant įtempti psichinių jėgų) gali rodyti kaltininko abejingumą įstatymo ir kitų bendro gyvenimo taisyklių reikalavimams, visuomenėje priimtoms vertybėms. Tačiau įstatymo reikalavimai ir jų ginamos vertybės – tai ne nusikalstamos veikos padariniai. Asmens psichinis santykis su įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis (šiuo atveju – abejingumas jų atžvilgiu) nėra tas pats, kas asmens psichinis santykis su nusikalstamos veikos padariniais[37]. Grynoji psichologinė kaltės

---

[32] Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. – Москва: ИКД "Зерцало – М". 2002. С. 331. Šį loginį paaiškinimą galima rasti ir V. Jakušyn bei P. Pančenko darbuose, žr.: **Якушин В. А**. Ошибка и ее уголовно – правовое значение. – Казань: Издательство Казанского университета. 1988. С. 16 – 18; **Панченко П. Н**. Содержание вины.., 2003. С. 47 – 48.

[33] Российское уголовное право. Т. 1. Общая часть. Под ред. **Рарога А. И**. – Москва: Профобразование. 2003. С.189. Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 331; **Дагель П. С., Котов Д. П**. Субъективная сторона преступления... 1974. С. 40.

[34] Российское уголовное право. Общая часть. Под ред. **Наумова А. В**. – Москва: БЕК. 2000. С. 240.

[35] **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А**. Субъективная сторона.., 1987. С. 50.

[36] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 211; Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius: Mintis, 1989. P. 21.

[37] Tarp padarinių numatymo ir vertybių pažeidimo suvokimo yra labai glaudus ryšys, nes suvokiant padarinius,

teorija reikalauja kaltininko psichinio santykio būtent su nusikalstamos veikos padariniais, jeigu jie aprašyti nusikalstamos veikos sudėtyje, o ne su įstatymo reikalavimais. Asmens santykis su įstatymo reikalavimais pagal šią teoriją, kaip buvo minėta, nėra reikšmingas. Taigi trūkstamo asmens psichinio santykio su nusikalstamos veikos padariniais negalima paprasčiausiai pakeisti asmens abejingu santykiu su įstatymo reikalavimais, tuo pačiu nepažeidžiant esminių grynosios psichologinės kaltės teorijos nuostatų.

Literatūroje sutinkamas ir dar vienas psichologinės kaltės pagrindimo nusikalstamo nerūpestingumo atveju siūlymas. Šiuo atveju nėra neigiamas asmens psichinio santykio su nusikalstamos veikos padariniais nebuvimas, bet mėginama ignoruoti ,,neparankų" grynosios psichologinės kaltės teorijos teiginį, kad esant kaltei turi būti nustatytas kaltininko psichinis santykis su *visais* nusikalstamos veikos sudėtyje aprašytais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais (išskyrus objektą ir bendruosius subjekto požymius). Teigiama, kad nusikalstamo nerūpestingumo atveju pakanka, kad asmuo veiką darytų sąmoningai ir valingai, kad ir nenumatydamas padarinių[38]. Suprantama, toks požiūris taip pat neatitinka taip teigiančių autorių atstovaujamos grynosios psichologinės kaltės teorijos pagrindinių teiginių.

1. 3. 2. 2 Kaltininko baudžiamosios atsakomybės pagrindimo subjektyviuoju aspektu (jo teisinio smerktinumo) problema

Baudžiamojoje teisėje, atrodo, niekas neginčija, kad traukiamas baudžiamojon atsakomybėn asmuo yra teisiškai pasmerkiamas[39]. Pasmerkimas valstybės vardu laikomas vienu iš baudžiamosios atsakomybės turinio elementų[40]. Iš šių teiginių logiškai išplaukia, kad asmuo

dažnai nesunku (bet ne visada!) iš jų suprasti esant tam tikrų vertybių pažeidimui. Tačiau šių sąvokų tapatinti negalima, nes nesunku rasti pavyzdžių, kada sąmoningai sukeliant įstatyme numatytus padarinius, suvokiama, kad nėra pažeidžiama baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė, tarkim, padarant žalą užpuolikui būtinosios ginties atveju.

[38] Žr.: **Панченко П. Н**. Содержание вины.., 2003. С. 48. **Волков Б. С.** Проблема воли.., 1965. С. 40.

[39] Paprastai apie asmens neigiamą įvertinimą, pasmerkimą kalbama nagrinėjant kaltę – subjektyvųjį baudžiamosios atsakomybės pagrindą. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas didžiojo baudžiamųjų bylų senato 1952 m. kovo 18 d. sprendime vienareikšmiškai nurodė: ,,kaltė – tai smerktinumas" (vok. Schuld ist Vorwerfbarkeit) - Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 2. Band, S. 194. – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1952; taip pat: www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bs002194.html [apsilankyta 2007.06.22] (toliau - BGHSt 2, 194). Ši nuomonė yra visuotinai priimta ir Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje (apie tai plačiau bus kalbama nagrinėjant norminės kaltės teorijos sampratą). Dauguma Rusijos ir TSRS mokslininkų kaltę taip pat sieja su neigiamu asmens vertinimu, jo smerktinumu. Žr.: **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 555, 558; **Векленко С. В.** Виновное вменение..., 2003. С. 19; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 71. **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 9, 14; **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 49, 63. Tiesa, šie autoriai asmens smerktinumui neteikia didesnės reikšmės, apsiriboja jo konstatavimu. Išimtį sudaro Rusijos ir TSRS mokslininkai, atstovaujantys vertinamąją kaltės teoriją, asmens smerktinumui teikiantys esminę reikšmę (apie juos plačiau bus kalbama nagrinėjant šią kaltės teoriją). Lietuvos baudžiamosios teisės specialistai taip pat mini smerktinumą, kaip kalto elgesio požymį, - žr.: Namų advokatas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2002. P. 368.

[40] Žr.: Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 60; **Piesliakas V.** Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos..., 1995. P. 58; Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. 1989. P. 7; Tarybinė baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Paruošė **A. Klimka, M. Apanavičius, J. Misiūnas**. Vilnius : Mintis, 1972. P. 82;

gali būti pagrįstai patrauktas baudžiamojon atsakomybėn (ir pasmerktas) tik tuomet, kai jis laikomas vertu teisinio pasmerkimo, t. y. pripažįstamas teisiškai smerktinu.

Kas lemia asmens baudžiamąjį teisinį smerktinumą? Koks šios sąvokos turinys? Tam, kad teismas galėtų kaltinamąjį apkaltinamajame nuosprendyje pripažinti teisiškai smerktinu (t. y. kaltu), nepakanka konstatuoti, kad būtent kaltinamasis padarė pavojingą veiką, atitinkančią baudžiamajame įstatyme aprašytus požymius ir sukėlė BK aprašytus padarinius. BK aprašyti padariniai ar pavojus jiems kilti gali būti sukeltas ir dėl pateisinamų priežasčių (pvz., kaltininko mažametystės, nepakaltinamumo, dėl kazuso, būtinosios ginties ir pan.), todėl tai yra būtina, bet nepakankama sąlyga asmenį pasmerkti.

Sąmoningas ir valingas baudžiamajame įstatyme aprašytų objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių realizavimas taip pat dar nebūtinai reiškia, kad taip pasielgęs asmuo yra vertas teisinio pasmerkimo. Pavyzdžiui, būtinojo reikalingumo situacijoje žala kitam asmeniui yra padaroma sąmoningai ir valingai, bet, suprantama, tokioje situacijoje BK specialiojoje dalyje aprašytą veiką padaręs asmuo negali būti teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu pripažintas kaltu, t. y. pasmerktas, nes tokia veika greičiau yra socialiai skatintina, nei smerktina, o, be to, būtinasis reikalingumas BK apibrėžiamas kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė.

Jeigu žala įstatymų saugomoms vertybėms ar pavojus jai atsirasti sukeliamas sąmoningai ir valingai, ir nėra nustatoma baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, ar to pakanka, asmeniui pasmerkti? Manytina, ne. Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriama dar viena asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlyga. Asmuo gali būti pasmerktas tik tuomet, kai jo padaryta neteisėta veika yra jo nepagarbaus požiūrio į įstatymo reikalavimus (ir jų ginamas vertybes) rezultatas[41]. Nepagarbus požiūris į įstatymo reikalavimus (ir jų ginamas vertybes) gali būti konstatuotas tuomet, kai nusikalstama veika padaroma suvokiant jos neteisėtumą ar pavojingumą visuomenei (taip pasireiškia asmens priešiškumas įstatymų nustatytai tvarkai) arba nusikalstama veika padaroma klystant dėl jos neteisėtumo, bet turint galimybę jį suvokti (tai rodo asmens abejingumą (nedėmesingumą) įstatymų nustatytai tvarkai, pareigoms). Jeigu

---

Российское уголовное право. Под ред. **Рарога А. И.** 2003. С. 77; Уголовное право. Общая часть. Под ред. **В. М. Хомича**. - Минск: Тесей, 2002. С. 272. **Ткачевский Ю. М.** Понятие уголовной ответственности, ее суть и цели. // Вестник Московского университета. Право. 2000. No. 6. С. 6, 9; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 18, 20; **Шаргородский М. Д.** Основание уголовной ответственности. // Глава из книги: Курс советского уголовного права. Общая часть. Том 1. Отв. ред. Беляев Н. А., Шаргородский М. Д. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1968. Taip pat: Шаргородский М. Д. Избранные труды. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2004. С. 186, 188.

[41] **Wessels J.** Baudžiamoji teisė, 2003. P. 128, 129; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts, 1996. S. 421, 422. Plačiau apie asmens teisinį smerktinumą rašoma aptariant norminę kaltės teoriją.

asmuo gerbia įstatymus ir jų ginamas vertybes (t. y. nėra joms nei priešiškas, nei nedėmesingas), bet padaro jam objektyviai neišvengiamą klaidą, kas yra saugoma įstatymu, o kas ne, ir taip klysdamas pažeidžia baudžiamąjį įstatymą (pvz., užsienietis, trumpam atvykęs į Lietuvą ir nežinantis, kad teismų praktika siaurinamai aiškina įstatymo nuostatas dėl būtinosios ginties), manytina, jį pasmerkti (ir traukti baudžiamojon atsakomybėn) nebūtų negalima. Kaip rašo Miuncheno (Vokietija) universiteto profesorius U. Šrot (U. Schroth), ,,kiekvienoje baudžiamosios teisės sistemoje, kurioje siekiama sąžiningai (tinkamai) elgtis su individais, neišvengiama klaida dėl nusikalstamos veikos neteisėtumo turi sąlygoti asmens išteisinimą"[42]. G. Arct (G. Arzt, Vokietija) dar pažymi, kad ,,jokia pagrįsta baudimo teorija negalėtų paaiškinti, kodėl asmuo, kuris nežino ir negali žinoti, kad jo elgesys neteisėtas, turėtų būti nubaustas"[43].

Nors idėja, kad asmens nepagarbus požiūris į įstatymų reikalavimus yra viena iš būtinų baudžiamosios atsakomybės sąlygų, praktiškai nėra sutinkama Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje[44], ji mūsų baudžiamosios teisės sistemai nėra svetima. Lietuvos įstatymų leidėjas BK 2 str. 3 dalyje įtvirtino, kad: ,,asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu (...) veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio". Manytina, kad vienas iš atvejų, kada negalima iš asmens reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio (ir traukti atsakomybėn už įstatymų pažeidimą) kaip tik ir yra situacija, kai asmuo dėl objektyvių (pateisinamų) priežasčių šių reikalavimų nežino ar nesupranta. V. Piesliakas taip pat pažymi, kad BK 2 str. 3 d. nuostata neleidžia patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmens, padariusio pateisinamą teisinę klaidą[45].

Taigi nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas ar asmeniui prieinama tokio suvokimo galimybė laikytina viena iš būtinų kaltininko baudžiamosios atsakomybės sąlygų.

Grynoji psichologinė kaltės teorija šios tezės nepripažįsta. Ji neteikia reikšmės asmens požiūriui į visuomenėje priimtas vertybes, įstatymų reikalavimus, suabsoliutindama principą

---

[42] **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung der unrechtskonstituierenden Merkmale. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1994. S. 46.

[43] **Arzt G.** The Problem of Mistake of Law // 1986 Brigham Young University Law Review, 1986. S. 728.

[44] Ši idėja – Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų pasiekimas, dabar pripažįstamas daugumoje pasaulio valstybių, priklausančių kontinentinės teisės sistemos šeimai. Be pačios Vokietijos, tai būtų Austrija, Šveicarija, Nyderlandai, Lenkija, Italija, Ispanija, Portugalija, Estija, Graikija, Japonija, P. Korėja, praktiškai visa Pietų Amerika ir kai kurios kitos valstybės. Prancūzijos BK 122-3 str. taip pat įtvirtina taisyklę, kad neišvengiama klaida dėl draudimo šalina asmens baudžiamąją atsakomybę. Žr.: **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 426; **Fletcher G. P.** Criminal Theory in the Twentieth Century // Theoretical Inquiries in Law. Vol. 2, Nr. 1, Art. 9, January 2001. Produced by The Berkeley Electronic Press, 2004, P. 9. http://www.bepress.com/til/default/vol2/iss1/art9/; **Pikamäe P. Sootak J.** Estonian Criminal Law: Reform as a Path to Independence // European Journal of Crime, Criminal Law & Criminal Justice. Feb2000, Vol. 8, Issue 1, p. 61, 18 p.; **Marek A. Waltoś S.** Podstawy prawa i procesu karnego. – Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN. 1999. P. 74 – 76; Le Code pénal français, - http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_penal_textan.htm [apsilankyta 2007.07.14].

[45] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justicija, 2006. P. 403.

ignorantia iuris nocet. Toks požiūris leidžia daryti ne visai priimtinas išvadas: leidžia asmenį laikyti kaltu tuomet, kai jis sąmoningai ir valingai padaro baudžiamajame įstatyme aprašytą veiką, bet dėl to nelaikytinas smerktinu, pvz., esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių ar asmeniui padarius neišvengiamą teisinę klaidą.

(1) Esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių (esant būtinosios ginties, būtinojo reikalingumo ir kt. situacijoms), asmens veika, gali turėti visus baudžiamajame įstatyme aprašytus objektyviuosius požymius[46]. Pačios baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, kaip žinia, nėra nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Grynoji psichologinė kaltės teorija kaltės sampratoje atsižvelgia tik į kaltininko psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėtyje aprašytais požymiais (išskyrus objektą ir bendruosius subjekto požymius). Taigi ši teorija nelaiko baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių svarbiomis sprendžiant kaltės klausimą. Vadovaujantis grynąja psichologine kaltės teorija, įmanoma situacija, kad asmuo, veikęs šiomis aplinkybėmis ir nepažeidęs jų teisėtumo sąlygų, teoriškai bus laikomas kaltu. Pavyzdžiui, asmuo, matydamas atvira ugnimi degantį kaimyno ūkinį pastatą ir bijodamas, kad ugnis nepersimestų į jo gyvenamąjį namą, kartu su pagalbininkais nugriauna kaimynui priklausantį ūkinio pastato priestatą. Ir baudžiamajame įstatyme aprašyta veika, ir baudžiamajame įstatyme aprašyti padariniai (svetimo turto sunaikinimas, BK 187 str. 1 d.) šiuo atveju yra. Asmens psichinis santykis su šiais požymiais (pasireiškęs objektyvių aplinkybių suvokimu, savo veikos padarinių numatymu ir sprendimu atitinkamai veikti bei sukelti minėtus padarinius) taip pat yra. Taigi pagal grynąją psichologinę kaltės teoriją, nebūtų kliūčių laikyti, kad asmuo yra kaltas dėl svetimo turto sunaikinimo.

(2) Dėl objektyvių priežasčių (neišvengiamą) juridinę klaidą padaręs asmuo taip pat daro veiką būdamas psichiniame santykyje su visais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais (išskyrus, nebent objektą ir bendruosius subjekto požymius). Pvz., užsienietis, pirmąją trumpalaikės viešnagės Lietuvoje dieną įžeistas chuliganų, gindamasis smogia vienam jų ir sulaužo žandikaulį, manydamas, kad Lietuvos įstatymai, kaip ir jo tėvynės įstatymai, leidžia būtinąją gintį nuo įžeidimo. Tačiau, kaip žinia, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja teismų praktiką tokia linkme, kad asmens (ar trečiųjų asmenų) įžeidimas nesuteikia teisės į būtinąją gintį[47]. Minėtas užsienietis suvokė visus objektyviuosius savo elgesio požymius ir priėmė sprendimą juos realizuoti. Turint galvoje įvykio situaciją ir kitas aplinkybes (ypač tai, kad asmuo atvyko trumpam laikui, taip pat ir tai, kad Lietuvos Respublikos BK, nekalbant apie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, yra faktiškai neprieinami užsieniečiams, ketinantiems apsilankyti Lietuvoje, kadangi šie teisės aktai nėra išversti į užsienio kalbas), manytina, šio asmens nebūtų galima smerkti dėl nusikalstamos

[46] Diskutuotina yra tik tai, ar tokiu atveju esama nusikalstamos veikos objekto pažeidimo, bet šis klausimas grynosios psichologinės kaltės teorijos požiūriu neaktualus.

[47] Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės bylos Nr. 2K-486/2001, 2K 82/2003.

veikos padarymo. Užsienietis veikos metu elgėsi ne savavališkai, o vadovavosi įstatymais. Nepaisant to, kad jis suklydo, konkrečiomis aplinkybėmis jo klaida turėtų būti vertinama kaip neišvengiama. Teisinė visuomenė negali tikėtis (ir reikalauti), kad asmuo būtų pasielgęs kitaip, nesant tam galimybės. Teisė, kaip yra visuotinai pripažįstama, negali iš žmogaus reikalauti neįmanomo. Tačiau grynoji psichologinė kaltės teorija nenumato pagrindų, kurie užkirstų kelią asmens pripažinimui kaltu neišvengiamos teisinės klaidos atveju.

Baudžiamojoje teisėje yra priimta, kad kaltė yra pakankamas subjektyvus pakaltinamo asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas[48]. Vadovaujantis grynąja psichologine kaltės teorija, kaip matome, taip nėra, nes pagal ją yra galimos situacijos, kai yra asmens kaltė, bet jį smerkti ir traukti baudžiamojon atsakomybėn nėra pagrindo. Taigi grynoji psichologinė kaltės teorija, neteikdama reikšmės asmens smerktinumo aplinkybei, nepakankamai pagrindžia (=nepagrindžia) asmens baudžiamosios atsakomybės subjektyviuoju aspektu.

1. 3. 2. 3 Grynosios psichologinės kaltės teorijos metodologinio pagrindo problema

Kaip jau buvo užsiminta, XIX a. vidurio teisininkai, kaip priemonę išvengti teismo savivalės, plačiai reiškusiosios remiantis nusikaltimo (ir kaltės) kaip ,,piktos valios" samprata, pasiūlė atsisakyti vertinamųjų požymių baudžiamojoje teisėje. Juos turėjo pakeisti objektyvūs gamtos mokslų aprašomi požymiai ir sąvokos, galimi patikrinti empiriškai. Rusijos baudžiamojoje teisėje toks empirinis požiūris į teisę yra ligi šiol gana plačiai paplitęs. Antai, A. Kozlov (А. Козлов, Rusija), rašo: ,,nėra nieko specialaus juridiško; teisė tik vienokiu ar kitokiu patikimumo laipsniu atspindi realų ir galimą aplinkinį pasaulį ir kaip atspindys neturi nieko savo"[49].

Manytina, kad toks požiūris nėra visiškai pagrįstas. Šiuolaikinėje jurisprudencijoje pažymima, kad teisė, ir netgi atskiros teisės šakos turi (ir turi turėti) specifiškai teisiškai apibrėžiamų sąvokų. Teisės mokslo formuluojamų sąvokų turinį apsprendžia teisės ir jos atskirų šakų paskirtis. Jų paskirtis, skirtingai nuo gamtos mokslų, yra ne aprašyti ir paaiškinti svarbiausius teisinius santykius, bet juos *tinkamai*[50] sureguliuoti. Tinkamas teisinis reguliavimas galimas tik vadovaujantis visuomenėje priimtomis vertybėmis. Taigi teisinio reguliavimo pagrindu esančios sąvokos neretai turi pasižymėti vertinamuoju pobūdžiu. Vertinamasis pobūdis reiškia, kad sąvokos turinys aiškinamas atsižvelgiant į socialinius – vertybinius (baudžiamuosius

---

[48] Išskyrus atvejus, kai įstatymas numato fakultatyviuosius subjektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius – tikslą ir (ar) motyvą.

[49] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 556.

[50] T. y. taip sureguliuoti, kad būtų saugomos ir puoselėjamos konkrečioje valstybėje pripažįstamos vertybės.

politinius, žmogaus teisių ir pan.) aspektus. Vien empirinio – objektyvaus pobūdžio sąvokos, būdingos gamtos mokslams, teisėje gali būti nefunkcionalios[51]. Baudžiamojoje teisėje tai matyti nagrinėjant neveikimo, priežastinio ryšio, baudžiamosios atsakomybės, o taip pat ir kaltės sampratas. Kaip pažymi J. Vesels (J. Wessels, Vokietija), tiesa, kalbėdamas ne apie kaltės, bet priežastinio ryšio sąvoką baudžiamojoje teisėje, ,,dabar vyrauja požiūris, kad baudžiamoji teisė, kaip teisės mokslas, turi kurti savas, specifinio turinio sąvokas, padedančias vykdyti teisiškai socialines baudžiamosios teisės funkcijas. (...) Baudžiamojoje teisėje priežastingumo sąvoka yra teisinė socialinė sąvoka, turinti ontologinių ir norminių aspektų, todėl ji negali būti sutapatinta su priežastingumo sąvoka nei gamtos moksluose, nei filosofijoje"[52]. K. Roksin (C. Roxin, Vokietija) pažymi, kad kaltės sąvoka baudžiamojoje teisėje neturėtų būti formuluojama ignoruojant jos ir baudžiamosios teisės socialinės paskirties. Jis nurodo, kad ,,kaltės sąvoka baudžiamojoje teisėje yra apibrėžiama šios teisės srities uždavinių"[53]. Manytina, kad panašios pozicijos laikosi ir G. Švedas, pažymėdamas, kad remiantis išimtinai psichologiniu turiniu, objektyviai neįmanoma atskleisti kaltės socialių bruožų[54].

Grynoji psichologinė kaltės teorija mėgina kaltę apibrėžti vien per asmens santykį su objektyviais (empiriškai nustatomais) nusikalstamos veikos požymiais, nekreipdama dėmesio į kaltininko santykį su normine realybe, nepalikdama vietos kaltininko poelgio vertinimui iš teisinės tvarkos pozicijų (ignoruoja socialinį – norminį kaltės aspektą). Tai, manau yra priežastis, kodėl ši teorija negali pateikti funkcionalios, baudžiamosios teisės poreikius atitinkančios kaltės sąvokos, galinčios pagrįsti kaltę esant nusikalstamam nerūpestingumui ir pagrįsti asmens baudžiamąją atsakomybę subjektyviuoju aspektu.

---

[51] Tarybiniai mokslininkai G. Zlobin ir B. Nikiforov (Злобин Г. А. Никифоров Б. С.) yra teisingai pastebėję, kad ,,teisė apskritai betarpiškai nesinaudoja specialiomis tiksliųjų ir gamtos mokslų išvadomis. To priežastis yra ne teisės mokslinis neišsivystymas (kaip kartais galvojama), bet jos specifika", - žr.: **Злобин Г. А. Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. - Москва: Юридическая литература. 1972. С. 228.

[52] **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 68, 69.

[53] **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld Im Strafrecht Übrig? // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988. S. 110.

[54] Žr. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 203.

1. 4. Socialinė - psichologinė kaltės teorija

XIX a. II pusėje, greta grynosios psichologinės kaltės teorijos, susiformavo taip vadinama socialinė - psichologinė kaltės teorija, į kaltės sampratą tam tikra apimtimi įtraukusi asmens psichinį santykį su įstatymo reikalavimais. Tuo metu Vokietijoje šią teoriją atstovavo E. Beling, K. Binding, A. Liofler (A. Löffler), F. fon List, G. Radbruch ir kiti mokslininkai, carinėje Rusijoje – N. Tagancev (Таганцев Н.), S. Poznyšev (Познышев С.) ir kt. Iki XX a. vidurio šios teorijos šalininkų Vokietijoje praktiškai neliko. Tuo tarpu TSRS ir daugumoje po jos žlugimo atsiradusių ar nepriklausomybę atgavusių valstybių ši teorija išlaikė vyraujančias pozicijas. Kaip jos atstovus galima paminėti V. Chomič ir A. Barkov (В. Хомич и А. Барков),[55] I. Grevnova (Гревнова И.), V. Jakušyn (Якушин В.), A. Kozlov (Козлов А.), G. Kryger ir J. Vorošylin (Ворошилин Е., Кригер Г.), V. Luneev (Лунеев В.), A. Naumov (Наумов А.), A. Rarog (Рарог А.), N. Kuznecova ir I. Tiažkova (Н. Кузнецова и И. Тяжкова), P. Dagel, D. Kotov (Дагель П., Котов Д.)[56].

Lietuvoje prie socialinės - psichologinės kaltės teorijos šalininkų, galima priskirti G. Ivošką, A. Klimką ir V. Piesliaką.

Socialinės - psichologinės kaltės teorijos požiūriu, kaltė apima tiek asmens psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais nusikalstamos veikos sudėtyje (išskyrus bendruosius subjekto požymius), tiek jo psichinį santykį su įstatymų reikalavimais bei jų ginamomis vertybėmis. Pavyzdžiui, A. Naumov kaltę apibrėžia kaip ,,asmens psichinį santykį su jo daromu pavojingu veikimu ar neveikimu ir jo pasekoje kilusiais žalingais padariniais, kuriame pasireiškia jo neigiamas požiūris į interesus (vertybes), saugomus baudžiamojo įstatymo nuo nusikalstamų kėsinimųsi"[57]. Tiesa, socialinės - psichologinės kaltės teorijos atstovai paprastai pateikia kur kas lakoniškesnius kaltės apibrėžimus. Kaltė tradiciškai apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su pavojinga veika ir pavojingais padariniais[58]. Apie antrąją apibrėžimo dalį (asmens psichinį santykį su įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis) arba nenurodoma (ši apibrėžimo dalis atsiskleidžia tik išanalizavus autorių požiūrį į

---

[55] Šie autoriai – Baltarusijos, visi kiti – Rusijos ar TSRS piliečiai.

[56] N. Kuznecovą, I. Tiažkovą, P. Dagel ir D. Kotov prie socialinės psichologinės teorijos atstovų galima priskirti tik su išlyga, nes nuosekliai išdėstę šios teorijos teorines nuostatas, jie pažymi, kad esminiai jos teiginiai yra svarbūs moksliniams tyrinėjimams, bet ne teismų praktikai. Žr.: Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 309; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 69.

[57] Российское уголовное право. Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 225.

[58] Žr.: **Piesliakas V.** Baudžiamoji teisė. // Lietuvos teisės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 475; **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. - Vilnius, 1996. P. 124; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis: (sąvoka ir subjektyvinė pusė). - Vilnius: Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas. 1968. P. 11; **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 574; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С. 138; **Гревнова И. А.** Вина как принцип..., 2001. С. 93; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 12; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 9.

tyčios turinį, taip pat kokia reikšmė teikiama kaltininko klaidai ir pan.), arba ji pateikiama už apibrėžimo ribų. Pastaruoju atveju tam tikras asmens psichinis santykis su įstatymų reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis apibūdinamas ne kaip kaltės sąvoką sudarantis požymis, bet kaip, mano požiūriu, šiek tiek ,,mistinė" sąvoka – ,,kaltės esmė"[59].

Kaltės (ir jos atskirų formų) turinys pagal socialinę psichologinę kaltės teoriją apima ne tik kaltininko baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnių dispozicijoje aprašytų nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių suvokimą, bet ir asmens (negatyvų ar abejingą) požiūrį į įstatymo reikalavimus, jų saugomas vertybes. Socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovai, atskleisdami kaltės ir jos formų turinį, akcentuoja, kad asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, turi suvokti ne tik faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, bet ir bendrą daromos nusikalstamos veikos socialinę – teisinę reikšmę, ją apibūdinančias nusikalstamos veikos savybes: nusikalstamos veikos neteisėtumą ir (ar) jos pavojingumą visuomenei[60].

Nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimą nurodant kaip būtiną kaltės (taip pat tyčios ar nusikalstamo pasitikėjimo) požymį, peršasi loginė išvada, kad pagal socialinę psichologinę kaltės teoriją tokio suvokimo trūkumas *visuomet* turėtų šalinti tyčinę ar nusikalstamo pasitikėjimo kaltę.

Tačiau iš tiesų yra ne visai taip. Aptariamą kaltės teoriją atstovaujantys mokslininkai pabrėžia, kad nusikalstamos veikos socialinės teisinės reikšmės nesuvokimas gali šalinti kaltę *tik tuomet*, kai toks nesuvokimas yra sąlygotas objektyvių aplinkybių ir kaltininkui buvo neišvengiamas[61]. Ši tezė laikytina visiškai pagrįsta, kadangi asmens požiūrį į įstatymų saugomas

---

[59] ,,Mistine" ši sąvoka tampa, kai (1) lieka neaiški autorių pozicija, ar ,,esmei" priskiriami požymiai yra ir kaltės požymiai ir (2) dar pažymima, kad kaltės esmė nėra aktuali praktinėje veikloje, o reikšminga tik teoriniu aspektu. Taigi apie kaltę formuojamas savotiškas esmės ,,rūkelis", kurio vieta ir paskirtis baudžiamojoje teisėje lieka neaiški. Tokį kaltės esmės apibūdinimą galima rasti: Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 194, 301, 309; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 43, 66.

[60] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). – Vilnius: TIC, 2004. P. 103 – 104, 106; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis.., 1968. P. 17; **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 574; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 79 – 81; Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 312; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С. 143; **Гревнова И. А.** Вина как принцип..., 2001. С. 115; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 33; Российское уголовное.., Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 227; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 46, 85, 87; **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. – Изд. 2-е. - Москва: Изданіе А. А. Карцева. 1912. С. 269; **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. - Москва: Наука. 1994. С. 235; **Beling E.** Die Lehre vom Verbrechen. Tübingen. 1906. S. 180; E. Beling požiūris aptariamas: **Лясс Н. В.** Проблемы вины и уголовной ответственности в современных буржуазных теориях. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1977. С. 28 ir **Gropp W.** Strafrecht.., 2001. S. 241; analogiškos nuomonės buvo ir K. Binding – žr.: **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys. 1925. P. 55.

[61] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 402; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis.., 1968. P. 17; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным.., 2003. С. 172; Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 341, 353; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С.160; **Гревнова И. А.** Вина как принцип..., 2001. С. 129; Российское уголовное.., Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 252; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 36; **Познышев С. В.** Основныя начала.., 1912. С. 269, 301; **Таганцев Н. С.** Русское уголовное.., 1994. С. 237, 238. Iš kitų

vertybes (pagal socialinę psichologinę kaltės teoriją laikomą svarbiu kaltės požymiu) kaip negatyvų apibūdina ne tik asmens *priešiškumas* šioms vertybėms (pasireiškiantis nusikalstamos veikos sudėty aprašytos veikos realizavimu suvokiant jos priešingumą teisei, jos pavojingumą visuomenei), bet ir *abejingumas* įstatymo saugomų vertybių atžvilgiu (pasireiškiantis nusikalstamos veikos sudėty aprašytos veikos realizavimu nesuvokiant jos socialinės reikšmės dėl savo nepakankamo domėjimosi įstatymų reikalavimais).

Kita vertus, tarp socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovų teiginių susidaro loginis nenuoseklumas: apibūdinant kaltę ar jos formas, kaltininko daromos nusikalstamos veikos socialinės reikšmės suvokimas įvardijamas kaip būtinas kaltės požymis, tačiau, kalbant apie asmens klaidos reikšmę jo baudžiamajai atsakomybei, jau teigiama, kad tokio suvokimo trūkumas gali ir nešalinti kaltės (jei jis nebuvo sąlygotas objektyvių aplinkybių ir asmeniui nebuvo neišvengiamas). Šį nenuoseklumą, manyčiau, galima ištaisyti patikslinant socialinės – psichologinės kaltės teorijos atstovų teiginius dėl kaltės turinio: kaltės turinio elementu pagal socialinę psichologinę kaltės teoriją laikytinas asmens daromos nusikalstamos veikos socialinės teisinės reikšmės suvokimas arba jos nesuvokimas, turint galimybę nusikalstamos veikos socialinę reikšmę suvokti.

Kaltės struktūra pagal socialinę - psichologinę kaltės teoriją (kaip ir pagal grynąją psichologinę kaltės teoriją) apsiriboja jos formomis - tyčia ir neatsargumu[62].

> Išimtis sudaro tik P. Dagel ir D. Kotov, kaltei priskiriantys ne tik tyčią, neatsargumą, bet ir motyvą, tikslą[63], bei A. Kozlov, kaltės dalimi, be jos formų, taip pat laikantis ir pakaltinamumą[64]. Kitais klausimais šių mokslininkų požiūriai į kaltės sampratą yra analogiški kitų socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovų požiūriams.

Nusikalstamos veikos struktūroje, TSRS, Rusijos, Baltarusijos ir Lietuvos autorių, atstovaujančių aptariamą kaltės teoriją, nuomone, kaltė yra vienas iš nusikalstamos veikos sudėties subjektyviųjų požymių[65] (šis požiūris sutampa su grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovų požiūriu). Kiek kitaip šį klausimą sprendė XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje socialine psichologine kaltės teorija besivadovavę Vokietijos mokslininkai. Jie nusikalstamos veikos

autorių išsiskiria V. Jakušin, kurio nuomone, daromos nusikalstamos veikos neteisėtumo nesuvokimas, nepriklausomai nuo tokio nesuvokimo priežasčių, gali šalinti asmens atsakomybę už tyčinę nusikalstamą veiką arba net šalinti jo baudžiamąją atsakomybę apskritai, - **Якушин В. А**. Ошыбка и ее уголовно – правовое значение. 1988. С. 98, 107.

62 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 336; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 103; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis.., 1968. P. 12; Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 301; Российское уголовное.., Под ред. **Наумова А. В**. 2000. С. 223; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С. 138; **Лунеев В. В**. Субъективное вменение.., 2000. С. 13; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 13.

63 **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 41.

64 **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 584.

65 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 336; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 104; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С.137; Российское уголовное.., Под ред. **Наумова А. В**. 2000. С. 146, 148, 149; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 7 ir kt.

sudėtį suprato kaip objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių (neįtraukiant objekto) visumą, o kaltę traktavo kaip savarankišką baudžiamosios atsakomybės pagrindą, nepriklausantį nusikalstamos veikos sudėčiai[66].

1. 5 Socialinės – psichologinės kaltės teorijos privalumai ir kritika

Socialinė – psichologinė kaltės teorija pasižymi privalumais, kurie būdingi ir grynajai psichologinei kaltės teorijai. Ji užtikrina, kad nepadarius baudžiamajame įstatyme aprašytos veikos, niekas nebus pripažintas kaltu vien dėl jo ketinimų (,,piktos valios"). Kita vertus, ir kilus sunkiems padariniams ar faktiškai padarius pavojingą veiką (pvz., per valstybės sieną be leidimo pervežus vaistų, į kurių sudėtį įeina ir psichotropinių medžiagų), asmuo nebus pripažintas kaltu, jeigu tai nebuvo padaryta sąmoningai (pvz., nežinant apie į kelioninį krepšį kažkieno įkištus vaistus).

Be šių privalumų galima išskirti ir kitus, kuriais grynoji psichologinė kaltės teorija nepasižymi.

Visų pirma socialinė – psichologinė kaltės teorija turi metodologinį pranašumą. Šios teorijos šalininkai atsisako nepagrįsto siekio teisėje ir teisės moksle išsiversti vien gamtos mokslų formuluojamų sąvokų pagalba. Į kaltės sąvoką įtraukiami ir socialiniai – norminiai elementai, tokie kaip nusikalstamos veikos neteisėtumo, pavojingumo suvokimas, galėjimas suvokti nusikalstamos veikos socialinę reikšmę.

Be to, kaltė, kaip ji suprantama pagal socialinę – psichologinę kaltės teoriją, visiškai pagrindžia baudžiamąją atsakomybę subjektyviuoju aspektu. Ši teorija kreipia didelį dėmesį į asmens psichinį santykį su įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis. Šis santykis laikomas būtinu kaltės požymiu. Toks požiūris padeda užkirsti kelią situacijoms, kai įstatymus gerbiantis ir jais besivadovaujantis asmuo, sąmoningai ir valingai padaręs žalos (pvz., būtinosios ginties būklėje), laikomas veikusiu kaltai[67]. Pagal šią teoriją būtų pagrįstas asmens nepripažinimas kaltu ir tuomet, kai jis padaro neišvengiamą teisinę klaidą ar susiklosto kita situacija, kada asmuo, nepaisant sąmoningo ir valingo pavojingos veikos padarymo, remiantis teisinės valstybės principais, nelaikytinas smerktinu.

Kaip pagrindinį socialinės – psichologinės kaltės teorijos kritikų argumentą galima paminėti kaltės esant asmens nusikalstamam nerūpestingumui pagrindimo problemą.

---

[66] Žr. **Gropp W.** Strafrecht.., 2001. S. 241; **Лясс Н. В**. Проблемы вины.., 1977. С. 25.

[67] Žr.: **Piesliakas V.** Mokymas apie.., 1996. P. 133; **Филимонов В**. Теоретические проблемы учения о вине в уголовном праве. // Уголовное право. 2004, No. 3, С. 70; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 85, 86; **Таганцев Н. С**. Русское уголовное.., 1994. С. 194.

Socialinė – psichologinė kaltės teorija, kaip ir grynoji psichologinė kaltės teorija, būtinu kaltės požymiu laiko kaltininko psichinį santykį su visais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme. Taigi ši teorija susiduria su lygiai tokia pačia problema, kaip ir anksčiau nagrinėta jai giminiška kaltės teorija – negali pagrįsti kaltės, kai nenustatomas kaltininko psichinis santykis su nusikalstamos veikos padariniais nusikalstamo nerūpestingumo atveju.

Kaip gi socialinės – psichologinės kaltės teorijos atstovai sprendžia nusikalstamo nerūpestingumo problemą? Kai kurie mokslininkai, analogiškai kaip ir grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovai, nusikalstamame nerūpestingume mėgina išskirti kaltininko psichinį santykį su nusikalstamos veikos padariniais. Kiti, neatsižvelgdami į vieną iš esminių atstovaujamos teorijos teiginių – kad asmuo pripažįstamas padariusiu nusikalstamą veiką kaltai tik tuomet, kai yra nustatomas jo psichinis santykis su *visais* objektyviais nusikalstamos veikos požymiais (tame tarpe su padariniais), teigia, kad norint pagrįsti kaltę nusikalstamo nerūpestingumo atveju, pakanka nustatyti kaltininko psichinį santykį vien su pavojinga veika. Šie argumentai jau buvo aptarti ir kritikuoti, rašant apie grynąją psichologinę kaltės teoriją.

Nemaža dalis socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovų kaltę nusikalstamo nerūpestingumo atveju grindžia kaltininko abejingu požiūriu į įstatymo reikalavimus, į jų ginamas vertybes, į įstatymų nustatytą pareigą elgtis tokiu būdu, kad nebūtų sukeltas pavojus įstatymų ginamoms vertybėms[68]. Skirtingai nuo grynosios psichologinės kaltės teorijos, aptariamosios kaltės teorijos atstovai turi pilną teisę remtis šia nuostata, nes, šios kaltės teorijos požiūriu, asmens psichinis santykis su įstatymo reikalavimais yra svarbus kaltės elementas.

Tačiau esminė problema yra tame, kad socialinė – psichologinė kaltės teorija būtinu kaltės momentu laiko ne tik asmens psichinį santykį su įstatymų reikalavimais, jų ginamomis vertybėmis, bet ir su *visais* objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme (išskyrus bendruosius subjekto požymius). Pastarasis aspektas, sprendžiant iš socialinės – psichologinė kaltės teorijos atstovų pateikiamų kaltės apibrėžimų, laikomas net svarbesniu. Dėl šios priežasties, grįsdami asmens kaltę, šios kaltės teorijos atstovai, mano manymu, neturi teisės apsiriboti vien asmens psichiniu santykiu su įstatymų reikalavimais, arba, kaip siūlo kai kurie autoriai, šalia šio santykio, nusikalstamo nerūpestingumo atveju, reikalauti tik asmens psichinio santykio su jo daroma pavojinga veika[69]. Nusikalstamo nerūpestingumo atveju, nesant asmens psichinio santykio su *visais*

---

[68] Pvz., žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 393; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 112; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis.., 1968. P. 26 – 28; **Векленко С. В.** Виновное вменение..., 2003. С. 109; Курс уголовного права. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 332; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 49 ir kt.

[69] **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 48; **Якушин В. А.** Ошибка и ее уголовно – правовое значение. 1988. С. 16 – 18.

baudžiamajame įstatyme aprašytais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais (konkrečiai – padariniais), nėra ir vieno iš būtinų kaltės, kaip ji suprantama socialinėje – psichologinėje kaltės teorijoje, požymių. Taigi, manau, vis tik yra teisūs minėti carinės Rusijos baudžiamosios teisės profesoriai, Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkai ir kai kurie Rusijos ir tarybiniai baudžiamosios teisės specialistai, teigdami, kad psichologinės kaltės teorijos negali pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atveju, neatsisakydamos kai kurių pagrindinių savo teiginių.

1. 6 Norminė kaltės teorija[70]

XIX ir XX amžių sandūroje mokslas apie kaltę Europoje išgyveno didelę krizę. Visame pasaulyje sparčiai vystėsi pramonė. Nerūpestingas elgesys su vis sudėtingėjančia technika ėmė kelti vis didesnį, ir didesnį pavojų visuomenei. Baudžiamoji atsakomybė už tokį elgesį pasidarė socialine būtinybe, tačiau psichologinės kaltės teorijos negalėjo pagrįsti nusikalstamo nerūpestingumo kaltės. Be to, baudžiamosios teisės doktrinoje buvo keliamas klausimas, ar įmanoma apskritai surasti apibendrinančią sąvoką tokioms skirtingoms elgesio formoms kaip sąmoningas (t. y. tyčinis ar lengvabūdiškas) pavojaus sukėlimas ir nesąmoningas (t. y. nerūpestingas) elgesys[71]. Nenuostabu, kad tokiomis aplinkybėmis nemaža dalis baudžiamosios teisės specialistų ėmė apskritai abejoti kaltės sampratos perspektyvomis baudžiamojoje teisėje. Europoje vis labiau populiarėjo antropologinė baudžiamosios teisės mokykla, valstybės prievartos priemonių taikymo pagrindu laikiusi ne asmens kaltę, bet jo biologines ypatybes, neva lėmusias nusikalstamos veikos padarymą[72], taip pat sociologinė baudžiamosios teisės mokykla, ,,socialinės gynybos priemonių" taikymo asmeniui pagrindu laikiusi ne asmens kaltę, bet jo ,,pavojingą būklę"[73].

Tokiame kontekste 1907 m. Gysene (Vokietija) buvo išleista vokiečių teisininko R. Frank knygelė ,,Über den Aufbau des Schuldbegriffs" (,,Apie kaltės sąvokos sandarą"), kurioje buvo pasiūlytas naujas požiūris į kaltę, gavęs norminės kaltės teorijos pavadinimą. Baudžiamojo proceso teisėje priimtos kaltės sampratos pavyzdžiu[74], R. Frank pasiūlė principinę kaltės formulę: kaltė - tai smerktinumas (*vok*. Schuld ist Vorwerfbarkeit). Laikui bėgant, baudžiamosios teisės teorijoje šiek tiek kito supratimas, kas sudaro asmens smerktinumo turinį (kokiu pagrindu galima asmenį smerkti), bet pats principas išliko iki šių dienų. R. Franko pasiūlyta norminė kaltės teorija paplito ir tapo vyraujančia ne tik Vokietijoje, bet ir kitose valstybėse: Austrijoje, Šveicarijoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Estijoje, Graikijoje, Japonijoje, P. Korėjoje ir praktiškai visoje Pietų Amerikoje[75].

---

[70] Grynoji ir vyraujančios nuomonės norminės kaltės teorijos šiame darbe bus nagrinėjamos kartu, kadangi jų skirtumai nėra labai žymūs – iš esmės apsiriboja skirtingu požiūriu į kaltės struktūrą.

[71] Apie diskusiją šiuo klausimu plačiau žr.: **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 1932. S. 228. Šią problemą pažymi ir kai kurie šiuolaikiniai psichologinės krypties kaltės teorijų atstovai. Kaip rašo I. Tiažkova ,,tyčia ir neatsargumas apibūdinami tokiu skirtingu psichiniu santykiu su teisės saugomais interesais (...), kad jų suvienijimas vienoje ,,kaltės turinio" sąvokoje neleidžia apibrėžti šios sąvokos kokiais nors konkrečiais požymiais", - Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 308.

[72] Žr. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 34 – 36; **Назаренко Г. В.** Назаренко Г. В. Вина в уголовном праве. 1996. С. 10; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 112.

[73] Plačiau žr. **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 10; **Назаренко Г. В.** Вина в уголовном праве. 1996. С. 15; **Познышев С. В.** Основныя начала науки.., 1912. С. 267 – 268.

[74] Šį aspektą pažymi F. fon List, pats nepritaręs kaltės sampratų baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese suartinimui – žr. **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1932. S. 228.

[75] Žr.: **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 426; **Fletcher G. P.** Criminal Theory in the Twentieth Century // ibid. 2001. P. 9.; **Pikamäe P. Sootak J.** Estonian Criminal Law: Reform

Kaip žymesnius vyraujančios norminės kaltės teorijos atstovus galima būtų išskirti Vokietijos mokslininkus H. H. Ješek (H. H. Jescheck), T. Vaigend (T. Weigend), J. Vesels (J. Wessels), V. Galas (W. Gallas), bei šiai teorijai artimą K. Roksin (C. Roxin). Grynosios norminės kaltės teorijos žymesni atstovai, taip pat vokiečiai: H. Velcel (H. Welzel), R. Maurach, H. Cipf (H. Zipf), Artur ir Armin Kaufman (Arthur Kaufmann, Armin Kaufmann).

Kaip jau minėta, kaltė pagal norminę kaltės teoriją – smerktinumas[76].

Kieno požiūriu asmuo gali būti laikomas smerktinu? Kaltąjį asmenį pasmerkia teismas (oficialiai paskelbdamas jį kaltu apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje[77]), atstovaudamas valstybę, o kartu ir visuomenę, kurios apsaugos ir gerovės užtikrinimo tikslu valstybei yra suteikta teisė taikyti neigiamo poveikio priemones jos piliečiams[78]. Taigi kaltininko smerkimo subjektas yra valstybė, o betarpiškai – teismas.

Kokio pobūdžio yra pasmerkimas – etinis-moralinis, politinis, teisinis? Norminės kaltės teorijos atstovai pabrėžia, kad pasmerkimas (priekaištas) yra teisinio pobūdžio, bet jokiu būdu ne moralinio[79]. Teismas atstovauja visus visuomenės narius. Šiuolaikinėje pliuralistinėje postmodernistinėje demokratinėje visuomenėje vargu ar galima kalbėti apie vieną neginčijamą moralę. Teismas kaltininko elgesį gali vertinti tik vadovaudamasis visiems bendrais kriterijais – teisiniais kriterijais. Be to, šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje, kaip teisingai pažymėjo didysis Vokietijos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų senatas dar 1952 m. kovo 18 d. sprendime, atsakomybė kyla ne tik už poelgius, kurie galėtų būti vertinami moralės požiūriu (taip vadinamos tradicinės nusikalstamos veikos (lot. *mala in se*) – pvz., plėšimas, nužudymas ir pan.), bet ir už moraliniu požiūriu neutralias veikas, valstybės draudžiamas vien dėl socialinio ar grynai administracinio tikslingumo (lot. *mala prohibita*)[80], pvz., neteisėtas valstybės sienos perėjimas (LR BK 291 str.), savavaldžiavimas (294 str.) ar narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimas be tikslo jas platinti (259 str.). Visa tai leidžia kalbėti apie kaltę tik kaip teisinį[81] asmens smerktinumą, ne moralinį.

Kuo pasireiškia kaltininko smerktinumas, kas būtent yra smerkiama, Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje galima rasti nemažai skirtingų nuomonių[82]. Labiausiai paplitę yra

---

as a Path to Independence // ibid.; **Marek A. Waltoś S.** Podstawy prawa i procesu karnego. 1999. P. 74 – 76.

76 BGHSt 2, 194; **Jescheck H. H. und Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 420; **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld.., 1988. S. 91; Welzel H. Das Deutsche Strafrecht. – 4. Aufl. 1954. S. 103. – cit. pgl. **Krauss D.** Schuld im Strafrecht.., 1994. S. 5.

77 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 297 str., 301 str. 1 d. 2 p.

78 Žr. **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld.., 1988. S. 92.

79 **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 129; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 418, 419; **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld.., 1988. S. 92.

80 žr. BGHSt 2, 194.

81 Tiek kiek teisė susijusi su politika – ir politinį.

82 Apie nuomonių įvairovę šiuo klausimu plačiau žr. **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 732 – 745; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 422.

du požiūriai: taip vadinamos ,,teisiškai peiktinų pažiūrų" (vok. Schuld als ,,rechtlich missbilligte Gesinnung") ir ,,galimybės elgtis kitaip" (vok. Schuld als ,,Andershandelnkönnen") kaltės pagrindimo sampratos.

Vyraujančios ,,teisiškai peiktinų pažiūrų" krypties atstovų (W. Gallas, H. H. Jescheck, T. Weigend, J. Wessels ir kt.) nuomone, kaltininkas yra smerkiamas dėl ,,teisinės sąmonės trūkumo"[83], lėmusio nusikalstamos veikos padarymą, arba, kitaip, ,,dėl reikalaujamo dėmesio neteikimo baudžiamosios teisės normų saugomiems teisiniams gėriams"[84]. Svarbu pabrėžti, kad smerkiamos ne vien kaltininko netinkamos pažiūros į visuomenėje priimtas vertybes, bet ir jo neteisėta veika, kuria šios pažiūros įgavo objektyvią išraišką (pasireiškė išoriškai)[85]. Be objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių, asmens pasmerkimas pagal kaltės, kaip ,,teisiškai peiktinų pažiūrų" sampratą yra negalimas. Pasmerkimas pagal šią kaltės teorija negalimas ir tuomet, kai pavojinga veika padaroma ne dėl netinkamo kaltininko požiūrio į įstatymo saugomas vertybes, bet dėl objektyvių aplinkybių, neleidžiančių asmeniui pasielgti pagal įstatymų reikalavimus: neišvengiamos teisinės klaidos, psichikos sutrikimo, mažametystės, pavojingos metu susiklosčiusių ekstraordinarinių aplinkybių (pvz., būtinosios ginties ribų peržengimas dėl didelio sumišimo ar išgąsčio, kurį sukėlė pavojingas kėsinimasis).

Kitos plačiai paplitusios – ,,galimybės elgtis kitaip" – krypties šalininkų požiūriu, asmuo pasmerkiamas, nes ,,jis apsisprendė elgtis teisei priešingu būdu ir taip elgėsi, nors jis galėjo apsispręsti elgtis teisėtai ir taip elgtis"[86]. Labai panaši mintis yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos BK 2 str. 3 d., kur nustatyta, kad ,,asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju (...), jeigu nusikalstamos veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio" (= jis galėjo elgtis pagal įstatymų reikalavimus – mano past.). Kaltininko negalėjimu elgtis kitaip taip pat paaiškinamas draudimas smerkti pavojingą veiką padariusį asmenį jam padarius neišvengiamą teisinę klaidą, ar dėl psichikos sutrikimo, psichinės – socialinės nebrandos ar ypatingai sudėtingų pavojingos veikos padarymo aplinkybių.

Įžvelgti skirtumą tarp ,,teisiškai peiktinų pažiūrų" ir ,,galimybės elgtis kitaip" požiūrių, galima tik pasižymint preciziniu teisiniu mąstymu. Ir nors skirtumai yra labai nedideli, Vokietijos teisininkai juos įžvelgia, matydami juose ne tik teorinių, bet ir praktinių problemų.

Skirtingai nuo ,,teisiškai peiktinų pažiūrų", ,,galimybės elgtis kitaip" požiūris sulaukia kritikos tuo aspektu, kad jo pagrindu esanti tezė, kad traukiamas baudžiamojon atsakomybėn

---

83 **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 421.

84 Ibid, S. 422.

85 **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 426; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 128.

86 BGHSt 2, 194; analogiškai **Krüger R.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band, 6. Aufl. – Münster: Alpmann und Schmidt Juristische Lehrgänge Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG. 1994. S. 103; **Welzel H.** Das Deutsche Strafrecht. – 4. Aufl. 1954. S. 103. – cit. pgl. **D. Krauss D.** Schuld im Strafrecht.., 1994. S. 5. Taip pat žr. išnašą: **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 732.

asmuo ,,nusikalstamos veikos metu galėjo pasielgti kitaip" tam tikrais atvejais negali būti įrodoma. Šis momentas tampa ypač aktualus, kai asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamos veikos padarymą afekto būklėje.

,,Galėjimą pasielgti kitaip" šio požiūrio šalininkai paaiškina taip: ,,pagal mūsų turimą patyrimą, analogiškoje situacijoje kitas žmogus, įtempęs valios pastangas, ko, ko gero, pritrūko kaltininkui, konkrečiomis aplinkybėmis būtų pasielgęs kitaip"[87].

Tačiau teisme sprendžiamas konkretaus kaltininko, o ne kažkieno kito galimybės elgtis kitaip ir kaltės klausimas. Kaltinamasis, turėdamas jam būdingas valines savybes, pasielgė būtent taip, o ne kitaip. Kokį įrodymą būtų galima pateikti, kad jis tikrai galėjo pasielgti kitaip (ypač, jei kalba eina apie nusikalstamos veikos padarymą afekto būsenoje)? Net ir pasitelkus kaip tam tikrą matą kitą žmogų, su tokiomis pat fizinėmis, psichinėmis savybėmis, tokia pačia patirtimi, kaip kaltinamojo (nors tokį žmogų rasti būtų daugiau nei sudėtinga) ir palyginus, kaip jis būtų elgęsis analogiškoje situacijoje (kas taip pat praktiškai neįmanoma, nes nusikalstamos veikos situacija yra unikali ir nepakartojama), viso labo turėtume du lygiaverčius priešingus ,,įrodymus" (kaltininkas nusikalto, jo matu buvęs asmuo - ne), iš kurių, pagal *in dubio pro reo*[88] principą, tektų daryti išvadą, kad kaltininkas konkrečioje situacijoje negalėjo kitaip pasielgti[89].

Žinoma, ,,teisiškai peiktinų pažiūrų" požiūris irgi yra ne be priekaištų (K. Roksin nuomone, jis nepateikia aiškaus teisinio peiktinumo kriterijaus), tačiau, mano nuomone, jis yra priimtinesnis. Klausimas, ar kaltininko pažiūros į visuomenės vertybes buvo teisiškai priimtinos ar ne (t. y. ar tokios pažiūros yra pakankamos, kad būtų įmanomas teisinės valstybės piliečių darnus gyvenimas kartu), mano nuomone, yra vertinamojo – teisinio pobūdžio klausimas, kurį galima palikti spręsti teismo kompetencijai. Tuo tarpu asmens galėjimas ar negalėjimas tam tikroje praeities situacijoje (nusikalstamos veikos padarymo metu) pasielgti kitaip yra fakto klausimas, kurio teismas, kaip buvo minėta, pagrįstai išspręsti nepajėgus.

Skirtingai nuo įprasto Lietuvos baudžiamojoje teisėje požiūrio į kaltę, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymį, norminės kaltės teorijos atstovai, kaip tai įprasta vokiškosios baudžiamosios teisės sistemos šalyse, kaltės nelaiko nusikalstamos veikos sudėties dalimi. Kaltė, jų požiūriu, yra šalia nusikalstamos veikos sudėties esanti papildoma asmens baudžiamosios atsakomybės sąlyga[90]. Pagal Vokietijos baudžiamojoje teisėje priimtą trinarę nusikalstamos

---

87 Taip aiškina K. Engiš (K. Engisch), T. Lenkner (T. Lenckner) ir kt. – žr. **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 411.

88 Nepašalinamos abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai.

89 Apie ,,galėjimo pasielgti kitaip" tezės neįrodomumą taip pat žr.: **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 732 – 734; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 411, 427; **Haddenbrock S.** Kants Anthropologie Und Rechtslehre In Heutiger Sicht Eines Forensischen Psychiaters. Gedanken und Bedenken zur schuldstrafrechtlichen Praxis. // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988. S. 47 – 49, 61 – 66; **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld.., 1988. S. 90.

90 **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 45, 127, 268; **Fletcher G. P.** Criminal Theory in the Twentieth

veikos struktūrą, pagrindinės asmens nubaudimo sąlygos sudaro tokią sistemą (ji tyrimo metu tikrinama atitinkama eilės tvarka): (1) nusikalstamos veikos sudėtį atitinkančios veikos padarymas (skirtingai nuo Lietuvoje priimto požiūrio, į nusikalstamos veikos sudėtį įtraukiami tik tie požymiai, kurie apibūdina kaltininko *elgesio* žalingumą, bet ne patį *kaltininką*), (2) sudėtį atitinkančios veikos neteisėtumą šalinančių aplinkybių nebuvimas (t. y. baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių nebuvimas), (3) kaltė (pasmerkimą darančių negalimu aplinkybių nebuvimas, t. y. kaltininko gebėjimą atsakyti už padarytą neteisėtą veiką patvirtinantys požymiai: asmens pakaltinamumas, galimybė žinoti apie tokios veikos priešingumą teisei ir kt.).

Grynosios ir vyraujančios norminės kaltės teorijos atstovų nuomonės dėl kaltės struktūros skiriasi.

Pagal grynąją norminę kaltės teoriją yra griežtai skiriama tyčia su neatsargumu ir kaltė. Yra laikoma, kad tyčia ir neatsargumas priklauso nusikalstamos veikos sudėčiai, bet ne kaltei. Tyčia ir neatsargumas apibūdina elgesio žalingumą, bet ne kaltininko pažiūras į įstatymo saugomas vertybes. Kaltę, anot grynosios norminės kaltės teorijos atstovų sudaro: 1) pakaltinamumas, 2) galimybės žinoti įstatymų reikalavimus buvimas, 3) veikos padarymo aplinkybių normalumas[91], 4) specialūs kaltės požymiai (šių požymių analogų Lietuvos BK nenumato, tai požymiai, apibūdinantys didesnį ar mažesnį kaltininko smerktinumą, pvz., piktybiškumas, žemos paskatos)[92].

Tuo tarpu vyraujančios norminės kaltės teorijos atstovų požiūriu, tyčia ir neatsargumas priklauso ne tik nusikalstamos veikos sudėčiai (kaip elgesio formos), bet ir kaltės sričiai (kaip kaltės formos), kadangi ne tik apibūdina asmens elgesio pavojingumą, bet ir išreiškia didesnį ar mažesnį kaltininko nusistatymo prieš įstatymo reikalavimus ir jo ginamas vertybes laipsnį. Taigi tyčia ir neatsargumas vyraujančioje norminės kaltės teorijoje atlieka dvigubą funkciją[93]. Dėl to, pagal vyraujančią norminės kaltės teoriją kaltės struktūra susideda iš penkių elementų: 1) pakaltinamumo, 2) tyčinės ar neatsargios kaltės formos, 3) galimybės suvokti įstatymų reikalavimus, 4) veikos padarymo aplinkybių normalumo, 5) specialių kaltės požymių[94].

Century // ibid. 2001. P. 6; **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 731; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 404. Pažymėtina, kad, nepaisant lietuviškoje doktrinoje nusistovėjusio požiūrio, Lietuvos Respublikos BK 2 str. yra išreikštas vokiškasis požiūris į baudžiamosios atsakomybės pagrindus – kaltumas ir veikos atitikimas nusikalstamos veikos sudėčiai numatyti kaip atskiri baudžiamosios atsakomybės pagrindai (2 str. 3, 4 d.).

91 ,,Nenormalios" situacijos pavyzdys – būtinosios ginties situacija, sukėlusi užpultajam didelį sumišimą ar išgąstį, dėl kurio jis padaro nusikalstamą veiką peržengdamas būtinosios ginties ribas. Įdomu, kad aplinkybių normalumas kaip kaltės sąlyga (tiksliau – jų nenormalumas, kaip kaltę šalinanti aplinkybė) yra numatytas ir Rusijos Federacijos BK 28 str. 2 d.

92 Plačiau žr.: **Gropp W.** Strafrecht.., 2001. S. 243; **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 730; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 421.

93 **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 135; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung..., 1994. S. 22 – 29; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 430.

94 **Wessels J.** Baudžiamoji teisė..., 2003. P. 130; **Gropp W.** Strafrecht.., 2001. S. 243; **Jescheck H. H.** und

1. 7. Norminės kaltės teorijos privalumai ir kritika

Norminė kaltės teorija, kaip ir psichologinės kaltės teorijos, užtikrina, kad niekas nebūtų pripažintas kaltu vien dėl įsitikinimų ar ketinimų (,,piktos valios"), nes smerkimo dalyku yra ne tik kaltininko teisiškai peiktinas psichinis santykis su įstatymų ginamomis vertybėmis, bet ir šį santykį atskleidžianti neteisėta (= atitinkanti nusikalstamos veikos sudėtį bei padaryta nesant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių) veika.

Dėl tos pačios priežasties, pagal norminę kaltės teoriją niekas negalėtų būti pripažintas kaltu esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Dar daugiau, ši teorija paaiškina ir tai, kodėl neturi atsakyti asmuo, peržengęs būtinosios ginties ribas dėl pavojingo kėsinimosi sukelto didelio sumišimo ar išgąsčio.

> Šią situaciją numato Vokietijos BK § 33, taip pat ji buvo numatyta 1961 m. Lietuvos Respublikos BK 14[1] str. 3 dalyje. 2000 m. BK 28 str. 3 d. kėsinimosi sukelto didelio sumišimo ar išgąsčio sąlygota aiškiai neadekvati kėsinimuisi gynyba yra prilyginta būtinajai ginčiai leistinose ribose, kas, mano nuomone, nėra pagrįsta dėl skirtingos asmens nebaudžiamumo šiose situacijose prigimties. Manyčiau, kiek nelogiška neadekvačią gynybą (peržengianti leistinas ribas) tapatinti gynybai leistinose ribose. Pritarčiau Vokietijos baudžiamojoje teisėje priimtam požiūriui, kad dėl didelio sumišimo ar išgąsčio neadekvačiai besiginantis asmuo pažeidžia būtinosios ginties teisėtumo sąlygas, kaip ir visi neadekvačiai besiginantys asmenys, tačiau jis neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus tuo pagrindu, kad iš jo, atsižvelgiant į situaciją ir asmens psichines (emocines) galias, nebuvo galima tikėtis ir reikalauti teisėto elgesio, t. y. nebuvo kaltės[95], arba, kitaip tariant, jo elgesys nerodo, kad jo požiūris į įstatymų ginamas vertybes būtų priešiškas ar abejingas. Taigi šiuo atveju asmens baudžiamoji atsakomybė šalinama ne neteisėtumo lygmeny, bet laipteliu aukščiau - (norminės) kaltės lygmenyje.

Kaip ir socialinė – psichologinė kaltės teorija, norminė kaltės teorija didelį dėmesį skiria asmens pasmerkimo pagrindimui, tad visiškai pagrindžia kaltais pripažįstamų asmenų baudžiamąją atsakomybę subjektyviuoju aspektu ir šalina asmenų, nevertų baudžiamojo teisinio pasmerkimo (pvz., padariusių neišvengiamą teisinę klaidą), baudžiamosios atsakomybės galimybę.

Galiausiai vienas esminių norminės kaltės teorijos privalumų yra tai, kad, skirtingai nuo psichologinės krypties kaltės teorijų, ši kaltės teorija pagrindžia kaltę nusikalstamo nerūpestingumo atveju, kadangi ji nelaiko būtinu kaltės požymiu asmens psichinio santykio su visais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme.

Weigend T. Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 429.

[95] Žr. BK 2 str. 3 d.

Nusikalstamo nerūpestingumo kaltė (smerktinumas, priekaištingumas) pasireiškia tuo, kad asmuo, skirdamas, teisinės tvarkos apsaugos požiūriu, nepakankamai dėmesio savo pareigai užtikrinti, kad nebūtų pažeistos įstatymų ginamos vertybės, tačiau turėdamas galimybę tai padaryti, nors ir nesuvokdamas visų nusikalstamos veikos sudėčiai priskiriamų nusikalstamos veikos požymių, faktiškai juos realizuoja (pvz., sukelia paties nenumatytus, bet baudžiamajame įstatyme aprašytus, padarinius).

Vokietijos baudžiamojoje teisėje galima aptikti palyginti nedaug kritinių pastabų norminės kaltės teorijos atžvilgiu. Pavyzdžiui, S. Hadenbrok (S. Haddenbrock, Vokietija) yra pasisakęs prieš šią teoriją, remdamasis ,,galimybės kitaip veikti" tezės neįrodomumu ir moralinio priekaišto neleistinumu baudžiamojoje teisėje[96]. Tačiau ši kritika negali būti taikoma norminei kaltės teorijai, jeigu remsimės teisinio smerktinumo „peiktinų teisinių pažiūrų" pagrindu doktrina.

Vokietijos baudžiamojoje teisėje daugiau diskusijų kelia ne tiek norminės kaltės teorijos pajėgumas pagrįsti asmens baudžiamąją atsakomybę, kiek jos gebėjimas apspręsti bausmės dydį (Vokietijos BK § 46 1 dalyje nustatyta, kad kaltininko kaltė yra pagrindas sprendžiant dėl jo bausmės)[97]. Tačiau kaltės ir bausmės griežtumo santykio klausimas šiame darbe nebus nagrinėjamas.

Kitokia situacija susiklostė Rusijoje. Praktiškai nuo tada, kai po 1917 m. revoliucijos buvo priimtas pirmasis tarybinis dekretas ,,Dėl teismų" (1917 m. lapkričio 22 d.), panaikinęs visų buržuazinių įstatymų galiojimą, ir įtvirtinęs socialistinės teisinės sąmonės principą, kaip ,,vienintelę teisingo požiūrio į įvykius ir įstatymus priemonę"[98], įsivyravo nepalankus požiūris į Vakarų Europos teisines idėjas. Ne išimtis ir norminė kaltės teorija, sulaukusi labai aštrios kritikos[99].

Ne bet kas, o rimti tarybiniai ir šiuolaikiniai Rusijos mokslininkai yra apibūdinę norminę (jų žodžiais ,,vertinamąją", rus. оценочную) kaltės teoriją kaip ,,nemokslinę ir

---

[96] **Haddenbrock S.** Kants Anthropologie.., 1988. S. 49, 62, 64.

[97] Plačiau apie vietoj norminės kaltės siūlomas alternatyvas, žr.: **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld.., 1988. S. 93, 101 – 106; **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 738 – 740. Pažymėtina, kad K. Roksin visiškai pagrįstai skeptiškai vertina šiuos pasiūlymus.

[98] **Назаренко Г. В.** Вина в уголовном праве. 1996. С. 14.

[99] Toliau, vengiant pasikartojimų, bus pateikiama kritika ne tik dėl norminės kaltės teorijos nuostatų, bet ir dėl tapačių jos rusiško analogo - vertinamosios kaltės teorijos - nuostatų. Pati vertinamoji kaltės teorija bus trumpai aptarta vėliau. Tarp kitko, Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje ir norminė, ir vertinamoji kaltės teorijos yra tapatinamos ir vartojamas vien ,,vertinamosios" kaltės teorijos pavadinimas. Tačiau, mano nuomone, Rusijos vertinamosios kaltės teorijos atstovų požiūris ne visiškai sutampa su norminės kaltės teorijos pagrindinėmis nuostatomis. Plačiau apie tai žiūrėkite 1. 8 skyriuje.

žalingą"[100], ,,buržuazinę"[101], ,,slepiančia grobuoniškus buržuazinius interesus"[102], ,,leidžiančią visišką teismo savivalę"[103], kaip teoriją, pagal kurią ,,nuteisiami nekalti, o kaltieji išteisinami"[104].

Vis tik, kokius konkrečius kritikuotinus norminės kaltės teorijos momentus išskiria tarybiniai ir post-tarybiniai moksininkai?

1) Vertinamasis kaltės pobūdis.

Taip jau susiklostė tarybiniame teisės moksle, kad sąvoka ,,vertinamasis pobūdis" suprantama kaip savavališkumo, subjektyvumo (neigiama prasme), neatitikimo faktinėms aplinkybėms sinonimas[105]. Dėl to tarybiniame moksle visada akcentuojama objektyvumo, objektyvios tiesos (tame tarpe ir kalbant apie kaltę) būtinybė. Esą, kaltė visuomet yra objektyvi, baudžiamosios atsakomybės pagrindu gali būti tik objektyvūs faktai, o ne teismo vertinimas[106].

Visų pirma kaltė pagal norminę kaltės teoriją yra ne teismo vertinimas, o kaltininko teisinių pažiūrų ypatybė (defektas). Antra, vertinamasis pobūdis turi būti suprantamas ne kaip teismo savavališkumas, bet kultūrinis – vertybinis – norminis sąlygotumas. Kaltininko pažiūras kaip tinkamas ar teisiškai peiktinas teismas vertina pagal konkrečioje visuomenėje priimtus ir teisėje vienokiu ar kitokiu būdu įtvirtintus standartus (principus). Tai ir yra vertinamasis – norminis kaltės pobūdis[107]. Šie standartai skirtingais laikmečiais bei priklausomai nuo visuomenės kultūrinių tradicijų gali skirtis (ir skiriasi). Todėl apie kokią nors ,,objektyvią tiesą" ar ,,objektyvią kaltę" negali būti ir kalbos. Norminės kaltės teorijos kritikai, matyt, pamiršta, kad teisė – ne gamtos mokslas, kuriame galima remtis vien akivaizdžiomis (empiriškai galimomis patikrinti) sąvokomis. Tai socialinis mokslas, kurio sąvokos apibrėžiamos atsižvelgiant į teisinio reguliavimo tikslus ir teisės principus. Tad kelti kaltės sąvokai ,,gamtamokslinio objektyvumo" reikalavimą ir neigti jos norminį (vertinamąjį) pobūdį visiškai nėra pagrindo.

---

[100] **Лунеев В. В**. Субъективное вменение.., 2000. С. 12; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А**. 1968. С. 407.

[101] Tokį aptariamos teorijos apibūdinimą, kaip viešpatavusį tarybinio laikotarpio baudžiamosios teisės teorijoje, nurodo S. Skliarov, žr.: **Скляров С. В**. Проблемы определения понятия вины в уголовном праве России. // Уголовное право. 2003. No. 2. С. 71.

[102] **Утевский Б. С**. Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 117.

[103] **Гревнова И. А**. Вина как принцип..., 2001. С. 107; **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. 1996. С. 19; **Лясс Н. В**. Проблемы вины.., 1977. С. 13.

[104] **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. 1996. С. 19; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П**. Субъективная сторона преступления... 1974. С. 69.

[105] Žr. Кудрявцев В. Объективная сторона преступления. – Москва. 1960. С. 99 – taip pat: **Лясс Н. В**. Проблемы вины.., 1977. С. 24.

[106] Žr.: **Гревнова И. А**. Вина как принцип..., 2001. С. 107; **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. 1996. С. 18, 19; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П**. Субъективная сторона преступления... 1974. С. 70; **Шаргородский М. Д**. Основание уголовной.., 2004. С. 189.

[107] S. Skliarov manymu, kaltė yra vertinamojo pobūdžio, nes spręsdamas kaltės klausimą, teismas vertina įrodymus. - **Скляров С. В**. Вина и мотивы преступного поведения. 2003. С. 11. Manyčiau, toks požiūris yra nepagrįstas, nes įrodymų vertinimas yra procesinė procedūra, su kaltės samprata neturinti nieko bendro. Pavyzdžiui, sprendžiant ar buvo padaryta veika, taip pat yra vertinami įrodymai, bet teigti, kad veika yra vertinamojo pobūdžio sąvoka (tokia išvada logiškai išplaukia iš S. Skliarov teiginių), aš nedrįsčiau.

2) Galimybė pripažinti asmenį kaltu, nenustačius jo psichinio santykio su visais nusikalstamos veikos objektyviaisiais požymiais

Visų pirma pažymėtina, kad tokia situacija pagal norminę kaltės teoriją yra galima tik retais atvejais – esant nusikalstamam nerūpestingumui. Nustatant tyčia ar dėl nusikalstamo pasitikėjimo veiką padariusio asmens kaltę, yra svarbus ir jo psichinis santykis su visais nusikalstamos veikos objektyviaisiais požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme.

Nusikalstamo nerūpestingumo atveju kaltininko apsauga nuo nepagrįsto nubaudimo iš tiesų yra kiek susilpnėjusi, tačiau šis trūkumas mažinamas iki minimumo visu komplektu priemonių: a) atsakomybė už nusikalstamai nerūpestingą nusikalstamą veiką galima tik atskirai BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais[108], b) atsakomybė už nusikalstamai nerūpestingą nusikalstamą veiką galima tik tuomet, kai teisės aktai nustato jo pareigą rūpestingai elgtis[109].

Kita vertus, galima kelti klausimą, ar baudžiamosios teisės teorijoje yra pateiktas geresnis pasiūlymas, kaip pagrįsti kaltę nusikalstamo nerūpestingumo atveju? Aptariamu aspektu norminę kaltės teoriją kritikuojantys mokslininkai[110] tokio pasiūlymo nepateikia.

3) *Kaltės ir nusikalstamos veikos sudėties atskyrimas*

Yra pažymima, kad atsisakius pripažinti nusikalstamos veikos sudėtį vieninteliu baudžiamosios atsakomybės pagrindu, nebūtų užtikrinamas teisėtumo ir asmenų lygybės principų įgyvendinimas[111]. Manytina, šio argumento pagrindas yra kritikų klaida, esą vokiškojoje baudžiamosios teisės sistemoje kaltė yra vienintelis baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Kaip minėjau, be objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius atitinkančios veikos, norminės kaltės negali būti. Pagal norminę kaltės teoriją, priešingai kritikų nuogastavimams, kaltė suteikia *papildomą* (šalia nusikalstamos veikos sudėties) apsaugos nuo nepagrįsto nuteisimo garantiją. Net jei asmuo realizuoja visus nusikalstamos veikos sudėties požymius, jeigu jis nėra pripažįstamas smerktinu (kaltu), jo nuteisti negalima. Smerktinumo kriterijai taikomi visiems asmenims tie patys, tad ir asmenų lygybės principas, taikant norminę kaltės teoriją, nėra pažeidžiamas.

Taip pat tenka aptarti ir porą literatūroje pasikartojančių priekaištų, mano manymu, sąlygotų kažkokių nesusipratimų arba turinčių demagoginę paskirtį.

Antai, teigiama, kad norminė kaltės teorija leidžia pripažinti asmenį kaltu vien už pažiūras, neatsižvelgiant į faktines aplinkybes, vien įvairių prezumpcijų pagrindu[112]. Tai

---

[108] Tai numato Vokietijos BK §15, taip pat Lietuvos BK 16 str. 4 d.

[109] Plačiau žr.: **Roxin C.** Strafrecht.., 1997. S. 950 – 952. Analogiškai: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 393 - 395; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 211 – 212.

[110] Žr. **Назаренко Г. В.** Вина в уголовном праве. 1996. С. 19, 33, 34; **Волков Б. С.** Проблема воли.., 1965. С. 33.

[111] **Филимонов В.** Теоретические проблемы учения о вине в уголовном праве. // там же, С. 69; **Лясс Н. В.** Проблемы вины.., 1977. С. 13, 34; **Шаргородский М. Д.** Основание уголовной.., 2004. С. 203, 204, ir kt.

[112] **Лунеев В. В.** Субъективное вменение.., 2000. С. 4, 12; **Назаренко Г. В.** Вина в уголовном праве.

nepagrįstas teiginys. Kaip jau buvo minėta, negali būti norminės kaltės, kaltininkui nerealizavus objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių.

Taip pat pažymima, kad kaltė negali būti suprantama kaip pasmerkimas ar neigiamas vertinimas, nes smerkia teismas, o kaltė turi būti kaltinamojo požymis[113]. Kaip jau buvo minėta, norminė kaltė yra ne kaltininko pasmerkimas ar priekaištas jam (vok. *Vorwurf*), bet kaltininko smerktinumas (vok. *Vorwerfbarkeit*). Taigi kaltė yra kaltininko ypatybė. Matyt, su ta pačia klaida (smerktinumo ir pasmerkimo painiojimu) susijusi ir kita kritinė pastaba, esą norminė kaltė – ne kaltininko ypatybė, bet procesas teisėjo galvoje[114]. Ji taip pat yra nepagrįsta.

1996. C. 33; **Лясс Н. В.** Нормативная теория в современном буржуазном уголовном праве, - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963. С. 44, 75; **Волков Б. С.** Проблема воли.., 1965. С. 34; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 85.

[113] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 559; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона.., 1987. С. 8.

[114] **Волков Б. С.** Проблема воли.., 1965. С. 32; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 118.

1. 8 Vertinamoji kaltės teorija

Klaidinga būtų manyti, kad TSRS ir Rusijoje nebuvo ir nėra mokslininkų, įžvelgusių esminių psichologinių kaltės teorijų trūkumų ir atkreipusių dėmesį į norminę kaltės teoriją. Nepaisant didelio oficialiosios tarybinės baudžiamosios teisės doktrinos priešiškumo norminės kaltės teorijai, keletas tarybinių mokslininkų savo darbuose ėmėsi ginti pagrindinius šios teorijos teiginius. Tai B. Utiovskij (Утевский Б.)[115], J. Demidov (Демидов Ю.)[116], K. Tichonov (Тихонов К.)[117], G. Zlobin (Злобин Г.), T. Daurova (Даурова Т), J. Noj (Ной И.)[118] ir kt. Jų atstovaujamas pažiūras Rusijos baudžiamojoje teisėje priimta vadinti vertinamąja kaltės teorija.

Šių autorių požiūris į kaltę nevisiškai sutampa su norminės kaltės teorijos atstovų požiūriui, jis nėra identiškas ir lyginant šiuos autorius tarpusavyje, bet galima išskirti keletą principinių nuostatų, kurios juos vienija. Šių autorių požiūriu, kaltė – asmens neigiamam įvertinimui pagrindą duodančios aplinkybės, tame tarpe – jo neigiamas požiūris į visuomenėje priimtas vertybes. Asmens pripažinimas kaltu – jo pasmerkimas. Kaltė, anot daugumos šių autorių, nepriklauso nusikalstamos veikos sudėčiai, tai savarankiška baudžiamosios atsakomybės sąlyga. Kaltės turinys neapsiriboja vien jos formomis (tyčia ir neatsargumu), motyvu ir tikslu. Taip pat teigiama, kad daromos nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) suvokimas – būtinas kaltės elementas.

Vertinamoji kaltės teorija TSRS buvo tarsi ,,pogrindinė", atstovaujama tik pavienių mokslininkų, tad natūralu, kad ji nebuvo taip išvystyta ir nepasiekė tokio preciziškumo, kaip Vokietijoje – norminė kaltės teorija. Todėl šios kaltės teorijos nuostatos šiame darbe nebus plačiau nagrinėjamos.

---

[115] Žr. **Утевский Б. С**. Вина в советском уголовном праве. 1950.

[116] **Демидов Ю**. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва. 1975. J. Demidov pozicija aptariama: **Козлов А. П**. Понятие преступления. 2004. С. 557 –558; **Рарог А. И**. Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 72 – 73.

[117] **Тихонов К**. Субъективная сторона преступления. - Саратов. 1967; K. Tichonov pozicija aptariama: **Дагель П. С**., **Котов Д. П**. Субъективная сторона преступления... 1974. С. 69 – 70.

[118] **Злобин Г**. Виновное вменение и уголовная ответственность. // Актуальные проблемы уголовного права. Москва. 1988; **Даурова Т**., **Ной И**. Законодательное определение основных уголовно - правовых понятий – необходимое условие осуществления правосудия по уголовным делам. // Укрепление законности и борьба с преступностью в условиях формирования правого государства. Москва. 1990, - žr. taip pat **Кулыгин В. В**. Субъективное вменение в уголовном праве. - Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Москва. 1993. С. 23 – 24.

1. 9. Kaltės samprata Lietuvos Respublikos BK kontekste

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vyrauja psichologinių kaltės teorijų nuostatos. Kita vertus, tiek grynosios psichologinės, tiek socialinės psichologinės kaltės teorijų analizė, manau, leidžia spręsti, kad šios teorijos nėra nuoseklios.

Norminė kaltės teorija, manyčiau, žymių trūkumų neturi. Manau, visiškai natūralu, kad ši kaltės teorija vis plačiau įsivyrauja kontinentinės teisės sistemos valstybėse. Kita vertus, norint pasiūlyti Lietuvos baudžiamojoje teisėje vadovautis normine kaltės teorija, būtina patikrinti, ar šios teorijos nuostatos yra suderinamos su galiojančiame Lietuvos Respublikos BK įtvirtintomis nuostatomis.

Vertinant norminės kaltės teorijos suderinamumą su galiojančiu BK, aktualios yra BK 2 straipsnio 2 – 4 dalys, ir 14 - 15 straipsniai.

BK 2 str. 2 d. nustato, kad įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia[119]. Lotyniškai šis principas skamba *ignorantia iuris nocet*[120]. Ši nuostata, jei ji būtų suabsoliutinama, nesiderintų su norminės kaltės teorijos teiginiais, kadangi tuomet iš šio principo sektų, kad kaltininko santykis su įstatymo reikalavimais neturi baudžiamosios teisinės reikšmės. Tuo tarpu norminė kaltė visų pirma apibūdinama kaip tam tikras (smerktinas) kaltininko požiūris į įstatymų reikalavimus, jų ginamas vertybes. Visgi aptariama BK nuostata nėra nesuderinama su norminės kaltės teorijos teiginiais, kadangi BK 2 str. 2 dalyje įtvirtinto principo suabsoliutinti neleidžia to paties straipsnio 3 dalyje įtvirtintas (norminės) kaltės principas, kuris nustato, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Manau, visiškai pagrįstai, atsižvelgdamas į BK 2 straipsnio 3 dalį, V. Piesliakas BK 2 straipsnio 2 dalies nuostatą siūlo aiškinti siaurai: įstatymo nežinojimo (ar nesupratimo) atveju asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuomet, kai jis turėjo galimybę sužinoti (ir teisingai suprasti) įstatymo reikalavimus[121]. Toks BK 2 straipsnio 2 dalies aiškinimas visiškai dera su norminės kaltės teorijos nuostatomis. Kaip minėta, būtinas norminės kaltės požymis yra kaltininko priešiškumas arba bent abejingumas įstatymo saugomoms vertybėms. Šį požymį galima nustatyti tik tuomet, kai nustatoma, kad kaltininkas, pažeisdamas įstatymų reikalavimus, turėjo galimybę juos žinoti ir teisingai suprasti. Suprantama, asmens, objektyviai neturinčio sąlygų susipažinti su įstatymų draudimais ir juos suvokti, negalima kaltinti priešiškumu ar abejingumu įstatymų nustatytai

---

[119] Vargu ar šioje nuostatoje sėkmingai minimas ,,atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės". Kaip ir iškilus asmens nepakaltinamumo klausimui, teisinės klaidos atveju sprendžiama, ar asmuo apskritai ,,atsako pagal baudžiamąjį įstatymą", o ne ,,ar yra pagrindas jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės". Kaip žinia, teisinė situacijos, kai asmuo neturi atsakyti, ir situacijos, kai jis atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, prigimtis iš esmės skiriasi.

[120] Pažodžiui: teisės nežinojimas žeidžia.

[121] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 403.

tvarkai. Toks asmuo nebūtų kaltas pagal norminę kaltės teoriją. Jis neturėtų atsakyti ir remiantis BK 2 straipsnio 2 ir 3 dalimis.

Pagal norminę kaltės teoriją kaltė nepriskiriama nusikalstamos veikos sudėčiai ir yra savarankiška (papildoma) baudžiamosios atsakomybės sąlyga. Ši nuostata nėra įprasta Lietuvos baudžiamajai teisei, tačiau ji puikiai dera su BK 2 straipsniu. Šio straipsnio 3 ir 4 dalyse kaltė ir nusikalstamos veikos sudėtį atitinkanti veika yra išskirtos kaip atskiri baudžiamosios atsakomybės pagrindai.

Tradicinis Lietuvos baudžiamajai teisei psichologinių kaltės teorijų požiūris, kad kaltė yra nusikalstamos veikos sudėties požymis, priešingai, manau, ne visai atitinka BK 2 straipsnio logiką. Tam, kad BK 2 straipsnis atitiktų minėtą psichologinių kaltės teorijų teiginį, jame visiškai pakaktų nuostatos, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį (kuri yra įtvirtinta šio straipsnio 4 dalyje). Dar kartą trečiojoje dalyje pabrėžti, kad kaltė yra būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga, kai ji šiaip ar taip, pagal psichologines kaltės teorijas, yra nusikalstamos veikos sudėties dalimi, būtų visiškai netikslinga. Vadovaujantis psichologinių kaltės teorijų nuostatomis, aiškinant BK 2 straipsnį, reiktų daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas yra neracionalus, įtvirtindamas viena kitą dubliuojančias nuostatas (BK 2 str. 3 ir 4 d.). Tačiau teisės aiškinimo teorijoje yra pripažįstama įstatymų leidėjo protingumo ir racionalumo prezumpcija[122]. Ją paneigti galima tik tuomet, kai niekaip neįmanoma racionaliai paaiškinti įstatymo nuostatų. Šiuo atveju šios prezumpcijos neigti nėra pagrindo, nes norminė kaltės teorija pateikia racionalų įstatymo aiškinimą. Taigi šiuo atveju norminė katės teorija netgi geriau paaiškina baudžiamąjį įstatymą, nei tradicinės psichologinės kaltės teorijos.

Vertinant norminės kaltės teorijos suderinamumą su BK, aktualus ir 14 straipsnis, kuris nustato: ,,asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo".

Šią įstatymo nuostatą galima aiškinti dvejopai.

Psichologinių kaltės teorijų atstovai galėtų ją interpretuoti siaurai - kad kaltė yra sutapatinama su jos formomis. Nusikalstamos veikos padarymas tyčia ar neatsargiai reiškia jos padarymą kaltai.

Toks aiškinimas nesiderintų su normine kaltės teorija, pagal kurią kaltė neapsiriboja

---

[122] ,,Preziumuojama, kad įstatymų leidėjas rūpestingai parenka įstatyme vartojamą terminiją. Vadinasi, visi įstatymo žodžiai, visi jo teiginiai yra reikalingi ir prasmingi. Preziumuojama, kad įstatymų leidėjas yra racionalus, t. y. nesiekia absurdiškų rezultatų, vengia teisės prieštaravimų (...). Preziumuojama, kad įstatymo tekste nėra nereikalingų posakių ir žodžių (teisės kalbos ekonomijos principas). Nesant pakankamo pagrindo, įstatymo teksto negalima aiškinti taip, lyg viena jo dalis neegzistuotų ar būtų atliekama." – **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai, - Vilnius: Justitia. 1999. P. 177.

kaltės formomis[123]. Tačiau kiek platesnio BK 14 straipsnio turinio aiškinimo pagalba galima išvengti šio straipsnio ir norminės kaltės teorijos nuostatų konflikto. Pagal norminę kaltės teoriją, kaltu gali būti pripažintas tik tas, kas nusikalto tyčia arba neatsargiai (tai ir nustato BK 14 straipsnis). Tačiau tai neturėtų būti suprantama taip, kad asmens tyčios ar neatsargumo pakanka kaltei konstatuoti. Nustatant kaltę pagal norminę kaltės teoriją, būtina nustatyti, kad asmuo ne tik elgėsi tyčia ar neatsargiai, bet ir, pavyzdžiui, buvo pakaltinamas, turėjo galimybę suvokti daromos nusikalstamos veikos neteisėtumą, pavojingumą visuomenei ir pan.[124]

Norminės kaltės teorijos ir galiojančio BK suderinamumo problema kyla kalbant apie BK 15 straipsnio 2 ir 3 dalis. Jose numatyta, kad būtina sąlyga, norint asmenį pripažinti nusikalstamą veiką padarius tyčia, yra kaltininko savo daromos nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės (pavojingo pobūdžio) suvokimas. Pagal norminę kaltės teoriją nusikalstamos veikos socialinės teisinės reikšmės (jos neteisėtumo ar pavojingumo visuomenei) suvokimas ar nesuvokimas, esant galimybei tai suvokti, taip pat yra reikšmingas nustatant asmens kaltę, kaip ir seka iš BK nuostatų. Tačiau skiriasi šio kaltės elemento vieta – pagal norminę kaltės teoriją jis nepriskiriamas tyčiai, laikomas savarankišku kaltės elementu.

Taigi galima apibendrinti, kad baudžiamajame įstatyme nėra kliūčių norminės kaltės teorijos atėjimui į Lietuvos baudžiamąją teisę, išskyrus, nebent, įstatyme įtvirtintą tyčinės kaltės sampratą. Neatitikimas tarp BK 15 straipsnio ir atitinkamų norminės kaltės teorijos nuostatų, mano manymu, nėra esminis, tik struktūrinio pobūdžio – klausimas keliamas ne dėl minėto kaltės elemento reikalingumo, bet tik dėl jo vietos kaltės struktūroje. Kita vertus, toliau darbe atlikus tyčinės kaltės intelektinio momento analizę, daroma išvada, kad nusikalstamos veikos socialinės reikšmės suvokimas šalintinas iš tyčios intelektinio momento[125]. Atitinkamai pakeitus Lietuvos BK 15 straipsnio nuostatas, išnyktų paskutinė formali kliūtis Lietuvos baudžiamojoje teisėje remtis normine kaltės teorija.

---

[123] Pagal grynąją norminę kaltės teoriją tyčia netgi nepriklauso kaltei, yra ne kaltės, o nusikalstamos veikos sudėties realizavimo forma.

[124] Skirtingai nuo Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje priimto socialine psichologine kaltės teorija paremto mokymo, kad asmens pakaltinamumas yra tyčios ar neatsargumo sąlyga, norminės kaltės teorijos požiūriu tam tikrais atvejais nepakaltinamas asmuo arba nesuvokiantis daromos veikos socialinės teisinės reikšmės gali elgtis tyčia (bet nekaltai). Be abejo, tai visų pirma susiję su kiek kitokia tyčios samprata. Laikoma, kad tyčiai konstatuoti pakanka, kad asmuo suvoktų savo elgesio aplinkybes ir siektų jas realizuoti. Savo poelgio socialinės reikšmės suvokimas nesiejamas su tyčia. Pvz., gali būti laikoma, kad seksualinis maniakas iššagina auką tyčia, jei jo suvokime atsispindi realios elgesio aplinkybės ir jis nori (siekia) prievarta patenkinti savo aistrą su auka. Kitas dalykas, jei jis, taip elgdamasis, dėl psichikos sutrikimo nesugeba suvokti savo elgesio socialinės prasmės (žalingumo) arba pasirinkti teisėto elgesio varianto (pvz., atsispirti lytiniam potraukiui), jis gali būti pripažintas nepakaltinimu, tuo pačiu nekaltu dėl tyčinio poelgio. Nuomones, kad nepakaltinamas asmuo gali veikti tyčia žr.: **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2005, Heft 5, S. 237; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 64, 65; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. 241;; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 420; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 32-36; R. Frank Über den Aufbau des Schuldbegriffs, Giessen, 1907, S. 8 – cit. pgl. **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 729.

[125] Plačiau žr. šio darbo 2. 1. 3. skyrių.

2. Tyčinės kaltės intelektinis momentas

2. 1. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas

2. 1. 1. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas

2. 1. 1. 1. Įvadinės pastabos

Baudžiamojoje teisėje iš esmės vieningai sutariama, kad nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius apibūdinančių faktinių aplinkybių suvokimas yra būtina nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo, kartu ir tyčios intelektinio momento nustatymo, prielaida[126]. Norint ką nors įvertinti, pirma reikia pažinti vertinimo objektą. Taigi logiška, kad asmuo gali įvertinti savo elgesio konkretų pavojingumą tik tuomet, kai suvokia visus svarbiausius savo elgesio požymius, t. y. nusikalstamos veikos faktines aplinkybes.

Iš būtinybės suvokti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes logiškai seka, kad bent vienos reikšmingos (t. y. baudžiamajame įstatyme numatytos) faktinės aplinkybės nesuvokimas šalina galimybę kaltininkui suvokti konkretų savo elgesio pavojingumą, atitinkamai, šalina ir jo tyčinę kaltę dėl nusikalstamos veikos, pasižyminčios nesuvoktu požymiu. Remiantis šia logine seka, natūraliai nelieka vietos klausimui kokios priežastys (pateisinamos ar nepateisinamos) lėmė tam tikros nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės nesuvokimą. Pagal bendrą taisyklę, kaltininko tyčia išnyksta nepriklausomai nuo faktinės aplinkybės nesuvokimo (t. y. faktinės klaidos) priežasčių[127].

Kita vertus, kai kurių kategorijų bylose Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra daromos išimtys, kurias, manytina, sąlygoja tam tikri baudžiamosios politikos (konkrečiai, nusikalstamų veikų prevencijos) ar baudžiamieji procesiniai (susiję su kaltės įrodinėjimo problemomis) sumetimai. Kaip išimtis iš minėtos taisyklės galima paminėti tyčinės kaltės esant sunkiam fiziologiniam apsvaigimui pagrindimą, taip pat tyčinės kaltės pagrindimą kaltininkui nesuvokiant tokių faktinių aplinkybių, kaip nukentėjusiosios amžius ar nėštumas, kai šie

---

[126] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344; Tarybinė baudžiamoji teisė. Paruošė **A. Klimka, M. Apanavičius, J. Misiūnas**. 1972. P. 158; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis: (sąvoka ir subjektyvinė pusė). 1968. P. 14; taip pat **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным.., 2003. С. 79; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 312; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 23. **Злобин Г. А. Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 155. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas laikomas būtinu tyčios požymiu ir tų valstybių, kuriose nusikalstamos veikos pavojingo ar neteisėto pobūdžio suvokimas nepriskiriamas tyčios turiniui, baudžiamojoje teisėje (pvz., Vokietijos baudžiamosios teisės sistema besivadovaujančiose valstybėse), žr.: **Schönke A., Schröder H., Crammer P., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27., neubearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck München 2006. § 15, Rn. 39; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 89; Lenkijos BK 28 str. 1 d.: Уголовный кодекс Республики Полша, - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

[127] Anglijos teismų praktikoje tai vadinama „nepermaldaujamos logikos" (ang. inexorable logic) argumentu. Remiantis tokia pačia logine seka, nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nesuvokimo priežastims reikšmės neteikiama ir Vokietijos baudžiamojoje teisėje. Žr.: **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 4th ed. – New York: Oxford University Press. 2003. P. 234, 235; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 91; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 310.

požymiai yra įtraukti į nusikalstamos veikos kvalifikuotą sudėtį.

> Lietuvos teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, kad asmuo, nusikalstamą veiką padaręs savanoriško stipraus fiziologinio apsvaigimo būsenoje, gali būti nuteistas už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą net ir tuomet, kai yra akivaizdus juridinis nepakaltinamumo kriterijus, t. y. jis nusikalstamos veikos darymo metu nesuvokia tam tikrų reikšmingų faktinių aplinkybių ir, atitinkamai, nesuvokia savo elgesio esmės (pavojingumo). Tokiu atveju laikoma, kad nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nesuvokimas nešalina asmens tyčios, nes tokio nesuvokimo priežastys vertinamos kaip nepateisinamos – asmuo savo valia, sąmoningai sukelia sau tokią būklę, kurioje išnyksta jo adekvatus psichinis ryšys su aplinka[128].
>
> Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, nukentėjusiosios amžiaus ar nėštumo nesuvokimas šalina kaltininko tyčią dėl nusikalstamų veikų, BK aprašytų kvalifikuotomis sudėtimis (BK 129 str. 2 d. 1 ir 4 p., BK 149, 150 str. 3 ir 4 d.) tik tuomet, kai šių aplinkybių nesuvokimo priežastys yra pripažįstamos pateisinamomis – kai nustatoma, kad asmuo objektyviai neturėjo galimybės suvokti šių aplinkybių[129].

2. 1. 1. 2. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo dalykas

Kokius nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius apibūdinančias faktines aplinkybes turi suvokti asmuo, darantis tyčinę nusikalstamą veiką? Šis klausimas praktikoje paprastai nekelia didesnių problemų, tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje dėl kai kurių požymių suvokimo reikšmės išsakomos skirtingos nuomonės.

Nekyla abejonių, kad tyčinės nusikalstamos veikos kaltininkas turi suvokti atsakomybę už inkriminuojamą nusikalstamą veiką numatančio BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingą veiką ir aprašytus fakultatyviuosius objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius (dalyko, nukentėjusiojo požymius, būdą, įrankius, specialaus subjekto požymius ir kt.).

Ar kaltininkas turi suvokti inkriminuojamo BK straipsnio dispozicijoje neįvardintus pagrindinius objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius (pvz., objektą)?

Šiuo klausimu baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkamos dvi skirtingos nuomonės:

---

[128] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 333; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 666 / 2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 538 / 2001.

[129] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 405; Baudžiamoji teisė: specialioji dalis . 1 kn. / **A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Drakšienė** ir kt.. - Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 226; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 12, 15 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. 19 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 22. Plačiau tyčios nustatymo nusikalstamose veikose, aprašytose kvalifikuotomis sudėtimis, problema bus nagrinėjama 2. 1. 1. 6. skyriuje.

vieni autoriai pasisako už objekto suvokimo įtraukimą į tyčios turinį[130], kiti nusikalstamos veikos objekto suvokimui teikia reikšmės tik tuomet, kai objektas tiesiogiai nurodomas BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje (pvz., BK 284 str.)[131].

Už objekto, nenurodyto BK straipsnio dispozicijoje, suvokimo įtraukimą į tyčios turinį pasisakančių autorių pozicijoje galima įžvelgti tam tikrą vidinį prieštaravimą. Nuosekliai laikantis nuomonės, kad objekto suvokimas visuomet turi būti įtrauktas į tyčios turinį, logiškai turėtų sekti išvada, kad tyčinė kaltė galėtų būti nustatyta tik tuomet, kai kaltininkas nusikalsta teisingai suprasdamas, į kokią vertybę jis kėsinasi. Atitinkamai, nenustačius tokio supratimo, turėtų būti daroma išvada, kad tyčia nenustatyta. Tačiau nė vienas objekto įtraukimo į tyčios turinį šalininkas nepasisako už tai, kad nusikalstamos veikos objekto nesuvokimas turėtų šalinti tyčią. Kaip būtų galima paaiškinti šį prieštaravimą? Manytina, autoriai šių pozicijų nelaiko prieštaringomis dėka jų daromos prielaidos, kad asmuo negali nesuvokti nusikalstamos veikos objekto, jeigu jis suvokia kitus objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius. Nusikalstamos veikos objektą apibūdinančių kitų objektyviųjų požymių suvokimas yra sutapatinamas su paties objekto suvokimu („nusikalstamos veikos objektas suvokiamas per kitus objektyviuosius požymius"[132]). Manau, tokia prielaida nėra teisinga (atitinkamai, ji neleidžia išvengti susidariusio prieštaravimo). Šalia kiekvienam asmeniui lengvai suvokiamų nusikalstamomis veikomis pažeidžiamų objektų, tokių kaip žmogaus gyvybė, sveikata ar nuosavybė, baudžiamuoju įstatymu yra ginamos ir tokios vertybės, kurias gali suvokti ir įvardinti tik pakankamai plataus akiračio, socialiai – vertybiškai mąstyti sugebantys asmenys (pavyzdžiui, kokios vertybės pažeidžiamas valstybės tarnautojui atsilyginant už jo teisėtą veiksmą (BK 225 str. 1 d.), arba savo reikmėms laikant kanapių (BK 259 str.), ar savavaldžiaujant (BK 294 str. 1 d.) ir pan.). Konkretus nusikalstamos veikos objektas kartais nėra aiškus netgi teisinį išsilavinimą turintiems asmenims, tad, manau, natūralu, kad, pasitaiko atvejų, kai kaltininkai, suvokdami kitas faktines aplinkybes, nesupranta, kokią visuomenės vertybę jie pažeidžia[133]. Ar taip klystantys kaltininkai

---

[130] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 79; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. - Москва: Издательство Московского университета. 1987. С. 23; **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 87, 88.

[131] **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis: (sąvoka ir subjektyvinė pusė). 1968. P. 16; **Демидов Ю.** Умысел и его виды по советскому уголовному праву. - Автореф. канд. дисс. Москва 1964. С. 8. Pažymėtina, kad Vokietijos ir anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje nusikalstamos veikos objekto suvokimas nepriskiriamas tyčios turiniui. Šiose baudžiamosios teisės sistemose nusikalstamos veikos objektas nėra laikomas nusikalstamos veikos sudėties požymiu, o į tyčios turinį įtraukiamas tik nusikalstamos veikos sudėčiai priskiriamų objektyviųjų požymių suvokimas. Plačiau apie įstatymo saugomų vertybių vietą nusikalstamos veikos struktūroje Vokietijos ir anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje žr.: **Fletcher G. P.** Criminal Theory in the Twentieth Century // ibid. 2001. P. 1 – 22; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts.., 1996. S. 256 – 258.

[132] Žr.: **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 88.

[133] V. Piesliakas pažymi, kad konkrečiu atveju nustatyti kokias vertybes saugo baudžiamasis įstatymas galima „tik pasinaudojus visu teisinių žinių arsenalu" ir, kad „tai neprieinama nepasirengusiam žmogui". **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 213, 214.

turėtų būti išteisinami dėl tyčinės nusikalstamos veikos padarymo? Labai tuo abejočiau.

Taigi, manau, teoriškai pagrįstesnė ir nuoseklesnė yra pozicija, kad paties kaltininko suvokimas ar nesuvokimas, kokį objektą pažeidžia jo daroma nusikalstama veika (jei objektas nėra tiesiogiai nurodytas BK straipsnio dispozicijoje) neturi reikšmės nustatant jo kaltės formą, t. y. nėra būtinas tyčios požymis.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje nusikalstamos veikos objekto suvokimas nustatant tyčią taip pat specialiai nenustatinėjamas, o apsiribojama kitų BK specialiosios dalies straipsnyje aprašytų faktinių aplinkybių suvokimo nustatymu[134]. Tiesa, kartais teismų sprendimuose minimas „nusikalstamos veikos objekto suvokimas". Tačiau ši formuluotė neretai vartojama netiksliai. Ji paprastai žymi ne kaltininko teisingą supratimą, į kokią vertybę jis kėsinasi (t. y. objekto suvokimą), bet kitų nusikalstamos veikos požymių (paprastai dalyko) suvokimą.

> M. R. ir E. K. žemesnių instancijų teismų buvo nuteisti pagal BK 180 str. 1 d., 214 str. ir 302 str. 1 d. dėl moters rankinuko pagrobimo plėšimo būdu, kartu pagrobiant, be kitų daiktų, ir kreditinę kortelę bei asmens dokumentus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 18 d. nutartyje pažymėjo, kad ,,daryti išvadą, kad M. R. ir E. K. veikdami neapibrėžta tyčia viena veika pasikėsino į kelių atskirų nusikaltimų objektus, padarydami atskiras veikas, teismas galėjo tik nustatęs, kad jie darydami veiką suvokė į kokius baudžiamojo įstatymo saugomus *objektus* (konkrečiai *dalyką*) kėsinasi, numatė, kad dėl to kils atitinkami padariniai ir kad vienodai siekė bet kurio iš tų padarinių[135] (*paryškinta mano*).

Kaip matyti, teismo manymu, kaltininko tyčiai pagrįsti buvo būtina nustatyti, kad kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos dalyką (kad grobia banko kortelę ir asmens dokumentus), tačiau abejotina, kad teismas būtų turėjęs galvoje, kad žemesni teismai turėjo nustatyti, kad kaltininkas suprato, į kokią vertybę jis pasikėsino grobdamas banko kortelę ir asmens dokumentus.

Nagrinėjant tyčinės nusikalstamos veikos kaltininko suvokimo dalyką, svarbu apsibrėžti ne tik būtinų ir pakankamų suvokti nusikalstamos veikos požymių, bet ir būtinų ir pakankamų suvokti šiuos *požymius apibūdinančių ypatybių* ratą. Kiekvienas konkrečios nusikalstamos veikos objektyvusis požymis (pvz., nukentėjusysis, įrankis, dalykas ir pan.) gali turėti daug individualių ypatybių. Sprendžiant kaltininko kaltės formos klausimą, reikšmės gali turėti tik baudžiamajame įstatyme aprašytų ypatybių suvokimas ar nesuvokimas[136]. Nors šis teiginys gali atrodyti akivaizdus ir neprobleminis, vis dėl to baudžiamojoje teisėje juo ne visuomet tinkamai vadovaujamasi. Turimos galvoje „klaidos dėl dalyko tapatybės" ir ypač „veikos nukrypimo"

---

[134] Žr.: **Bikelis S.** Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje // Jurisprudencija. 2004. T. 60(52). P. 70.

[135] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 7 – 554/2005.

[136] **Schönke A., Schröder H., Crammer P., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27., Auflage. 2006. § 15, Rn. 59; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 423.

vertinimo problemos.

Teismų praktikoje neretai sutinkamos kaltininkų klaidos dėl baudžiamajame įstatyme nenumatytų nusikalstamos veikos dalyko (nukentėjusiojo) ypatybių. Baudžiamosios teisės doktrinoje tokia kaltininko klaida įvardijama keletu terminų: klaida ,,ne tas nukentėjusysis"[137], klaida dėl nukentėjusiojo asmenybės[138], klaida dėl identiteto ir lotynišku terminu ,,*error in persona vel obiecto*"[139]. Kadangi kalba eina ne tik apie klaidą dėl nukentėjusiojo, bet apskritai dėl dalyko tapatybės, manau tiksliausia būtų vartoti „klaidos dėl dalyko tapatybės" sąvoką.

Kaltininko akimis, t. y. buitinės tyčios sąvokos lygmeny, klaida dėl dalyko tapatybės gali atrodyti esmine. Suklydęs dėl dalyko tapatybės asmuo, jo asmeniniu požiūriu, sukelia neplanuotus, jam visiškai nereikalingus ir nepageidaujamus padarinius. Tačiau teisine prasme, tokia klaida neturi reikšmės ir kaltininko tyčios nešalina[140]. Laikantis kitokios pozicijos, kaltininko baudžiamoji atsakomybė įgautų subjektyvų pobūdį (priklausytų nuo ne įstatymų leidėjo požiūriu, bet kaltininko požiūriu svarbių dalyko savybių suvokimo). Be to, būtų pažeistas asmenų ar turto lygybės prieš įstatymą (vienodos įstatyminės apsaugos, jos nesiejant su įstatyme nenumatytomis jų ypatybėmis) principas[141].

Štai klaidos dėl dalyko tapatybės pavyzdys iš teismų praktikos:

> Kaltinamasis M, kartu su bendrininkais P ir T, naktį pasikėsino įsibrauti į maisto prekių parduotuvę. Kiekvienas iš jų turėjo po užtaisytą pistoletą. Įsibrovėliai buvo pastebėti A, tad pabėgo. Sprukdamas M pastebėjo, kad iš paskos, vos už dviejų – trijų metrų, jį seka žmogus. Tai buvo bendrininkas P. Tačiau M jį palaikė persekiotoju. Vengdamas tariamai galimo sulaikymo, M šovė į jį sekusį asmenį[142].

Šiuo atveju sekusiojo asmens asmenybė, M akimis, buvo esminė aplinkybė, nes žinodamas, kas jį seka, jis nebūtų šovęs. Galima draugo (bendrininko) mirtis ar sužalojimas M buvo visiškai nepageidaujama, buitiniu lygmeniu būtų galima sakyti, kad jis esmingai suklydo ir sužalojo draugą „netyčia". Tačiau iš baudžiamosios teisės pozicijų, M klaida yra nereikšminga. Įstatymas vienodai gina asmenų gyvybę ir sveikatą nepriklausomai nuo jų santykių su kaltininku. M suvokė visas inkriminuojamoje nusikalstamos veikos sudėtyje numatytas

---

137 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 403.

138 **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 176.

139 **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 474.

140 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 404; **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15, Rn. 39; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 311; **Бородин С. В.** Преступления против жизни. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2003. С. 154; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 176; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 254; **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 201; **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry Into The Nature Of Criminal Culpubility. // Buffalo Criminal Law Review. 1998. Vol. 1. P. 501. P. 515; **Smith J. C. Hogan B.** Criminal Law. 4th ed. – London: Butterworths. 1978; P. 61.

141 Žr.: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 450.

142 Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1958 m. sausio 23 d. baudžiamosios bylos (*Persekiotojo byla)* fabula, skelbta BGHSt 11, 268 ir Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1958, S. 836. Taip pat žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 474 – 475.

nukentėjusiojo ypatybes (kad kėsinasi į ,,kitą žmogų") ir to visiškai pakanka, kad būtų padaryta išvadą, kad nusikalstamos veikos dalykas buvo suvoktas ir M tyčia sužalojo nukentėjusįjį.

Išoriškai į klaidą dėl dalyko tapatybės yra panaši situacija, kai kaltininkas, kėsindamasis į individualizuotą dalyką dėl nesėkmingo techninio veikos atlikimo ar kaltininkui netikėto dalyko padėties erdvėje pasikeitimo faktiškai pasikėsina į kitą (lygiavertį arba nelygiavertį baudžiamosios teisės prasme) dalyką.

> O. ir K. gatvėje užpuolė ir sumušė L. Vėliau jie atėjo prie L namų, šūkavo, kvietė išeiti ,,išsiaiškinti", išdaužė lango stiklą. L. pagriebė šautuvą, užtaisė ir, išbėgęs į gatvę, šovė į nubėgančius O. ir K. L. nei į K., nei į O. nepataikė. Jo paleista kulka kliudė Š, kurios jis šaudamas nepastebėjo[143].

Tokio tipo situacijos baudžiamosios teisės teorijoje vadinamos ,,veikos nukrypimu"[144]. Skirtingai nuo ,,klaidos dėl dalyko tapatybės" atvejų, dėl kurių kvalifikavimo baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje laikomasi vieningos nuomonės, dėl ,,veikos nukrypimo" kvalifikavimo baudžiamosios teisės doktrinoje nesutariama. Galima išskirti du siūlomus ,,veikos nukrypimo" kvalifikavimo variantus:

1) kėsinimasis vertinamas kaip viena tyčinė nusikalstama veika;

2) kėsinimasis į faktiškai paveiktą dalyką vertinamas kaip neatsargus (arba, priklausomai nuo bylos aplinkybių, kaip padarytas netiesiogine tyčia), sutapty su pasikėsinimu į dalyką, į kurį kaltininkas siekė pasikėsinti.

Pirmojo varianto šalininkai remiasi šios situacijos analogija su ,,klaida dėl dalyko identiteto". Jų manymu, abiem atvejais galioja ta pati logika – jei asmuo faktiškai pasikėsino į dalyką, kuris nusikalstamos veikos sudėties prasme yra tolygus dalykui, į kurį jis siekė pasikėsinti (šovė į žmogų (K.) ir nušovė žmogų (Š.)), jis nepadarė jokios baudžiamosios teisės prasme reikšmingos klaidos, galinčios pašalinti jo tyčią faktiškai realizuotų objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių atžvilgiu. Esą, dalyko identitetas (ir klaida dėl jo) abiem atvejais yra nereikšmingas. Tokios pozicijos laikosi kai kurie Vokietijos mokslininkai, šios šalies doktrinoje sudarantys mažumos nuomonę (vadinamosios ,,lygiavertiškumo teorijos" (vok. *Gleichwertigkeitstheorie*) atstovai[145]), bei, Teksaso Veslėjaus universiteto (JAV) docento A. M.

---

[143] Baudžiamosios bylos fabula iš Rusijos Federacijos teismų praktikos, žr.: **Бородин С. В.** Преступления против жизни. 2003. С. 290.

[144] **Бородин С. В.** Преступления против жизни. 2003. С. 289; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 184; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой.** 2002. С. 358; **Якушин В. А.** Ошыбка и ее уголовно – правовое значение. 1988. С. 88. Vokietijos baudžiamojoje teisėje naudojamas lotyniškas terminas *aberratio ictus* (pažodžiui V. Grop verčia kaip ,,smūgio nukrypimas", K. Roksin – ,,strėlės nukrypimas"), žr.: **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 93; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 473; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 437. Anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje nemaža dalis autorių tokias situacijas nagrinėja kaip ,,*transferred intent (malice)*" (perkelto ketinimo (tyčios)) atvejį, žr.: **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry...// ibid., 1998. P. 502; **Smith J. C. Hogan B.** Criminal Law. 1978; P. 59.

[145] L. Kūlen (L. Kuhlen), I. Pupe (I. Puppe), H. Velcel (H. Welzel) – žr.: **Herzberg R. D.** Vollendeter Mord bei Tötung des falschen Opfers? // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ). 1999. Heft 5. Rn. 217-212. S. 217.

Dilof (A. M. Diloff) teigimu, apie pusę anglų – amerikiečių baudžiamosios teisės specialistų, pasisakančių už „transferred malice" doktriną[146].

> ,,*Transferred malice*" doktrina teigia, kad siekis nužudyti vieną asmenį, tuomet, kai faktiškai dėl netikėto veikos nukrypimo atimama gyvybė visai kitam žmogui, gali būti ,,perkeltas" atsitiktinės aukos atžvilgiu. Kaltininkas, siekęs nužudyti A, bet nepataikęs ir mirtinai sužeidęs B, baudžiamas už vieną nusikaltimą – tyčinį B nužudymą.

Pažymėtina, kad ši doktrina kai kuriose valstybėse yra įtvirtinta įstatyminiu lygiu: Izraelio 1996 m. Baudžiamojo įstatymo 20 str. (c) (2) punkte, kai kurių JAV valstijų (pvz., Niū Jorko, Ilinojaus) BK[147]. Antai, Niū Jorko BK §125.25 numato, kad „asmuo yra kaltas dėl antro laipsnio žmogžudystės, kai ... turėdamas ketinimą sukelti kito žmogaus mirtį, jis sukelia šio asmens arba trečiojo asmens mirtį"[148]. ,,*Transferred malice*" doktrina yra įtvirtinta ir 1962 m. JAV Pavyzdinio baudžiamojo kodekso 2.03(2)(a) pastraipoj[149].

Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje vyraujančiajai nuomonei (konkretizavimo teorijai (vok. *Konkretisierungstheorie*) atstovaujančių mokslininkų[150], taip pat vieningai Rusijos mokslininkų[151] bei nemažos dalies anglų – amerikiečių baudžiamosios teisės specialistų nuomone[152], ,,veikos nukrypimo" atvejo negalima prilyginti ,,klaidai dėl dalyko tapatybės". Jie pasisako už antrąjį kvalifikavimo variantą – sutaptį tarp pasikėsinimo į dalyką, kurį kaltininkas siekė paveikti, ir paprastai neatsargios nusikalstamos veikos faktiškai kliudyto dalyko atžvilgiu.

Ši pozicija, mano nuomone, yra pagrįstesnė. Daryti analogiją tarp „klaidos dėl dalyko identiteto" ir „veikos nukrypimo", manyčiau, nereiktų dėl to, kad pastaruoju atveju kaltininkas apskritai nedaro jokios nusikalstamos veikos aplinkybių suvokimo klaidos. Įsivaizduokime krepšininką, metantį baudos metimą ir nepataikantį. Manau, negalima būtų sakyti, kad jis padarė intelektinę klaidą. Jis tik techniškai netiksliai atliko metimą. Analogiškai asmuo, veikos nukrypimo atveju, tiksliai ir teisingai suvokia, į kokį žmogų taikosi. Jis dėl nieko neklysta. Jis tik dėl fizinių - techninių veikos realizavimo nesklandumų nesugeba iki galo realizuoti savo sumanymo ir sukelia neplanuotus padarinius.

---

[146] Tai J. C. Smith, B. Hogan, C. Hall, D. N. Husak ir kiti mokslininkai - žr.: **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry... // ibid. 1998. P. 503, 516. Už šią doktriną pasisako ir A. Ašvort, žr.: **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 201.

[147] Penal Law of Israel (626/1996) // http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/rsd/rsddocview.html?tbl=RSDLEGAL&id=3ae6b60a4 [apsilankyta 2006.06.13]; **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry... // ibid. 1998. P. 505, 506.

[148] http://wings.buffalo.edu/law/bclc/web/NewYork/ny3(a)(1)-.htm [apsilankyta 2006.06.13].

[149] http://www1.law.umkc.edu/suni/CrimLaw/MPC_Provisions/model_penal_code_default_rules.htm [apsilankyta 2006.04.04].

[150] P. Kramer (P. Crammer), V. Friš (W. Frisch), V. Grop (W. Gropp), G. Jakobs, H. H. Ješek, T. Vaigend (H. H. Jescheck, T. Weigend), K. Roksin (C. Roxin), J. Vesels (J. Wessels) ir kt. Šios pozicijos laikosi ir Vokietijos teismų praktika – žr.: **Herzberg R. D.** Vollendeter Mord... // ibid. 1999. S. 217; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 437.

[151] Žr. 144 išnašą.

[152] G. Viljams (G. Williams), V. Prose (W. L. Prosser), R. L. Pekins (R. L. Perkins), A. M. Dilof (A. M. Dillof) - žr.: **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry... // ibid. 1998. P. 503.

Veikos nukrypimo atvejis beveik visų baudžiamosios teisės specialistų darbuose įvardijamas kaip faktinės klaidos rūšis. Šio atvejo klaidos rūšimi, manau, visiškai teisingai nelaiko A. Rarog, bei, kaip nurodo V. Jakušin, kai kurių tarybinių vadovėlių autoriai[153]. Autorius, „veikos nukrypimą" laikančius faktine klaida, manyčiau, supainioja ,,klaidos" sąvokos dviprasmybė. Bendrinėje kalboje klaida vadinama ir intelektinė klaida (klaidingas suvokimas) ir techninė klaida (nesėkmingas veiksmo atlikimas). Tuo tarpu baudžiamojoje teisėje klaida suprantama tik kaip intelektinė klaida, dėl ko veikos nukrypimas neturėtų būti priskiriamas prie subjektyvių kaltininko klaidų.

Grįsdami veikos nukrypimo kvalifikaciją esant *lygiaverčiams* dalykams kaip neatsargaus nusikaltimo faktiškai paveikto dalyko atžvilgiu (sutapty su pasikėsinimu į dalyką, į kurį buvo siekiama kėsintis), kai kurie autoriai, manau, visiškai pagrįstai daro analogiją su tais atvejais, kai kėsinantis į tam tikrą dalyką, dėl veikos nukrypimo faktiškai pasikėsinama į jam *nelygiavertį* dalyką (priklausantį kitai nusikalstamos veikos sudėčiai arba faktiškai besinaudojantį didesne įstatymine apsauga)[154]. Pvz., šaunant į auką, pataikoma į pašalinio asmens automobilį. Šiuo atveju, atrodo, niekam nekyla abejonių, kad turėtų būti inkriminuojama sutaptis tarp pasikėsinimo nužudyti žmogų ir baigto (neatsargaus) svetimo turto sugadinimo ar sunaikinimo. Tačiau kaltininkui pataikius ne į automobilį, o į atsitiktinį praeivį, „veikos nukrypimo" ir „klaidos dėl dalyko tapatybės" vienodo kvalifikavimo šalininkai siūlo taikyti jau kitokią kvalifikavimo taisyklę ir inkriminuoti tik pavienį baigtą tyčinį nusikaltimą. Manyčiau, tokia pozicija nėra nuosekli. Ji keičiasi priklausomai nuo to, koks dalykas atsitiktinai kliudomas. Be to, tokia nenuosekli pozicija prieštarauja subjektyvaus pakaltinimo (kaltės) principui. Iš subjektyvaus pakaltinimo principo seka, kad atsitiktinumas neturėtų sunkinti asmens atsakomybės[155]. Tačiau būtent taip atsitiktų, jei klausimą, kaip kvalifikuoti nusikalstamą veiką, – kaip pavienį tyčinį nužudymą ar kaip sutaptį tarp pasikėsinimo nužudyti ir neatsargaus svetimo turto sugadinimo, - spręstume priklausomai nuo to, ar paklydusi kulka pataikys į svetimą automobilį, ar jos kelyje atsitiktinai pasitaikys praeivis.

Pažymėtina, kad „veikos nukrypimo" atveju nusikalstama veika faktiškai paveikto dalyko atžvilgiu nebūtinai visais atvejais turi būti kvalifikuojama tik kaip neatsargi. Jos kaltės forma nustatinėtina kiekvienu atveju atskirai, pagal konkrečias nusikalstamos veikos aplinkybes. Ji gali

---

[153] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 184; **Якушин В. А.** Ошибка и ее уголовно – правовое... 1988. С. 88.

[154] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 184; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 474. Situacijos, kai tai pačiai nusikalstamos veikos sudėčiai priklausantys dalykai naudojasi skirtinga baudžiamąja teisine apsauga, susidaro esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Pavyzdžiui, asmuo mėgina sulaikyti nusikaltimą padariusį asmenį, šauna jam į kojas, bet pataiko pašaliniam asmeniui. Šiuo atveju sprunkančio ir pašalinio asmens teisinė apsauga yra skirtinga, nors jie, kaip nukentėjusieji, (ir su jais tiesiogiai susijusios vertybės (sveikata)) aprašyti tose pačiose sudėtyse. Šiuo atveju, nors kliudytas „ne tas nukentėjusysis", jo sužalojimas nebūtų laikomas tyčiniu, kadangi jis įvyko dėl „veikos nukrypimo", o ne dėl „klaidos dėl dalyko identiteto".

[155] Žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 474.

būti tiek neatsargi, tiek padaryta netiesiogine tyčia (pvz., jei faktiškai kliudyta auka buvo visiškai netoli kaltininko taikinio ir kaltininkas suvokė, kad, kėsindamasis į pasirinktą auką, jis kelia pakankamai didelį pavojų šalia jos esantiems žmonėms).

2. 1. 1. 3. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo turinys

Ankstesniame skyriuje buvo prieita išvados, kad asmens, tyčia darančio nusikalstamą veiką, suvokimo dalykas yra (vien tiktai) visi baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje įvardinti objektyvieji požymiai ir iš įstatymo išplaukiančios jų ypatybes (visa tai apima sąvoka „faktinės aplinkybės“). Apsibrėžus suvokimo dalyką (suvokimo ,,plotį”), galima pereiti prie kito klausimo – suvokimo turinio, t. y. suvokimo ,,gylio”.

Lietuvos ir Rusijos (taip pat tarybinėje) baudžiamojoje teisėje yra įprasta pažymėti, kad tyčia nusikalstamą veiką darantis asmuo turi suvokti daromos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir jos (visos nusikalstamos veikos) socialinę reikšmę (pavojingumą visuomenei)[156]. Klausimas, ką reiškia ,,suvokti faktinę nusikalstamos veikos aplinkybę” paprastai doktrinoje nėra nagrinėjamas. Tačiau jis anaiptol nėra trivialus ir kelia teorinių bei praktinių problemų.

Nusikalstamos veikos objektyvieji požymiai (ir faktinės aplinkybės) baudžiamojoje teisėje apibūdinami kaip išorinė nusikalstamos veikos dalis, prieinama žmogaus pažinimui tiesiogiai – regos, uoslės ir kitų pojūčių pagalba. Tačiau faktinių aplinkybių suvokimo negalima tapatinti su jų *išorinio pavidalo*, suvokiamo tiesiogiai pojūčiais, suvokimu. Išorinis pavidalas ne visuomet atskleidžia faktinės aplinkybės turinį (esmę). Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių esmė (jų turinys) – tai specifinės savybės, kurios kartu su kitais nusikalstamos veikos požymiais, lemia visos nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei, įstatymų saugomoms vertybėms ir yra pagrindas įstatymų leidėjui atitinkamą požymį įtraukti į nusikalstamos veikos sudėtį. Būtent šias esmines faktinės aplinkybės savybes turi suvokti kaltininkas, kad būtų galima (kartu esant ir kitoms prielaidoms) nustatyti jo tyčios intelektinį momentą. Tik suvokusį faktinių aplinkybių turinį asmenį galima laikyti sąmoningai realizavusiu tam tikrą nusikalstamos veikos sudėtį ir taip pagrįsti griežtą teisinių pasekmių, numatytų už tyčinį nusikalstamos veikos padarymą, taikymo būtinybę[157].

Pavyzdžiui, vien tai, kad asmuo, radęs miške, apžiūri jam (jo teigimu) nežinomos medžiagos briketus ir juos pasiima arba asmuo paima iš pažįstamo asmens kuriam laikui pasaugoti kelis gabalėlius kietos jam (jo teigimu) nežinomos tamsios masės, tuo atveju, kai

---

[156] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 79; **Ворошилин Е. В. Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 23; **Злобин Г. А. Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 149.

[157] Žr.: **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und im Steurstrafrecht. – Berlin: Duncker und Humblot, 1993. S. 35, 36.

paaiškėja, kad rastoji medžiaga yra sprogstamoji medžiaga trotilas[158], o paimta pasaugoti masė – kanapių derva[159], dar neleidžia vienareikšmiškai spręsti, kad šie asmenys suvokė nusikalstamos veikos, numatytos BK 253 ar 259 straipsniuose, dalyko turinį, taigi ir patį dalyką. Norint pagrįsti tyčinę kaltę padaryti BK 253 ir 259 straipsniuose numatytas nusikalstamas veikas, nepakanka nustatyti, kad asmuo sąmoningai įgijo ir laikė medžiagas, kurios faktiškai (bet pačiam asmeniui to nesuvokiant) buvo sprogstamoji ar narkotinė medžiaga. Asmuo turi padaryti atitinkamas veikas suvokdamas šių medžiagų turinį, t. y. kad jis įgyja ir laiko būtent tokią medžiagą, kuri ,,veikiama smūgio, kibirkšties, liepsnos, trinties ar kito išorinio impulso geba sprogti"[160], arba medžiagą, kuri ,,dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai"[161], t. y. savybes, kurios paskatino įstatymų leidėją įtraukti šias medžiagas į atitinkamas nusikalstamų veikų sudėtis.

Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo nereiktų tapatinti ir su *baudžiamajame įstatyme vartojamų sąvokų* supratimu. Teismų praktikoje kaltininkai neretai ginčija tyčią padaryti inkriminuojamą nusikalstamą veiką tuo pagrindu, kad jie nesupratę tam tikro nusikalstamos veikos požymio baudžiamosios teisinės prasmės. Tačiau kaltininko padarytos įstatymo aiškinimo klaidos negali šalinti jo tyčios, jeigu jis, nepaisant padarytos klaidos, teisingai suprato įstatyme aprašytos faktinės aplinkybės turinį. Kaip rašo J. Bachmann ,,faktinių aplinkybių turinys gali būti aprašytas sąvokomis, įstatymų leidėjo naudojamomis nusikalstamos veikos sudėčiai aprašyti. Bet jis gali būti teisingai išreikštas ir kitokiomis (kasdienės kalbos – mano past.) sąvokomis, jeigu abu aprašymai turi tokią pačią reikšmę. Taigi kaltininkas suvokia aplinkybę, jei jo įsivaizduojamas apibūdinimas savo turiniu sutampa su įstatyminės sąvokos turiniu"[162].

Šios nuostatos atsispindi ir Lietuvos teismų praktikoje:

> E. B. buvo nuteistas pagal BK 258 straipsnio 2 dalį už tai, kad neteisėtai nešiojo nešaunamąjį ginklą – kastetą. Kasaciniame skunde kasatorius prašė panaikinti nuosprendį, kadangi nėra BK 258 straipsnyje numatytai sudėčiai būtinos tyčios. Kasatoriaus teigimu, E. B. nežinojo, ir, neturėdamas specialių žinių, negalėjo žinoti, kad jo turimas daiktas yra

---

158 Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210-13/2003.

159 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 653/2005.

160 Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas, 2 straipsnio 13 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701.

161 Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1998, Nr. 8-161.

162 **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum... 1993. S. 38. Toks įstatymo apibrėžimams adekvatus aplinkybės turinio kaltininko suvokimas Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje vadinamas ,,neprofesionaliu lygiagrečiu vertinimu" (vok. *Parallelwertung (-beurteilung) in der Laiensphäre*). Taip pat apie tai žr.: **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15 Rn. 43; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 407; **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1932. S. 256.

kastetas ir kad jis įstatyme priskiriamas (draudžiamų nešioti) ginklų kategorijai[163].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atmesdamas skundą, pažymėjo, kad nuteistojo tyčios turinį aiškiai atspindi (kartu su kitomis aplinkybėmis) tokios jo nešioto daikto savybės, kaip smogiamoji paskirtis, jo pritaikymas specialiai žmonėms žaloti. Kadangi E. B. klydo tik dėl įstatymų leidėjo naudojamų sąvokų („kastetas“, „nešaunamasis ginklas“), bet ne dėl šių aplinkybių turinio, jo klaida pagrįstai buvo pripažinta nereikšminga.

Teismai, nustatę, kad kaltininkas neteisingai teisiškai įvertino kurį nors daromos nusikalstamos veikos požymį (paprastai dalyką), kartais skubotai pripažįsta šią klaidą nereikšminga sprendžiant kaltininko tyčios klausimą, neįsigilinę, ar kaltininkas padarė vien teisinę klaidą, suvokdamas esminius dalyko požymius, ar šios klaidos pagrindas buvo tam tikrų esminių dalyko požymių nesuvokimas.

> M. R. buvo nuteistas pagal BK 258 straipsnio 2 dalį dėl to, kad jis neturėdamas leidimo prekybos kioske nusipirko nešaunamąjį ginklą – lenktinį spyruoklinį peilį, kurį neteisėtai nešiojo su savimi, kol buvo sulaikytas policijos pareigūnų.
>
> M. R. parodė, kad jis peilį nusipirko kioske už 8 Lt ir nemanė, kad šis peilis yra nešaunamasis ginklas, jį įgyjant jo niekas neprašė jokio leidimo.
>
> Iš specialisto išvados matyti, kad peilis yra fabrikinės gamybos, su spyruokliniu mechanizmu, jo geležtė vienašmenė, 87 mm ilgio, o didžiausias jos plotis – 30 mm[164].

Teismas sprendė, kad nuteistasis veikė tyčia – klydo dėl teisinio sąvokos „nešaunamasis ginklas“ turinio, bet įsigyjamo ir laikomo nusikalstamos veikos dalyko esminius požymius suvokė tinkamai. Dėl tokios išvados, manau, galima suabejoti.

Kaip žinia, nėra draudimo įgyti ir nešioti peilius apskritai. Kaip matyti iš Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 2 str. 16 d., 7 str. 3 d. ir kitų nuostatų[165], BK 258 str. 2 d. numatytos nusikalstamos veikos dalyku gali būti tik tokie peiliai, kurie yra pritaikyti žmogui žaloti arba gali būti lengvai tam panaudoti. Įstatymo 7 straipsnio 3 d. išaiškinta, kad tokiomis savybėmis pasižymi tokie peiliai, kurie turi automatiškai iššokančią ar atsilenkiančią geležtę ir papildomai pasižymi bent viena iš trijų savybių: 1) iššokanti geležtė yra ilgesnė kaip 8,5 cm; 2) per vidurį geležtė yra siauresnė kaip 14 proc. jos ilgio; 3) geležtė iš abiejų pusių paaštrinta. Kuo daugiau iš šių kriterijų peilis pasižymi ir kuo jie ryškesni, tuo akivaizdesnė jo savybė kelti pavojų žmonėms. Ir priešingai, kaip seka iš įstatymo, peilis su spyruokliniu mechanizmu, jeigu jo geležtė yra 85 mm ilgio ar trumpesnė ir ji nėra siauresnė kaip 14 proc. jos ilgio bei nėra iš abiejų pusių išgaląsta, nelaikytinas keliančiu rimtą pavojų visuomenės saugumui ir, atitinkamai, jo laikymas ar kitoks disponavimas civilinėje apyvartoje nėra draudžiamas.

---

[163] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 334/2005.
[164] Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1 – 234 – 01/2004.
[165] Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-467.

Aptariamoje byloje M. R. įsigytas peilis vos 2 mm viršijo leistiną geležtės ilgį, o pagal kitus kriterijus jis buvo kur kas panašesnis į buitinės paskirties, o ne į žmogui žaloti pritaikytą peilį (išaštrintas tik iš vienos pusės, o geležtės plotis sudarė ne 14, o net 34 proc. jos ilgio). Taigi negalima tvirtinti, kad peilio išvaizda kaltininkui akivaizdžiai atskleidė peilio baudžiamajai teisei reikšmingas ypatybes. Papildomai atsižvelgus į tai, kad peilis buvo fabrikinės gamybos ir pirktas oficialioje prekybos vietoje, manau, galima daryti išvadą, kad nėra pagrindo teigti, kad M. R. suvokė jam inkriminuotos nusikalstamos veikos dalyko esminius požymius ir kad buvo jo tyčia įsigyti nešaunamąjį ginklą.

Itin sudėtingai tyčiai nereikšmingos klaidos dėl dalyką apibrėžiančių sąvokų ir tyčiai reikšmingos klaidos dėl dalyko turinio persipina kontrabandos bylose. Tačiau ir jose taikytina bendra taisyklė – norint pagrįsti kaltininko tyčią, būtina kruopščiai įrodyti, kad jis suvokė esminį daromos nusikalstamos veikos požymių turinį.

> Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 8 d. nuosprendžiu J. P. buvo nuteistas pagal BK 260 straipsnio (turėtų būti 259 straipsnis) 1 dalį ir pagal BK 199 straipsnio 2 dalį už tai, kad Rusijos Federacijos Sovietsko mieste neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, įgijo, o po to, neturėdamas leidimo, kontrabandos būdu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną – Klaipėdos teritorinės muitinės Panemunės kelio postą – gabeno psichotropines medžiagas – 100 tablečių „Fenazepam“, kurių sudėtyje yra 0,1 g minėto pavadinimo psichotropinės medžiagos.
>
> Apklausiamas J. P. parodė, kad dvi pakuotes po 50 tablečių vaistų ,,Fenazepam" jis pirko Rusijos Federacijos Sovietsko miesto vaistinėje be recepto, kurio pateikti ir nebuvo reikalaujama. Vaistus pirko, nes jų parvežti prašė jo žmona, kuri jam davė vaistų sąrašą. Jame buvo įrašyti ir vaistai „Fenazepam“ (šiuos parodymus patvirtino ir kiti bylos duomenys)[166]. Kad tai psichotropinė, ribotos apyvartos medžiaga, jis nežinojęs, tyčios pažeisti norminių aktų reikalavimų neturėjęs.

Kaip žinia, tiek BK 259 straipsnio 1 dalies, tiek 199 straipsnio 2 dalies dispozicijos yra blanketinės. Jose numatytos nusikalstamos veikos sudėties dalyko (psichotropinės medžiagos) požymius detalizuoja 2000 m. sausio 6 d. sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai[167]. Trečiajame psichotropinių medžiagų, kurias leidžiama naudoti medicinos tikslams, sąraše yra įrašytas ir fenazepamas. Taigi, skaitydami visą baudžiamąjį teisinį draudimą (t. y. BK 199 str. 2 d., 259 str. 1 d. kartu su jas detalizuojančiu sveikatos apsaugos ministro įsakymu), matome, kad fenazepamas yra aprašytas šiose nusikalstamų veikų sudėtyse kaip jų dalykas.

Nuteistasis, įgydamas ir gabendamas vaistus, matė jų pavadinimą, vaistinėje pats paprašė būtent „Fenazepam" pavadinimo vaistų, taigi, nėra abejonių, kad jis žinojo baudžiamajame

[166] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 107/2006.
[167] Valstybės žinios, 2000 01 14, Nr. 4-113.

draudime vartojamą įgyjamos medžiagos pavadinimą. Tačiau ar tuo remiantis galima daryti vienareikšmę išvadą, kad jis suvokė nusikalstamos veikos dalyką? Manau, kad ne. Jei asmuo nežino fenazepamo specifinio poveikio žmogui (kad jis veikia psichiką ir piktnaudžiavimas juo gali sukelti sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų), ir nežino, kad ši medžiaga yra įtraukta į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus (iš ko netiesiogiai taip pat galėtų suvokti jos baudžiamąja teisine prasme reikšmingas ypatybes), vien matomas vaistų pavadinimas jam nesuteikia tokios informacijos apie veikos dalyką, kurios suvokimas yra būtina sąlyga norint asmenį pripažinti tyčia gabenus psichotropinę medžiagą.

Remiantis BK 2 str. 2 d. įtvirtintu principu ,,įstatymų nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia", būtų galima paprieštarauti šiai išvadai. Kadangi įsakymas, kuriuo patvirtinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai, yra oficialiai paskelbtas norminis teisės aktas, galima teigti, kad nuteistasis galėjęs ir turėjęs žinoti, kad fenazepamas yra į juos įtrauktas ir taip suprasti jo specifines savybes. Tačiau reikia pabrėžti, kad tyčinės kaltės sąlyga yra realus, o ne galimas faktinių aplinkybių suvokimas. Jeigu asmuo nesuprato aplinkybės specifinio turinio, netgi jei jis galėjo ir turėjo jį suprasti, tokio „potencialaus suvokimo" nepakanka jo tyčiai pagrįsti.

2. 1. 1. 4. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo nustatymas

Reikalavimas, kad asmuo suvoktų faktinės aplinkybės baudžiamosios teisės požiūriu reikšmingą turinį neatsiejamas nuo praktinio klausimo – kaip šį suvokimą galima įrodyti konkrečiose baudžiamosiose bylose. Toks materialinės teisės reikalavimas iš esmės netektų prasmės, jei jis būtų praktiškai neįgyvendinamas baudžiamojo proceso metu.

Baudžiamosios teisės specialistai pažymi subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių įrodinėjimo specifiką ir sudėtingumą, lyginant jį su objektyviųjų požymių nustatymu[168]. Subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių, skirtingai nuo daugelio objektyviųjų požymių, neįmanoma stebėti ar fiksuoti tiesiogiai. Vienintelis teismui prieinamas vieno ar kito subjektyviojo požymio tiesioginis įrodymas gali būti paties kaltininko parodymai, kurie, kaip rodo praktika, neretai nėra patikimi duomenys. Faktinės aplinkybės turinio suvokimo įrodinėjimas gali atrodyti juo labiau sudėtingas, kadangi gali tekti įrodinėti, kad kaltinamasis nusikalstamos veikos metu suvokė tam tikrą specifinę informaciją apie tam tikrą aplinkybę, kurią nebūtinai gali žinoti kiekvienas žmogus analogiškomis aplinkybėmis. Kaip pažymi J. C. Smith ir B. Hogan (Anglija), iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad kaltininko suvokimo įrodinėjimas kelia beveik neįveikiamų sunkumų. Tačiau, profesoriai priduria (ir su jais galima visiškai sutikti), praktikoje šie sunkumai nėra tokie dideli[169].

Kaltininko suvokimo įrodinėjimui taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir bet kurioms kitoms įrodinėtinoms bylos aplinkybėms. Įstatymas įpareigoja teismą nuosprendį grįsti tik teisiamajame posėdyje išnagrinėtais įrodymais, t. y. objektyviais duomenimis, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais (BPK 20, 301 str.).

Neturint tiesioginių įrodymų, kaltininko tam tikros faktinės aplinkybės suvokimą, kaip ir bet kurią kitą reikšmingą bylos aplinkybę, galima (ir dažniausiai tenka) įrodinėti netiesioginiais įrodymais. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „ne visada nusikaltimo aplinkybės ir veiką padariusio asmens kaltė yra nustatoma tiesioginiais įrodymais. Įrodinėjimas netiesioginiais įrodymais yra sudėtingesnis, tačiau jais taip pat gali būti grindžiama kaltė, jei tais įrodymais nustatyti tarpiniai faktai ir išvados tarpusavyje sujungti nuoseklia ir logiška grandine. Tiesioginiai įrodymai neturi pranašumo prieš netiesioginius – ir vieni, ir kiti yra įrodinėjimo proceso elementai"[170].

---

[168] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 321; **Piesliakas V**. Kaltė ir jos nustatymas // Socialistinė teisė, 1986, Nr. 4. P. 36, 37; **Ling M. A.** An der Grenzen rationaler Aufhellbarkeit // Juristenzeitung (JZ), 1999, No. 7, S. 335, 337; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 103 (1991), Heft 1. S. 11; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 227, 243, 246, 247; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П**. Субъективная сторона преступления... 1974. С. 226, 227.

[169] **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 4th ed. – London: Butterworths. 1978. P. 71.

[170] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-597/2005.

Kokie objektyvūs duomenys realiai gali būti įrodymais, kad asmuo suvokė faktinės aplinkybės turinį? Galima išskirti tokias jų grupes: 1) duomenys, kad kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės išorinį pavidalą, 2) duomenys apie tai, kad kaltininkui buvo suteikta reikiama žodinė ar rašytinė informacija (kaltininką informavo kiti asmenys, jis informaciją perskaitė ir pan.), 3) duomenys apie kaltininko socialinę patirtį, 4) kaltininko elgesys nusikalstamos veikos metu, iki ir po jos padarymo, 5) kitos objektyvios veikos padarymo aplinkybės, leidžiančios įvertinti faktinės aplinkybės suvokimo galimybę kaip įtikinamą.

2. 1. 1. 4. 1. Nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės išorinio pavidalo suvokimas

Tiesiogiai fiksuoti, ar kaltininkas suvokė reikšmingas išorines faktinės aplinkybės (pvz., nusikalstamos veikos dalyko) ypatybes, suprantama, neįmanoma. Tačiau tai galima nustatyti žinant žmogaus aplinkos suvokimo mechanizmą. Jutiminio suvokimo nustatymas remiasi tokia logika: kiekvienas pakaltinamas ir baudžiamajai atsakomybei būtino amžiaus sulaukęs asmuo suvokia aplinkos objektus, jeigu tam yra tinkamos sąlygos ir nėra esminių kliūčių[171]. Remiantis teisės psichologijos, teisės psichiatrijos bei kriminalistikos mokslais, galima išskirti tokius jutiminio suvokimo faktorius[172]:

a) suvokimo objekto požymių ryškumas (pvz., objekto matmenys, svoris, kvapas, spalva ir pan.). Pavyzdžiui, jei įtariamasis teigia manęs, kad per valstybės sieną vairuoja tuščią mikroautobusą, ir nežinojęs, kad jame buvo pakrauta 1600 l spirito, spirito kiekis ir skleidžiamas kvapas (kurį pajuto automobilį apžiūrėję pareigūnai) leidžia suabejoti, ar iš tiesų jis nežinojęs apie gabenamą kontrabandinį krovinį[173], tuo tarpu įtariamajam pateikus versiją, kad skubėdamas į lėktuvą jis pamiršęs, kad kišenėje turįs apie 0,192 g kanapių, dalyko ypatybės greičiau patvirtina, o ne paneigia tokios versijos tikimybę[174]);

b) suvokimo proceso aplinkos sąlygos (apšviestumas, atstumas, oro sąlygos, įvairios vizualinės, akustinės ir kt. kliūtys). Pavyzdžiui, kaltinamojo versiją, kad jis nesupratęs, kad jis draugo prašymu gabena narkotines medžiagas, gali paremti aplinkybė, kad jam perduotos medžiagos buvo supakuotos į nepermatomą pakuotę (voką, nepermatomą spalvotą polietileninį

---

[171] Žr.: **Schönke A.**, **Schröder H.**, **Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §15 Rn. 51; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 46; **Hall J.** Ignorance And Mistake In Criminal Law. // Indiana Law Journal. 1957. Vol. 33. No. 1. P. 15.

[172] Žr.: **Radavičius L. E.** Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2004. P. 127, 128; **Васильев В. Л.** Юридическая психология. - Санкт – Петербург: Питер. 2001. С. 57 – 61; **Kazlauskas M.**, **Rinkevičius J.** Asmenų parodymai baudžiamajame procese. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991. P. 11, 12.

[173] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-37/2003.

[174] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210/2005.

maišelį ir pan.)[175], tuo tarpu versija, kad kaltinamasis nežinojęs, kad jis kartu su rankine ir joje buvusiais daiktais grobia asmens pasą, kai byloje yra duomenų, kad jis buvo atidaręs rankinę ir apžiūrėjo jos turinį, galima pagrįstai suabejoti[176].

c) pakankamas jutimo organų funkcionavimo lygis;

d) pakankamas kaltininko dėmesys ir tinkamas jo atminties funkcionavimas (abu procesai gali būti ženkliai susilpninti nuovargio, apsvaigimo nuo įvairių psichiką veikiančių medžiagų, nervinės įtampos, nemigos, įvairių dirgiklių gausos ir pan.):

> A. L. buvo kaltinamas pagal BK 199 str. 2 d. dėl to, kad jis, neturėdamas leidimo gabeno per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, Tarptautinį Vilniaus oro uostą, narkotines medžiagas – 0,192 g kanapių ir jų dalių. A. L. neigė ketinimą gabenti narkotinę medžiagą per Lietuvos Respublikos sieną. Jis paaiškino, kad jis buvo atvykęs į Lietuvą trumpam – sudalyvauti R. K. vestuvėse. Po vestuvių pobūvio, tą patį vakarą nuėjo linksmintis į Vilniaus „Helios" klubą, kur, būdamas gerokai neblaivus, nusipirko kanapių ir dalį jų suvartojo, likusi dalis liko džinsų kišenėje. Po pasilinksminimo Vilniuje, apie 5 val. ryte sugrįžo į tėvų namus Elektrėnuose, o tą patį rytą vėl važiavo į Vilnių – į oro uostą. Į oro uostą atvyko telikus pusvalandžiui iki skrydžio. Krepšį atidavė į bagažo skyrių, o pats ėjo pro keleivių patikros postą, pareigūnų paprašytas išėmė iš kišenių su savim turėtus daiktus ir tik tuomet paaiškėjo, jog džinsų kišenėje tebėra degtukų dėžutės dydžio dėžutė su kanapėmis, kurios jis išvažiuodamas nepastebėjo ir buvo pamiršęs[177].

Teismas, įvertinęs minėtas aplinkybes, turėjusias įtakos jo dėmesio ir atminties susilpnėjimui, taip pat ir kitas bylos aplinkybes (pvz., A. L. elgesį veikos metu (jis nemėgino paslėpti kanapių, jos buvo permatomos plastmasės dėžutėje) padarė, manytina, visiškai pagrįstą išvadą, kad A. L. veikos metu nesuvokė, kad gabena narkotines medžiagas.

2. 1. 1. 4. 2. Kitos faktinių aplinkybių suvokimo prielaidos

Duomenys apie tai, kad kaltininkas jutimiškai suvokė faktinės aplinkybės išorinius požymius yra vieni iš pagrindinių, sprendžiant, ar asmuo suvokė faktinę aplinkybę (jos turinį). Daugeliu atvejų jų vienų gali pakakti, kad būtų galima pagrįstai nustatyti, kad nusikalstamos veikos faktinė aplinkybė buvo suvokta. Tai pasakytina apie tų aplinkybių suvokimą, kurioms atpažinti visiškai pakanka minimalios socialinės patirties, pavyzdžiui, šoviniai, pasas, banko kortelė, nužudymo ar sveikatos sutrikdymo būdo žiaurumas ir pan[178]. Tačiau tuomet, kai

---

[175] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 544/2001; Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-196/2005.

[176] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K –182/2005.

[177] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210/2005.

[178] Reikia pažymėti, kad aplinkybių skirstymas į ,,visiems suvokiamas" ir „tokias, kurioms suvokti reikia specialios patirties" yra subtilus dalykas (pvz., ginčytina, ar kanapių kvapas, arba cilindro formos povamzdinio granatsvaidžio granatų išvaizda leistų kiekvienam žmogui suprasti, su kokia medžiaga (pirmu atveju narkotine,

faktinių aplinkybių turinys išoriškai nėra akivaizdus, arba kai nusikalstamos veikos metu kaltininkui buvo iškilę faktinės aplinkybės išorinių požymių tiesioginio (jutiminio) suvokimo kliūčių, įrodinėjant faktinės aplinkybės turinio suvokimą, tenka remtis kitais byloje esančiais duomenimis.

Tai gali būti duomenys apie tai, kad kaltininkas buvo gavęs informaciją apie tam tikrą reikšmingą aplinkybę. Pavyzdžiui, narkotinių medžiagų platinimo nepilnamečiams (BK 261 str.), taip pat nepilnamečio asmens iššaginimo ar seksualinio prievartavimo (BK 149 str. 3 d., 150 str. 3 d.) bylose teismai, nustatydami aplinkybę, ar kaltininkas žinojo nukentėjusiojo amžių, dažnai pasiremia duomenimis apie tai, kad pažinties metu nukentėjusysis buvo pasakęs kaltinamajam apie savo amžių arba kaltininkas jį sužinojęs iš kitų asmenų (arba priešingai – kad kaltininkas tokios informacijos nebuvo gavęs)[179]. Nusikalstamos veikos bendrininkai taip pat neretai kai kurias nusikalstamos veikos aplinkybes suvokia ne tiesiogiai jutimiškai, bet iš pokalbių su kitais bendrininkais. Kita vertus, kaltininko gauta informacija gali ir neatitikti tikrovės ir tai jam gali trukdyti suvokti tam tikrą faktinę aplinkybę (pavyzdžiui, nereti atvejai, kai psichotropinių medžiagų kontrabandos organizatorius pasiūlo asocialiam asmeniui užsidirbti pervežant paketą su psichotropine medžiaga į nurodytą miestą (Minską, Kaliningradą ar kt.), šiam paaiškindamas, kad pakete yra neribotos civilinės apyvartos medžiagos (paprastai minimi maisto papildai sportininkams[180]).

Duomenys apie kaltininko socialinę patirtį (profesinę patirtį, išsilavinimą, ankstesnį susidūrimą su analogiška situacija ir aplinkybėmis) taip pat gali paremti išvadą, kad kaltinamasis suvokė faktinės aplinkybės turinį.

> N. V. buvo kaltinamas pagal 1961 m. BK 312 str. 3 d. (kontrabanda stambiu mastu) ir 310 str. 6 d. (didelio kiekio techninio etilo alkoholio gabenimas neturint leidimo) dėl to, kad krovininiu automobiliu Volvo FH-12 su puspriekabe iš anksto įrengtoje slėptuvėje per Dieveniškių seniūnijos Krakūnų kaime Šalčininkų rajone esantį Vilniaus teritorinės muitinės Krakūnų kelio postą gabeno privalomą pateikti muitinei krovinį, kurio vertė viršijo 250 minimalių pragyvenimo lygių (MGL): 6358 l, 92282 Lt vertės techninio spirito, ir jo nepateikė muitinės kontrolei, o paskui nuo šio posto vežė krovinį 6,6 km link Šalčininkų, kur buvo sulaikytas VRM Varėnos rinktinės specialios paskirties būrio pasieniečių.
>
> N. V. paaiškino, kad jis dirba vairuotoju transporto įmonėje. Jo nuolatinis automobilis buvo remontuojamas, tad jis gavo kitą, kuriuo turėjo važiuoti į Panevėžį paimti

antru - sprogstamąja) jie susidūrė). Manytina, teismai, vengdami galimo nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, turėtų labai atsargiai faktines aplinkybes pripažinti ,,visiems suvokiamomis", o kilus abejonių, kuriai kategorijai reiktų priskirti tam tikrą aplinkybę, turėtų būti pasiremta *in dubio pro reo* principu, ir aplinkybės suvokimas turėtų būti papildomai įrodinėjimas kitais bylos duomenimis.

[179] Pvz., Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1-359/2003, Nr. 1-322/2003, Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 0180 – 376/2005.

[180] Pvz., žr.: Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-46/2005.

kabelių. Jis manė, kad mašina buvo tuščia, buvo atidaręs puspriekabės duris, bet joje nieko nematė.

Teismas, vertindamas byloje surinktus įrodymus, pažymėjo, kad nors N. V. teigia slėptuvės puspriekabėje nepastebėjęs ir slėptuvė iš tiesų apsunkino kontrabandinio krovinio aptikimą, teismas daro išvadą, kad vairuotojas negalėjo nežinoti (t. y. žinojo – aut. past.) apie krovinį, atsižvelgiant į krovinio maskuotę, gabaritus, svorį (...), taip pat įvertinant jo vairuotojo profesiją ir gyvenimišką patirtį[181].

Įrodinėjant, kad kaltininkas suvokė faktinės aplinkybės turinį, gali būti reikšmingi duomenys apie jo elgesį nusikalstamos veikos metu, iki ir po jos padarymo. Kaip žinia, asmens elgesys yra sąlygojamas procesų, vykstančių asmens psichikoje (suvokimo, mąstymo, emocijų). Taigi pagal asmens elgesį neretai galima spręsti (žinoma, tik visų bylos aplinkybių kontekste) apie jo suvokimo turinį[182]. Pavyzdžiui, jei asmuo slepia iš pažįstamo asmens gautą pasaugoti medžiagą slėptuvėje, tai, kartu su kitais bylos duomenimis, gali leisti kritiškai vertinti asmens parodymus, kad jis nežinojęs, kad gautoji medžiaga buvo narkotinė ar psichotropinė, o manęs, kad tai neribotos apyvartos medžiaga[183]. Ir priešingai, aplinkybė, kad asmuo su savimi po miestą nešiojasi rastus sprogmenis metaliniais korpusais, gali paremti jo versiją, kad jis manęs, kad rado nepavojingus, tik metalo laužui tinkamus, daiktus[184].

Vargu ar įmanoma pateikti baigtinį objektyvių aplinkybių, leidžiančių įvertinti faktinės aplinkybės suvokimą kaip galimą ar negalimą, sąrašą. Be paminėtųjų aplinkybių, tai gali būti ir *kitų asmenų elgesys nusikalstamos veikos metu* (pvz., nukentėjusiosios elgesys seksualinio prievartavimo metu, rodantis jos seksualinį nepatyrimą, gali būti viena iš aplinkybių padaryti išvadą, kad kaltinamasis suvokė, kad ji esanti nepilnametė[185], taip pat tai, kad pardavėjas oficialioje prekybos vietoje siūlo įsigyti peilį, gali leisti kaltinamajam manyti, kad siūlomas peilis nėra uždraustas civilinėje apyvartoje[186]), *teisinis režimas tam tikroje valstybėje* (pvz., aplinkybė, kad Nyderlanduose galima teisėtai įsigyti nedidelį kiekį kanapių, iš esmės gali parodyti asmens, kontrabanda gabenančio kanapes iš Vilniaus į Amsterdamą, elgesio beprasmiškumą, kas, kartu su kitomis bylos aplinkybėmis, leistų teismui padaryti išvadą, kad kaltinamasis nesuvokė, kad gabena narkotinę medžiagą[187]) ir kt.

---

[181] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-111/2003.

[182] Žr.: **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 229.

[183] Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 653/2005.

[184] Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1 – 210 – 13/2003.

[185] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-36/2004.

[186] Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 234 – 01/2004.

[187] Vilniaus apygardos teismas šia aplinkybe pasirėmė kaip vienu iš pagrindų padaryti išvadai, kad A. L. nesuvokė, kad pamiršęs namie išsiimti iš kišenės kanapes, jas gabena į užsienį ir išteisinti jį dėl kanapių kontrabandos. Tiesa, A. L. skrido ne į Amsterdamą, o į Londoną. Teismas nuosprendyje klaidingai konstatavo, kad Didžiojoje Britanijoje galima teisėtai įsigyti kanapių ir dėl to, neva jų sąmoningas gabenimas kontrabanda iš Lietuvos būtų „rizika, neturinti protingo paaiškinimo". Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210/2005.

Baigiant nagrinėti faktinių aplinkybių suvokimo nustatymo klausimą, dar reiktų pabrėžti, kad faktinės aplinkybės suvokimo objektyvios prielaidos (nebūtinai, kai nustatomos jos visos, tačiau kai jos sudaro nuoseklią ir įtikinamą sistemą) nėra tik „duomenys, kad asmuo galėjo ir turėjo suvokti tam tikrą aplinkybę". Jos net ir esant suvokimą neigiantiems kaltinamojo parodymams gali leisti teismui padaryti pagrįstą išvadą, kad kaltininkas suvokė faktinę aplinkybę. Tuo tarpu teismo teiginys, kad „asmuo galėjo ir turėjo suvokti faktinę aplinkybę", manau, nėra pakankamas grindžiant asmens tyčinę kaltę. Toks teiginys gali reikšti, kad nusikalstamos veikos metu buvo prielaidų aplinkybei suvokti, bet iš jo nėra visiškai aišku, ar konkretus asmuo ją tikrai suvokė. Be to, toks teiginys gali turėti ir kitokią prasmę – kad asmuo realiai nesuvokė faktinės aplinkybės, nors galėjo imtis priemonių, kad gautų papildomos informacijos ir aplinkybę suvoktų. Abiem atvejais ši išvada nėra pakankama kaltininko tyčiai pagrįsti. Padarius tokią išvadą nėra atmetama kaltininko nusikalstamo nerūpestingumo galimybė.

2. 1. 1. 5. Abejonė kaip suvokimo forma

Kaip buvo pažymėta ankstesniame skyriuje, nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės suvokimas priklauso nuo daugelio įvairių faktorių (sąlygų). Esant palankioms sąlygoms, asmuo visiškai aiškiai suvokia faktinę aplinkybę (ją žino). Kai sąlygos yra visiškai nepalankios, asmuo faktinės aplinkybės nesuvokia (apie ją nežino).

Kita vertus, kaip neretai praktikoje būna, asmuo apie faktinę aplinkybę gali gauti neišsamią ir (arba) prieštaringą informaciją. Tokiais atvejais kaltininko suvokimas nepatenka nei į vieną iš minėtų kraštutinumų: asmuo nėra tikras dėl tam tikros aplinkybės, tačiau taip pat negalima teigti, kad faktinė aplinkybė yra jo visiškai nesuvokta. Asmuo, darydamas nusikalstamą veiką abejoja dėl aplinkybės, tik įtaria ar mano ją egzistuojant, laiko ją galima[188].

> Tokios situacijos ypač būdingos kontrabandos bylose, kai kontrabandinius krovinius vežantiems vairuotojams pateikiama klaidinga ar neišsami informacija apie krovinį, krovinys maskuojamas, tačiau jiems kyla įtarimų dėl tikrųjų krovinio savybių; taip pat neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų gabenimo per kurjerius bylose[189]; nepilnamečio asmens iššaginimo ar seksualinio prievartavimo (taip pat sveikatos sutrikdymo, nužudymo) bylose, kai kaltininkui apie aukos amžių sunku vienareikšmiškai spręsti iš jos išvaizdos; vagystės, plėšimo bylose, kai kaltininkas negali tiesiogiai matyti visų grobimo dalykų, bet, remdamasis gyvenimiška patirtimi, gali numanyti apie jų buvimą (kai grobiamas automobilis, drabužis, rankinė ar piniginė su juose esančiais daiktais, tarp kurių gali būti ir vagystės ar plėšimo dalyku negalinčių būti daiktų, pvz., kreditinė kortelė, asmens dokumentai ir pan.).

Priklausomai nuo suvokimo prielaidų teikiamos informacijos pilnumo bei prieštaringumo laipsnio, asmens abejonė gali būti labai įvairaus laipsnio. Ji gali svyruoti nuo didelio laipsnio abejonės, artimos visiškam aplinkybės nesuvokimui, iki menko laipsnio abejonės, artimos įsitikinimui dėl faktinės aplinkybės.

> G. Zlobin ir B. Nikiforov išskiria tris aplinkybės suvokimo, mažiau tikro kaip žinojimas, „atspalvius" (laipsnius): aplinkybės suvokimas kaip tikėtinos, galimos ar neatmestinos (rus. вероятна, возможна или не исключена)[190]. Anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje teisėje minimi panašūs aplinkybių suvokimo tikrumo laipsniai

[188] Visi šie teminai, mano manymu, visiškai tiksliai apibūdina aptariamą situaciją ir toliau jie bus vartojami kaip sinonimai.

[189] Kaip yra pažymėjęs JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *United States vs. Jewell,* neteisėtoje narkotikų apyvartoje yra būdinga praktika, kad asmenys (taip vadinamieji „mulai"), nepažįstamų asmenų paprašyti už atlygį į nurodytą vietą pergabenti pakuotę, krepšį ar pervaryti automobilį, vengdami galimos atsakomybės už viduje galimai paslėptų narkotinių medžiagų gabenimą, norėdami likti nekaltais tarpininkais, stengiasi per daug neklausinėti apie gabenamo daikto turinį, o užsakovai nėra linkę jo atskleisti. Žr.: **Marcus J. L.** Model Penal Code Section 2.02(7) and Willful Blindness // The Yale Law Journal. 1993. Vol. 102. P. 2249. Kaip rodo teismų praktika, Lietuva šiuo atžvilgiu taip pat nėra išimtis, pvz., jau minėta Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-46/2005.

[190] **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 181.

(analogiški padarinių numatymo laipsniams): žinojimas apie aplinkybę beveik užtikrintai (ang. *virtually (practically) certain*), jos suvokimas kaip labai tikėtinos ar tikėtinos (ang. *highly probable, probable*), kaip galimos (ang. *possible*)[191].

Kaip abejonė vertintina iš baudžiamosios teisės pozicijų? Ar ją reiktų prilyginti faktinės aplinkybės suvokimui, ar nesuvokimui? Jeigu abejonę prilygintume suvokimui, ar bet koks (jeigu ne, tai koks) jos laipsnis būtų pakankama prielaida nustatant tyčinę kaltę? Ar abejonės laipsnis, pakankamas netiesioginei tyčiai pagrįsti, gali būti pakankamas tiesioginei tyčiai?

Lietuvos baudžiamajame įstatyme abejonės ar jai sinonimiškos sąvokos nėra vartojamos. BK 15 ir 16 straipsniuose minima tik bendra sąvoka ,,suvokė". Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje suvokimo laipsnius apibūdinančios sąvokos taip pat iš esmės neminimos ir jų reikšmė nenagrinėjama. Galima paminėti nebent tai, kad V. Piesliakas faktinių aplinkybių suvokimą aiškina kaip „aiškų [aplinkybės] įsivaizdavimą"[192]. Iš to galima daryti prielaidą, kad profesorius suvokimą sieja tik su įsitikinimu (žinojimu), tačiau, kadangi autorius plačiau šio klausimo nenagrinėja, tvirtų išvadų dėl jo pozicijos šiuo klausimu daryti negalime.

Lietuvos teismų nuosprendžiuose iš visų galimus aplinkybės suvokimo laipsnius apibūdinančių sąvokų sutinkamos tik jo kraštutinumus žyminčios sąvokos: „žinojo (suprato)", žyminti maksimalaus tikrumo suvokimą, ir „nežinojo (nesuprato)", žyminti visišką aplinkybės nesuvokimą. Tarpinių sąvokų (įtarė, manė, abejojo) teismai beveik nevartoja. Ar tai reiškia, kad kad absoliučioje daugumoje atvejų kaltininkai arba tikrai žino apie nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, arba apie jas visai nežino? Manyčiau, kad ne. Kaip pažymi JAV baudžiamosios teisės specialistas Dž. L. Markus (J. L. Marcus), praktikoje įrodymai kartais rodo realų aplinkybės žinojimą arba „nuoširdų (nekaltą)" nežinojimą, tačiau dažnai bylos aplinkybės rodo kažką labiau dviprasmiško[193]. Lietuvos teismų nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė taip pat leidžia spręsti, kad, galbūt ne daugumoje, bet tikrai nemažai atvejų, kaltininkai nusikalstamos veikos darymo metu nėra tikri, tik įtaria esant vieną ar kitą nusikalstamos veikos aplinkybę (ypač anksčiau išskirtų kategorijų bylose). Taigi tai, kad abejonę apibūdinančios sąvokos nevartojamos teismų praktikoje, manytina, paaiškina tik ta aplinkybė, kad šios sąvokos neminimos nei BK, nei doktrinoje, tad jų paprasčiausiai nėra teismų vartojamame teisinių terminų „žodyne".

Kaip teismų praktikoje vertinami abejonės atvejai? Kuriai iš teismų vartojamų sąvokų, žyminčių suvokimo kraštutinumus – žinojimui ar nesuvokimui – jie prilyginami?

Dažniausiai teismai faktinės aplinkybės suvokimą sieja tik su žinojimu, kaltininko abejonę ar įtarimą dėl aplinkybės prilygindami jos nesuvokimui. Nemažai baudžiamųjų bylų

---

[191] Žr.: **Williams G.** Oblique Intention. // Cambridge Law Journal, 46 (3), November 1987, P. 421; **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 4th ed. – London: Butterworths. 1978. P. 49.

[192] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344.

[193] **Marcus J. L.** Model Penal Code Section 2.02(7) and Willful Blindness // ibid. 1993. P. 2245.

teismai sąvokas „žinojo", „suprato" vartoja kaip suvokimo sinonimą. Kartais net pabrėžiama, kad faktinės aplinkybės suvokimas gali būti nustatytas tik nustačius absoliutų kaltininko įsitikinimą dėl tam tikros aplinkybės. Pavyzdžiui, priimant išteisinamuosius nuosprendžius ar perkvalifikuojant nusikalstamas veikas, pavartojamos tokios formuluotės kaip „nėra neginčytinų įrodymų, patvirtinančių, jog teisiamasis *besąlygiškai žinojo*, kad nukentėjusioji nepilnametė"[194], „nėra pakankamo pagrindo teigti, kad kaltinamasis A. B. nusikaltimo darymo metu *tvirtai žinojo* nukentėjusiosios I. M. amžių"[195] (abiejose citatose teksto išskyrimai – autoriaus).

Teismų praktikoje galima rasti ir kitokių formuluočių, rodančių suvokimo tapatinimą žinojimui. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. birželio 5 d. nutartyje padarė išvadą, kad „Išnagrinėti įrodymai leidžia tiktai padaryti prielaidą apie tai, jog A. K. žinojo, kad įgyja, gabena ir platina narkotines medžiagas, o A. Č. – įgyja ir gabena narkotines medžiagas, turėdamas tikslą jas platinti, tačiau apkaltinamasis nuosprendis spėjimais negali būti grindžiamas"[196]. Reiktų pažymėti, kad tuomet, kai bylos duomenys yra nepakankami tam, kad būtų galima padaryti išvadą, kad kaltinamasis žinojo apie nusikalstamos veikos aplinkybę ir leidžia daryti tik tokią prielaidą, tie patys duomenys gali leisti padaryti visiškai pagrįstą išvadą, kad kaltininkas įtaręs, manęs, turėjęs abejonių dėl tikrojo aplinkybės socialinio turinio. Kadangi kaltinamieji buvo išteisinti nenustačius jų tyčios neteisėtai įgyti ir gabenti narkotines medžiagas, tai dar kartą parodo, kad teismų praktikoje abejonės ar kaltininko įtarimo dažniausiai nepakanka, kad teismas pripažintų aplinkybę kaltininko suvokta. Kartu galima daryti išvadą, kad asmens abejonė, kaip ir apskritai nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės nesuvokimas, pagal Lietuvos teismų praktikoje nusistovėjusį požiūrį, paprastai šalina kaltininko tyčinę kaltę.

Kaip itin retą atvejį, kai teismų praktikoje (tiesa, metodinio pobūdžio apžvalgoje) kaltininko abejonė buvo pripažinta kaip pakankama jo tyčinės kaltės prielaida, galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 46 patvirtintą teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalgą, kurioje pažymėta: „Jei kaltininkas (...) suvokė, kad gyvybė nukentėjusiajam bus neišvengiamai ar galimai atimta itin žiauriai, kankinančiai ir sąmoningai pasirenka tokį gyvybės atėmimo būdą, veika kvalifikuojama pagal šį [BK 129 str. 2 d. 6 p. - aut. past.] punktą"[197]. Suvokimas, kad nužudymo būdas yra ar

---

[194] Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1 – 557 – 14/2002, taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato Teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49. // Teismų praktika. 2004. Nr. 22.

[195] Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1 – 00180 – 376/2005.

[196] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 544/2001. Šioje byloje A. K. perdavė A. Č. iš nenustatyto asmens gautą užklijuotą voką, kuriame jų žiniomis buvo „metano", vaistų „Achtifed" ir kitų daiktų, kad šis voką nugabentų į tuometinę Alytaus griežtojo režimo pataisos darbų koloniją ir perduotų nenustatytam asmeniui. Tačiau vėliau buvo nustatyta, kad šiame voke būta narkotinių medžiagų – heroino hidrochlorido ir kanapių.

[197] Teismų praktikos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 46 // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

bus neišvengiamai žiaurus, yra šios aplinkybės (būdo žiaurumo) žinojimas. Suvokimas, kad nužudymo būdas yra ar bus galimai žiaurus yra tik įtarimas ar manymas dėl šios aplinkybės, bet ne jos tikras žinojimas. Taigi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nuomone, atvejai, kai kaltininkas nėra įsitikinęs dėl nužudymo būdo žiaurumo, vis tik gali būti kvalifikuojami kaip tyčinis (bent netiesiogine tyčia) nužudymas itin žiauriai.

Skirtingai nuo Lietuvos, užsienio šalių baudžiamojoje teisėje „abejonės", „įtarimo dėl aplinkybės egzistavimo" sąvokos yra plačiai vartojamos baudžiamojoje teisinėje kalboje. Be to, jų baudžiamasis teisinis vertinimas (reikšmė nustatant kaltininko kaltės formą) ganėtinai skiriasi nuo to vertinimo, koks dominuoja Lietuvos teismų praktikoje.

Tiesa, tai labiau pasakytina apie anglų – amerikiečių bei vokiečių baudžiamosios teisės mokykloms priklausančias valstybes. Šiuolaikinės Rusijos, taip pat tarybinėje baudžiamojoje teisėje padėtis aptariamu klausimu yra panaši į Lietuvos. Rusijos BK, daugelyje monografijų, vadovėliuose vartojamos tik suvokimą apskritai, pilną suvokimą arba nesuvokimą apibūdinančios sąvokos, neminint tarpinio pobūdžio suvokimo atvejų. Tik pavieniai autoriai atkreipia dėmesį, kad asmens suvokimas, ne visuomet pasiekia žinojimo lygį[198], o iš jų tik keli (G. Zlobin, B. Nikiforov, S. Borodin) pateikia siūlymus kaip vertinti tokius atvejus. Šie siūlymai atitinka bendrą užsienio valstybėse vyraujančią tendenciją – abejonę laikyti suvokimo atveju, kartu darant išvadą, kad abejonė nebūtinai šalina asmens tyčią. S. Borodin teigimu, tuomet, kai nėra kaltininko visiško įsitikinimo dėl nusikalstamos veikos aplinkybės (konkrečiai – dėl nukentėjusiosios nėštumo kvalifikuoto nužudymo atveju; aut. past.), tai vertintina kaip netiesioginė tyčia (kaip abejingumas tos aplinkybės atžvilgiu)[199]. Taip pat jis pažymi, kad Rusijos BK 25 str. 3 dalyje įtvirtintame netiesioginės tyčios apibrėžime vartojama konstrukcija „sąmoningai leisti" reiškia ne ką kita, kaip „laikyti galimu"[200], kas rodo, kad autorius nevisišką suvokimą, kuris gali būti apibūdintas formuluote ,,laikyti aplinkybę galima", yra linkęs sieti su netiesiogine tyčia. Tokios pačios išvados analogiškai argumentuodami prieina ir G. Zlobin bei B. Nikiforov[201].

Abejonę suvokimo atveju laikė ir ikirevoliucinės Rusijos baudžiamosios teisės profesorius N. Tagancev. Jo nuomone, „ir nežinojimas, ir klydimas rodo tikrovės suvokimo nebuvimą; dėl to jiems negali būti prilyginamas abejonės dėl to, ką asmuo daro, atvejis, kai tai, kas numanoma ir tai, kas realizuojama, pasirodo esą vienas ir tas pats, bet veikiantysis veikimo

---

198 Žr.: **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 576, 586; **Бородин С. В.** Преступления против жизни. 2003. С. 79 – 81, 135; **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 60, 61; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 46, 81, 94; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 181.

199 **Бородин С. В.** Преступления против жизни. 2003. С. 135.

200 Там же, с. 79.

201 **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 181.

metu nebuvo tikras, abejojo dėl savo prielaidų tikrumo"[202].

Vokietijos baudžiamojoje teisėje abejonė vieningai nelaikoma klaida dėl faktinės aplinkybės (jos nesuvokimu), bet suprantama kaip aplinkybės suvokimo atmaina[203]. Vertinant kaltininko abejonę dėl faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, yra laikoma, kad jos pakanka grindžiant netiesioginę tyčią arba nusikalstamą pasitikėjimą (priklausomai nuo abejonės laipsnio), o taip pat ir grindžiant ketinimą (vok. *Absicht*, kitaip dar „pirmojo laipsnio tiesioginę tyčią", kurioje dominuoja valinis momentas (siekis realizuoti nusikalstamos veikos sudėtį), o intelektualinis momentas vaidina antraeilį vaidmenį ir jam yra pakankama kaltininko abejonė).[204] Tačiau abejonės nepakanka grindžiant antrojo laipsnio tiesioginę tyčią, taip vadinamą ,,žinojimą" (vok. *Wissentlichkeit* arba *Sicheres Wissen,* lot. *dolus directus II*[205]), kuriame dominuoja intelektinis momentas ir yra būtinas užtikrintas ar bent beveik užtikrintas (kai aplinkybės tikimybė vertinama virš 90 proc.) suvokimas[206].

Anglų baudžiamosios teisės doktrinoje vartojama sąvoka *reckless knowledge,* kuri apibūdina abejonę, netvirtą aplinkybės suvokimą. Kaip rašo A. Ašvort (A. Ashworth) „tai, kas galėtų būti apibūdinta *reckless knowlege* yra tuomet, kai kaltinamasis tiki, kad esama rizikos, kad sudėties aplinkybė egzistuoja, ir veikia toliau, prisiimdamas šią riziką"[207].

> Nelengva surasti tinkamą *reckless knowlege* termino vertimą, kadangi sąvoka *recklessness* reiškia tiek netiesioginę tyčią, tiek nusikalstamą pasitikėjimą (nusikaltimų nuosavybei bylose – net ir didelio nerūpestingumo atvejus). Taigi negalima *reckless knowlege* versti paprasčiausiai kaip ,,neatsargus žinojimas". Manyčiau, pagal prasmę tiksliau būtų „galimybės suvokimas" ar „rizikos suvokimas".

Kaltininko aplinkybės buvimo rizikos suvokimas, kaip rodo pats jo angliškas terminas, daugeliu atvejų pagrindžia *recklessness* kaltės formą, t. y., kontinentinės baudžiamosios teisės

---

[202] **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. 1994. С. 232.

[203] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §16 Rn. 4; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 156; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 307; **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1932. S. 257.

[204] **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. Versuch einer Inhaltsbestimmung mit Hilfe psychologischer Erkenntnisse. – Dissartation zur Erlangung des Grades der Rechte der Juristischen Fakultät der Universität Augsburg. München: Herbert Utz Verlag. 2004. S. 22; **Weber K.** Betäubungsmittelgesetz. Verordnungen zum BtMG. Kommentar. 2., neu bearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck München 2003. Rn. 276. // http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FWeberBtMGKO%2FBtMG%2Fcont%2FWeberBtMGKO%2EBtMG%2EU29%2ET111%2Ehtm [apsilankyta 2006.05.30]; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S.372; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 307.

[205] **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung der unrechtskonstituierenden Merkmale. 1994. S. 85; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 152. Tiesa, dažniau literatūroje ši tyčios rūšis vadinama bendresniu pavadinimu - tiesiog tiesiogine tyčia (vok. *directer Vorsatz*), tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tikslų jos pavadinimą, kadangi jis leidžia lengviau atpažinti šios tyčios rūšies analogus kitų šalių baudžiamojoje teisėje, pvz., anglų ir amerikiečių ,,žinomai" (ang. knowingly), o taip pat padeda Vokietijos baudžiamojoje teisėje skirti šią antrojo laipsnio tiesioginę tyčią nuo pirmojo laipsnio tiesioginės tyčios - ketinimo.

[206] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 372; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung der unrechtskonstituierenden Merkmale. 1994. S. 86-87.

[207] **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 191, 192.

terminais tariant, netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą[208]. Kiti anglų baudžiamosios teisės specialistai taip pat pripažįsta, kad ne tik padariniai, bet ir kitos bylos aplinkybės kaltininko gali būti vertinamos tik kaip galimos, ir kad tai paprastai vertintina kaip *recklessness*[209]. Analogiška nuostata įtvirtinta ir 1989 m. Teisės Komisijos[210] parengto pavyzdinio baudžiamojo kodekso Anglijai ir Velsui projekto 18 (c) patraipoj: „Asmuo elgiasi ,,*reckless*" i) aplinkybės atžvilgiu, kai jis žino, kad yra galimybė (rizika), kad ji egzistuoja arba egzistuos; ii) padarinių atžvilgiu, kai jis žino, kad yra rizika, kad jie atsiras; ir, pagal kaltininkui žinomas aplinkybes, yra neprotinga prisiimti šią riziką"[211].

JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso 2.02(2)(c) punkte analogiškai numatyta, kad ,,asmuo elgiasi *recklessly* objektyvaus nusikaltimo požymio atžvilgiu (ang. *with respect to a material element of an offense*), kai jis sąmoningai neatsižvelgia į reikšmingą ir nepateisinamą riziką, kad objektyvus nusikaltimo požymis egzistuoja (...)"[212].

Kita vertus, negalima būtų teigti, kad kaltininko abejonė dėl faktinės aplinkybės anglų ir amerikiečių baudžiamojoje teisėje visuomet vertinama tik kaip *recklessness,* t. y. visuomet šalina kaltininko tiesioginę tyčią. Jeigu abejonė yra labai menka, t. y. aplinkybė suvokiama kaip „labai tikėtina" (ang. *highly probable*), toks suvokimas pagal JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso 2.02(7) dalį prilyginamas žinojimui, kuriuo gali būti pagrįsta viena iš tiesioginės tyčios rūšių (ang. *knowlingly*). Anglijos baudžiamojoje teisėje, o dažnai ir JAV teismų praktikoje, minimalios abejonės vertinimo problema siekiant analogiško rezultato (tiesioginės tyčios pagrindimo) sprendžiama pasiremiant taip vadinama ,,sąmoningo aklumo" (ang. *willful blindness*) doktrina. Tradiciškai ,,sąmoningo aklumo" doktrina buvo taikoma visiems atvejams, kai buvo nustatoma, kad kaltininkas vengė sužinoti savo veikos aplinkybes, tam kad išvengtų galimų kaltinimų padarius nusikaltimą tyčia. Nepaisant to, kad faktiškai tokie asmenys nežinojo tam tikrų reikšmingų nusikalstamos veikos aplinkybių, remiantis *willful blindness* doktrina, jų nežinojimas (vien įtarimas) buvo prilyginamas žinojimui[213]. Tokia ganėtinai plati *willful blindness* doktrinos interpretacija ilgainiui susilaukė kritikos dėl savo dirbtinumo ir

---

208 Ibid., P. 192.

209 **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 52, 53.

210 Teisės Komisija – autoritetinga nepriklausoma institucija, įsteigta 1965 m. Anglijos parlamento priimtu Teisės Komisijos aktu, kurios paskirtis – teikti Anglijos ir Velso teisės tobulinimo ir reformavimo pasiūlymus. Žr.: http://www.lawcom.gov.uk/index.htm [apsilankyta 2006.08.16].

211 **Omerod. D., Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. Cases and Materials. 9th ed. - New York: Oxford University Press. 2006. P. 153.

212 http://www1.law.umkc.edu/suni/CrimLaw/MPC_Provisions/model_penal_code_default_rules.htm [apsilan-kyta 2006.04.04].

213 Tokia šios doktrinos interpretacija šiuo metu yra įtvirtinta Izraelio 1996 m. Baudžiamojo įstatymo 20 str. (b)(1) punkte: „laikoma, kad asmuo žino apie aplinkybės egzistavimą, jeigu jis įtaria apie aplinkybės egzistavimą, tačiau susilaiko nuo reikalo išsiaiškinimo", - http://wings.buffalo.edu/law/bclc/israeli.htm [apsilankyta 2006.06.13]. Taip pat žr.: **Gur-Arye M.** Reliance On A Lawyer's Mistaken Advice - Should It Be An Excuse From Criminal Liability? // American Journal of Criminal Law. Summer 2002. Vol. 29. P. 475. FN. 62.

pernelyg didelio griežtumo kaltininko atžvilgiu[214]. Šiuo metu ir anglų, ir amerikiečių baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nusistovėjo siauresnė *willful blindness* doktrinos taikymo tradicija, pagal kurią žinojimui prilyginami tik tie atvejai, kai kaltininkas vengė išsiaiškinti veikos aplinkybes laikydamas jas labai galimomis, t. y. būdamas beveik tikras dėl jų[215]. Jeigu asmuo neturi daug pagrindo numanyti tikrąsias veikos aplinkybes, bet nesiima (ar netgi vengia imtis) veiksmų joms išsiaiškinti, laikoma, kad jis nežinojo tam tikrų aplinkybių ir jo kaltės forma, kaip įprasta abejonės atveju, laikoma *recklessness*[216].

Taigi galima apibendrinti, kad anglų ir amerikiečių baudžiamojoje teisėje kaltininko abejonė vertinama taip pat, kaip ir Vokietijos baudžiamojoje teisėje: minimali abejonė, artima kaltininko įsitikinimui, prilyginama žinojimui, o didesnio laipsnio abejonė, pagrindžia rizikos suvokimo (*recklessness*) kaltės formą, kuri apima Vokietijos baudžiamojoje teisėje skiriamas netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą.

Matome įdomią situaciją, kai vienu iš baudžiamosios teisės klausimų Lietuvos teismų praktika laikosi visiškai kitokios pozicijos, nei didžiųjų Vakarų valstybių bei iš dalies Rusijos baudžiamosios teisės doktrina, teismų praktika ir baudžiamieji įstatymai. Kuri iš šių pozicijų Lietuvos baudžiamosios teisės kontekste laikytina priimtinesne? Panagrinėkime tai iš eilės atsakydami į skyriaus pradžioje iškeltus klausimus.

Atsakant į pirmąjį klausimą, - ar asmens abejonę reiktų prilyginti faktinės aplinkybės suvokimui, ar nesuvokimui, - pritarčiau užsienio autorių nuomonei, kad abejonė yra suvokimo atmaina (forma). Dalinis suvokimas vis dėl to yra tam tikras suvokimas. Kitoks aiškinimas, manau, prieštarautų įprastinei žodžio „suvokimas" reikšmei. Kaip teigiama teisės teorijoje, „bendrinės kalbos žodžius reikia aiškinti taip, kaip jie suprantami bendrinėje kalboje (bendrinės kalbos prasmės pirmumo taisyklė), išskyrus atvejus, kai svarūs argumentai leidžia daryti priešingą išvadą"[217]. Šiuo atveju, mano nuomone, tokių argumentų nėra.

Kitas klausimas – ar abejonės gali pakakti netiesioginei tyčiai pagrįsti. Kaip matėme anksčiau, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas cituotoje apžvalgoje, cituoti Rusijos (taip pat tarybiniai) autoriai, vieningai Vokietijos ir iš esmės anglų – amerikiečių baudžiamoji teisė į šį

---

[214] Itin išsami *willful blindness* doktrinos kritika pateikiama I. Robins straipsnyje: **Robbins I. P.** Ostrich Instruction: Deliberate Ignorance as a Criminal Mens Rea // The Journal Of Criminal Law and Criminology. 1990 – 1991. Vol. 81. No. 2. P. 191.

[215] **Marcus J. L.** Model Penal Code Section 2.02(7) and Willful Blindness // ibid. 1993. P. 2234, 2243; **Robbins I. P.** Ostrich Instruction: Deliberate Ignorance as a Criminal Mens Rea // ibid. 1990 – 1991. P. 205, 207; **Williams G.** Textbook Of Criminal Law, - London: Stevens & Sons. 1978. P. 86. *Willful blindness* doktrina buvo labai apribota ir Pavyzdinio baudžiamojo kodekso Anglijai ir Velsui projekte, kurio 18 (a) patraipoj atitinkamai nustatyta: ,,asmuo veikia žinodamas aplinkybę ne tik tada, kai jis žino apie jos esamą ar būsimą egzistavimą, bet ir tuomet, kai jis vengia žengti žingsnius, kurie galėtų patvirtinti jo *tikėjimą* (t. y. labai didelio laipsnio įtarimą – aut. past.), kad jos egzistuoja ar egzistuos" - žr.: **Omerod. D., Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 2006. P. 167.

[216] **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 193.

[217] **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. 1999. P. 174.

klausimą atsako teigiamai. Manau, tokia nuostata galėtų būti visiškai priimtina Lietuvos baudžiamajai teisei.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje netiesioginė tyčia vieningai apibūdinama kaip asmens abejingumas[218]. Ne tik žodžių ,,abejonė" ir „abejingumas" sąskambis, bet ir psichologinis asmens psichinio santykio su nusikalstamos veikos požymiais vertinimas, manau, leidžia abejonės atvejus sieti su netiesiogine tyčia. Manau, galima teigti, kad asmuo, kuris abejoja dėl tam tikrų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, bet, nepaisydamas jų egzistavimo didelės galimybės (rizikos), vis tik realizuoja nusikalstamos veikos sudėtį, parodo savo abejingumą konkrečios nusikalstamos veikos atžvilgiu. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje netiesioginė tyčia paprastai siejama su kaltininko abejingumu padarinių atžvilgiu[219]. Tačiau, manau yra visiškai pagrįsta nuomonė, kad situacija iš esmės nesiskiria, kai kaltininko abejingumas pasireiškia ne padarinių, bet kurio nors kito nusikalstamos veikos objektyviojo požymio atžvilgiu[220]. Pavyzdžiui, tuomet, kai neinformuotas tarpininkas, nepaisant tam tikrų jam kilusių įtarimų, už atlygį gabena krepšį, nesidomėdamas jo turiniu, vedamas vien siekio užsidirbti, manau, yra akivaizdus jo abejingumas tų vertybių, kurios yra saugomos BK 260 str., 199 str. 2 d. įtvirtintomis sudėtimis, atžvilgiu. Jis nežino, ar tikrai krepšyje yra narkotikų ir toli gražu neturi noro, kad taip būtų (tai tik apsunkintų jo galimybes gauti uždarbį, keltų pavojų būti sulaikytam), tačiau susitaiko su tokia rizika, kuri yra būtina jo tiesioginio tikslo (uždarbio) pasiekimui. Analogiškai, jeigu žagintojas, nebūdamas tikras dėl aukos amžiaus, jo nesiaiškina, jis parodo abejingumą galimybei, kad bus iššaginta ne subrendusi moteris, bet nepilnametė. Vagis, grobdamas rankinę ar piniginę iš kostiumą vilkinčio praeivio Vilniaus miesto Gedimino prospekte, siekia pagrobti pinigų, tačiau, manau, galima pripažinti, kad jam taip pat yra akivaizdi nemaža tikimybė, kad piniginėje gali būti ne tik pinigai, bet ir banko kortelė. Net jeigu kaltininkas nesiekia pagrobti kreditinės kortelės (apie ką galima spręsti iš to, kad ją po vagystės išmeta), grobdamas rankinę jis sąmoningai realizuoja didelę riziką, kad siekiant jo tiesioginio tikslo (pinigų pagrobimo), bus pasiektas ir šalutinis rezultatas (kortelės pagrobimas), kurio jis galbūt nenori, bet sąmoningai leidžia jam atsirasti, kas parodo jo abejingumą BK 214 straipsnyje numatytos sudėties realizavimo atžvilgiu. Visais šiais atvejais, nors tai gali neįprastai skambėti Lietuvos baudžiamosios teisės specialistų ausiai (kas visai nenuostabu, kadangi ir nagrinėjama problema teorijoje yra visiškai nauja), manau, visos minėtos nusikalstamos veikos

---

[218] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 357; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 107; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 207.

[219] Žr.: ten pat.

[220] Kaip jau buvo užsiminta, anglų – amerikiečių ir vokiečių baudžiamojoje teisėje nedaromas skirtumas tarp kaltininko psichinio santykio su padariniais ir su atskira nusikalstamos veikos faktine aplinkybe: padarinių *numatymo laipsnis* nusikalstamose veikose, aprašytose materialiomis nusikalstamos veikos sudėtimis turi tokią pat reikšmę nustatant kaltės formą kaip ir bet kurios faktinės aplinkybės suvokimo laipsnis formaliomis ar materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose.

vertintinos kaip padarytos netiesiogine tyčia.

Tiesa, reikia atkreipti dėmesį, kad ne bet kokio laipsnio įtarimas (abejonė) gali rodyti kaltininko abejingumą ir pagrįsti jo netiesioginę tyčią. Iš esmės darydamas analogiją su padarinių numatymo laipsnio reikšme nustatant kaltės formą, manau, asmens abejingumą gali liudyti tik gana didelio laipsnio įtarimas, kad tam tikra aplinkybė egzistuoja. Manau, šio laipsnio įvertinimas teismui nebūtų neišsprendžiama problema. Įtarimo laipsnį teismas galėtų įvertinti lygiai tokiu pačiu metodu, kaip yra įvertinamas padarinių numatymo laipsnis materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose – objektyvių bylos duomenų pagalba, įvertinant atitinkamos aplinkybės suvokimo prielaidų pilnumą ir prieštaringumą ar neprieštaringumą[221]. Jei būtų nustatyta, kad kaltininkui buvo kilę tik menki, menkai pagrįsti įtarimai dėl tam tikros aplinkybės egzistavimo, tokio laipsnio abejonė, manytina, galėtų pagrįsti tik nusikalstamą pasitikėjimą, bet ne netiesioginę tyčią.

Šiame darbe keliama idėja, kad kaltininkui abejojant dėl tam tikrų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, jo padaryta nusikalstama veika, nepriklausomai nuo to, ar ji baudžiamajame įstatyme aprašyta materialia, ar formalia sudėtimi, gali būti vertinama kaip padaryta netiesiogine tyčia. Tai, kaip minėjau, nauja idėja Lietuvos baudžiamosios teisės kontekste, tačiau pasauliniu mastu taip anaiptol nėra. Anglų - amerikiečių baudžiamojoje teisėje, kaip minėta, *recklessness* kaltės forma, apimanti ir netiesioginės tyčios atvejus, yra galima ir formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose. Netiesioginė tyčia tokiose nusikalstamose veikose vieningai pripažįstama ir Vokietijos baudžiamojoje teisėje. Pavyzdžiui, yra laikoma, kad tiek nepilnamečio asmens iššaginimo, tiek neteisėto disponavimo narkotinėmis medžiagomis nusikaltimams pakanka netiesioginės tyčios[222]. Rusijos (ir tarybinėje) baudžiamojoje teisėje, kur kaltininko abejonės vertinimo problemai dažnai neskiriama dėmesio, vyrauja nuomonė, kad formaliomis sudėtimis aprašytos nusikalstamos veikos gali būti padaromos tik tiesiogine tyčia[223]. Tačiau kai kurie autoriai neatmeta ir netiesioginės tyčios galimybės. Antai, B. Nikiforov yra nurodęs, kad tyčią skirstyti į tiesioginę ir netiesioginę galima ir formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse, atsižvelgiant į tai, ar aplinkybės, suteikiančios veikas pavojingą pobūdį, kaltininkui yra reikalingos ar nereikalingos (pvz., aukos nepilnametystė iššaginimo atveju)[224]. V. Makašvili (B.

---

[221] Apie padarinių numatymo laipsnio nustatymo problemą žiūrėkite 2. 2. 3. 2. skyriuje Numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje.

[222] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 176 (Sexueller Missbrauch von Kindern), Rn. 10; **Weber K.** Betäubungsmittelgesetz. Verordnungen zum BtMG. Kommentar. 2003. Rn. 276.

[223] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 87, 97, 98; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой.** 2002. С. 318; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 232; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 34; **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 81.

[224] **Никифоров Б. С.** Об умысле по действующему законодательству // Советское государство и право. 1965. No. 6. С. 35, так же см.: **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974.

Макашвили) netiesioginę tyčią formaliose sudėtyse įžvelgia tais atvejais, kai subjektas nėra tikras, bet laiko galimu daiktu, kad veika pasižymi požymiais, apibūdinančiais ją kaip nusikalstamą[225]. A. Kozlov taip pat laikosi nuomonės, kad nėra jokių kliūčių formaliose sudėtyse nustatyti netiesioginę tyčią. Anot jo, suvokimą galima graduoti laipsniais kaip ir numatymą (jis netgi siūlo atsisakyti suvokimo sąvokos ir vartoti vien numatymo sąvoką), ir atitinkamai, teigia, kad veikos požymių numatymas (t. y. suvokimas) gali būti įvairių apibrėžtumo laipsnių, nepriklausomai nuo to, kokia sudėtimi – materialia ar formalia, jos aprašytos. Be to, jis kelia klausimą: jeigu noras yra galimas ne tik padarinių, bet ir pačios veikos atžvilgiu, kodėl analogiškai veikos realizavimo atžvilgiu negalimas sąmoningas leidimas, abejingumas, lengvabūdiškas pasitikėjimas?[226]

Manau, psichologiniu aspektu, netiesioginės tyčios pagrindimas formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose neturėtų kelti abejonių. Kai kurių mokslininkų teiginius, kad tai yra tiesiog neįmanomas psichinio santykio variantas[227], galima lengvai atremti pasitelkus gausius praktinius pavyzdžius. Tačiau ne mažiau svarbus yra norminis aspektas – ar Lietuvos Respublikos BK leidžia daryti tokį teisinį vertinimą?

BK 15 straipsnio 3 dalyje pateikiama tik materialiomis sudėtimis aprašytoms nusikalstamoms veikoms pritaikyta netiesioginės tyčios formuluotė. Netiesioginės tyčios formuluotės formalioms sudėtims įstatymų leidėjas nepateikė. Susiduriame su baudžiamojo įstatymo spraga. Ar tai reiškia, kad netiesioginė tyčia formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose Lietuvos baudžiamojoje teisėje negalima?

V. Piesliakas yra pažymėjęs, kad „kitokios psichinio santykio formos, neatitinkančios tyčios ar neatsargumo definicijų, negali sukelti kaltės baudžiamuoju teisiniu požiūriu"[228]. Taigi profesorius lyg ir laikosi nuomonės, kad tyčios definicijų sąrašas BK 15 straipsnyje yra baigtinis. Galima numanyti, kad tokia išvada tiesiogiai išplaukia iš baudžiamosios teisės principo *nullum crimen sine lege* (nėra nusikaltimo be įstatymo). Iš tokios pozicijos atitinkamai turėtų sekti, kad asmenys, kurių tvirto visų nusikalstamos veikos, aprašytos formalia sudėtimi, aplinkybių žinojimo teisme nepavyksta įrodyti, ir nepavyksta įrodyti jų siekio realizuoti tik kaip galimas suvokiamas aplinkybes, turėtų būti išteisinami ar jų nusikalstamos veikos perkvalifikuojamos pagal kitus BK straipsnius (tai rodo ir nemažai teismų praktikos pavyzdžių).

Formaliai žiūrint, ši pozicija yra pagrįsta nepriekaištingai. Tačiau praktiniu, baudžiamosios politikos požiūriu, manau ji nėra visiškai priimtina.

С. 82.

225 **Макашвили В**. Понятие умысла в уголовном праве // Вестник отделения общественных наук АН ГрузССР. 1966. No. 6. С. 81.

226 См.: **Козлов А. П**. Понятие преступления. 2004. С. 586, 587.

227 См.: **Рарог А. И**. Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 97.

228 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 337.

Kaip pažymi baudžiamosios teisės specialistai, surinkti pakankamai įtikinamus įrodymus, kad kaltininkas buvo tikras dėl visų aplinkybių (ypač tam tikrose bylose, pvz., nepilnamečių iššaginimo) kaltinimui yra labai sunkiai įvykdoma užduotis[229]. Be to, dažnai tikro suvokimo kaltininkas iš tikrųjų neturi (banko kortelių grobimo, kontrabandos, iššaginimo ir kt. bylos). Iš kitos pusės, kaltininkai, žinantys tokią baudžiamosios teisės nuostatą, įtarimo apie tam tikrą aplinkybę atveju apskritai yra netiesiogiai skatinami susilaikyti nuo įtartinų aplinkybių aiškinimosi, vengiant kaltinimo „žinojus aplinkybę". Tai yra „sąmoningo aklumo" taktikos, suteikiančios narkokurjeriams ir panašiems asmenims vilčių daug nerizikuojant užsidirbti, pagrindas.

> „Sąmoningo aklumo" (ang. *willful blindness*) taktika plačiai paplito JAV neteisėtoje narkotikų apyvartoje, kai 1970 m. buvo priimtas federalinis Piktnaudžiavimų narkotikais prevencijos ir kontrolės įstatymas, numatęs atsakomybę už „žinomą kontroliuojamos medžiagos importavimą" ir „žinomą kontroliuojamos medžiagos laikymą su tikslu platinti". Narkokurjerių taktika nesidomėti krovinio turiniu, kartu su užsakovų taktika neatskleisti užsakymo detalių suteikė jiems ganėtinai patikimą apsaugą nuo baudžiamojo persekiojimo[230].

Taigi, nepripažįstant netiesioginės tyčios formaliomis sudėtimis aprašytose sudėtimis praktikoje realiai galimos tik tokios pasekmės: 1) arba Lietuvos baudžiamoji politika tam tikrų kategorijų bylose tampa nepalyginamai švelnesnė, nei Vakarų valstybių baudžiamoji politika, kartu kyla pavojus Konstitucijos saugomoms vertybėms, 2) arba teismai yra verčiami „laisviau" interpretuoti įrodymus, ir daryti išvadas, kad kaltininkas „žinojo" apie tam tikrą aplinkybę kartais net ir tuomet, kai jis jos nežinojo, o tik darė netvirtą prielaidą, kad ji egzistuoja (tokia praktika taip pat akivaizdžiai būtų priešinga teisinės valstybės ir kitiems konstituciniams principams).

Siekiant, kad baudžiamasis įstatymas ir jo aiškinimas atitiktų praktikos realijas ir nevestų prie prieštaringų teisinės tvarkos požiūriu pasekmių, tinkamiausias sprendimas, manyčiau, būtų pakeisti baudžiamajame įstatyme įtvirtintą netiesioginės tyčios apibrėžimą taip, kad jis apimtų ir formaliomis sudėtimis aprašytas nusikalstamas veikas. Jis galėtų būti suformuluotas taip: *„Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pakankamai didelę nusikalstamos veikos požymių, numatytų šio kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, realizavimo tikimybę"*[231].

Kol BK nėra pakeistas, manau, tikslinga būtų BK 15 straipsnyje pateikiamo tyčios

---

[229] **Marcus J. L.** Model Penal Code Section 2.02(7) and Willful Blindness // ibid. 1993. P. 2236.

[230] **Robbins I. P.** Ostrich Instruction: Deliberate Ignorance as a Criminal Mens Rea // ibid. P. 199 - 200.

[231] Kodėl nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio (t. .y. neteisėtumo) suvokimo vieta turėtų būti už tyčios apibrėžimo ribų, argumentuojama šio darbo 2. 1. 3. skyriuje. Pozicija, kad netiesioginėje tyčioje yra netikslinga išskirti valinį momentą, grindžiama 3. 2. skyriuje.

definicijų sąrašo nelaikyti baigtiniu. Žinoma, teoriniu požiūriu tai diskutuotinas sprendimas, kadangi šiuo atveju kitiems teisinės valstybės principams, kuriems kyla grėsmė dėl esamos padėties, suteikiamas prioritetas prieš minėtą baudžiamosios teisės principą *nullum crimen sine lege*. Tačiau, mano manymu, jeigu jau esame priversti rinktis, tik toks pasirinkimas būtų teisingas.

Iš kitos pusės, diskutuotina, ar *nullum crimen sine lege* principas iš tiesų yra absoliutus ir ar siūlomas laikinas BK 15 straipsnio aiškinimas jį pažeistų.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje nesunkiai galima rasti pavyzdžių, kai doktrininis ar teisminis baudžiamojo įstatymo bendrosios dalies spragų užpildymas nebuvo laikomas principo *nullum crimen sine lege* pažeidimu.

Antai, 1961 m. BK 9 str. buvo pateikiami tik du tyčios apibrėžimai, abu skirti materialioms sudėtims. Taigi iki priimant 2000 m. BK, baudžiamajame įstatyme apskritai nebuvo tyčios definicijos, skirtos formalioms sudėtims (nors tokių sudėčių, kaip ir pagal galiojantį BK, 1961 m. BK buvo nemaža dalis). Kaip buvo įveikiama ši spraga? Jas užpildydavo doktrina. Antai, dar galiojant 1961 m. BK, V. Piesliakas rašė:

> „Kalbant apie kaltės sampratą ir kaltės formų įstatymų formuluotes, dažnai pamirštama, kad ir galiojančiame BK, ir naujajame LR BK bus nemažai formalių nusikaltimo sudėčių, kurias įrodinėjant taip pat reikės nustatinėti kaltę. Bet įdomiausia yra tai, kad galiojantis kodeksas visiškai ignoruoja tokias nusikaltimų sudėtis ir nei BK 9, nei 10 straipsniuose nepateikia formalių nusikaltimų sudėčių kaltės formuluočių. Manau, kad tai didžiulė baudžiamosios teisės spraga. Kaltė yra pagrindinis nusikaltimo sudėties požymis, taigi turi būti įrodinėjama tiriant visus nusikaltimus, tarp jų ir tokius, kurių sudėtys BK suformuluotos kaip formalios. Tačiau paslaptimi lieka, kokio turinio tyčią ar nusikalstamą nerūpestingumą reikia įrodinėti, jei tiriamo nusikaltimo sudėtis yra formali. Dabartinėje situacijoje tokias spragas tenka šalinti įstatymų komentarų autoriams – savarankiškai sukurti tyčinės bei neatsargios kaltės formuluotes, tinkamas būtent formalioms nusikaltimų sudėtims, ir po to jas komentuoti"[232].

Kitą, jau galiojančio BK spragą (įstatymų leidėjas „pamiršo" 16 straipsnyje pateikti nusikalstamo nerūpestingumo formuluotę formalioje nusikalstamos veikos sudėtyje) užpildė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo nutartyje pateikdamas trūkstamą nusikalstamo nerūpestingumo apibrėžimą[233].

Reikia sutikti, kad pateiktuose pavyzdžiuose įstatymo spragos buvo itin akivaizdžios. Dėl jų baudžiamasis įstatymas buvo tapęs prieštaringu: specialioji BK dalis numatė sudėtis, kurioms bendroji dalis nenumatė specialiojoje dalyje reikalaujamos kaltės formos apibrėžimų. Taigi, doktrinai ar teismams užpildant įstatymo spragas, net nebuvo pagrindo kalbėti apie plečiamąjį

---

[232] **Piesliakas V.** Baudžiamojo įstatymo principinės nuostatos... 1995. P. 49.

[233] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 7 – 544/2005.

baudžiamojo įstatymo aiškinimą, kuriuo galėtų būti pažeistas principas *nullum crimen sine lege*[234].

Dėl to, kad įstatymas nepateikia netiesioginės tyčios apibrėžimo, galimo pritaikyti formalioms sudėtims, jis netampa logiškai ar sistemiškai prieštaringas - „tik" neefektyvus. Vis dėl to šio trūkumo nelaikyčiau mažiau reikšmingu, nei įstatymo prieštaringumas. Galų gale, reikalavimas, kad baudžiamoji teisė būtų efektyvi, „gintų žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų" yra įtvirtintas pačiame pirmajame BK straipsnyje ir galima būtų įžvelgti prieštaravimus tarp šio ir spragų turinčių BK straipsnių.

Kitas svarbus kaltininko abejonės baudžiamojo teisinio vertinimo klausimas – ar ji gali būti tinkama sąlyga asmens tiesioginei tyčia pagrįsti. BK 15 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas vartoja suvokimo, o ne žinojimo sąvoką[235]. Suvokimas, kaip žinia, apima ne tik žinojimą, bet ir nevisišką suvokimą, t. y. abejonę. Taigi formalių kliūčių teigiamam atsakymui į iškeltą klausimą lyg ir nėra.

> Suprantama, tam tikros BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijų formuluotės gali rodyti, kad nusikalstamos veikos kaltės intelektinis momentas reikalauja užtikrinto tam tikros faktinės aplinkybės kaltininko žinojimo ir abejonės tokiais atvejais kaltei pagrįsti neužtenka. Pavyzdžiui, kaltininko įsitikinimo reikalauja formuluotės „žinodamas", „žinomai" (BK 189 str., 213 str. 3 d., 215, 216, 220, 235, 236, 238, 300, 301, str.,), taip pat „melaginga", „melagingai" (BK 216, 235, 236, 285, 304, 313 str.), „apgaulingai", „apgaule" (BK 165, 172, 182, 186, 205, 207, 222, 263, 293, 314, 316 str.), „sąmoningai" (BK 123, 209 str.).

Tuomet, kai konkreti straipsnio dispozicijos formuluotė nenurodo į būtiną užtikrintą kaltininko žinojimą, tiesioginei tyčiai pagrįsti pakanka ir kaltininko abejonės. Konkrečiose bylose tai, ar abejojęs dėl tam tikros aplinkybės asmuo gali būti pripažintas veikęs tiesiogine tyčia, turėtų lemti jo kaltės valinis momentas. Jeigu kaltininkas, abejodamas dėl faktinės aplinkybės, nebūdamas dėl jos tikras, siekia padaryti nusikalstamą veiką, pasižyminčią galimai esančia aplinkybe, bus galima nustatyti jo tiesioginę tyčią. Pavyzdžiui, asmuo, grobia rankinę, nežinodamas kas joje yra, bet tikėdamasis pagrobti asmens dokumentą ir kreditinę kortelę. Tuo atveju, jei jo siekis išaiškinamas, tai, kad kaltininkas tiksliai nežinojo, ar rankinėje yra asmens dokumentai ir kortelė, netrukdo nustatyti jo tiesioginę tyčią pagrobti mokėjimo instrumentą

---

[234] Įdomu pastebėti, kad Rusijos baudžiamojoje teisėje, kur BK 25 str. iki šiol pateikia tik materialioms sudėtims skirtas tyčios formuluotes, gana daug autorių netgi tiesioginės tyčios apibrėžimų formaliose sudėtyse doktrininį formulavimą laiko kaltės ir teisėtumo principų iškreipimu, žr.: **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 15; **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном праве. 2003. С. 219; **Гревнова И. А.** Вина как принцип уголовного права... 2001. С. 145; **Иванов Н. Г.** Принцип субъективного вменения и его реализация в УК // Государство и право. 1999. No. 10. С. 54.

[235] Šiuo atveju, manau, esminės reikšmės neturi tai, kad įstatyme nėra nieko tiesiogiai pasakyta apie faktinių aplinkybių suvokimą. Aš remiuosi teiginiu, kad tai, kas pasakyta apie nusikalstamos veikos pavojingo pobūdį (kad pakanka jį suvokti), gali būti taikoma ir nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių atžvilgiu, nes, kaip žinia, pavojingo pobūdžio suvokimas tiesiogiai priklauso nuo faktinių aplinkybių suvokimo.

arba asmens dokumentą (BK 214, 302 str.). Jeigu kaltininko siekis padaryti konkrečią nusikalstamą veiką nenustatomas, daryti išvadą, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia, nebūtų negalima.

2. 1. 1. 6. Nusikalstamą veiką kvalifikuojančių požymių suvokimas ir jo įtaka kaltės formai

Kaip jau buvo minėta šiame darbe, baudžiamojoje teisėje iš esmės vieningai sutariama, kad nustatant tyčinės kaltės intelektinį momentą yra būtina, kad kaltininkas suvoktų visas nusikalstamos veikos faktines aplinkybes. Ar šis teiginys galioja ir tuomet, kai asmuo kaltinamas kvalifikuota sudėtimi aprašytos nusikalstamos veikos padarymu? Ar galima mišri kaltė formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose?

BK tiesiogiai šio klausimo nereglamentuoja. BK 15 straipsnyje yra įtvirtinta bendra taisyklė – asmuo daro nusikalstamą veiką tyčia, jei suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį (...). Apie tai, kad būtų galima daryti išimčių iš šios taisyklės, kai yra nusikalstamas veikas kvalifikuojančių požymių, įstatymų leidėjas nenurodo. Kita vertus, galima diskutuoti, ar nėra pakankamai suvokiamas inkriminuojamos kvalifikuotos nusikalstamos veikos pavojingumas ir nesuvokiant ją kvalifikuojančio požymio.

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje aptariamu klausimu vieningos nuomonės nėra. G. Švedas nurodo: „Jei nusikaltimo sudėčiai būdingi kvalifikuojantys požymiai, kuriais apibūdinamas dalykas (pavyzdžiui, „nėščia moteris" ar „mažametė" ir pan.) ar veika (pavyzdžiui, „itin žiauriai" ir pan.), tai kaltininkas privalo suvokti ir šiuos požymius"[236]. Taip pat jis pabrėžia, kad mišri kaltė yra galima tik materialiose nusikaltimų sudėtyse[237].

> Tokios pozicijos buvo laikomasi ir tarpukario Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Antai, V. Stankevičius rašė: „klaida dėl kokio nors vieno nusikaltimo požymio trukdo tuo nusikaltimu pakaltinti žmogų. Taip pat nedidina atsakomybės ir ta aplinkybė, kurios nusikaltėlis visiškai nežinojo (pav., nežinojo, kad pavogti daiktai yra bažnyčios)[238].

Tuo tarpu V. Pavilonio ir J. Nociaus nuomone, nusikalstamą veiką kvalifikuojančių požymių atžvilgiu pakanka bet kokios kaltininko kaltės, kitaip tariant pakanka ne tik suvokimo, bet ir galimybės suvokti šį požymį (kai kaltininkas realiai jo nesuvokia)[239]. Tokią pačią poziciją šiuo klausimu užima ir V. Piesliakas, kuris laiko galima mišrią kaltę ir formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose (pvz., BK 149 str. 3 d., 150 str. 3 d.)[240].

Teismų praktikoje taip pat nėra vienos pozicijos ir ji varijuoja priklausomai nuo nusikalstamų veikų rūšies bei konkrečių kvalifikuojančių aplinkybių. Pavyzdžiui, nutarime dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

---

236 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206.

237 Ten pat., P. 213.

238 **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. 1925. P. 54.

239 Žr.: Baudžiamoji teisė: specialioji dalis . 1 kn. / **A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Drakšienė** ir kt.. - Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 226; Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. 2 kn. / **A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Drakšienė** ir kt.. - Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 209.

240 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 399, 400.

senatas vienareikšmiškai nurodė: „Kai yra veiką kvalifikuojančių požymių, būtina nustatyti, kad kaltininkas šiuos požymius suvokė"[241]. Kitokia pozicija buvo išsakyta nutarime dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose: „Iššaginimas kvalifikuojamas pagal BK 149 straipsnio 3 ar 4 dalį, o seksualinis prievartavimas pagal 150 straipsnio 3 ar 4 dalį ir tuo atveju, jei kaltininkas nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, tačiau teismas pripažįsta, kad kaltininkas pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes, turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo"[242]. Nutarime dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas skirtingai pasisakė atskirų kvalifikuojančių požymių atžvilgiu: inkriminuojant kvalifikuotą nužudymą, vienus kvalifikuojančius požymius kaltininkas privalo *suvokti* (kad nukentėjusysis buvo bejėgiškos būklės, itin žiaurų gyvybės atėmimo būdą, būdo pavojingumą daugelio žmonių gyvybei), arba net *žinoti* (kad nužudo savo motiną, tėvą ar vaiką, kurie tokie jam yra pagal kilmę), o kitų gali ir *nesuvokti*, su sąlyga, kad jis turėjo galimybę požymį suvokti (kad nukentėjusysis dar neturi 14 metų, kad nukentėjusioji moteris buvo nėščia)[243].

Matant tokią įvairią teismų praktiką, natūraliai kyla klausimas – ar galimas (ir ar būtinas) sisteminis, nuoseklus požiūris į nagrinėjamą problemą? Kadangi Lietuvos baudžiamoji teisė yra kodifikuota teisė ir turi išvystytą bendrąją dalį, manyčiau, joje turėtų būti siekiama vengti kazuistikos ir būtina ieškoti bendrų (kiek tai įmanoma) sprendimų visoms nusikalstamų veikų kategorijoms ir visoms jų aplinkybėms. Būtent tokiu keliu einama daugelyje užsienio valstybių, kuriose, kaip ir Lietuvoje, yra kodifikuota baudžiamoji teisė.

Vokietijos baudžiamojoje teisėje laikomasi vieningos nuomonės, kad kaltininkui gali būti inkriminuojam tyčia padaryti kvalifikuotą nusikalstamą veiką tik tuomet, kai jis suvokė visus, tame tarpe ir kvalifikuojančius, nusikalstamos veikos požymius (tai netaikoma tiems atvejams, kai nusikalstamą veiką kvalifikuoja padariniai)[244]. Tai tiesiogiai buvo įtvirtinta senos redakcijos Vokietijos BK 59 str. 1 dalyje:

> „§ 59 „Klaida": (1) Jeigu kas, darydamas baudžiamą veiką, nežino apie veikos aplinkybę, kuri priklauso įstatyminei nusikalstamos veikos sudėčiai arba didina jo baustinumą, jam ši

---

[241] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose. 14 p. // Teismų praktika. 2005. Nr. 24.

[242] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. 11 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 22.

[243] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 12 – 15, 17, 18 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

[244] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15. Rn. 26; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 89, 90; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 469; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 424; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 309, 310.

aplinkybė negali būti inkriminuojama"[245].

Dabartinės redakcijos (po 1975 m. reformos) BK 16 str. 1 d. įtvirtina tik bendrą taisyklę, kad ,,tas, kas darydamas veiką nežino apie aplinkybę, priklausančią įstatyminei nusikalstamos veikos sudėčiai, neveikia tyčia"[246]. Tačiau šis pakeitimas neturėjo jokios įtakos įstatymo doktrininiam ar teisminiam aiškinimui. Laikoma, kad bendros taisyklės visiškai pakanka, kadangi kvalifikuojančios aplinkybės taip pat yra inkriminuojamai nusikalstamos veikos sudėčiai priklausančios (deliktą tipizuojančios) aplinkybės, tad kas pasakytina apie pagrindinės sudėties požymius, lygiai galioja ir kvalifikuotos sudėties požymių atžvilgiu[247]. Pavyzdžiui, mažamečių seksualinio prievartavimo bylose Vokietijos baudžiamojoje teisėje yra būtina nustatyti, kad kaltininkas suvokė, kad nukentėjusysis yra jaunesnis nei 14 metų[248]. Kartu pažymima, kad šis suvokimas neprivalo būti „visiško tikrumo" laipsnio (pakanka įtarimo, abejonės). Atitinkamai, šiam nusikaltimui pakanka netiesioginės tyčios[249].

Carinės Rusijos 1903 m. Baudžiamajame statute buvo analogiška norma, kaip ir senosios redakcijos Vokietijos BK 59 straipsnyje. 43 statuto straipsnyje buvo numatyta, kad „nežinojimas aplinkybės, kuri sąlygoja veikos nusikalstamumą ar didina atsakomybę, šalina pačios veikos ar atsakomybę didinančios aplinkybės inkriminavimą"[250]. Atitinkamai ikirevoliucinės Rusijos profesoriai N. Tagancev ir S. Poznyšev (Познышев С. В.) kvalifikuojančių požymių suvokimą laikė būtina kvalifikuotų sudėčių inkriminavimo sąlyga[251]. Anot S. Poznyšev, „skiriant bausmę neturi būti atsižvelgiama į aplinkybes, didinančias atsakomybę, jeigu veikiantysis jų nesuvokė, nes šios aplinkybės ir pripažįstamos atsakomybę didinančiomis, kadangi jos objektyvizuoja tokį kaltininko nusiteikimą, kuris reikalauja palyginus energingesnio baudžiamojo poveikio"[252, 253].

Tarybinėje baudžiamojoje teisėje aptariamu klausimu buvo susiklosčiusi padėtis, identiška tai, kokia yra dabar Lietuvoje. Tarybiniuose BK specialių nuostatų dėl kvalifikuojančių požymių suvokimo reikšmės nustatant tyčinę kaltę nebuvo, o TSRS Aukščiausiasis Teismas baudžiamąjį įstatymą aiškino lygiai taip pat, kaip ir dabartinis Lietuvos

---

245 **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 459.

246 German Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB) - as promulgated on 13 November 1998 (Federal Law Gazette I, p. 945, p. 3322); - http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm [apsilankyta 2006.08.22].

247 Žr.: **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.,** ibid.; **Gropp W.,** ibid.

248 **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 176 (Sexueller Missbrauch von Kindern), Rn. 10.

249 Ibid.

250 **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном праве. 2003. С. 42.

251 **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. 1994. С. 233, 234; **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 302.

252 Kadangi S. Poznyšev rašė XX a. pradžioje, susidaro kai kurių terminijos neatitikimų. Terminą ,,aplinkybes, didinančias atsakomybę" reikia suprasti kaip „kvalifikuojančius požymius", o ne „atsakomybę sunkinančias aplinkybes". Tai rodo kontekstas – profesorius analizuoja, kokių aplinkybių suvokimas yra būtinas tyčiai nustatyti, o kokių aplinkybių nesuvokimas ją šalina.

253 **Познышев С. В.**, там же.

Aukščiausiasis Teismas[254]. Tokia teismo pozicija doktrinoje susilaukė griežtos kritikos. Pavyzdžiui, P. Dagel ir D. Kotov pasisakė prieš mišrios kaltės galimybę formaliose sudėtyse[255]. Jie pabrėžė, kad ,,suvokimas tyčioje nėra pavojingumo apskritai suvokimas, bet konkretaus, konkrečioje inkriminuojamoje nusikalstamos veikos sudėtyje atsispindinčio pavojingumo suvokimas"[256]. Atitinkamai, „į tyčios turinį turi įeiti visos aplinkybės, turinčios reikšmės kaltininko veikos kvalifikacijai"[257]. Grįsdami analogišką poziciją, E. Vorošylin ir G. Kryger (Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.) pažymėjo, kad „tyčinių nusikaltimų aplinkybių, kurių kaltininkas nesuvokė, nors ir galėjo bei turėjo suvokti, inkriminavimas prieštarauja subjektyvaus pakaltinimo principui. Tyčiniuose nusikaltimuose kaltininkas turi suvokti savo veikos pavojingą pobūdį, tad akivaizdu, kad visos aplinkybės, turinčios įtakos veikos pavojingumo pobūdžiui, turi būti asmeniui žinomos, jo suvokiamos"[258].

Rusijai tapus savarankiška valstybe, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo plenumas 1992 m. balandžio 22 d. nutarimu Nr. 4 pakeitė TSRS Aukščiausiojo Teismo poziciją ir išaiškino, kad veika gali būti kvalifikuojama kaip nepilnametės ar mažametės iššaginimas, kai kaltininkas žinojo arba laikė galimu, kad lytiškai santykiauja su nepilnamete ar mažamete[259]. Taigi buvo atsisakyta praktikos, kai kvalifikuota tyčinė nusikalstama veika (konkrečiai, iššaginimas) būdavo inkriminuojama kaltininkui nesuvokus vieno iš jos požymių (vien turint ir galint jį suvokti). Atkreiptinas dėmesys, kad kaltininko abejonė dėl kvalifikuojančio požymio buvo pripažinta tinkama sąlyga tyčiai dėl kvalifikuotos nusikalstamos veikos nustatyti.

1996 m. priimtame Rusijos Federacijos BK buvo iš esmės atsisakyta mišrios kaltės formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse. BK specialiojoje dalyje šalia daugelio kvalifikuojančių aplinkybių, kaip pavyzdžiui, nukentėjusiosios nepilnametystės, mažametystės iššaginimo sudėtyje (131 str. 2, 3 d.), nukentėjusiosios nėštumo bei aukos būklės bejėgiškumo nužudymo sudėtyje (105 str. 2 d.) buvo įtvirtintas požymis „žinomai" (rus. заведомо)[260]. BK 27 straipsnyje „Mišri kaltė" buvo pateikta mišrios kaltės formuluotė, skirta tik materialiomis sudėtimis aprašytoms nusikalstamoms veikoms. Atitinkamai Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo plenumas 2004 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 11 vėl pakoregavo ankstesnio nutarimo nuostatas dar labiau sugriežtindamas reikalavimus kaltininko suvokimui ir išaiškino, kad „atsakomybė už prievartinius seksualinio pobūdžio veiksmus žinomai nepilnamečio ar 14 metų nesulaukusio asmens atžvilgiu kyla tik tuomet, kai kaltininkas užtikrintai žinojo apie nukentėjusiojo asmens

[254] См.: **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 54, 55.
[255] **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 167, 174.
[256] Там же, С. 86.
[257] Там же, С. 83.
[258] **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 60, 61.
[259] Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации N 4 22 апреля 1992 г. О судебной практике по делам об изнасиловании. П. 10 // http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=897 [apsilankyta 2006.08.22].
[260] Уголовный кодекс Российской Федерации (по состоянию на 25 марта 2005 г.). - Москва: Юрайт. 2005.

amžių (būdamas giminaičiu, pažįstamu, kaimynu) arba kai nukentėjusiojo išorė aiškiai liudijo apie jo amžių"[261]. Už tokį problemos sprendimą seksualinio pobūdžio nusikaltimų bylose, o taip pat ir apskritai prieš mišrią kaltę formaliose nusikaltimų sudėtyse pasisakė ir Rusijos baudžiamosios teisės doktrina[262].

Kaip matome iš šios istorinės – lyginamosios analizės, tyčinės nusikalstamos veikos kvalifikuojančių požymių suvokimo reikšmės problema, kurios šiuolaikiniai įstatymų leidėjai paprastai tiesiogiai nesprendžia (išskyrus 1996 m. Rusijos Federacijos BK[263]) baudžiamojoje teisėje yra (ar buvo) sprendžiama trimis būdais:

a) laikoma, kad kaltininkas privalo *žinoti* apie nusikalstamą veiką kvalifikuojančias aplinkybes. Kartu tai reiškia, kad kvalifikuotos tyčinės nusikalstamos veikos gali būti padaromos tik tiesiogine tyčia (Rusijos baudžiamoji teisė nuo 1996 m.; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (nužudymo bylose dėl aplinkybės, kad gyvybė atimama savo tėvui, motinai ar vaikui));

b) laikoma, kad kaltininkas privalo suvokti (žinoti ar laikyti galimomis) nusikalstamą veiką kvalifikuojančias aplinkybes. Kvalifikuotos tyčinės nusikalstamos veikos gali būti padaromos tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia (Vokietijos baudžiamoji teisė; carinės Rusijos baudžiamoji teisė; Rusijos Aukščiausiasis Teismas nuo 1992 iki 2004 m.);

c) laikoma, kad kaltininkas gali ir nesuvokti nusikalstamą veiką kvalifikuojančių aplinkybių, su sąlyga, kad jis turėjo galimybę jas suvokti, t. y. pripažįstama mišri kaltė formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse (TSRS Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (dėl tokių aplinkybių kaip nukentėjusio asmens nepilnametystė, mažametystė, nėštumas)).

Kuris sprendimas būtų tinkamiausias Lietuvos baudžiamajai teisei?

Pirmasis sprendimo būdas, kurį galima laikyti siaurinamuoju įstatymo aiškinimu (kaip žinia, Lietuvos įstatymų leidėjas BK 15 straipsnyje vartoja platesnę sąvoką „suvokė") formaliai yra galimas. Jis neprieštarautų baudžiamajam įstatymui, nors ir nebūtų tikslus jo aiškinimas. Kita vertus, manau, toks įstatymo aiškinimas būtų nevisai priimtinas praktiniu požiūriu. Pirma, teisėsaugos institucijoms būtų labai sunku jį įgyvendinti. Antra, jis paskatintų kaltininkus laikytis „sąmoningo aklumo" taktikos vengiant aiškintis reikšmingas nusikalstamos veikos aplinkybes, kuri iš tiesų efektyviai veiktų jų naudai. Visa tai turėtų lemti labai švelnią (manau,

---

[261] Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации N 11 15 июня 2004 г. О судебной практике по делам о преступлениях, предусмотренных статьями 131 и 132 Уголовного кодекса Российской Федерации. П. 14 // http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=1547 [apsilankyta 2006.08.22].

[262] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 167 – 169; **Иванов Н. Г.** Принцип субъективного вменения и его реализация в УК // там же. С. 55.

[263] Pažymėtina kad ši problema įstatyminiu lygiu yra sprendžiama ir Gruzijos 2000 m. BK. 11 straipsnio „Atsakomybė už tyčinį nusikaltimą, kvalifikuojamą pagal kilusius padarinius" 2 dalyje yra įtvirtinta, kad „kitoks požymis [ne padariniai], kvalifikuojantis tyčinį nusikaltimą, asmeniui inkriminuojamas tik tuomet, kai jis yra apimtas jo tyčios" - Уголовный кодекс Грузии, - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

per švelnią) valstybės baudžiamąją politiką.

Trečiasis sprendimo būdas, mano manymu, ne visai atitinka baudžiamąjį įstatymą. Kaip minėjau, BK 15 straipsnyje yra bendro pobūdžio taisyklė, reikalaujanti, kad nusikalstama veika būtų laikoma padaryta tyčia tik tuomet, kai asmuo suvokė jos pavojingą pobūdį (...). Pritarčiau nuomonei, kad ši taisyklė taikytina ir kvalifikuojančių požymių atžvilgiu. Kvalifikuojantys požymiai nėra kuo nors išskirtiniai – jie lygiai kaip ir kiti požymiai atskleidžia nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį. Taigi, inkriminuojant tyčią, jie turi būti kaltininko suvokti. Taip pat pažymėtina, kad įstatymo aiškinimas, kai daromos įstatyme nenumatytos išimtys iš bendros taisyklės, kurios, be to, yra kaltininko nenaudai, gali būti laikomas plečiamuoju. O toks aiškinimas baudžiamojoje teisėje gali būti pripažintas leistinu tik išimtiniais atvejais, esant kelių baudžiamosios teisės ar net konstitucinių principų kolizijai, kai jos išspręsti kitais būdais nėra galimybės.

Taigi priimtiniausiu laikyčiau antrąjį sprendimo būdą, kuris neturi kitiems būdams būdingų trūkumų. Manau, reikalavimas, kad kaltininkas *suvoktų* (žinotų ar laikytu realiai galimais) visus inkriminuojamos nusikalstamos veikos požymius (tame tarpe ir kvalifikuojančius) tiksliausiai atitinka baudžiamąjį įstatymą, o taip pat galėtų būti teigiamai vertinamas procesiniu (įrodinėjimo) bei baudžiamosios politikos aspektais. Tačiau pabrėžtina, kad šį sprendimo būdą galima rinktis tik pripažįstant, kad netiesioginė tyčia yra galima tiek materialiomis, tiek formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamose veikose.

2. 1. 2. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo, nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo santykis

BK 15 straipsnyje nėra minimas nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas. Minimas nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. Ar galima dėti lygybės ženklą tarp šių sąvokų?

Norint atsakyti į šį klausimą, reikia pirma aptarti santykį tarp panašiai skambančių, bet skirtingą prasmę turinčių sąvokų – veika ir nusikalstama veika bei veikos pavojingumas ir nusikalstamos veikos pavojingumas.

Veika (veikimas ar neveikimas), kaip žinia, yra vienas iš objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių. Veikos ir nusikalstamos veikos santykis – kaip dalies ir visumos. Baudžiamasis įstatymas draudžia nusikalstamą veiką (objektyvių ir subjektyvių požymių visumą, realizuotą nesant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių), o ne vien veiką (atskirą nusikalstamos veikos dalį). Asmuo atsako už nusikalstamą veiką, ne už veiką. Tyčia yra daroma nusikalstama veika (realizuojama objektyviųjų požymių visuma), o ne vien veika (vienas iš objektyviųjų požymių).

Sąvoka „pavojingumas" turi dvi reikšmes: objektyvią ir vertybinę („pavojingumas visuomenei").

Objektyviu pavojingumu pasižymi vienas iš nusikalstamos veikos objektyvių požymių – veika. Veikos pavojingumas – tai jos savybė sukurti kito objektyvaus požymio, padarinių, atsiradimo tikimybę (riziką)[264]. Veikos pavojingumas yra objektyvaus pobūdžio savybė, paaiškinama gamtos mokslų pagalba (remiantis priežastingumo dėsningumais), nepriklausanti nuo veikos padarymo laikmečio ir nuo to, kokios vertybinės orientacijos visuomenėje ji yra padaroma.

Pavojingumas visuomenei – tai nusikalstamos veikos keliama grėsmė visuomenėje saugomoms vertybėms. Pavojingumas visuomenei nėra nuo laikmečio ar visuomenės vertybinės orientacijos nepriklausoma kategorija. Priešingai. Laikui bėgant arba tuo pačiu metu skirtingose kultūrose, priklausomai nuo to, kokias vertybes visuomenės dauguma laiko svarbiomis, to paties elgesio vertinimas gali skirtis – jis gali būti laikomas pavojingu visuomenei ar nepavojingu.

---

[264] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 352; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 264; **Fischer M.** Wille und Wirksamkeit: Eine Untersuchung zum Problem des *dolus alternativus*. - Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1993. S. 58, 81; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 100 (1988). Heft 4. S. 770; **Loewy A. H.** Culpability, Dangerousness, and Harm: Balancing the Factors on which our Criminal Law is Predicated. – A Criminal Law Anthology. Anderson Publishing Co. 1992. P. 69.

Galima pateikti daug jau chrestomatiniais tapusių tam tikro elgesio vertinimo kaitos pavyzdžių: privačios komercinės veiklos (tame tarpe „spekuliacijos") neigiamas vertinimas tarybinėje visuomenėje ir draudimas tarybiniuose baudžiamuosiuose įstatymuose (LTSR BK 161, 164 str.)[265]; homoseksualinių santykių draudimas (LTSR BK 122 str., (panaikintas 1993 m.)[266], Vokietijos BK 175 str. (iki 1973 m. pakeitimų))[267]; kanapių laikymo asmeniniam vartojimui ir prekybos specializuotose kavinėse faktinis legalizavimas (toleravimo politika) Nyderlanduose, bei legalizavimo debatai kitose valstybėse)[268]. Pavojingumo visuomenei sąlygiškumo, manau, nepaneigia tai, kad kai kurie poelgiai visais laikais ir visose kultūrose buvo ir yra vertinami vienodai – kaip pavojingi (pvz., plėšimas) ar nepavojingi (gyvybės atėmimas būtinosios ginties situacijoje).

Pavojingumas visuomenei – tai nusikalstamos veikos, bet ne vieno iš jos požymių – veikos – savybė. Visuomenėje ar įstatymų leidėjo gali būti vertinamas tik elgesys kaip visuma, o ne vienas iš šio elgesio požymių (tai ypač akivaizdu vertinant žmonių elgesį esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių).

Užsienio baudžiamojoje teisėje objektyvi ir vertybinė pavojingumo prasmės aiškiai skiriamos terminologiškai. Vokietijos baudžiamojoje teisėje objektyvus veikos pavojingumas apibūdinamas sąvokomis *Gefährlichkeit der Tathandlung*, arba *objektiv äusserst Gefährlichkeit der Handlung*[269]. Anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje jis žymimas sąvoka *dangerousness*[270]. Nusikalstamos veikos *p*avojingumas visuomenei įvardijamas sąvokomis *materialle Gehalt der Straftat* (Vokietijoje)[271], *wrongfulness of a crime, public wrong* (Anglijoje)[272].

Tam, kad kaltininkas suvoktų veikos objektyvų pavojingumą, jam pakanka suvokti daromos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir objektyvius priežastingumo dėsningumus. Suvokiant nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei, faktinių aplinkybių suvokimo nepakanka. Reikia suvokti ir tai, kokios vertybės yra laikomos svarbiomis ir saugomos įstatymų

---

265 Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. 1989. P. 263; **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. 1996. P. 21, 22.

266 Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. 1989. P. 216 – 217; **Abramavičius A., Jarašiūnas E.** Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje // VU mokslo darbai. Teisė. 2004. Nr. 53.

267 Als Homosexualität noch strafbar war: "§175 StGB - Unzucht zwischen Männern" // http://www.juraforum.de/jura/specials/special/id/15965/ [apsilankyta 2006.08.30].

268 Drug policy of the Netherlands // http://en.wikipedia.org/wiki/Drug_policy_of_the_Netherlands [apsilankyta 2006.08.30], taip pat žr. Nyderlandų karalystės sveikatos apsaugos ministrės įsakymą dėl išimčių iš 2002 m. Opiumo Akto taikymo: http://www.cannabisbureau.nl/pdf/Opiumwet_EN_29nov2004.pdf [apsilankyta 2006.08.30].

269 Doktrina: žr. išnašą ankstesniame puslapyje; Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktika: BGHSt Urteil vom 30. 3. 1995 - 4 StR 725/94 (LG Lüneburg) // NJW 1995, 3131, taip pat: http://www.uni-bayreuth.de/departments/rep-web/315c-2.html [apsilankyta 2007.06.26]; BGH 4 StR 144/01 - Urteil v. 19. Juli 2001 (LG Kaiserslautern) // www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/01/4-144-01.php3?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.06.26]; BGH 5 StR 290/04 - Urteil vom 26. Januar 2005 (LG Cottbus) // www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/04/5-290-04.php?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.06.26]; BGH 5 StR 573/99 - Urteil v. 22. Februar 2000 (LG Neuruppin) // http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/99/5-573-99.php3?suchwort=212& markieren=ja [apsilankyta 2007.06.26].

270 **Loewy A. H.** Culpability, Dangerousness, and Harm... // ibid.

271 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 10, 11.

272 **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 19 – 20.

konkrečioje valstybėje.

BK 15 straipsnyje minimas „nusikalstamos veikos", o ne „veikos" pavojingo pobūdžio suvokimas. Nusikalstama veika pasižymi pavojingumu visuomenei, ne tik objektyviu pavojingumu. Taigi, manau, BK 15 straipsnio formuluotė aiškintina taip, kad tyčia nusikalstamą veiką darantis kaltininkas turėtų suvokti ne tik faktines aplinkybes, bet ir tai, kad jo elgesys valstybėje vertinamas neigiamai (nusikalstamos veikos socialinę reikšmę).

Taip nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimą aiškina nuoseklūs socialinės psichologinės kaltės teorijos atstovai ir kai kurie kiti autoriai. Jų tarpe yra V. Piesliakas, G. Ivoška, A. Klimka[273].

Baudžiamosios teisės doktrinoje nesutariama dėl nusikalstamos veikos socialinės reikšmės (pavojingumo visuomenei) suvokimo sampratos – ar šį suvokimą galima tapatinti nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimui, ar tai savarankiška sąvoka. Kitaip tariant, nesutariama, kas apsprendžia nusikalstamos veikos socialinį vertinimą baudžiamojoje teisėje, kieno nuomone dėl elgesio vertinimo kaip socialiai pavojingo ar nepavojingo turi vadovautis kaltininkas.

Vieni autoriai teigia, kad remiantis principu *nullum crimen sine lege,* vienintelis autoritetas, kuris gali pateikti reikšmingą nusikalstamos veikos socialinį vertinimą baudžiamojoje teisėje, yra įstatymų leidėjas. Tik jo, o ne visuomenės daugumos, atskirų aktyvių visuomenės grupių, žiniasklaidos ar teisėsaugos pareigūnų nuomonė kas yra visuomenei pavojinga, o kas ne turi baudžiamosios teisinės reikšmės. Jų teigimu, nusikalstamos veikos socialinės reikšmės suvokimas tyčinėje kaltėje iš esmės yra įstatymų leidėjo pozicijos tam tikro elgesio atžvilgiu suvokimas. Kitais žodžiais tariant, nusikalstamos veikos socialinės reikšmės (pavojingumo) suvokimas tyčinėje kaltėje turi būti aiškinamas kaip nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas[274]. Įdomu, kad ši nuostata buvo įtvirtinta naujajame Gruzijos, kuri nuo seno išsiskyrė stipria baudžiamosios teisės mokykla (paminėtini tokie žymūs specialistai kaip V. Makašvili, T. Cereteli, M. Ugrechelidze, B. Chornabudželi)[275], baudžiamajame įstatyme. 1999

---

[273] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 344; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 103 – 104, 106; **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis.., 1968. P. 17.

[274] Už tokį įstatymo aiškinimą yra pasisakę Rusijos bei tarybiniai mokslininkai S. Skliarov (Скляров С. В.), A. Marcev (Марцев А. И.), V. Lunejev (Лунеев В. В.), B. Manjkovskij, A. Trainin (Маньковский Б. С., Трайнин А. Н.), V. Makašvili (Макашвили В.), M. Isajev (Исаев М. М.). žr.: **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 18, 25, 225; **Марцев А. И.** Общие вопросы учения о преступлении. - Омск: ОмЮИ, 2000. С. 39; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. 2000. С. 33, 34; **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 571; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 215, 220. B. Utevskij nelaikė neteisėtumo ir pavojingumo visuomenei tapačiomis sąvokomis, bet pažymėjo, kad tokį skirtumą leidžia daryti tik tai, kad tuometinėje (1950 m.) TSRS baudžiamojoje teisėje buvo leidžiama analogija, žr.: **Утевский Б. С.**, там же, С. 221 – 223.

[275] Žr.: **Угрехелидзе М. Г.** Вина в деликтах опасности : (Анализ. уголов. законодательства). - Тбилиси : Изд-во Тбил. ун-та, 1982; **Хорнабуджели** Б. В. Психологическая сторона вины. - Тбилиси : Ганатлеба, 1981; **Макашвили В.Г.** Уголовная ответственность за неосторожность. - Москва : Госюриздат, 1957; **Церетели Т. В.** Причинная связь в уголовном праве. - Москва : Госюриздат, 1963.

m. Gruzijos BK 9 straipsnyje, apibrėžiančiame tyčinę kaltę, buvo atsisakyta nusikalstamos veikos pavojingumo visuomenei suvokimo ir vartojama formuluotė „asmuo suprato savo veikos neteisėtumą"[276]. Vokietijos baudžiamojoje teisėje nuo seno nedaromas skirtumas tarp kaltininko nusikalstamos veikos socialinės reikšmės suvokimo ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo ir vartojamas vien pastarasis terminas (vok. *Bewusstsein der Rechtswidrigkeit* arba *Unrechtsbewusstsein)*[277].

Kitų autorių nuomone, nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo negalima tapatinti nusikalstamos veikos pavojingumo visuomenei suvokimui[278]. Deja, šie autoriai neatskleidžia, kas, jei ne įstatymų leidėjas, gali nustatyti, ar konkretus elgesys *baudžiamojoje teisėje* laikytinas pavojingu visuomenei ar ne.

Apskritai spręsti apie tam tikro elgesio pavojingumą ar neutralumą, naudingumą visuomenei gali įvairūs subjektai. Pavyzdžiui, savo nuomonę gali pareikšti *ekspertai*, atlikę išsamius tyrimus. Bet ar jų nuomonė, pavyzdžiui, kad tam tikra nusikalstama veika yra nepavojinga visuomenei ir be reikalo kriminalizuota, gali turėti reikšmės konkrečioje baudžiamojoje byloje sprendžiant kaltininko kaltės klausimą? Kažin. Jeigu nusikalstamos veikos nelaiko pavojinga visuomenei *pats kaltininkas*, tai taip pat nesutrukdytų teismui padaryti išvados, kad jis suprato daromos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį. Netgi paties *teismo* nuomonė, ar nusikalstama veika yra iš tiesų pavojinga ar nepavojinga, iš esmės neturi reikšmės. Pavyzdžiui, jei teisėjas būtų įsitikinęs, kad kanapių laikymo asmeniniam vartojimui draudimas yra nepagrįstas[279], teisdamas neteisėtu kanapių laikymu kaltinamą asmenį, jis vis tiek būtų priverstas daryti išvadą, kad kaltininkas suprato savo elgesio pavojingą pobūdį (net jei nei teisėjas, nei pats kaltinamasis nemanytų, kad inkriminuojamas elgesys yra pavojingas visuomenei). Kodėl? Todėl, kad baudžiamojoje teisėje reikšminga tik įstatymų leidėjo pozicija, kas yra pavojinga ar nepavojinga visuomenei. Ir terminas „nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas" reiškia tik suvokimą, kad įstatymų leidėjo požiūriu tam tikras elgesys yra pavojingas visuomenei ir, atitinkamai, draudžiamas. Taigi darytina išvada, kad baudžiamojoje teisėje nėra prasmės daryti skirtumo tarp nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo ir

---

[276] Уголовный кодекс Грузии, - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

[277] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 798; **Jescheck H. H. und Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 452 – 456; **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum... 1993. S. 13, 36.

[278] Российское уголовное право. Под ред. **Рарога А. И.** 2003. С. 167; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 312; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 227, 228; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 26, 71; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и Беляева Н. А.**, 1968. С. 413, 414.

[279] Pavyzdžiui, 2002 metais Anglijos ir Velso Lordų Rūmų (aukščiausios teisminės institucijos) vyresnysis teisėjas lordas T. Bingham pareiškė, kad „dabartinis kanapių teisinis režimas yra kvailas". Į klausimą, ar kanapių laikymas turėtų būti legalizuotas, jis atsakė: „be abejo". Law lord urges cannabis legalisation // http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2004508.stm [apsilankyta 2006.08.31].

nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo.

> Išdėstytų argumentų nereiktų suprasti kaip siūlymą baudžiamojoje teisėje visiškai atsisakyti materialinio nusikalstamos veikos apibrėžimo. Šis apibrėžimas turi teisę gyvuoti ir yra reikalingas. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į esminį skirtumą tarp jo ir formaliojo nusikalstamos veikos apibrėžimo. Formalusis nusikalstamos veikos apibrėžimas parodo, kas **yra** nusikalstama. Materialusis – kas **turi būti** nusikalstama[280]. Taigi materialusis nusikalstamos veikos apibrėžimas yra skirtas labiau įstatymo leidėjui ir doktrinai. O teisėsaugos institucijos ir visi asmenys, kurių elgesį reguliuoja baudžiamasis įstatymas, spręsdami kas yra nusikalstama, turi vadovautis formaliuoju nusikalstamos veikos apibrėžimu.

Mintis, kad „nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas" yra iš esmės „nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas" nėra visiškai nauja Lietuvos baudžiamajai teisei. BK komentare G. Ivoška rašo: ,,nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas veikimo atveju reiškia, kad nusikalstamą veiką darantis asmuo suvokia, jog yra įstatymo nustatytas draudimas sukelti padarinius arba liepimas nesukelti padarinių"[281]. V. Piesliakas, apibūdindamas juridinę klaidą, minėtas sąvokas taip pat yra paminėjęs kaip sinonimus: ,,[Juridinių klaidų] išskirtinis bruožas yra tas, kad klaidingai suvokiamas ne vienas atskirai paimtas nusikaltimo sudėties požymis, o daromos veikos socialinė reikšmė, jos teisinis vertinimas kaip pavojingos ar nepavojingos, priešingos ar nepriešingos baudžiamajai teisei"[282]. Naujausiame savo darbe profesorius taip pat apie tai užsimena: „Veikdamas tyčia kaltininkas suvokia, kad jo daroma veika yra labai socialiai žalinga, iš esmės nusikalstama"[283]; „daromos veikos pavojingumo suvokimas yra ir tai, kad asmuo suvokė socialinę daromos veikos reikšmę. Ši nuostata aiškinama taip, kad asmuo iš principo suvokia nusikalstamą daromos veikos pobūdį"[284].

Kita vertus, matome, kad profesorius nedaro kategoriškų išvadų dėl nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo ir jos neteisėtumo suvokimo tapatumo, jas sušvelnindamas formuluotėmis „iš esmės", „iš principo". Dar daugiau, ieškodamas atsakymo į klausimą „ar galima įrodinėjant kaltę dėti lygybės ženklą tarp daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo ir jos priešingumo baudžiamajai teisei suvokimo", jis, pasiremdamas BK 2 straipsnio 2 dalyje bei Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu principu „Įstatymo nežinojimas nuo

---

[280] Įdomu, kad šį skirtumą mokslininkai pažymi nepriklausomai nuo to, kokiam laikmečiui ir kokiai baudžiamosios teisės mokyklai jie atstovauja: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 11; **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 19 – 20; **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 119.

[281] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 106.

[282] **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą... 1996. P. 173.

[283] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 381.

[284] Ten pat, P. 344.

(baudžiamosios) atsakomybės neatleidžia", daro išvadą, kad „priešingumo teisei nesuvokimas (įstatymų nežinojimas) nėra pateisinama gynyba nuo pateikto kaltinimo ir neeliminuoja nei tyčinės, nei kitokios kaltės"[285]. Tačiau kartu išreiškia abejonę, ar minėtas principas atitinka teisinės valstybės modelį[286].

Manau, reiktų sutikti, kad aiškinant galiojančio BK nuostatas, vienareikšmių išvadų dėl to, ar BK 15 straipsnyje minimas nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimas tapatus nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimui, daryti neįmanoma. Tai, mano nuomone, sąlygoja įstatymų leidėjo nenuoseklumas. Iš vienos pusės, jis BK 15 straipsnyje į tyčios formuluotę įtraukia nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimą, kuris yra neatsiejamas nuo nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo. Tačiau BK 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtina principą „Įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia". Turint galvoje, kad baudžiamoji atsakomybė už daugelį nusikalstamų veikų kyla tik nustačius kaltininko tyčią (BK 16 str. 4 d.), sistemiškai paaiškinti šias dvi nuostatas yra beveik neįmanoma.

> Toks pat nenuoseklumas, tik dar akivaizdesnis, matyti rengiamame Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso projekte (toliau – ATPK projektas)[287], kurio bendrosios nuostatos dėl administracinės atsakomybės yra daug kuo panašios į baudžiamojo įstatymo nuostatas. Projekto 2 straipsnio 2 dalis įtvirtina principą „Įstatymo nežinojimas nuo administracinės atsakomybės neatleidžia". O 8 straipsnyje „Administracinio teisės pažeidimo padarymas tyčia" numatyta: Administracinis teisės pažeidimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė **priešingą teisei** savo veikos pobūdį (...)" (pajuodinimas autoriaus). Taigi lieka neaišku, ar savo elgesio neteisėtumo nesuvokusiam asmeniui (o tokia situacija administracinėje teisėje yra dar labiau tikėtina, nei baudžiamojoje teisėje) gali kilti atsakomybė už tyčinį teisės pažeidimą ar ne.

Kai kurie autoriai (daugiausia grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovai) neįžvelgia prieštaravimo tarp principo *įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia* ir nuostatos, kad asmuo veikia tyčia tik tuomet, kai suvokia daromos nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei (neteisėtumą). Prieštaravimo „išvengiama" vadovaujantis teze, kad kiekvienas pakaltinamas asmuo, suvokdamas faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, visuomet suvokia ir nusikalstamos veikos neteisėtumą (pavojingą pobūdį)[288]. Ši tezė, mano manymu, ne

---

[285] Ten pat, P. 345, 346, 402.

[286] Žr. ten pat bei **Piesliakas V.** Teisinės sistemos reforma Lietuvoje: problemos ir perspektyvos // Justitia. 1997. Nr. 5. P. 4.

[287] Administracinių teisės pažeidimų kodekso projektas. Nr. IXP-3939 . Pateiktas 2004 lapkričio 3 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=244306&p_query=&p_tr2= [apsilankyta 2006.09.01].

[288] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. 1989. P. 14; **Сироткин Л. И.** Соотношение вины и виновности. // там же. 2003. С. 60; Курс советского уголовного права. Под ред. **Шаргородского М. Д. и**

visai atitinka realybę ir yra pagrįstai kritikuojama didelės dalies baudžiamosios teisės specialistų.

Manau, yra akivaizdu, kad tyčinės nusikalstamos veikos kartais padaromos kaltininkui suvokiant jų faktines aplinkybes, bet nesuvokiant jų pavojingo pobūdžio, jam esant įsitikinus savo teisumu (ir savo elgesio teisėtumu), pavyzdžiui, savavaldžiavimo (BK 294 str.), smurto prieš savo vaikus (BK 163 str.), smurto panaudojimo pažeidžiant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygas, neteisėto vaistų, turinčių psichotropinių medžiagų, disponavimo (BK 259 str.) ar netgi neteisėto disponavimo šaudmenimis (BK 253 str.) bylose[289].

Literatūroje pateikiami sociologinių tyrimų, kuriuose buvo mėginama išsiaiškinti, kaip savo elgesį nusikalstamos veikos darymo metu vertino kaltininkai, rezultatai taip pat rodo, kad savo elgesio socialinio - teisinio vertinimo klaidų pasitaiko, ir ne taip jau mažai. Kaip rodo lenkų mokslininkų tyrimas, 55 proc. tirtų jaunų (18 – 25 m.) žudikų savo elgesį aiškino kaip būtinąją gintį (t. y. teisėtą ir visuomenei nepavojingą elgesį))[290]. A. Zelinskij (Зелинский А. Ф.) pateikiamais duomenimis, net 82 procentų jo apklaustų kaltininkų neigė savo elgesio pavojingumo visuomenei supratimą[291]. A. Žalinskij (Жалинский А. Э.) ir A. Gerasun (Герасун А. А.) atlikto archyvinių baudžiamųjų bylų medžiagos tyrimo duomenimis, taipogi dauguma kaltininkų nevertino savo elgesio kaip ,,visuomenei pavojingo, amoralaus, neleistino"[292]. Žinoma, šiuos duomenis reikia vertinti labai atsargiai, atsižvelgiant į tiriamųjų pasisakymams būdingą ,,psichologinės gynybos fenomeną"[293]. Tačiau, manau, net ir labai kritiškai įvertinti tyrimų rezultatai leidžia paneigti tezę, kad visi pakaltinami asmenys nusikalstamos veikos padarymo metu suvokia savo elgesio pavojingą visuomenei (neteisėtą) pobūdį.

Prieš tarybinėje baudžiamojoje teisėje nusistovėjusią nuostatą, kad daromos nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei (neteisėtumą) suvokia visi psichiškai sveiki asmenys, suvokiantys faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, pasisako didelė dalis šiuolaikinių

Беляева Н. А., 1968. С. 413. Beje, tezės ,,every sane man knows the criminal law" ir ,,every man knows the law" (kiekvienas psichiškai sveikas žmogus išmano baudžiamąją teisę ar kiekvienas žmogus išmano teisę) ilgai buvo laikomos neginčijamomis tradicinėje anglų ir amerikiečių baudžiamojoje teisėje, tačiau šiuo metu požiūris į šias tezes keičiasi, žr.: **Arzt G.** The Problem of Mistake of Law // ibid. 1986. P. 713; **Gur-Arye M.** Reliance On A Lawyer's Mistaken Advice... // ibid., P. 455; **Travers M. L.** Mistake Of Law In Mala Prohibita Crimes. // University of Chicago Law Review. Summer 1995. Vol. 62. P. 1301.

289 H. J. buvo nuteistas pagal BK 253 str. 1 d. už tai, kad jis neturėdamas leidimo laikė namie keturis medžioklinius šovinius, rastus gatvėje. Byloje buvo nustatyta, kad H. J. nesuvokė, kad darė neteisėtą, visuomenei pavojingą nusikalstamą veiką, tačiau šios aplinkybės teismas nelaikė kliūtimi nuteisti jį už tyčinį neteisėtą šaudmenų laikymą. Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 362 / 2005.

290 **Gordon. M., Majchrzyk Z.** Aggressive offenders' ability to evaluate one's own deeds and experience guilt // Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patalogija. Vilnius: Lietuvos teismo psichiatrijos asociacija. 2001. P. 62.

291 **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2003. С. 17.

292 **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном..., 2003. С. 151.

293 Plačiau apie šį fenomeną žr.: Psichiatrija / ats. red. A. Dembinskas – Vilnius: UAB ,,Vaistų žinios", 2003. P. 669.

Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkų, taip pat kai kurie tarybiniai mokslininkai[294].

Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje kaltininko klaidų dėl nusikalstamos veikos neteisėtumo galimybė yra visuotinai pripažintas faktas. Juo remiasi plačiai išplėtotas mokymas apie skirtumus tarp klaidos dėl faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių (vok. *Tatbestandsirrtum*) ir draudimo klaidos (vok. *Verbotsirrtum*)[295].

Taigi nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas nėra tapatus nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės (nusikalstamos veikos pavojingumo, neteisėtumo) suvokimui. Kita vertus, galiojančio Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatos yra prieštaringos ir nepateikia atsakymo, koks turi būti tyčia nusikalstamą veiką darančio kaltininko suvokimo turinys ir kokia yra kaltininko nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo baudžiamoji teisinė reikšmė.

---

[294] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 572 – 574; **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном праве. Омск. 2003. С. 153, 154; **Яни П. С.** О значении принципа <<Ignorantia iuris nocet>> для составов экономических преступлений // Уголовное право в XXI веке. - Москва: ЛексЭст. 2002. С. 234, 236; **Гревнова И. А.** Вина как принцип уголовного права... 2001. С. 99; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. 2000. С. 34; **Кулыгин В. В.** Субъективное вменение в уголовном праве. - Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Москва. 1993. С. 93, 94; **Савинов В. Н.** Об уголовно-правовой регламентации вины и ее форм. // ibid. 1993. С. 120; **Злобин Г. А. Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 195.

[295] Žr.: **Wessels J.** Baudžiamoji teisė, 2003. P. 143, 149; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil, 2001. S. 456; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 407; **Jescheck H. H. und Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 293, 307, 452; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung..., 1994. S. 28; **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum..., 1993. S. 46; **Arzt G.** The Problem of Mistake of Law // ibid. 1986. P. 711.

2. 1. 3. Nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimo ar tokio suvokimo galimybės vieta baudžiamosios teisės sistemoje

Šiame darbe jau buvo prieita išvados, kad nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimas ar tokio suvokimo galimybė yra būtina kaltininko kaltės ir baudžiamosios atsakomybės sąlyga[296]. Grynosios psichologinės teorijos atstovų pozicija, kad kaltininko nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas ar nesuvokimas jokios reikšmės jo baudžiamajai atsakomybei negali turėti, laikytina nepriimtina. Kita vertus, reikia atsakyti į klausimą ar reiktų nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimą įtraukti į tyčios turinį, ar tai turėtų būti atskirai nuo kaltės formų numatyta kaltininko baudžiamosios atsakomybės sąlyga? Šį klausimą skirtingai sprendžia socialinės psichologinės kaltės teorijos ir norminės kaltės teorijos atstovai.

Mano nuomone, pagrįstesnė yra pastarosios stovyklos pozicija, kad nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimas ar tokio suvokimo galimybė neturėtų būti įtraukiama į tyčios formuluotę. Ši pozicija remiasi dviem argumentais: (1) remiantis priešinga pozicija, iškyla loginių prieštaravimų tyčios sampratoje, (2) remiantis priešinga pozicija, susilieja nusikalstamos veikos sudėties ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutai ir kyla vidinių prieštaravimų baudžiamosios teisės sistemoje.

(1) Tyčia, kaip žinia, yra vienas iš nusikalstamos veikos sudėties požymių, sudėtinė kiekvienos tyčinės nusikalstamos veikos dalis. Tuo tarpu nusikalstamos veikos pavojingumas (ar neteisėtumas) yra ne nusikalstamos veikos sudėtinė dalis, bet jos, kaip visumos, savybė. Atitinkamai nusikalstamos veikos pavojingumo (neteisėtumo) ir tyčios santykis yra kaip visumos ir dalies. Logiškai teisingas teiginys, kad veika (plačiąja prasme) yra pavojinga, jei ji padaryta tyčia ir yra kiti baudžiamajame įstatyme aprašyti jos požymiai ir nėra baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Tačiau nebūtų teisinga šį teiginį pradėti nuo kito galo ir nusikalstamos veikos pavojingumą, neteisėtumą (ir jo suvokimą) minėti nustatinėjant tyčią. Logiškai negalime suvokti visumos, kol nenustatėme tą visumą sudarančių dalių. Tad kol nėra išspręstas tyčios ar kito nusikalstamos veikos požymio klausimas, negalime spręsti, ar visa nusikalstama veika yra pavojinga ar nepavojinga, taip pat kelti šių nusikalstamos veikos savybių suvokimo klausimo.

> Pavyzdžiui, neteisėtas ir visuomenei pavojingas yra tik tyčinis žalos padarymas peržengiant būtinosios ginties ribas (BK 28 str. 3 d.). Taigi išeitų, kad nustatant, ar užpuolimo metu besiginantysis veikė tyčia, reikia nustatyti, ar jis suprato savo elgesio neteisėtumą. Kadangi nusikalstamos veikos neteisėtumo sąlyga yra kaltininko tyčia, tai

[296] Žr. pirmąją šio darbo dalį, ypač 1. 3. 2. 2. skyrių.

nustatant ar buvo besiginančiojo tyčia, reikia nustatyti ir tai, ar jis suvokė, kad veikia tyčia. Į tyčios turinį įtraukiama pati tyčia. Susidaro uždaras ratas, kas yra, manau, nenuoseklu ir nelogiška.

Tai, kad kalbant apie tyčios ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo santykį, negalima painioti visumos ir ją sudarančių dalių, yra pažymėjęs ir Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. Nagrinėdamas įstatymo draudimo suvokimo (t. y. nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo) sampratą 1964 m. gegužės 5 d. sprendime, jis pažymėjo, kad įstatymo draudimas nėra nusikalstamos veikos aplinkybė, kurią turėtų apimti tyčia. Jis nepriklauso nusikalstamos veikos sudėties turiniui (taigi ir vieno iš jos požymių – tyčios – turiniui, - aut. past.), bet sudėtis yra draudimo turinys[297]. Manau, šį teiginį pagrindžia logikos dėsniai, tad juo abejoti remiantis Lietuvos ir Vokietijos baudžiamųjų įstatymų skirtumais nėra pagrindo.

Atribojus tyčinę kaltę ir nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimą, gaunamas logiškai nuoseklus ir aiškus vaizdas: suvokimo tyčioje turinys yra nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo turinys - nusikalstamos veikos kaip visumos teisinis vertinimas. Ydingas ratas nesusidaro.

(2) Baudžiamosios teisės sistemoje nusikalstamos veikos sudėtis ir baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės yra savarankiški institutai. Laikoma, kad yra skirtumas tarp situacijos, kai asmens elgesys neatitinka nusikalstamos veikos sudėties ir dėl to nelaikomas nusikalstamu ir situacijos, kai asmens elgesio požymiai atitinka visus tam tikros nusikalstamos veikos sudėties požymius, tačiau, dėka išimtinių aplinkybių (baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių), taip pat nėra laikomas nusikalstamu. Šį skirtumą pabrėžia ir baudžiamojo proceso įstatymas. BPK 3 str. 1 dalyje šio situacijos yra paminėtos skirtinguose punktuose, kaip skirtingos aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas.

Kai į tyčinės kaltės formuluotę įtraukiamas nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimas, šis skirtumas išnyksta. Esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, asmens elgesys laikomas nepavojingu visuomenei. Taigi esant šioms aplinkybėms, asmens suvokimo, kad jo elgesys yra visuomenei pavojingas, paprastai nėra. Nesant suvokimo, kad elgesys yra visuomenei pavojingas, nėra ir jo tyčios. Taigi esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, kartu nebūna ir nusikalstamos veikos sudėties (nes nebūna tyčios), t. y. abi situacijos sutapatinamos.

Tokiu būdu atsiranda ne tik neatitikimas baudžiamojo proceso įstatymui, bet ir atsiranda vidiniai prieštaravimai baudžiamojoje teisėje. Baudžiamosios teisės teorijoje ir baudžiamajame įstatyme (BK 28 str. 2 d.) pažymima, kad apie baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes galima kalbėti tik esant BK aprašytam elgesiui, t. y. esant elgesiui, kuri pasižymi (visais)

[297] Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 19. Band, – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1964. S. 298. Šio sprendimo citatą taip pat žr.: **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. 2003. P. 90.

nusikalstamos veikos sudėties požymiais[298]. Tai logiška, nes baudžiamoji atsakomybė negali būti šalinama, jeigu jai atsirasti net nėra jokios dingsties – nėra nusikalstamos veikos sudėtį atitinkančio elgesio. Jeigu laikytume, kad esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių nėra tyčios (kartu – ir nusikalstamos veikos sudėties), taptų neaišku, apie kokį atsakomybės šalinimą eina kalba. Išeitų, kad reikia šalinti atsakomybę tokio asmens, kuris net nėra realizavęs nusikalstamos veikos sudėties. Tai, manytina, ne visai logiška.

> Kai kurie autoriai ginčija tezę, kad baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių klausimas gali kilti tik esant visiems nusikalstamos veikos sudėties požymiams. P. Kujalis yra pažymėjęs, kad „baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institute veika atitinka (formaliai) baudžiamajame įstatyme numatytą veika, kai ji atitinka vien objektyviuosius jos požymius"[299]. Nenorėčiau sutikti su šia nuomone. Manau, kalbant apie asmens baudžiamąją atsakomybę, elgesio *dalinis* panašumas (pvz., vien objektyviaisiais požymiais) į baudžiamajame įstatyme aprašytą nusikalstamą veiką yra tolygus *visiškam* jo *neatitikimui* nusikalstamos veikos sudėčiai. Pavyzdžiui, jei asmuo užpuolikui neatsargiai nežymiai sutrikdo sveikatą, baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių klausimas net negali kilti, nes elgesys neatitinka BK 140 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties (šiuo atveju, atitinka tik objektyviuosius jos požymius). „Formalus" atitikimas sudėčiai, manau, reiškia ne dalinį atitikimą, bet tai, kad elgesiui visiškai atitinkant nusikalstamos veikos sudėtį, jis neturi materialaus nusikalstamos veikos požymio – nėra pavojingas visuomenei. Analogiškai formalaus veikos atitikimo baudžiamajame įstatyme aprašytiems požymiams sampratą aiškino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tiesa, kalbėdamas ne apie baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes, bet apie mažareikšmės nusikalstamos veikos sampratą: ,,Formalus veikimo ar neveikimo atitikimas baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymiams reiškia, kad kaltininko veikoje yra visi tam tikrame BK ypatingosios dalies straipsnyje numatytos nusikaltimo sudėties požymiai, tačiau dėl kai kurių iš jų konkretaus turinio veika (dėl mažareikšmiškumo) yra nepavojinga"[300].

Atribojus tyčią ir nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) suvokimą, situacija tampa kur kas aiškesnė (pavyksta atriboti nusikalstamos veikos sudėties ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutus) ir atitinkanti tiek baudžiamojo, tiek baudžiamojo proceso įstatymų nuostatas. Tuomet, esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, asmens veika turi visus nusikalstamos veikos sudėties požymius (įskaitant tyčią), kaip ir nustato

---

[298] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 180; **Piesliakas V.** Baudžiamoji teisė. // Lietuvos teisės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 481; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 221; **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. . P. 98.

[299] **Kujalis P.** Būtinasis reikalingumas, kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius, 2004. P. 12, 13.

[300] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 29 Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 str. 2 d.) // Teismų praktika, 2000, Nr. 14, P. 413.

BK 28 str. 2 d., o baudžiamoji atsakomybė asmeniui nekyla ne dėl to, kad jo elgesys neturi nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 3 str. 1 d. 1 p.), bet dėl veikos metu egzistavusių aplinkybių, šalinančių jo baudžiamąją atsakomybę (BPK 3 str. 1 d. 9 p.).

2. 1. 4. Veikos neteisėtumo suvokimas

Ankstesniuose dviejuose skyriuose buvo analizuojama nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo visuomenei) suvokimo samprata ir jo reikšmė nustatant tyčinę kaltę. BK straipsnių dispozicijose neretai išskiriamas neteisėtumo požymis, kuriuo pasižymi ne visa nusikalstama veika, bet tik veika (vienas iš nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių).

> BK Specialiosios dalies straipsnių dispozicijose požymis ,,neteisėtai" išreiškiamas įvairiais terminais, neretai sukonkretinančiais neteisėtumo pobūdį. Juos galima suskirstyti į tris grupes. Veikos neteisėtumas gali pasireikšti 1) licencijos, leidimo nebuvimu (202, 253, 275 str.), 2) specialių teisės norminių aktų reikalavimų pažeidimu, pvz., Lietuvos Respublikoje įgyvendinamų tarptautinių sankcijų pažeidimas (123^1 str.), darbų saugos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas (176 str.), medžiojimas uždraustu laiku (272 str., šiame straipsnyje netiesiogiai nurodoma į Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių pažeidimą), ir pan., 3) neteisėtumo požymis gali būti nurodomas ir netiesiogiai, jis gali būti neatsiejamu BK straipsnio dispozicijoje minimų veiką apibūdinančių sąvokų elementu (pvz., pagrobimas (156, 178 str.), įsibrovimas (165 str., 178 str. 2 d.), vengimas (186, 199, 220 str.), įgijimas apgaule (184, 207 str.), apgaulingas apskaitos tvarkymas (222 str.), piknaudžiavimas (228 str.) ir pan.).

2. 1. 1. 1. skyriuje buvo padaryta išvada, kad tyčia nusikalstantis kaltininkas turi suvokti visas įstatyme minimas faktinių aplinkybių ypatybes. Ar tai galioja ir veikos „neteisėtumo" požymiui? O gal veikos „neteisėtumo" suvokimui turėtų būti teikiama tokia pati reikšmė, kaip visos nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimui (jis neturėtų priklausyti tyčios turiniui)? Vienareikšmiškai atsakyti į šiuos klausimus, ko gero, neįmanoma. Panagrinėkime kiekvieną veikos neteisėtumo įvardijimo BK straipsnio dispozicijoje atvejų grupę atskirai.

Mažiausiai probleminis atvejis yra tuomet, kai veikos neteisėtumas yra neatsiejamas BK straipsnio dispozicijoje minimų veiką apibūdinančių sąvokų elementas. Baudžiamojoje teisėje visiškai vieningai sutariama, kad tokiu atveju į tyčios turinį įeina veikos neteisėtumo suvokimas, o jo nesuvokimas šalina tyčią padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką[301].

---

[301] **Fedosiuk O.** Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002. P. 149; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 217. Analogiškai veikos neteisėtumo suvokimo reikšmę nustatant tyčią vagystės bei kontrabandos bylose yra išaiškinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 473/2005; Teismų praktikos, nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl kontrabandos, apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 43 // Teismų praktika. 2003. Nr. 20. **Vokietijos** baudžiamojoje teisėje taip pat pabrėžiama, kad daromos veikos neteisėtumo suvokimas yra būtinas tyčios prievartauti turtą ar *vengti* sumokėti mokesčius požymis (tiesa, skirtingai nuo Vokietijos įstatymų, Lietuvos BK 219 straipsnyje nėra mokesčių „vengimo" požymio (yra „nesumokėjimas"), tačiau veika kaip vengimas minima BK 186, 199, 220 straipsniuose), žr.: **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 460; **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und im Steurstrafrecht. 1993. S. 180, 181. **Anglijos** baudžiamojoje teisėje taip pat tokių nusikaltimų kaip svetimo turto pagrobimas ar apgaulė tyčios požymiu

Kiek painesnė situacija yra tuomet, kai veikos neteisėtumą išreiškia aplinkybė „neturint leidimo". Teismų praktikoje nėra vieningos pozicijos dėl šio požymio suvokimo reikšmės nustatant tyčinę kaltę.

> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija 2006 m. sausio 31 d. nutartyje pažymėjo: „Neteisėtas šaunamojo ginklo, šaudmenų laikymas – tai faktinis jų turėjimas savo žinioje (su savimi, paslėptą ar pan.), jei tam neturima reikiamo leidimo. Šios nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymis – kaltė – pasireiškia tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkas *suvokia, kad neteisėtai laiko šaunamąjį ginklą* ir šovinius ir to nori"[302]. 2001 m. sausio 23 d. to paties teismo nutartyje buvo konstatuota: „Nusikalstamos veikos, už kurią nuteistas J. M. (BK 234 str.), subjektyvioji pusė - kaltė yra tiesioginė tyčia. Šiuo atveju tai reikštų, kad kaltininkas *suvokia, jog neteisėtai laiko ginklą* ir to nori (BK 9 str. 1 d.)[303]"(išskirta autoriaus).
>
> Priešingą poziciją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsakė 2005 m. gegužės 10 d. nutartyje. Nagrinėtoje byloje H. J. buvo nuteistas dėl 4 medžioklinių šovinių laikymo neturint leidimo. Nors byloje buvo nustatyta, kad nuteistasis nežinojo, kad 4 gatvėje rastų šovinių laikymui reikia leidimo ir jų laikymas be leidimo užtraukia baudžiamąją atsakomybę, kolegija konstatavo, kad ši aplinkybė reikšmės sprendžiant jo tyčinės kaltės klausimą neturi[304]. 2000 m. balandžio 4 d. nutartyje teismo kolegija taip pat pažymėjo: „Ta aplinkybė, jog A. B. galėjo tiksliai nežinoti, kad prekursorius draudžiama įvežti į Lietuvos Respubliką be specialaus leidimo, jo veikos teisiniam įvertinimui įtakos neturi, nes įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 str. 3 d.)".[305]

Sprendžiant, ar nustatant tyčinę kaltę, yra būtinas suvokimas, kad veika daroma be reikiamo leidimo, manytina, visų pirma reikia atriboti dvi situacijas:

a) kaltininkas suvokia, kad leidimas reikalingas, bet nesuvokia, kad veika daroma jo neturint (pavyzdžiui, taip klysti gali bendrininkas);

b) kaltininkas nesuvokia, kad leidimas yra reikalingas.

Aplinkybė, kad veika daroma be leidimo yra BK straipsnio dispozicijoje numatyta faktinė aplinkybė (taip vadinama *negatyvi aplinkybė*). Kaip pažymima baudžiamosios teisės teorijoje, negatyvios aplinkybės (kažko nebuvimas), kai jos yra minimos BK straipsnio dispozicijoje, yra lygiavertės kitoms dispozicijoje aprašytoms faktinėms aplinkybės ir, remiantis bendra taisykle, jos turi būti kaltininko suvoktos, kad būtų galima nustatyti jo tyčią[306].

Kitaip vertintinas kaltininko manymas, kad jo veikai leidimas nereikalingas. Asmuo

---

laikomas veikos priešingumo civilinei teisei suvokimas, žr.: **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 237; **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 68, 69.

302 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 52/2006.

303 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 77/2001.

304 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 362/2005.

305 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 204/2000.

306 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 423.

suvokia visas BK straipsnio dispozicijoje aprašytas faktines aplinkybes. Jis klysta tik dėl to, kaip įstatymų leidėjas vertina jo elgesį. Jis mano, kad daryti jo veiką be leidimo nėra draudžiama. Taigi nesuvokimas, kad veikai yra būtinas leidimas yra tas pat, kas ir nusikalstamos veikos teisinio draudimo (neteisėtumo) nesuvokimas. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, elgesio teisinio draudimo (nusikalstamos veikos neteisėtumo) suvokimas ar nesuvokimas neturėtų priklausyti tyčios turiniui. Tyčinei kaltei turėtų pakakti visų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo.

Ar gali būti nustatyta tyčinė kaltė, jei kaltininkas nesuvokė specialių taisyklių, minimų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje? Lietuvos baudžiamojoje teisėje vienareikšmės nuomonės šiuo klausimu nėra. G. Švedas rašo: „jei veiką sudaro kokių nors taisyklių, su kuriomis asmuo turėjo būti supažindintas, pažeidimas, tai tokių taisyklių nežinojimas gali būti pagrindas atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės"[307]. Sunku spręsti apie autoriaus poziciją aptariamu klausimu. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad, jo nuomone, specialių taisyklių nesuvokimas turėtų šalinti tyčią (citata paimta iš pastraipos, kurioje aptariamas tyčios turinys). Tačiau autorius mini atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ne išteisinimą nenustačius nusikalstamos veikos sudėties (konkrečiai – tyčios). Be to, minimas tik tokių taisyklių nesuvokimas, su kuriomis asmuo turėjo būti supažindintas. Taigi, matyt, G. Švedo nuomone, jeigu asmuo pažeidžia taisykles, su kuriomis jis turėjo pats susipažinti (pvz., su Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklėmis[308], BK 272 str.), klaida dėl taisyklių reikalavimų įtakos jo kaltės formai neturėtų.

V. Piesliako nuomone, specialių taisyklių nesuvokimas turėtų šalinti kaltininko tyčią. Antai, aptardamas 1961 m. BK 329 straipsnyje numatyto nusikaltimo (Operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais pažeidimas) kaltės turinį, jis yra pažymėjęs: „tyčinė kaltės forma bus tuo atveju, jei asmuo žino operacijų su užsienio valiuta ar vertybiniais popieriais taisykles, supranta, jog savo veika pažeidžia jas ir nori taip elgtis. Neatsargi kaltė bus tuo atveju, jei asmuo, nežinodamas norminių aktų reikalavimų, imasi veiklos, dėl ko pažeidžia įstatymą"[309].

Nuomonės, kad specialių taisyklių nesuvokimas turėtų šalinti kaltininko tyčią, laikomasi ir Rusijos baudžiamojoje teisėje[310].

Vokietijoje analogiškai aptariamą klausimą (jis įvardijamas kaip *blanketinių normų turinio suvokimo reikšmės problema*) siūlo spręsti „Tyčios teorijos" atstovai, pasisakantys tiek už pačios veikos, tiek už visos nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo įtraukimą į tyčios turinį.

---

307 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206.

308 Valstybės žinios, 2002 10 09, Nr. 97-4308.

309 **Piesliakas V.** Nusikaltimai finansams. Administraciniai teisės pažeidimai finansų srityje // Teisės problemos. 1994. Nr. 4. P. 49.

310 **Яни П. С.** О значении принципа <<Ignorantia iuris nocet>>... // там же. С. 234 – 238; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 313; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 228.

Tačiau doktrinoje vyraujanti nuomonė bei teismų praktika eina kitu keliu. Laikoma, kad kaltininko klaida dėl tam tikrų taisyklių reikalavimo (draudimo) egzistavimo (pvz., asmuo nežino, kad bebrų medžioklė tam tikru metu yra draudžiama) yra tolygi klaidai dėl nusikalstamos veikos neteisėtumo ir įtakos tyčios nustatymui neturi. Tačiau klaida dėl suvokiamo draudimo ribų (asmuo žino, kad bebrų medžioklė yra ribojama laike, bet mano, kad jis medžioja bebrų medžioklės sezono metu) turėtų šalinti asmens tyčią[311].

Koks požiūris būtų tinkamiausias Lietuvos baudžiamajai teisei? Mano manymu, aplinkybė, kad kaltininkas nežino apie tam tikrą norminio akto reikalavimą ar akte įtvirtintą draudimą, turėtų būti vertinama analogiškai, kaip anksčiau aptarta aplinkybė, kad asmuo nežino, kad jo veikai yra reikalingas leidimas. Tokios klaidos neturėtų įtakoti asmens kaltės formos. Taip klystantis asmuo neklysta dėl nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, bet tik dėl elgesio teisinio vertinimo. Be to, nemanau, kad būtų tikslinga skirtingai vertinti klaidą dėl draudimo egzistavimo ir draudimo ribų. Ar asmuo nesuvokia, kad yra draudimas daryti veiką, ar jis per siaurai draudimą aiškina, mano nuomone, yra viena ir ta pati klaida dėl draudimo (nusikalstamos veikos neteisėtumo) – asmuo, suvokdamas visas faktines aplinkybes, mano, kad jo elgesys yra leistinas, kai iš tiesų taip nėra.

Suprantama, tokia pozicija nereiškia, kad asmens klaida dėl specialiuose teisės norminiuose aktuose nustatytų reikalavimų (draudimų) visiškai neturi baudžiamosios teisinės reikšmės. Jeigu asmens klaida buvo jam objektyviai neišvengiama, ji turėtų šalinti jo kaltę (BK 2 straipsnio 3 d.), o kartu ir baudžiamąją atsakomybę.

---

[311] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15, Rn. 99; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 412, 413; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 309, 310; **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum... 1993. S. 70.

2. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas

2. 2. 1. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas kaip būtinas tyčios požymis

BK 15 straipsnio antros dalies 2 punkte bei trečioje dalyje nustatyta, kad materialiomis sudėtims aprašytose nusikalstamose veikose būtinu tyčios požymiu yra kaltininko numatymas, kad „dėl jo veikimo ar neveikimo gali kilti šiame kodekse numatyti padariniai". Taigi kaltininkui inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarinių numatymo reikšmė nustatant kaltininko tyčią yra visiškai aiški: jeigu nenustatoma, kad kaltininkas inkriminuojamus padarinius numatė, jis negali būti pripažįstamas kaltu dėl inkriminuojamos tyčinės nusikalstamos veikos. Nenumatymo priežastys reikšmės neturi.

Dėl tokios vienareikšmės baudžiamojo įstatymo nuostatos, atrodytų, net negalėtų kilti kokių nors diskusijų dėl inkriminuojamų padarinių numatymo nustatymo būtinybės. Tačiau taip nėra. Tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek Lietuvos teismų praktikoje galima sutikti formuluočių, kuriomis „apeinamas" įstatymo reikalavimas nustatyti, kad kaltininkas numatė jam inkriminuojamos tyčinės nusikalstamos veikos padarinius. Vienose formuluotėse padarinių numatymas tiesiog ignoruojamas, kitose tiesiogiai nurodoma, kad kaltininko tyčia gali būti nustatyta ir tuomet, kai kaltininkas nenumato jam inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarinių.

Viena tokių formuluočių – nevisai pagrįsta neapibrėžtos tyčios interpretacija, neva „neapibrėžtos tyčios atveju asmuo nenumato padarinių, tačiau vis tiek nusikalstamą veiką padaro tyčia".

A. Rarog teigimu, neapibrėžtos tyčios esmę sudaro tai, kad kaltininko sąmonėje konkrečiai neatsispindi jokie, tame tarpe ir sunkiausi, objektyviai galimi pavojingos veikos padariniai. Todėl kaltininkui, kuris stipriais smūgiais spardo aukai į galvą, krūtinę ar pilvą, turi būti inkriminuojami kaip tyčiniai ne jo numatyti (kadangi jis nieko konkrečiai nenumato), bet objektyviai kilę padariniai[312]. Tuo tarpu palikim nuošaly diskutuotiną aspektą, ar kaltininkas nurodytoje situacijoje tikrai nenumato jokių padarinių. Problemos esmė yra pačioje formuluotėje – situacijose, kai manoma, kad padariniai kaltininko yra („konkrečiai") nenumatyti, vis tik siūloma juos inkriminuoti kaip tyčinės nusikalstamos veikos padarinius. Reikia pažymėti, kad autoriaus pabrėžtinai vartojamas žodelytis „konkrečiai", mano nuomone, nepašalina šios formuluotės prieštaravimo baudžiamajam įstatymui. Asmeniui inkriminuojami konkrečios nusikalstamos veikos baudžiamajame įstatyme aprašyti konkretūs padariniai, tad ir

---

[312] См.: **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 104.

numatymas privalo būti detalizuojamas iki atitinkamo konkretumo[313]. Jei kaltininkas „konkrečiai" nenumato, kad jo veika sukels mirtį (jei inkriminuojamas BK 129 straipsnis) ar tam tikrą sveikatos sutrikdymą (jei inkriminuojamas BK 135 ar 138 str.), reiškia, jis baudžiamąja teisine prasme inkriminuojamų padarinių nenumato ir inkriminuojamos nusikalstamos veikos negalima kvalifikuoti kaip tyčinės. Mano nuomone, tokiose situacijose, kokias turi galvoje A. Rarog, galima kalbėti ne apie „nieko konkrečiai nenumatymą", bet priešingai – įvairių padarinių numatymą. Tokių situacijų vertinimo problema bus aptarta vėliau.

Labai panašios į A. Rarog nuomonės laikėsi lietuviško tarybinio baudžiamosios teisės vadovėlio autoriai. Anot jų, norint kaltininkui inkriminuoti tyčinę nusikalstamą veiką, pakanka, kad jis numatytų, kad dėl jo veikos „gali atsirasti kažin kokios pavojingos visuomenei pasekmės" ir savo sąmonėje jų nekonkretizuotų[314]. Šiuo atveju pasinaudojant itin neapibrėžtų sąvokų žaismu, sudaroma regimybė, kad kaltininko numatymas nėra ignoruojamas. Tačiau, mano manymu, tarp teiginių „pakanka, kad jis numatytų kažin kokius padarinius" ir „nebūtina nustatyti, ar asmuo numatė inkriminuojamus padarinius" esminio skirtumo nėra. Kartoju, baudžiamojoje teisėje numatymas turi būti konkretus, o ne „kažin kokių padarinių". Taigi vėlgi, prisidengiant „neapibrėžtos tyčios" sąvoka, buvo siūloma tyčines nusikalstamas veikas inkriminuoti nepaisant to, ar nustatyta, kad kaltininkas numatė įstatyme aprašytus padarinius.

Šiomis, mano nuomone, ydingomis teorinėmis nuostatomis kartais pasiremiama ir teismų praktikoje:

> Vilniaus apygardos 2005 m. rugsėjo 8 d. nuosprendžiu J. J. buvo nuteista pagal BK 129 str. 1 d. dėl savo vyro M. J. nužudymo. Kaip byloje nustatyta, J. J. vakare namie žiūrėjo serialą „Libertada". Jos girtas vyras M. J., su kuriuo J. J. išgyveno 29 metus ir su kuriuo niekad nebuvo kilę muštynių, tik barnių, pradėjo priekaištauti, kad ši žiūrinti tokias nesąmones. Vyras keletą kartų buvo užmigęs, prabudęs vėl kabinėdavosi, koliodavosi. Galiausiai M. J. atsistojo ir pastūmė sėdinčią J. J., trenkė ranka jai per pakaušį ir atsisėdo ant sofos. J. J. labai susinervino, atsistojo, pagriebė nuo stalo peilį ir su juo vieną kartą dūrė vyrui į šoną, padarydama durtinę – pjautinę kiauryminę žaizdą krūtinės ląstos kairiajame šone su kairiojo plaučio sužalojimu. Vyrui pradėjo bėgti kraujas. J. J. labai išsigando, pradėjo verkti, bučiuoti jam rankas. J. J. siūlė vyrui važiuoti į ligoninę, bet jis atsisakęs. Naktį J. J. kelis kartus kėlėsi pažiūrėti, kaip vyras jaučiasi, šis sakęs, kad neblogai. Ryte, prie vyro lovos palikusi mobilų telefoną, J. J. išėjo į darbą. Grįžusi namo pietų, ji rado vyrą nebegyvą. Kaip nustatyta, M. J. mirė dėl J. J. padaryto plaučių sužalojimo komplikacijos – vidinio ir išorinio nukraujavimo. Įvertinęs nustatytas aplinkybes, teismas padarė išvadą: bylos aplinkybės rodo J. J. veikus neapibrėžta tyčia. Ji apie savo veiksmų pasekmes

---

313 Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 361; **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15, Rn. 200.

314 Tarybinė baudžiamoji teisė. 1972. P. 164.

negalvojo. Esant neapibrėžtai tyčiai, veika kvalifikuojama pagal kilusias pasekmes, šiuo atveju – pagal BK 129 str. 1 d.[315]

Bylos aplinkybės iš tiesų leidžia šiek tiek suabejoti, ar nusikalstamos veikos metu momentu nuteistoji „galvojo apie" (=numatė) tokius sunkius savo poelgio padarinius, kokie faktiškai kilo[316]. Ji buvo veikiama sutuoktinio įžeidinėjimų sukelto streso, kurį dar užaštrino suduotas smūgis į pakaušį, veikė impulsyviai. Veiksmų pobūdis, t. y. tik vienas smūgis peiliu į šoną, nors ir yra objektyviai pavojingas gyvybei, tačiau nėra toks, kuris neišvengiamai visuomet sukelia mirtį. Mirties buvo galima išvengti, jei kaltininkė ir nukentėjusysis nebūtų elgęsi taip neatsakingai ir būtų iškvietę greitąją pagalbą. Be to, konflikto priežastis (girto vyro įžeidinėjimai dėl žiūrimo serialo) yra aiškiai neadekvati tam, kad protingas asmuo sąmoningai atimtų gyvybę sutuoktiniui, su kuriuo daugiau mažiau darniai išgyveno 29 metus ir rizikuotų „ilgam sėsti į kalėjimą". Taigi teismo išvada, kad J. J. veikė negalvodama apie galimus savo poelgio padarinius (nenumatė nukentėjusiojo mirties) nėra visiškai nelogiška[317]. Tačiau tai, kad padaręs tokią išvadą, teismas J. J. nuteisė dėl tyčinio gyvybės atėmimo, manau, yra akivaizdus BK 15 straipsnio esmės iškreipimas.

Iš kur baudžiamojoje teisėje galėjo atsirasti taip objektyvų pakaltinimą primenanti formuluotė: kaltininko nusikalstama veika kvalifikuojama kaip tyčinė pagal kilusius padarinius, nepaisant to, kad teismas daro išvadą, kad kaltininkas nenumatė kilusių padarinių? Mano nuomone, minėti autoriai ir kartais teismai šią abejotiną neapibrėžtos tyčios interpretaciją pasitelkia mėgindami išspręsti praktinę problemą: kaip griežtai nubausti smurtinio nusikaltimo kaltininką, jeigu bylos aplinkybės, teismo manymu, rodo, kad jis smurtaudamas „nieko negalvojęs", „negalvojęs apie padarinius" ir pan. Iš tiesų, jeigu kaltininkas nenumato padarinių, t. y. „nieko negalvojo" nusikalstamos veikos metu, jis nepadaro tyčinės nusikalstamos veikos. Ar tikrai BK 15 straipsnyje esama spragos, kurią tenka užpildyti pasitelkiant minėtą formuluotę? Bet pirmiau reikia atsakyti – ar tikrai galima situacija, kai normalios psichikos asmuo veikdamas (smurtaudamas) visiškai negalvoja apie savo elgesio padarinius?

Baudžiamojoje teisėje šiuo klausimu yra įvairių nuomonių. Pavyzdžiui, A. Ašvort (A. Ashworth) manymu, tokia situacija, kai asmuo smurtauja ar gadina daiktus „nieko negalvodamas" yra reali dviem atvejais – 1) kai asmuo veikia impulsyviai, susijaudinęs (Anglijos Apeliacinis teismas svarstė ir atmetė tokią galimybę *Parker* (1977) byloje), 2) kai kaltininkas nekreipia dėmesio į galimus padarinius, nes jų atžvilgiu jis yra visiškai abejingas[318]. Vokiečių

---

[315] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 - 183 / 2005.

[316] Manau, teismo pavartotą formuluotę „kaltininkas negalvojo apie padarinius" kaltės formos nustatymo kontekste galima suprasti tik kaip „kaltininkas nenumatė padarinių". Kitokie šios formuluotės aiškinimai, pvz., „kaltininkas nebuvo gerai apgalvojęs savo elgesio padarinių" šiame kontekste, manau, būtų beprasmiai.

[317] Mano asmeniniu vertinimu, kaltinamoji vis tik numatė nedidelio laipsnio mirties galimybę.

[318] **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 182, 183.

profesoriaus G. Jakobs nuomone, kaltininkas gali iš abejingumo visiškai nekreipti dėmesio (nenumatyti) akivaizdžių veikos padarinių, pvz., teroristui mėginant automobiliu dideliu greičiu pramušti kelią blokuojančių policininkų užtvarą, jis gali galvoti tik apie tai, kaip prasprūsti pro užtvarą su nepažeistu (važiuoti galinčiu) automobiliu, net nesusimąstydamas apie policininkus, kurie dėl jo veiksmų gali žūti[319]. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas viename savo sprendimų pripažino, kad kaltinamasis negalvodamas apie padarinius metė 20 kg sveriantį kanalizacijos šulinio dangtį priešais jį ant žemės gulinčio žmogaus galvos link ir atmetė tyčinio nužudymo inkriminavimo galimybę[320].

Baudžiamojoje teisėje labiau yra paplitusi nuomonė, kad kaltininkas, jei jo psichikos sutrikimai neperžengia normos ribų, negali veikti „nieko negalvodamas" apie savo pavojingos veikos padarinius, netgi kai jis elgiasi impulsyviai, ar yra visiškai abejingas kitų žmonių interesams[321]. Ši pozicija, manau, yra labiau pagrįsta.

Iš ko gali būti sprendžiama, kad kaltininkas, darydamas akivaizdžiai pavojingą veiką, „nieko nenumatė, negalvojo"? Paprastai tokios išvados pagrindu būna paties kaltininko parodymai, kurie gali būti tiek melagingi, tiek sąžiningi. Melagingais parodymais apie savo psichinį santykį su nusikalstamos veikos padariniais gana dažnai mėginama išvengti atsakomybės už tyčinę nusikalstamą veiką, nes kaltininkas, nekalbant apie jo advokatą, puikiai žino apie tai, kad padarinių numatymas yra būtina tyčios sąlyga. Juo labiau, kad neigdamas inkriminuojamų padarinių numatymą, kaltininkas visiškai nieko nepraranda – Lietuvos baudžiamojoje teisėje tai, kad kaltininkas neigia nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, netgi nelaikoma neprisipažinimu ir neužkerta kelio taikyti BK 59 str. 1 d. 2 p. numatytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę[322]. Teismų praktikoje galima rasti normalios psichikos kaltinamųjų parodymų, esą jie „apie pasekmes negalvojo" ar „negalėjo numatyti aukos mirties", pavyzdžiui, suduodami žmogui 70 smūgių, iš jų 15 smūgių mediniu plaktuku, ir taip padarydami daugybinius kairės pusės kaukolės skliauto ir pamato lūžius ir kitus sužalojimus[323], suduodami ne mažiau 6 smūgių kirviu nukentėjusiajai į galvą[324], smogdami peiliu žmogui į kaklą, o po to į krūtinę[325], kurie, atsižvelgiant į objektyvias bylos aplinkybes, teismų buvo, manau, visiškai

[319] **Jakobs G.** Gleichgültigkeit als dolus indirectus // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 114 (2002), Heft 3. S. 586.

[320] **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // ibid., S. 235.

[321] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 320, 367; **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH... // ibid, S. 238; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 21; **Williams G.** Textbook Of Criminal Law. 1978. P. 62, 63; **Krug A. O.** Über dolus und culpa und insbesondere über den Begriff der unbestimmten Absicht, - Leipzig: Tauchnitz 1854. [Faks.-T., Frankfurt am Main 1968]. S. 5 – 6 // http://dlib-pr.mpier.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/bigpage/%22162613_00000031%22 [apsilankyta 2007.02.11].

[322] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės bylos Nr. 2K – 264/2005, 2k – 276 /2006.

[323] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 700/2004.

[324] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 135/2006.

[325] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 551/2005.

pagrįstai įvertinti kaip neteisingi, duoti siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės. Tarybiniai baudžiamosios teisės specialistai G. Zlobin ir B. Nikiforov netgi yra pasiūlę praktikoje nustatant subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius vadovautis prezumpcija, kad „paties kaltininko paaiškinimai apie jo nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius laikytini nepatikimais, nebent kiti byloje surinkti duomenys leistų daryti priešingą išvadą"[326]. Suprantama, teisinėje valstybėje preziumuoti kaltininko parodymų nepatikimumą nėra jokio pagrindo (tuomet, kai kiti bylos duomenys neleidžia daryti vienareikšmių išvadų, tokia prezumpcija faktiškai reikštų kaltinamojo kaltumo prezumpciją, kuri prieštarautų Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintai nekaltumo prezumpcijai), tačiau šio siūlymo pamatinė idėja, kad kaltinamojo parodymai turi būti vertinami itin atidžiai (kritiškai) ir tik visų bylos objektyvių aplinkybių kontekste, nekelia abejonių.

Nors faktiškai kaltinamojo parodymai apie jo paties psichinį santykį su nusikalstamos veikos padariniais neretai būna melagingi, kaltinamasis gali ir visiškai sąžiningai teigti, kad jis smurtavimo momentu nenumatęs padarinių („apie juos negalvojęs"). Tačiau psichologiškai galima paaiškinti, kodėl tai visai nereiškia, kad jis „nieko negalvojo ir nieko nenumatė". Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad parodymuose asmuo parodo ne tai, „kaip buvo" nusikalstamos veikos momentu, o kaip jis tai atsimena. Prisiminimų kokybė yra įtakojama suvokiamų ir įsimenamų įvykių įprastumo ar neįprastumo, trukmės, asmens psichinės būklės (susijaudinimas, nuovargis ir pan.) ir kitų faktorių. Įsiminimui reikšmingas ir asmens dėmesys[327]. Visa tai, manau, paaiškina, kodėl staiga susidariusioje trumpalaikėje, paprastai netikėtoje, stresinėje situacijoje, kurioje tam tikri dirgikliai „prikausto" asmens dėmesį, asmens atminty neišlieka tokia aplinkybė, kad jis būtų numatęs savo elgesio padarinius. Be to, psichologijoje yra žinomas toks reiškinys kaip nesąmoningas atminties koregavimas, kai asmuo suvoktus faktus (netgi tokius aiškius kaip aplinkybę „kas turėjo ginklą") gali prisiminti iškreiptai, priderintai prie jo turimų stereotipų[328]. Šis reiškinys gali suveikti ir tuomet, kai asmuo kaltinamas tokių padarinių sukėlimu, kurių, jo manymu, „normaliomis sąlygomis jis niekad nebūtų sukėlęs". Anglų profesoriaus G. Viljams (G. Williams) bei vokiečių mokslininko – praktiko (prokuroro) T. Triuk (T. Trück) teigimu, stresas labiau įtakoja asmens gebėjimą valdytis, nei aplinkos suvokimą[329]. Tokiu atveju asmuo pasielgia sąmoningai, bet neracionaliai, nelogiškai. Pačiam kaltininkui tokią situaciją yra sunku pripažinti. Asmens sąmonė ir, kartu,

---

[326] **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 242.

[327] Žr.: **Kazlauskas M.**, **Rinkevičius J.** Asmenų parodymai baudžiamajame procese. 1991. P. 11-13; **Васильев В. Л.** Юридическая психология. 2001. С. 60, 69.

[328] **Justickis V.** Bendroji ir teisės psichologija, - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004. P. 172.

[329] **Williams G.** Textbook Of Criminal Law. 1978. P. 62; **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH... // ibid, S. 238.

atmintis, veikia logikos pagrindu („atmintis mąsto"[330]) ir nelogiškas išvadas yra linkusi atmesti[331]. Pačiam asmeniui yra kur kas įtikinamesnė prielaida, kad jis veikė nenumatydamas padarinių, nei prielaida, kad jis numatydamas žalingus padarinius vis tik elgėsi kitiems ir, galų gale, sau žalingu būdu. Jis gali sąžiningai paliudyti, kad veikos metu „nieko negalvojo" būdamas visiškai tuo įsitikinęs ir pats nepastebėdamas, kad atmintyje nesąmoningai pakoregavo suvoktus reiškinius, pašalindamas, jo požiūriu, „nelogiškus" aspektus.

Manau, galima reziumuoti, kad labiau įtikinama yra tai, kad situacija, kai normalios psichikos asmuo smurtaudamas nenumato savo elgesio padarinių, yra negalima. Kartu nėra jokio pagrindo nuogąstauti, kad BK 15 straipsnyje pateikiami tyčios apibrėžimai gali neleisti nustatyti tyčios smurtininkų, veikiančių impulsyviai arba visiškai abejingai padarinių atžvilgiu, nusikalstamose veikose.

Kita baudžiamojoje teisėje sutinkama formuluotė, kurioje kaltininko tyčia „pagrindžiama" neatsižvelgiant į tai, ar jis numatė inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarinius, yra teiginys, kad „jei kaltininko veika yra tyčinė, tai ir visa jo nusikalstama veika yra tyčinė".

> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija 2005 m. rugsėjo 6 d. nutartyje konstatavo: „konstatavus, kad sunkus sveikatos sutrikdymas nukentėjusiajam padarytas tyčiniais veiksmais, nusikaltimo kvalifikavimas ne pagal BK 135 straipsnio 1 dalį, bet pagal BK 137 straipsnio 1 dalį, numatančią atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, nėra galimas"[332].
>
> 2006 m. vasario 8 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panašiai pagrindė kaltininko tyčią nužudyti suduodant vieną smūgį kumščiu į krūtinę: „Smūgis buvo suduotas tyčia, didele jėga į krūtinės – pilvo sritį. (...) S. U., vertinant minėtas aplinkybes pagal tipinį suvokimą, suprato, kad veikia pavojingai, rizikuodamas padaryti žalą A. P. sveikatai (gyvybei? - aut. past.), tačiau buvo abejingas galimoms pasekmėms. Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes ir baudžiamajame kodekse apibrėžtą tyčinio nusikaltimo sampratą, teismai teisingai S. U. veiksmus kvalifikavo pagal BK 129 straipsnio 1 dalį kaip tyčinį nužudymą, padarytą veikiant netiesiogine tyčia"[333].

Formuluotė „tyčinė veika (pvz., smūgis) rodo esant tyčinę nusikalstamą veiką", pasitaiko ne tik Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Ji yra nuo seno aštriai kritikuojama baudžiamosios teisės specialistų.

Istoriškai šios formuluotės ištakos yra iš kanonų teisės į baudžiamąją teisę atėjusioje

---

330 **Justickis V.** Bendroji ir teisės psichologija, - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004. P. 60, 91.

331 „Būsimasis liudytojas, išlaikydamas atmintyje su nusikalimu susijusį faktą, atgamina jį, sąmoningai ar nesąmoningai rekonstruoja, panaudodamas tam įvairias mąstymo operacijas ir loginius būdus" - **Kazlauskas M.**, **Rinkevičius J.** Asmenų parodymai baudžiamajame procese. 1991. P. 12.

332 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 524/2005.

333 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 158/2006.

formulėje *versanti in re illicita imputantur omnia quae sequuntur ex delicto,* trumpiau *versari in re illicita*[334]. Šio principo esmę sudaro nuostata, kad kaltininkui galima inkriminuoti kaip tyčia sukeltus visus jo „piktos" („tyčinės") veikos padarinius, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas juos numatė ir, netgi, nepriklausomai nuo to, ar jis galėjo juos numatyti. Ši formulė buvo visuotinai pripažįstama Europoje XII – XVII amžiais, kol ją pakeitė progresyvesnė, mažiau objektyvaus pakaltinimo elementų turinti *dolus indirectus* sąvoka[335].

„Tyčinis veiksmas rodo esant tyčinę nusikalstamą veiką" formuluotė kritikuotina trimis aspektais – formaliu, baudžiamuoju - politiniu ir metodiniu.

1) Kaip vienas iš aptariamos formuluotės trūkumų nurodomas jos formalus prieštaravimas baudžiamajam įstatymui. Ir ne tik tuo aspektu, kad ji nereikalauja nustatyti įstatymo reikalaujamo padarinių numatymo fakto. BK 15 straipsnyje kalbama tik apie tyčinį nusikaltimą ar nusižengimą. Atitinkamai atskiri nusikalstamos veikos požymiai tyčiniais ar neatsargiais negali būti[336]. Kaip yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „tiriant kiekvieną nusikalstamą veiką turi būti konstatuojama konkreti kaltės forma – tyčia ar neatsargumas viso nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo, o ne atskirų jo elementų, atžvilgiu. (...) tyčinė ar neatsargi kaltė sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju – tai vientisas psichinis santykis (intelektinio ir valinio procesų visuma) su daroma veika ir tos veikos padariniais"[337]. Kaip pažymi U. Šrot (U. Schroth), „baudžiamojoje teisėje yra nesvarbu, ar kaltininko veika yra tyčinė kaipo tokia, tačiau „tik" ar kaltininkas veikė su nužudymo tyčia, ar sveikatos sutrikdymo tyčia ir pan."[338]. Kaip jau ne kartą šiame darbe buvo pabrėžta, nėra kaltės ir tyčios apskritai. Yra tik tyčia padaryti konkrečią nusikalstamą veiką.

2) Remiantis prielaida, kad „tyčinis" (t. y. sąmoningas) veiksmas galimas tik tyčinėje nusikalstamoje veikoje, susidaro situacija, kai tyčinių nusikalstamų veikų sritis smarkiai išplečiama nusikalstamos veikų, padarytų nusikalstamu pasitikėjimui, sąskaita, kas nepriimtina baudžiamuoju - politiniu aspektu. Tokiu būdu dalis asmenų, kurie tinkamai taikant baudžiamąjį įstatymą turėtų būti baudžiami švelniau, kaip už neatsargų gyvybės atėmimą, yra nuteisiami už nužudymą. Pavyzdžiui, asmuo sąmoningai („tyčia") konflikto metu kumščiu suduoda vieną vidutinio stiprumo smūgį kitam asmeniui į veidą, nedideliu laipsniu numatydamas, kad šis gali mirti, bet, objektyviai žiūrint, gana pamatuotai tikėdamasis, kad taip neatsitiks. Nukentėjusysis

---

334 Prasminis vertimas: asmuo turi atsakyti už visus padarinius, kylančius iš jo piktavalio veiksmo.

335 Apie *versari in re illicita* plačiau žr.: **Rüping H.** Schuld, Verantwortung und Strafe... 1988, S. 120 – 122; **Schubart M.** Das Problem der erfolgsqualifizierten Delikte // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 85 (1973). S. 757 – 758; **Утевский Б. С**. Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 204; **Познышев С. В**. Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 282.

336 Tokios pačios išvados, remdamasis Rusijos Federacijos BK 25, 26 straipsnių analize, prieina ir V. Nersesian, - **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 47.

337 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 558/2005.

338 **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 8.

miršta dėl šio tiesioginio smūgio arba smūgio nuvirtus galva į kietą paviršių trūkus galvos kraujagyslei ir įvykus kraujo išsiliejimui į smegenis[339]. Teismui remiantis kritikuojama formuluote, šiuo ir panašiais atvejais (kai nuo vieno smūgio kumščiu į pilvą, krūtinę, veidą nukentėjusysis miršta) kaltininkas būtų nuteisiamas pagal BK 129 straipsnį su atitinkamomis teisinėmis pasekmėmis ir tai, mano nuomone, būtų neadekvačiai griežtas sprendimas.

3) Terminas „tyčinis veiksmas" yra ne teisinės, bet buitinės kalbos kategorija, rodanti, kad veiksmas atliktas „sąmoningai", „neatsitiktinai", „kryptingai". Tai, kad teisinėje apyvartoje naudojami buitinės kalbos terminai, iš dalies besidubliuojantys su teisinėmis sąvokomis, manau yra nepriimtina metodiniu požiūriu. Siekiant išvengti buitinės ir teisinės terminijos painiojimo (kas kartais atveda prie neteisingų teisinių sprendimų), literatūroje rekomenduojama teismams naudoti minėtus terminus („sąmoningai", „neatsitiktinai", „kryptingai"), o ne prieveiksmį „tyčia" („tyčia smogė").[340]. Kai kurie lietuvių kalbos veiksmažodžiai savaime rodo veiksmo kryptingumą (smogė, spyrė), tad jiems apibūdinti apskritai nereikia jokių prieveiksmių.

Labai panaši į aptartąją yra trečioji teismų kartais vartojama abejotino pagrįstumo tyčios formuluotė: „tyčia padaryti nusikalstamą veiką yra tuomet, kai kaltininko veiksmai yra tyčiniai, o tarp jų bei kilusių padarinių yra priežastinis ryšys".

> Vilniaus apygardos teismas 2005 m. gegužės 20 d. nuosprendyje taip motyvavo sprendimą nuteisti S. F. pagal BK 129 straipsnio 1 dalį: „S. F. padarė tyčinius veiksmus, kurie yra tiesioginiame priežastiniame ryšyje su nukentėjusiojo mirtimi, todėl už šias pasekmes jis turi atsakyti"[341]. Kitoje byloje tas pats teismas iš esmės analogiškai pagrindė O. J. nuteisimą pagal BK 135 str. 1 dalį: „O. J. privalo atsakyti už atsiradusias pasekmes, nes jos kilo ne atsitiktinai, o buvo neišvengiamai sąlygotos kaltinamojo tyčinių veiksmų"[342].

Žodžių junginio „tyčiniai veiksmai", kai jis vartojamas apibūdinant materialiomis sudėtimis aprašytas nusikalstamas veikas, ydingumas jau buvo aptartas anksčiau. Bet šios formuluotės paliečia ir kitą problemą - ar galima įstatymo reikalavimą nustatyti padarinių numatymo faktą pakeisti reikalavimu nustatyti priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių? Ar toks pakeitimas tėra formaliai terminologinio pobūdžio neatitikimas BK 15 straipsnio reikalavimams, ar jis gali esmingai įtakoti teismo išvadas?

Priežastinio ryšio ir padarinių numatymo sąvokos baudžiamojoje teisėje yra itin glaudžiai susijusios. Jas sieja dėsningumo, tikimybės ir atsitiktinumo kategorijos. Išvadą, kokie veikos padariniai laikytini dėsningais, o kokie atsitiktiniais, spręsdamas priežastinio ryšio klausimą, teismas daro įvertindamas visas nusikalstamos veikos situacijos ypatybes, remdamasis

---

339 Tai gana tipiška baudžiamųjų bylų fabula, žr. lentelę Nr. 1 (priede Nr. 1), punktus nuo 1.1.1 iki 2.4.3.

340 **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 177, 178.

341 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 137/2005.

342 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 80/2004.

turimomis žiniomis ir gyvenimiška patirtimi. Analogiška informacija remiasi ir kaltininkas, nusikalstamos veikos momentu prognozuodamas daromos veikos padarinius (juos numatydamas). Ar galima pagrįstai teigti, kad kaltininkas visuomet numato padarinius, su kuriais jo veika yra susijusi priežastiniu ryšiu? Jeigu tokia prielaida pasitvirtintų, tuomet iš tiesų baudžiamosiose bylose nustatant kaltininko numatymą pakaktų nustatyti ar buvo priežastinis ryšys tarp jo veikos ir kilusių padarinių.

Atskleidžiant priežastinio ryšio ir padarinių numatymo santykį, svarbu pabrėžti, kad padarinių numatymas baudžiamojoje teisėje yra ne vien psichologinė, bet psichologinė - baudžiamoji teisinė sąvoka. Psichologija į numatymo reiškinį žvelgia deskriptyviai - tik kaip į vieną iš mus supančios realybės reiškinių, kurį reikia aprašyti ir paaiškinti. Baudžiamojoje teisėje, kuri yra ne aprašomasis mokslas, bet norminis fenomenas, padarinių numatymas yra ne vien realybės reiškinys, bet ir viena iš asmens baudžiamosios atsakomybės prielaidų. Tad šios sąvokos turinys (jo ribos) turi būti aiškinamas pamatinių baudžiamosios teisės principų, konkrečiai - subjektyvaus pakaltinimo principo kontekste[343]. Iš subjektyvaus pakaltinimo principo seka, kad asmuo negali atsakyti už atsitiktinius savo veikos padarinius. Atitinkamai, baudžiamoji teisinė numatymo sąvoka, skirtingai nuo psichologinės, negali apimti atsitiktinių padarinių atsiradimo numatymo.

Taigi baudžiamojoje teisėje vyrauja požiūris, kad asmuo nenumato tokių padarinių, kurie nėra susiję su jo veika dėsningu priežastiniu ryšiu, yra atsitiktiniai[344]. Jei asmuo, darydamas veiką įsivaizduoja nerealius, atsitiktinumo tikimybės lygio padarinius, galima sakyti, kad jis *spėjo* ar *fantazavo* apie padarinius, bet ne juos *numatė baudžiamąja teisine prasme*[345]. Kartu pažymima, kad asmuo gali numatyti tik dėsningus (realius) savo veikos padarinius[346].

Būtina atkreipti dėmesį į labai svarbų skirtumą – atsitiktinių padarinių asmuo *nenumato*, o dėsningus padarinius tik *gali numatyti* – gali, bet nebūtinai numato. Manau, reikia pritarti teiginiams, kad „ir dėsningo priežastinio ryšio asmuo dėl savo gyvenimo patyrimo ypatumų gali nenumatyti"[347], „ne viskas, ką galima numatyti (ang. *foreseeable*) yra konkrečiu atveju

---

[343] Apie baudžiamosios teisės ir psichologijos mokslų bei jų sąvokų santykį plačiau žr.: **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. 2004. S. 24 – 28; **Krol – Bogomilska M.** Formy winy w prawe karnym w swiete psycholoogii, - Warszawa: Wydawnictwa uniwersytetu Warszawskiego, 1991. S. 159 – 164.

[344] **Clarkson C. M. V.** Context and Culpability in Involuntary Manslaughter: Principle or Instinct? - Rethinking English Homicide Law. Oxford University Press. 2000. P. 162; **Шаргородский М. Д.** Некоторые вопросы причинной связи в теории права // Советское государство и право. 1956. No. 7. С. 48, - цит. из **Малинин В. Б.** Причинная связь в в уголовном праве. – Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2000. С. 109; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 91, 242.

[345] Žr.: **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, S. 432; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 84.

[346] Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 348; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 92; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 90, 242.

[347] **Piesliakas V.** Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo

numatoma"[348]. Išvadą apie dėsningą priežastinį ryšį tarp konkrečios veikos ir kilusių padarinių (kartu apie galimybę padarinius numatyti) teismas daro ramioje aplinkoje, remdamasis išsamia situacijos analize ir milžinišku mokslo žinių bei kasdienio gyvenimo patirties bagažu. Tuo tarpu kaltininkas daromos veikos padarinius dažnai prognozuoja įtemptoje ir netikėtoje nusikalstamos veikos situacijoje, neretai būdamas stresinėje būklėje ar apsvaigęs, jis gali nepastebėti tam tikrų reikšmingų padarinių kilimui aplinkybių, galų gale jam gali trūkti tam tikrų specialių žinių ir patirties, ir visų šių faktorių įtakoje jis gali (ypač nevienareikšmėse situacijose, pavyzdžiui, tokiose, kai vienas smūgis kumščiu į pašonę ar dūris peiliu į šlaunį sukelia nukentėjusiojo mirtį) neteisingai prognozuoti daromos pavojingos veikos padarinius.

Taigi priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių yra būtina, bet ne pakankama padarinių numatymo sąlyga. Formuluotė „padarinius dėsningai sukėlė kaltininko sąmoningi („tyčiniai") veiksmai" yra aiškiai nepakankama grindžiant kaltininko tyčią. Ja galima apibūdinti ne tik tyčinę, bet ir dėl nusikalstamo nerūpestingumo, ir dėl nusikalstamo pasitikėjimo padarytą nusikalstamą veiką.

---

nustatymas teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2006. T. 7 (85). P. 10.

[348] **Irwin W.** Intention and Foresight in the British Law of Murder // SORITES, Issue #09. April 1998. Pp. 6-15. Taip pat: http://www.ifs.csic.es/sorites/Issue_09/item2.htm [apsilankyta 2006.05.13].

2. 2. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymo laipsnių samprata

Šiame darbe jau buvo minėta, kad nusikalstamos veikos padarinių numatymas yra itin glaudžiai susijęs su tikimybės sąvoka. Galima sakyti, kad tikimybė numatymo sąvokai yra esminė kategorija. Pavyzdžiui, psichologijoje numatymas (psichologinėje literatūroje šiam reiškiniui apibūdinti vartojama ir *tikimybinio prognozavimo* sąvoka[349]) apibūdinamas kaip tam tikro tikimybės laipsnio hipotezių apie būsimus įvykius kėlimas, daromas gretinant turimą informaciją apie esamą situaciją su atmintyje saugomomis žiniomis (tame tarpe, patirtimi), įvertinant suvoktus padarinių atsiradimo tikimybę didinančius ir mažinančius faktorius[350].

Padariniai visuomet numatomi kaip daugiau ar mažiau tikėtini, t. y. tam tikro tikimybės laipsnio. Pagal numatomų padarinių atsiradimo tikimybės laipsnį galima skirti numatymo laipsnius[351]. Baudžiamajame įstatyme apibūdinant tyčią bei nusikalstamą pasitikėjimą yra minimas tik pats numatymas, o jo laipsnis (jo pobūdis) nėra detalizuojamas. Atskleisti kiekvienai iš kaltės formų ir jų rūšių būdingą numatymo laipsnį yra palikta doktrinai ir teismų praktikai.

Baudžiamojoje teisėje iš esmės niekas neginčija, kad numatymo laipsnis yra vienas iš tyčios rūšių bei kaltės formų atskyrimo kriterijų. Praktiškai visi autoriai pažymi, kad numatymo laipsnis tyčioje ir neatsargume, tiesioginėje ir netiesioginėje tyčioje skiriasi. Ne visi autoriai mini numatymo laipsnio sąvoką, bet, kaip teisingai pastebi A. Kazlov, būtent ji paprastai turima galvoje atribojant realios ir abstrakčios, realios ir neišvengiamos padarinių tikimybės suvokimą[352]. Man pavyko rasti tik keletą autorių, kurie manytų, kad kaltininko numatymas tiek tyčioje, tiek neatsargume yra toks pat[353]. Juos, manytina, suklaidino įstatyminė kaltės formų ir rūšių formuluotė, tiesiogiai neparodanti numatymo pobūdžio skirtumų.

Atskleidžiant padarinių numatymo laipsnių sampratą, vienas esminių klausimų yra – kokius numatymo laipsnius reiktų išskirti baudžiamojoje teisėje. Apskritai matematiškai tikimybę (taigi ir numatymą) galima graduoti į šimtą ar daugiau (iš esmės neribotai) laipsnių, intervale nuo šimtaprocentinės iki artimos nuliui tikimybės. Bet reikia nepamiršti, kad nagrinėjame ne gamtos mokslų, bet teisines sąvokas. Jas apibrėžiant reikia turėti galvoje jų paskirtį baudžiamojoje teisėje ir pritaikymo praktikoje galimybę. Suprantama, teismai nebūtų

---

349 **Ильин П. И.** Психология воли. - Санкт – Петербург: Питер. 2001. С. 53 - 54.

350 См.: **Ильин П. И.**, там же; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid. S. 19.

351 Baudžiamosios teisės doktrinoje neretai vietoj „numatymo laipsnio" vartojama „numatymo pobūdžio" sąvoka. Manau, kad tai yra sinoniminės sąvokos. Aš pirmenybę teikiu „numatymo laipsnio" sąvokai, kadangi ji be jokių papildomų aiškinimų parodo, kuo skiriasi skirtingo pobūdžio numatymas – kaltininko prognozuojamos (numatomos) padarinių atsiradimo tikimybės laipsniu.

352 **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 609.

353 **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном..., 2003, с. 206, 210; Уголовное право.., Под ред. **В. М. Хомича**. 2002. С. 140; Tarybinė baudžiamoji teisė. 1972. P. 165.

pajėgūs tiksliai nustatyti konkretaus numatymo laipsnio, jeigu šie laipsniai būtų pernelyg smulkiai diferencijuoti. Juos reikia išskirti maksimaliai stambiai. Kiek stambiai? Baudžiamosios teisės teorijoje siūloma skirti tris – keturis numatymo laipsnius. Pavyzdžiui, 4 laipsnius išskiria anglai J. S. Smit ir B. Hogan (J. C. Smith, B. Hogan): 1) užtikrintą padarinių numatymą, 2) padarinių kilimo numatymą kaip labai tikėtinų, 3) kaip tikėtinų, 4) galimų, bet netikėtinų[354]. Iš esmės analogiškus numatymo laipsnius skiria ir tarybiniai mokslininkai G. Zlobin bei B. Nikiforov: 1) padarinių kilimo būtinumas, 2) tikimybė, 3) galimybė, 4) neatmestinumas[355]. Tuo tarpu Vokietijos baudžiamojoje teisėje labiau įprasta skirti tris numatymo laipsnius. Pavyzdžiui, „Tikimybės" tyčios ir neatsargumo atskyrimo teorijos (vok. *Wahrscheinlichkeitstheorie*) atstovai (H. Mayer, H. Welzel, F. C. Schroeder ir kt.) skiria tokius laipsnius: 1) dominuojanti padarinių atsiradimo tikimybė, 2) tikimybė, 3) teorinė galimybė[356]. Mano nuomone, atsižvelgiant į numatymo laipsnio sąvokos paskirtį baudžiamojoje teisėje, visiškai pakaktų trijų numatymo laipsnių išskyrimo. Numatymo laipsnis yra vienas iš tyčios rūšių bei tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų. Jis turi padėti atriboti tris kaltės formų rūšis, kurios turi numatymo požymį – tiesioginę tyčią, netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą. Atitinkamai, manau, tikslinga skirti tris numatymo laipsnius: 1) kaltininkas numato padarinius kaip praktiškai neišvengiamus (maždaug atitiktų nuo 90 iki 99, 9 proc. padarinių tikimybę), 2) jis numato padarinius kaip gana tikėtinus, 3) padariniai numatomi kaip nelabai tikėtini[357].

---

[354] 1) Certain, 2) highly probable, 3) probable, 4) possible but improbable, - **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 48.

[355] 1) Необходимость, 2) вероятность, 3) возможность, 4) неисключенность, - **Злобин Г. А., Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 89.

[356] 1) Überwiegende Wahrscheinlichkeit, 2) Wahrscheinlichkeit, 3) bloße Möglichkeit, - žr.: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 382; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis... // ibid., S. 763.

[357] Ribos tarp padarinių numatymo kaip „gana tikėtinų" ir „nelabai tikėtinų" problema yra itin komplikuota. Vieni autoriai siūlo ribą brėžti ties 50 proc. riba, kiti kelia klausimą, kodėl ši riba negalėtų būti mažesnė (pvz., 33 ar 16 proc.). Detaliai ši problema bus nagrinėjama kitame šio darbo skyriuje.

2. 2. 3. Numatymo laipsnis atskirose tyčios rūšyse

2. 2. 3. 1. Numatymo laipsnis tiesioginėje tyčioje

Lietuvos baudžiamajame įstatyme pateikiamame tiesioginės tyčios apibrėžime nėra apibūdinamas kaltininko nusikalstamos veikos padarinių numatymo laipsnis. Baudžiamosios teisės doktrinoje išsakomi trys skirtingi požiūriai, koks jis turėtų būti. Juos būtų galima įvardinti kaip itin siaurą, siaurą ir adekvatų tiesioginės tyčios aiškinimą.

Pirmoji nuomonė – tiesioginėje tyčioje kaltininkas numato padarinius tik kaip (praktiškai) neišvengiamus[358], esą, tiesioginėje tyčioje numatymo laipsnis turi būti maksimalus[359]. Pagrindinis (iš esmės vienintelis) šios pozicijos argumentas yra toks: asmuo gali siekti, norėti padarinių tik veikdamas tokiu būdu, kuris užtikrina maksimalią rezultato tikimybę. Atitinkamai, su tiesioginės tyčios valiniu momentu (padarinių siekis, noras) derinasi tik padarinių neišvengiamumo numatymas[360]. Jeigu sutiktume su prielaida, kad visi rezultatai, kurių žmogus nori ir imasi siekti yra jo numatomi kaip neišvengiami, tai tektų pripažinti, kad visi žmonės yra naivūs optimistai. Manyčiau, kad toks požiūris neatitinka tikrovės. Manau, gyvenime yra apskritai retas atvejis, kad imdamasis veiklos asmuo numatytų trokštamą rezultatą kaip neišvengiamą ar beveik neišvengiamą. Kur kas dažniau siekiamas rezultatas yra suvokiamas tik kaip tikėtinas, bet ne neišvengiamas. Tas pats galioja ir nusikalstamos veikos darymo atveju. Taigi tiesioginės tyčios valinis momentas yra visiškai suderinamas ir su mažesniu numatymo laipsniu nei „padarinių numatymas kaip neišvengiamų".

Antroji nuomonė - tiesioginėje tyčioje kaltininkas numato padarinius kaip (praktiškai) neišvengiamus arba labai tikėtinus[361]. Deja, šios nuomonės atstovai ją pateikia be platesnių argumentų, tad nėra pakankamai aišku, kuo jie remiasi atmesdami nedidelio laipsnio numatymą tiesioginės tyčios atveju. Kaip žinia, žmonės kartais imasi desperatiškų veiksmų, veikdami vedami emocijų (ar užsispyrimo), suvokdami menką siekiamų padarinių tikimybę ir jos nepaisydami. Tokios veikos prasme tampa nebe rezultato pasiekimas, kurio tikimybė akivaizdžiai menka, bet emocijų išliejimas. Tokiu būdu kartais padaromos ir nusikalstamos

---

[358] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 107; **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 35, 36; **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 30.

[359] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 610, 620. Įdomu, kad 609 puslapyje pažymėjęs, kad tiesioginei tyčiai gali būti būdingas bet koks numatymo laipsnis, toliau knygoje autorius įrodinėja, kad tiesioginė tyčia sietina tik su ,,maksimaliu numatymo patikimumu", ką aš suprantu kaip maksimalaus numatymo laipnio sinonimą.

[360] См.: **Скляров С. В.**, там же, с. 35; **Козлов А. П.**, там же, с. 610.

[361] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 352; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 95, 96; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 228.

veikos. Pavyzdžiui, varžybų sirgalius iš tolimos tribūnų eilės metą žiebtuvėlį teisėjui į galvą siekdamas jį sužaloti, puikiai suprasdamas, kad tikimybė pataikyti teisėjui yra itin menka, ir sužeidžia teisėją[362]. Suprantama, tokia nusikalstama veika negali būti vertinama kaip padaryta neatsargiai ar netiesiogine tyčia. Kaltininko siekis, kad kiltų padariniai, vienareikšmiškai rodo jo tiesioginę tyčią. Laikantis nuomonės, kad tiesioginė tyčia yra galima tik esant didelei padarinių kilimo tikimybei, pateiktame pavyzdyje liktų neaišku, kokia kaltės forma buvo padaryta nusikalstama veika.

Atsižvelgdamas į ankstesnių pozicijų trūkumus, manau, kad teisingiausia yra trečioji pozicija, kad tiesioginėje tyčioje yra galimas bet kokio laipsnio padarinių numatymas, kitaip tariant, esant kaltininko padarinių siekiui, padarinių numatymo laipsnis iš esmės neturi reikšmės. Tokią poziciją galima aptikti kai kurių tarybinių[363], carinės Rusijos[364], taip pat ir anglų – amerikiečių baudžiamosios teisės mokyklos mokslininkų[365] darbuose. Vokietijos baudžiamojoje teisėje yra visiškai vieningai pripažįstama, kad ketinimo atveju (t. y. tuomet, kai kaltininkas siekia nusikalstamos veikos padarinių, taip vadinama pirmo laipsnio tiesioginė tyčia, vok. *Absicht, dolus directus I*) pakanka ir visai menko numatymo laipsnio[366].

3. 2. 3. 2. Numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje

Kalbant apie netiesioginei tyčia būdingą padarinių numatymo laipsnį, baudžiamojoje teisėje kelia diskusijų tiek maksimalaus, tiek minimalaus laipsnio klausimas.

Pradėkime nuo klausimo ar galima netiesioginė tyčia, jeigu kaltininkas numato maksimalią padarinių atsiradimo galimybę, t. y. suvokia juos kaip praktiškai neišvengiamus?

Baudžiamasis įstatymas nedetalizuoja numatymo laipsnio netiesioginėje tyčioje. Kokiu kriterijumi remiantis galima mėginti atsakyti į iškeltą klausimą? Vienas iš galimų kriterijų yra psichologinis. Jo esmę sudaro tai, kad yra patikrinama, ar maksimalus padarinių numatymo laipsnis derinasi su netiesioginės tyčios valiniu momentu, kuriam būdinga tai, kad kaltininkas nesiekia (nenori) daromos nusikalstamos veikos padarinių.

---

362 Žr.: „Tau Ceramica“ aistruoliai praliejo teisėjo kraują // Lietuvos Rytas, 2005 01 14.

363 **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis: (sąvoka ir subjektyvinė pusė). 1968. P. 16; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 97; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 179; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 202.

364 **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 279.

365 **Kugler I.** Conditional Oblique Intention. // Criminal Law Review. 2004. Vol. 4. P. 284; **Williams G.** Textbook Of Criminal Law. 1978. P. 59; **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 50.

366 **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15, Rn. 67; **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. 2004. S. 9; **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 158; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 364, 367, 381; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 297; **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. Die Auswirkungen der Handlungs- und Schuldlehre auf die Vorsatzgrenze // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 70 (1958), Heft 1. S. 72.

Remiantis šiuo kriterijumi sprendžiama tokia problema – ar gali asmuo, numatydamas veikos padarinius kaip neišvengiamus, daryti tokią nusikalstamą veiką ir jų nenorėti? Vertinant mokslininkų pateikiamus atsakymus į šį klausimą, visų pirma būtina išsiaiškinti, kuria prasme suprantama sąvoka nusikalstamos veikos padarinių „noras“. Autoriai, kurie norėjimą tyčinėje kaltėje supranta kaip „teigiamas emocijas, lydinčias padarinių sukėlimą“, nemato kliūčių išvadai, kad visiškai įmanoma daryti veiką ir nenorėti neišvengiamų savo veikos padarinių. V. Irvin (W. Irwin) teigimu, „klasikinis kontrpavyzdys teiginiui, kad padarinių numatymas rodo padarinių norėjimą, yra tas, kad išgerdamas viskio butelį aš galiu numatyti, kad kitą rytą mane kankins sunkios pagirios, ir visai nenorėti pagirių”[367]. P. Dagel ir D. Kotov pabrėžia, kad negalima kalbėti apie padarinių norėjimą, jei šie padariniai kaltininkui nereikalingi nei kaip tikslas, nei kaip priemonė, nei kaip galutinio tikslo pasiekimo etapas, netgi jei šie padariniai yra numatomi kaip neišvengiami[368]. Jeigu norą tyčinėje kaltėje suprantame ne kaip pozityvų emocinį elgesio atspalvį, bet elgesio tikslingumą (o būtent šiai prasmei yra teiktina pirmenybė[369]), tuomet darytinos kitokios išvados. Jeigu nusikalstama veika neišvengiamai sukelia tam tikrus padarinius, ją galima laikyti faktiškai nukreiptą į šių padarinių sukėlimą. Galbūt kaltininkui bus malonūs tik vieni iš galimų nusikalstamos veikos padarinių, tačiau laikysime, kad kaltininkas norėjo (siekė) abiejų padarinių (ir jo trokštamų, ir netrokštamų, bet neišvengiamų). Netrokštamų, bet neišvengiamų padarinių sukėlimas faktiškai tampa kaina, kurią kaltininkas turi „sumokėti“ už trokštamo rezultato pasiekimą. Šia prasme netrokštami padariniai tampa kaltininkui reikalingi, taigi ir siekiami (norimi). Pavyzdžiui, motina suleidžia nepakeliamus skausmus kenčiančiam sūnui didelę nuskausminančiųjų vaistų dozę, suprasdama, kad mažesnė dozė realiai jam negali padėti, bet kartu ir suvokdama, kad toks skausmo palengvinimas neišvengiamai veda prie sūnaus mirties. Suprantama, motinai jos vaiko mirtis nekelia malonių emocijų. Iš kitos pusės matome, kad jos veika yra akivaizdžiai nukreipta ne tik į kančios palengvinimą, bet ir į gyvybės atėmimą, kuris faktiškai tampa kančios palengvinimo „kaina“. Kitas pavyzdys – asmuo padeda galingus sprogmenis po priešo automobiliu siekdamas jį nužudyti, ir susprogdina užtaisą šiam įsėdus į automobilį kartu su draugu. Vėlgi, neišvengiama priešo draugo mirtis galbūt nėra emociškai patraukli kaltininkui (jis galbūt apgailestauja dėl jos arba jai yra abejingas), tačiau ji yra būtina sąlyga pagrindiniam tikslui pasiekti (nužudyti priešą), tad galima sakyti, kad jos taip pat buvo siekiama padarant nusikalstamą veiką. Taigi esu linkęs pritarti autoriams, kurie teigia, kad padarinių numatymas kaip neišvengiamų derinasi tik su jų siekimu[370]. Iš šios išvados seka kita – kad maksimalus numatymo laipsnis negali būti

---

[367] **Irwin W.** Intention and Foresight in the British Law of Murder // ibid., Pp. 6-15.

[368] **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 100.

[369] Plačiau apie noro prasmę tiesioginėje tyčioje žr. 3. 1. skyrių.

[370] **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 35, 36; **Рарог А. И.** Квалификация

netiesioginės tyčios požymiu. Tokios pozicijos laikomasi ir Lietuvos teismų praktikoje. Kaip yra išaiškinęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, „tais atvejais, kai kaltininkas veikia suvokdamas, kad žmogui gyvybė bus atimta neišvengiamai, tai toks asmuo veikia tiesiogine tyčia"[371].

Koks yra minimalus galimas padarinių numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje? Šį klausimą, mano manymu, galima drąsiai pavadinti vienu komplikuočiausių klausimų visoje kontinentinėje (tame tarpe ir Lietuvos) baudžiamojoje teisėje. Visų pirma jis labai nevienareikšmiškai, miglotai sprendžiamas teoriniame lygmenyje. Antra, net ir suradus daugmaž patenkinamą teorinį apibūdinimą, konkrečiose bylose praktikoje kyla didelių sunkumų objektyviai įvertinant konkrečių padarinių atsiradimo tikimybės laipsnį (ar jis viršija teorijos rekomenduojamą minimalų laipsnį ar ne) ir tai, ar konkretus kaltininkas subjektyviai numatė padarinius bent tokiu laipsniu, kuris siekia ar viršija netiesioginei tyčiai būtiną numatymo laipsnį. Turint galvoje, kad padarinių numatymo laipsnis yra vienas pagrindinių kriterijų atskiriant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo, nepaisant šio klausimo teorinio ir praktinio sprendimo sudėtingumo, yra būtina surasti įmanomai tiksliausią jo sprendimą.

Anglų baudžiamojoje teisėje padarinių numatymo laipsnių klausimas taip pat yra keliamas, kaip ir kontinentinėje baudžiamojoje teisėje, tačiau įdomu tai, kad jis kyla ne atribojant tyčią nuo neatsargumo (anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje neišskiriama netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas, o tai, ką šios dvi sąvokos apima kontinentinėje baudžiamojoje teisėje, anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje apima viena sąvoka *recklessness* (rizikingas elgesys)[372,373]), bet atribojant rizikingą elgesį nuo vienos iš tiesioginės tyčios rūšių (*oblique intention, knowlingly*). Diskusijos esmę sudaro du klausimai. Pirmas: ar padarinių numatymas kaip tikėtinų (ang. *probable*), yra pakankamas,

преступлений по субъективным..., 2003. С. 94, 95; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 315; **Пионтковский А. А.** Учение о преступлении, - Москва, 1961. С. 364. Tezę, kad neišvengiamas padarinių numatymas sietinas su tų padarinių noru (teisine noro prasme), palaiko ir K. Roksin, bei G. Viljams: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 372; **Williams G.** Textbook Of Criminal Law. 1978. P. 65, 66.

371 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 5 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

372 Žr.: Australijos 1995 m. baudžiamojo kodekso aktas, straipsniai 5.2 - 5.5, - Australian Criminal Code Act 1995. Incorporating Amendments to: Act No. 170 of 2006 // http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/ActCompilation1.nsf/0/AFD92804D38F9EA0CA25725C008384B7/$file/CriminalCode1995_WD02.pdf [apsilankyta 2007.01.30]; JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso (U. S. Model Penal Code), straipsnis 2.02; **Kugler I.** Conditional Oblique Intention. // ibid., 2004. P. 284 - 286; **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 173 -195.

373 Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriuose anglų – lietuvių kalbų žodynuose, taip pat kartais baudžiamosios teisės literatūroje *recklessness* neteisingai verčiamas kaip neatsargumas. Aiškinantis šios sąvokos turinį, jos vietą „angliškųjų" kaltės formų sistemoje, lyginant jos turinį su Lietuvoje išskiriamų kaltės formų rūšių turiniu, tampa akivaizdu, kad toks vertimas yra netikslus (jis per siauras, sudaro neteisingą įspūdį, kad ši sąvoka neapima atvejų, kurie Lietuvoje priskiriami netiesioginei tyčiai).

norint kaltininką nuteisti už tiesioginės tyčios reikalaujantį nusikaltimą (pvz., kvalifikuotą gyvybės atėmimą, ang. *murder*), ar toks padarinių numatymas yra rizikingo elgesio požymis ir gali pagrįsti atsakomybę tik už tokias nusikalstamas veikas, kurioms pakanka *recklessness* (pvz., nekvalifikuotas gyvybės atėmimas, ang. *manslaughter* arba *reckless murder*). Jei daroma išvada, kad padarinių numatymas kaip tikėtinų yra pakankamas tiesioginei tyčiai, tada kyla antras klausimas: kur yra riba tarp padarinių numatymo kaip tikėtinų ir numatymo kaip galimų, bet ne tikėtinų, (ang. *probable vs. possible but not likely*)[374].

Baudžiamosios teisės teorijoje, apibūdinant minimalų netiesioginei tyčia būdingą numatymo laipsnį, kuris yra vienas iš kriterijų atribojant šią tyčios rūšį nuo nusikalstamo pasitikėjimo, pastebima didelė terminijos įvairovė. Netiesioginei tyčiai būdingas numatymas apibūdinamas kaip „konkretus"[375], „konkrečiai apibrėžtas"[376], „adekvatus"[377], arba kaip „rimtai vertinamo"[378], „kvalifikuoto (didelio)"[379], „netolimo"[380], „nepridengto"[381], „realaus (dėsningo)"[382] padarinių kilimo pavojaus (rizikos, galimybės) suvokimas. Jam priešpastatomas nusikalstamam pasitikėjimui būdingas „abstraktus (nekonkretus, neapibrėžtas, apskritai, iš

---

374 Žr.: **Kugler I.** Conditional Oblique Intention. // ibid., P. 285; **Pedain A.** Intention and the Terrorist Example. // Criminal Law Review. 2003. Vol. 9. P. 589; **Williams G.** Intention and recklessness again // Legal Studies, Volume 2, Issue 2, Jul 1982. P. 192; taip pat: http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1982.tb00288.x [apsilankyta 2006.05.15]; **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 1978. P. 48; taip pat žr.: **Australijos** Viktorijos valstijos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. rugsėjo 24 d. sprendimą byloje R v Faure ([1999] VSCA 166, taip pat http://www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VSCA/1999/166.html [apsilankyta 2007.02.09]) ir **Australijos** Aukščiausiojo Teismo 1985 m. kovo 26 d. sprendimą byloje R v Crabbe ([1985] 156 CLR 464, taip pat http://www.thomson.com.au/catalogue/getFile.asp?downloadId=20 [apsilankyta 2007.02. 09]).

375 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 211; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 238; **Brammsen J.** Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes – Neue Wege in der Vorsatzdogmatik? // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 2, S. 80; **Schmidhäuser E.** Die Grenze zwischen vorsätzlicher und fahrlässiger Straftat („dolus eventualis" und Fahrlässigkeit) // Juristische Schulung (JuS), 1980, S. 250; **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. // ibid., S. 73.

376 **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 46.

377 **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. 2000. С. 42.

378 Tai Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje vyraujantis apibūdinimas: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 163; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 375; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 299, 300; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid., S. 428;

379 **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 38, 42.

380 Tai Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje įprastas terminas: **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2006, Heft 1, S. 86; **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // ibid, S. 233; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid., S. 428; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis... // ibid., S. 773.

381 **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 10, S. 476; **Herzberg R. D.** Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten – Teil 2 // Juristenzeitung (JZ), 1988, No. 13, S. 639, 640.

382 **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 95; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 28, 29; **Пионтковский А. А.** Проблема причинной связи в праве, - Москва, 1949. С. 86 (taip pat žr.: **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 203).

principo)" numatymas[383], „tolimo", „pridengto"[384], „tik teorinio"[385] padarinių kilimo pavojaus suvokimas. Šalia šių gana abstrakčių terminų išsiskiria kiek konkretesni netiesioginei tyčiai būdingo numatymo apibūdinimai, kuriuose matyti objektyvus kriterijus – padarinių tikimybės laipsnis: kad kaltininkas suvokia „pakankamai didelį padarinių tikėtinumą",[386] numato juos kaip „labai tikėtinus"[387], „labiau galimus, nei negalimus"[388]. Atitinkamai, nusikalstamam pasitikėjimui būdingas padarinių numatymas apibūdinamas kaip „labai mažai tikėtinų"[389] ar „labiau netikėtinų, nei tikėtinų" padarinių numatymas.

Kuris iš šių apibūdinimų yra priimtiniausias baudžiamajai teisei, t. y. tiksliausias ir informatyviausias? Atranką reiktų pradėti atmetant loginiu – sisteminiu požiūriu netinkamus ar kitokių netikslumų turinčius pasiūlymus. Manau, visai pagrįstai baudžiamosios teisės teorijoje yra kritikuojami tokie numatymo apibūdinimai kaip „konkretus" ir „abstraktus" numatymas. Antai A. Naumov konkretų numatymą, būdingą tyčiai, apibūdina taip: „kaltininkas numato, kad galimas rezultatas kils būtent nuo jo veikos, atliktos konkrečiu momentu, apibrėžtoj situacijoj ir prie apibrėžtų aplinkybių"[390]. Kaip taikliai pažymi P. Dagel ir D. Kotov, visuomet, ne tik netiesioginės tyčios, bet ir nusikalstamo pasitikėjimo atveju kaltininkas numato savo, o ne kito asmens daromos pavojingos veikos padarinius ir juos numato, suprantama, atsižvelgdamas į konkrečios, o ne į kokios nors kitos, ne nusikalstamos veikos metu susiklosčiusios situacijos, aplinkybes[391]. Juolab, kad ir BK 16 straipsnio 2 dalyje, lygiai kaip ir 15 straipsnio 3 dalyje, yra pabrėžiama, kad nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo numato, kad dėl *jo veikimo ar neveikimo* gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai (išskirta autoriaus). Konkretaus numatymo antonimas – abstraktus numatymas – apibrėžiamas taip: „asmuo padarinių kilimo galimybę numato panašiais atvejais, bet ne duotu konkrečiu atveju"[392]. Iš šio „abstraktaus numatymo" apibūdinimo išplaukia, kad asmuo „konkrečiu atveju" padarinių nenumato. Tai, manau, akivaizdžiai prieštarauja BK 16 straipsnio antrai daliai, kurioje numatyta, kad nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo *numato* savo veikos padarinius. Abstraktaus numatymo

---

383 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 211; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 95, 113; **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 82, 89; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. 2000. С. 42; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 238; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 46; **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. 1994. С. 259; **Schmidhäuser E.**, ibid.

384 Žr. **Herzberg R. D.**, ibid.

385 **Schumann H.**, ibid.

386 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 352, 385.

387 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 107.

388 **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 279, 280.

389 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 385; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 328.

390 Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 238.

391 Žr.: **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 132.

392 **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 82.

sąvoką vartojantys autoriai, kaip matyti iš jų pateikiamų pavyzdžių, turi galvoje situacijas, kai asmuo, nedideliu laipsniu numatydamas savo veikos padarinius (pvz., greitį viršijantis ir (ar) neblaivus vairuotojas) raminasi ar ramina kitus keleivius teigdamas, kad „nieko neatsitiks (potekstėje – nors tai kartais atsitinka kitiems panašiose situacijose)". Tačiau buitinė kalba, kurioje „nieko neatsitiks" reiškia ne tik padarinių nenumatymą, bet ir nedidelio laipsnio numatymą, anaiptol nėra pakankami tiksli, kad ją būtų galima vartoti aiškinant įstatymą. Šiuo atveju ji veda prie įstatymui prieštaraujančių išvadų, neva nusikalstamo pasitikėjimo atveju kaltininkas nenumato nusikalstamos veikos padarinių.

Kitas, mano nuomone, baudžiamojoje teisėje nevartotinas numatymo netiesioginėje tyčioje apibūdinimas yra „dėsningos (realios) padarinių kilimo galimybės numatymas". Toks apibūdinimas laikytinas per plačiu. Padarinių atsiradimas yra dėsningas visuomet, kaip egzistuoja priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir jos padarinių. Padarinių atsiradimo galimybė yra dėsninga ne tik netiesioginės tyčios, bet ir nusikalstamo pasitikėjimo, ir net nusikalstamo nerūpestingumo atveju. Šį apibūdinimą vartojantys autoriai, „dėsningą" padarinių atsiradimą laiko sinonimu „labai tikėtinam" padarinių atsiradimui (tai buitinei kalbai būdinga interpretacija), tačiau, manau, akivaizdu, kad baudžiamojoje teisėje tokia interpretacija yra netiksli ir netgi klaidinanti.

Apibūdinant numatymą netiesioginėje tyčioje, manytina, netikslu vartoti ir „dėsningumo" antonimą - „atsitiktinumo" sąvoką. Minėdami „atsitiktinumo" sąvoką („kaltininkas numato, kad padariniai gali neatsirasti tik dėl atsitiktinumo"), įvairūs autoriai ją vartoja net trimis prasmėmis: 1) padarinių išvengimo tikimybė artima nuliui, nes nėra jokių objektyvių padarinių atsiradimo riziką mažinančių faktorių, 2) priežastinio ryšio eiga yra nevaldoma kaltininko ar kitų asmenų („nepridengtas" padarinių kilimo pavojus"), 3) padarinių išvengimo tikimybė yra gana nedidelė. Mano nuomone, „atsitiktinumo" sąvoka netiksliai arba neinformatyviai apibūdina numatymą netiesioginėje tyčioje remiantis bet kuriuo iš šių paaiškinimų.

(1) Lietuvos ir Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje gana dažnas atsitiktinumo, suprantamo pirmąja prasme, vartojimas. Yra teigiama, kad netiesioginei tyčiai (skirtingai nuo nusikalstamo pasitikėjimo) yra būdinga, kad kaltininkas nesuvokia jokių objektyvių (realių, konkrečių) aplinkybių, galinčių užkirsti kelią padarinių atsiradimui, kad jis remiasi vien savo sėkme (rus. расчитывает на «авось»)[393] arba vien mistiniais dalykais (prietarais, burtais)[394].

---

[393] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 618, 628; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 330; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 231; **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 295.

[394] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 107, 108, 111; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 211.

Mano nuomone, teisingesnis yra požiūris, kad jeigu kaltininkas nesuvokia jokių objektyvių padarinių riziką mažinančių aplinkybių (atitinkamai numatomų padarinių atsiradimo tikimybė priartėja prie 100 proc.), turime kalbėti apie tiesioginei tyčiai būdingą numatymą, o ne apie netiesioginę tyčią.

(2) Vokiečių profesorius R. D. Hercberg (R. D. Herzberg), apibūdindamas netiesioginei tyčiai būdingą numatymą, atsitiktinumo sąvoką vartoja antrąja prasme. Anot jo, netiesioginėje tyčioje asmuo suvokia padarinių atsiradimo pavojų kaip „nepridengtą", skirtingai nuo nusikalstamo pasitikėjimo, kur pavojus „pridengtas" (vok. *unabgeschirmt / abgeschirmt Gefähr*). „Nusikalstamos veikos sudėties realizavimo rizika yra „nepridengta", kai veikos metu ar po jos vien arba didžiąja dalimi kaltininko laimė ar atsitiktinumas gali nulemti, kad nusikalstamos veikos sudėtis nebūtų realizuota, kai kaltininkas neturi pagrindo manyti, kad jo pavojingos veikos sukeltas pavojus gali būti suvaldytas jo paties ar kitų asmenų veiksmais"[395]. Darant išvadą apie pavojaus „pridengtumą" ar „nepridengtumą", anot R. D. Hercberg, padarinių kilimo tikimybė nevaidina lemiamo vaidmens. Netgi esant minimaliai padarinių atsiradimo tikimybei, jei padarinių atsiradimo pavojus (tiksliau – priežastinio ryšio eiga) nėra kontroliuojama žmogaus veiksmų, padarinių kilimo pavojus gali būti laikomas „nepridengtu". „Kad ir koks statistiškai mažas būtų pavojus, (...) tai negali pakeisti jo *kokybės* (tik *kiekybę* – aut. past.). Nesant pavojaus kontrolės, kaltininkas remiasi vien savo laime, bet ne gebėjimu pavojų suvaldyti savo atsargumu ar atidumu"[396]. Pavyzdžiui, R. D. Hercberg nuomone, jei ŽIV apsikrėtęs (ir apie tai žinantis) asmuo lytiškai santykiauja nenaudodamas prezervatyvo, jis veikia su (mažiausiai) netiesiogine tyčia sunkiai sutrikdyti partnerio sveikatą, nepaisant to, kad tokiu būdu santykiaujant užkrėtimo ŽIV rizika yra tik 1 procentas ar net mažesnė[397].

Profesoriaus požiūriu pasirėmė ir Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (vok. *Bundesgerichthof*, BGH) viename labiausiai doktrinoje diskutuojamų Vokietijos teismų sprendimų - ŽIV byloje:

> A., kuris buvo pasidaręs AIDS testą ir žinojo, kad yra apsikrėtęs žmogaus imuno deficito virusu (ŽIV) bei buvo gydytojo įspėtas apie seksualinių partnerių apkrėtimo šiuo virusu pavojų, neinformavęs apie savo infekciją partnerių, 1986 m. rugpjūtį dukart lytiškai santykiavo su I, vėliau (1986 gruodį – 1987 sausį) mažiausiai dukart – su D. Santykiaujant lytinis aktas (oralinis ar analinis) būdavo pradedamas nenaudojant prezervatyvo, o vėliau

[395] **Herzberg R. D.** Das Wollen beim Vorsatzdelikt...// ibid., S. 639.

[396] Žr.: **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // ibid., S. 476.

[397] Įvairiuose šaltiniuose nurodoma, kad užkrėtimo ŽIV rizika lytiškai santykiaujant be apsisaugojimo priemonių yra tarp 0,1 – 1 proc. Žr.: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 400; **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // ibid., S. 474; **Newmayer J.** Consequences of Partial Compliance With Safer HIV Practices, - http://www.newmeyer.com/essay_template.php?id=115 [apsilankyta 2007.02.16]; Postexposure Prophylaxis for HIV Infection // http://www.medscape.com/viewarticle/_41040912 [apsilankyta 2007.02.16]; http://library.med.utah.edu/WebPath/TUTORIAL/AIDS/HIV.html [apsilankyta 2007.02.16].

arba užbaigiamas naudojant prezervatyvą, arba prieš pat ejakuliaciją nutraukiamas. Bylos nagrinėjimo metu buvo gauti mokslinių tyrimų duomenys, kad pavojus tokiu būdu apkrėsti partnerį yra minimalus. Ar partneriai buvo užkrėsti ŽIV virusu, byloje nenustatyta.

Žemės teismas (t. y. žemesnės instancijos teismas, vok. *Landgericht*) A. nuteisė dėl trijų pasikėsinimų netiesiogine tyčia sunkiai sutrikdyti partnerių sveikatą (Vokietijos BK § 22, 23, 223 1 d.). BGH svarstė tris galimas šios veikos kvalifikacijas – pasikėsinimas netiesiogine tyčia nužudyti, pasikėsinimas netiesiogine tyčia sunkiai sutrikdyti sveikatą, nebaudžiamas neatsargus pasikėsinimas sunkiai sutrikdyti sveikatą arba atimti gyvybę. BGH sutiko su žemės teismo kvalifikacija, tačiau bylą grąžino nagrinėti iš naujo dėl netinkamai paskirtos bausmės[398].

BGH, grįsdamas sprendimą pripažinti A. veikus su sunkaus sveikatos sutrikdymo netiesiogine tyčia ir paneigdamas neatsargumo galimybę, argumentavo tuo, kas šiuo atveju užkrėtimo ŽIV pavojus buvo „nepridengtas", t. y. kaltininkas buvo palikęs atsitiktinumui lemti, ar užkrėtimo pavojus bus realizuotas ar ne[399].

Pagrindinis šiai pozicijai baudžiamosios teisės doktrinoje išsakomas kritinis argumentas – jos vienpusiškumas. Asmuo, prognozuodamas (numatydamas) padarinius, remiasi jam žinomų padarinių kilimo tikimybę įtakojančių faktorių visuma. Šios aplinkybės gali būti pačios įvairiausios – tiek gamtos dėsningumai ir jėgos, technikos veikimo ypatumai, paties kaltininko ar kitų asmenų elgesys, sugebėjimai[400]. Netiesioginei tyčiai būdingą padarinių numatymą apibūdinant kaip „nepridengto" pavojaus suvokimą, atsižvelgiama tik į tai, ar kaltininkas rėmėsi savo ar kitų asmenų sugebėjimais, o kitos objektyvios aplinkybės diskriminuojamos. Kodėl asmuo negali pagrįstai remtis, pavyzdžiui, gamtos dėsningumais, šiuo atveju, pagrįstai tikėtis išvengti padarinių remdamasis biologinėmis apkrėtimo ŽIV mechanizmo ypatybėmis, objektyviai menka apkrėtimo rizika? Kodėl tokį tikėjimąsi teismas turėtų pripažinti „objektyviai nepagrįstu", būdingu ne nusikalstamam pasitikėjimui, o netiesioginei tyčiai? Juk kaltininkas savo tikėjimąsi išvengti padarinių grindžia visiškai objektyviomis aplinkybėmis. Kodėl turėtų būti skirtingai vertinami asmenys, kurie veikia esant vienodai mažai padarinių kilimo tikimybei, tik vienu atveju tokią tikimybę labiau lemia paties kaltininko sugebėjimai (kvalifikacija), o kitu – kaltininko pasirinktas veikos atlikimo būdas (t. y. ne jo ar kitų asmenų sugebėjimai, o kitos objektyvios aplinkybės)? Kodėl, kilus padariniams, pirmu atveju teismas turėtų daryti išvadą, kad asmuo „lengvabūdiškai tikėjosi išvengti padarinių", o antruoju - „jis sąmoningai leido padariniams kilti"? Manau, negalima rasti įtikinamų atsakymų į iškeltus klausimus. Todėl aš

---

398 BGH 1988 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. 1 StR 262/88, - Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. **36. Band**, S. 1 - 20. – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1990 (=BGHSt 36, 1).

399 BGHSt 36, 1; S. 11.

400 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 387, 388; **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 83, 84.

pritarčiau autoriams, kurie mano, kad objektyvių aplinkybių skirstymas ne pagal jų įtaką padarinių kilimo tikimybei, bet pagal jų kilmę (ar tai žmogaus sugebėjimai, ar kitokios objektyvios jėgos ar dėsningumai) neturėtų turėti reikšmės vertinant kaltininko numatymo pobūdį, ir atitinkamai, sprendžiant dėl jo kaltės formos[401]. K. Roksin nuomone, laikantis kitokios nuomonės (t. y. remiantis R. D. Hercberg ir BGH argumentacija), kaltinamąjį ŽIV byloje buvo galima nuteisti ne tik dėl pasikėsinimo sunkiai sutrikdyti sveikatą, bet ir dėl pasikėsinimo nužudyti, nes kaltinamasis neatliko jokių veiksmų ne tik užkirsti kelią partnerio apkrėtimui ŽIV, bet ir užkirsti kelią jo galimai mirčiai nuo AIDS, kas būtų akivaizdžiai neteisinga[402]. V. Friš (W. Frisch), G. Froind (G. Freund), taip pat H. Šūman (H. Schumann), G. Kiuper (G. Küpper) ir kiti autoriai pabrėžia, kad būtent padarinių tikimybė (o ne ją lemiančių faktorių pobūdis – aut. past.) turi esminę reikšmę, sprendžiant, ar kaltininko požiūris į savo elgesį, jo padarinius turi būti vertinamas kaip „(lengvabūdiškas) tikėjimasis išvengti padarinių" ar „susitaikymas su jų kilimu (=sąmoningas leidimas padariniams kilti)"[403]. Taigi galima reziumuoti, kad teiginys, kad netiesioginei tyčiai būdingas padarinių numatymas, kai asmuo padarinių išvengimo tikisi remdamasis vien „atsitiktinumu" (t. y. ne savo ar kitų asmenų sugebėjimais, bet kitomis objektyviomis aplinkybėmis), laikytinas nepagrįstu ir jo baudžiamojoje teisėje reiktų atsisakyti.

(3) Gana dažnai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje (ypač BGH) apibūdinant numatymą netiesioginėje tyčioje vartojamas „atsitiktinumo" terminas trečiąja prasme. Šia sąvoka nenorima pasakyti nei kad padarinių atsiradimo tikimybė yra artima nuliui, nei kad jų atsiradimas nepriklauso nuo asmenų veiksmų, o tiesiog formulė „padarinių išvengimas priklauso nuo atsitiktinumo" aiškinama kaip „didelės padarinių kilimo tikimybės" ar „padarinių kilimo pavojaus rimtumo, netolimumo" suvokimo sinonimas[404]. Šia prasme vartojant „atsitiktinumo" sąvoką, kylą painiavos tarp baudžiamosios teisės sąvokų pavojus. „Atsitiktinumas" yra viena iš priežastinio ryšio baudžiamosios teisinės sąvokos pagrindinių

---

401 Pvz., žr.: **Taylor G.** The Intention Debate in German Criminal Law // Ratio Juris, 2004, Sept., Vol. 17, Iss. 3, P. 365, taip pat: www.blackwell-synergy.com/links/ doi/10.1111/j.1467-9337.2004.00273.x/pdf; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid. S. 19, 20; **Hassemer W.** Kennzeichen des Vorsatzes. // Gedächtnisschrift für Armin Kaufmann. Köln: Heymann Verlag. 1989. S. 309. Analogiškos pozicijos laikosi ir toliau šioje pastraipoje nurodomi autoriai.

402 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 399, 400.

403 **Ling M. A.** An der Grenzen rationaler Aufhellbarkeit // ibid., S. 340; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid, S. 428; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // ibid., S. 760; **Freund G.** Normative Probleme der Tatsachenfestellung. Heidelberg, 1987, S. 533, 563.

404 **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2006, Heft 1, S. 86; **Brammsen J.** Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes – Neue Wege in der Vorsatzdogmatik? // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 2, S. 80; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // ibid, S. 772; **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. // ibid., S. 77.

kategorijų. Priežastinio ryšio kontekste „atsitiktinumas" reiškia minimalią, beveik artimą nuliui, tam tikro įvykio (padarinių atsiradimo) tikimybę. Įvedus dar vieną „atsitiktinumo" sąvokos prasmę, reiškiančią didelę padarinių tikimybę, baudžiamojoje teisėje gautųsi šio termino dviprasmybė, kuri keltų visiškai nereikalingą maišatį.

Taigi galima daryti išvadą, kad „atsitiktinumo" sąvoka, nesvarbu kuria iš trijų baudžiamojoje teisėje sutinkamų reikšmių ji suprantama, yra nevartotina apibūdinant padarinių numatymą netiesioginėje tyčioje.

Iš „abstrakčiųjų" numatymo netiesioginėje tyčioje apibūdinimų, liko neaptartas „netolimo" ir „rimto (rimtai vertintino)" padarinių kilimo pavojaus suvokimas. Šios sąvokos neturi sisteminių – loginių trūkumų. Tačiau, mano manymu, jos turi kitą trūkumą – abstraktumą. Kuo remdamiesi galėtume padarinių kilimo pavojų vertinti kaip rimtą ir netolimą, arba priešingai – tolimą? Apie kokį kriterijų eina kalba? H. Ješek ir T. Vaigend (H. H. Jescheck, T. Weigend) nurodo, kad „rimtas pavojaus vertinimas reiškia, kad kaltininkas suvokia sąlyginai aukštą nusikalstamos veikos sudėties realizavimo riziką"[405]. K. Roksin pažymi, kad nepaisant didelės netiesioginės tyčios apibūdinimų įvairovės, praktiškai jų visų (tame tarpe ir besiremiančių „netolimo" ar „rimtai vertintino" pavojaus sąvokomis) intelektinio momento esmė yra suvokto pavojaus dydis[406]. Taigi „netolimo" ir „rimto (rimtai vertintino)" padarinių kilimo pavojaus suvokimo aiškinimas atskleidžiamas per numatymo laipsnį. Ar ne geriau būtų šį kriterijų iš karto nurodyti apibūdinant numatymą netiesioginėje tyčioje, kad niekam nekiltų abejonių, kas skiria numatymą tyčioje ir neatsargume ir kad baudžiamosios teisės „neapsunkintų" nebūtinos ir papildomo aiškinimo reikalaujančios sąvokos? Manau, kad taip daryti būtų tikslingiau. Todėl laikausi nuomonės, kad tinkamiausi numatymo netiesioginėje tyčioje apibūdinimai yra tie, kurie iš karto nurodo į objektyvų numatymo vertinimo kriterijų – kaltininko suvokiamos tikimybės dydį: „kaltininkas suvokia pakankamai didelę padarinių atsiradimo tikimybę", „numato padarinius kaip labai tikėtinus".

Taigi riba, skirianti netiesioginei tyčiai būdingą ir nusikalstamam pasitikėjimui nebūdingą padarinių numatymą yra tam tikras padarinių numatymo laipsnis. Koks jis? Kas slypi po žodžiais „*pakankamai didelė* padarinių atsiradimo tikimybė", „*labai tikėtini* padariniai"? Kur yra riba tarp „pakankamai didelės" ir „nepakankamai didelės" nusikalstamos veikos padarinių tikimybės? Šis klausimas baudžiamosios teisės specialistams neretai sukelia didelių keblumų – jie atsisako pateikti atsakymą arba pateikia abstraktų, beveik nieko nesakantį apibūdinimą (jie buvo aptarti anksčiau). Pavyzdžiui, P. Dagel ir D. Kotov tiktai retoriškai klausia – kas gi gali pasakyti, kokia padarinių tikimybė gali pagrįsti netiesioginę tyčią, o kokia – nusikalstamą

---

405 **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 300.

406 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 393, 394.

pasitikėjimą[407]? Retoriškai klausia ir australas G. Teilor (G. Taylor): „kada gi numatymas peržengia padarinių numatymo kaip galimų (ang. *possible*) ribą ir tampa tikėtinų (ang. *probable*) padarinių numatymu?“[408]. Pernelyg miglotu ir dėl to nepraktišku šį klausimą laiko ir vokiečių profesorė I. Pupė[409]. Kaip pažymi švedų baudžiamosios teisės specialistas J. Zila, ekspertų komisija, 1996 m. parengusi rekomendacijas dėl kaltės formų formuluočių Švedijos BK, sąmoningai apsiribojo „kvalifikuotos tikimybės tyčios“ sąvoka (vok. *qualifizierter Wahrscheinlichkeitsvorsatz*), vengdama tiksliau (pvz., procentiškai) nurodyti tyčią ir neatsargumą skiriančią tikimybės ribą[410]. Nors aiškaus atsakymo į iškeltą klausimą pateikti vengiama (dar dažniau vengiama kelti patį klausimą), mano nuomone, šio klausimo palikti be jokio konkretesnio atsakymo negalima. Jau minėjau, kad numatymo pobūdis (laipsnis) yra vienas iš pagrindinių netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų. Netgi laikantis plačiai paplitusios nuomonės, kad esminis tyčios ir neatsargumo atribojimo kriterijus yra valinis, o ne intelektinis, netiesioginei tyčiai būdingą numatymo laipsnį būtina žinoti, nes padarinių numatymo laipsnis (pobūdis) yra pagrindinis valinio momento įrodymas[411]. Jeigu nepateiktume sąvokos „pakankamai didelė tikimybė“ išaiškinimo, ši sąvoka, liktų tik tuščiais žodžiais. Kartu tektų konstatuoti, kad nesugebame dorai paaiškinti, kuo skiriasi tyčia nuo neatsargumo. Taigi būtina mėginti kiek įmanoma konkrečiau atsakyti, kokia padarinių tikimybė netiesioginės tyčios kontekste laikytina „pakankamai didele“.

Brėžiant teorinius netiesioginei tyčiai būtino minimalaus numatymo laipsnio orientyrus, išeities taškais gali būti situacijos, kuriose padarinių atsiradimo tikimybė yra gana tiksliai žinoma:

a) minėta Vokietijos Aukščiausiojo Teismo ŽIV byla: yra žinoma, kad nesaugaus lytinio santykiavimo metu tikimybė, kad ŽIV nešiotojas apkrės partnerį (-ę) yra **iki 1 proc.**;

b) Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. byla R v Faure[412]: žaidžiant „rusišką ruletę“, kai 6 vietų revolverio būgnas užtaisomas vienu šoviniu ir kiekvienam žaidėjų suteikiami du bandymai šauti partneriui į galvą (prieš kiekvieną šūvį išsukant revolverio

---

[407] **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 136.

[408] **Taylor G.** The Intention Debate in German Criminal Law // ibid. P. 350.

[409] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid. S. 19, 21.

[410] **Zila J.** Strafrechtlicher Vorsatz...// ibid., S. 58.

[411] Plačiau apie tyčios valinį momentą ir jo santykį su intelektiniu momentu rašoma trečioje šio darbo dalyje.

[412] Fabula: L. F. leido naktį su savo drauge. Jis buvo tą dieną daug išgėręs, parūkęs kanapių. L. F. ir draugė porą kartų pasimylėjo, tuomet nusprendė pažaisti „rusišką ruletę“, sutarę, kad kiekvienas turės du bandymus. L. F. dar pasakęs draugei „tu čia gali mirti“. Ji atsakius „kada nors turime mirti“. Pirma, gaiduką spaudė draugė, tuomet jis, tada vėl draugė, tada vėl jis ir šis bandymas baigėsi šūviu. Po šūvio L. F. labai išsigando. Kadangi jis dar užčiuopė draugės pulsą, tuoj pat nuvyko į netoliese buvusią policijos nuovadą. Teismas pripažino L. F. kaltu dėl nužudymo rizikingai veikiant (ang. *reckless murder*). Žr.: R v Faure [1999] VSCA 166; taip pat http://www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VSCA/1999/ 166.html [apsilankyta 2007.02.09].

būgną), turint galvoje, kad apie 90 proc. šautinių galvos traumų baigiasi mirtimi[413], tikimybė, kad vienas žaidėjas nušaus kitą yra (2/6*0,9) **30 proc.;**

c) modifikuota R v Faure fabula: kai rusiškos ruletės žaidėjai apsiriboja tik vienu bandymu, tikimybė (pavojus, rizika), kad vienas žaidėjas nušaus kitą yra (1/6*0,9) **15 proc.;**

d) kitaip modifikuota R v Faure fabula: kai rusiškos ruletės žaidėjai susitaria žaisti iki trijų bandymų (arba sutaria dėl vieno bandymo, bet revolverio būgną užtaiso trimis šoviniais), tikimybė, kad vienas žaidėjas nušaus kitą yra (3/6*0,9) **45 proc.**

Visose šiose situacijose kaltininkas sąmoningai sukelia pavojų kilti baudžiamajame įstatyme numatytiems padariniams (a) atveju sunkiam sveikatos sutrikdymui, kitais atvejais – gyvybės atėmimui). Kurią padarinių tikimybę mes galėtume apibūdinti kaip „gana tikėtiną“ ar „labai tikėtiną“ padarinių atsiradimą (būdingą netiesioginei tyčiai), o kurią reiktų laikyti „nelabai tikėtina“, t. y. būdinga nusikalstamam pasitikėjimui?

Tarp baudžiamosios teisės specialistų, kurie ryžtasi konkretinti netiesioginei tyčiai būdingą padarinių atsiradimo tikimybę, neretai sutinkama nuomonė, kad netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo skiria 50 proc. padarinių kilimo riba. Esą, jei kaltininkas veikia, suvokdamas, kad yra didesnė tikimybė, kad įstatyme numatyti padariniai kils, negu nekils (suvokia virš 50 proc. tikimybę), tai reiškia, kad jis veikia būdamas abejingas padarinių atsiradimui, atitinkamai, paprastai veikia su netiesiogine tyčia. Iš kitos pusės, jei kaltininkas veikia manydamas, kad labiau tikėtina, kad padariniai neatsiras, tai yra tiesioginis įrodymas, kad jis veikia lengvabūdiškai tikėdamasis išvengti padarinių (t. y. veikia su nusikalstamu pasitikėjimu). Tokios nuomonės laikėsi rusų profesorius S. Poznyšev, vokiečių profesoriai V. Lakman (W. Lacmann), A. Eser ir B. Burkhardt[414].

Prieš pradedant diskutuoti, ar 50 procentų tikimybės riba yra tinkama ar ne, reiktų apsibrėžti šios ribos vertinimo kriterijus. Kokiu pagrindu galima būtų teigti, kad viena ar kita netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą skirianti numatomos padarinių kilimo tikimybės riba (50, 30, 15, 1 proc. ir t. t.) yra tinkama, arba per maža, arba per didelė? Galima išskirti dvi atsakymo į šį klausimą išeities pozicijas:

1) psichologinė - kriterijus yra tai, kokia padarinių tikimybė derinasi su valiniu šių kaltės

---

[413] Duomenys pagal: Centers for Disease Control and Prevention (CDC), National Center for Injury Prevention and Control. Traumatic brain injury in the United States—A report to Congress. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention; 1999 (http://www.cdc.gov/ncipc/factsheets/tbi.htm [apsilankyta 2007.02.01]); iš esmės analogiškus duomenis pateikia ir Vilniaus universitetinės greitosios pagalbos ligoninės Neurochirurgijos skyriaus internetinis puslapis : http://www.neurosurgery.lt/sta/pen/9is.htm [apsilankyta 2007.02.01].

[414] **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 279, **Lacmann W.** Über die Abgrenzung der Vorsatzbegriffes // Goltdammers Archiv für Strafrecht (GA), 58, 1911, S. 121 (cit. pagal **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 105, 106); **Eser A., Burkhardt B.** Strafrecht. Teil 1, Aufl. 4, Munchen: Beck, 1992. S. 88 (cit. pagal **Taylor G.** The Intention Debate in German Criminal Law // ibid., P. 351).

formų momentu (kokiai padarinių tikimybei esant asmens elgesys laikytinas sąmoningu leidimu kilti padariniams, o kokiai – veikimu lengvabūdiškai tikintis, kad padarinių nekils);

2) norminė - kriterijus yra tai, kokio lygio pavojus (padarinių tikimybė) vertintinas kaip teisinės tvarkos požiūriu visiškai netoleruotinas ir vertas griežčiausios valstybės reakcijos, būdingos reakcijai į tyčines nusikalstamas veikas, o kokio lygio pavojaus kėlimas vertas švelnesnės valstybės reakcijos, kokia būdinga neatsargių nusikalstamų veikų teisinėms pasekmėms.

Psichologinė pozicija turi keletą esminių trūkumų. Visų pirma ši pozicija veda į *idem per idem* (lot. tas pats apibrėžiamas tuo pačiu) logikos klaidą. Numatymo laipsnis yra vienas pagrindinių valinio momento įrodymų. Jeigu sakysime, kad valinis momentas, savo ruožtu, yra pagrindas spręsti apie intelektinį momentą, gausis, kad A įrodo B, o B apibrėžia A. Akivaizdus *idem per idem*. Jeigu šis argumentas pasirodytų nepakankamai įtikinamas, galima nurodyti ir kitus. Psichologinės sąvokos „abejingumas padariniams“, „sąmoningas leidimas padariniams kilti“, „lengvabūdiškas tikėjimasis padarinių išvengti“ neturi aiškios ribos, jos persidengia. Tame pačiame elgesyje, pvz., ŽIV infekuoto asmens lytiniame santykiavime be apsisaugojimo priemonių ar „rusiškos ruletės“ žaidime, galima nesunkiai įžvelgti tiek lengvabūdiškumo, tiek abejingumo kito žmogaus sveikatai ar gyvybei. Be to, tokie psichiniai reiškiniai (jeigu juos taip galima pavadinti), kaip lengvabūdiškumas ar abejingumas gali būti stipriai įtakoti kaltininko psichiką veikiančių faktorių – kaip žinia, net nuo nedidelio alkoholio kiekio asmens aplinkos vertinimas keičiasi, jo požiūris į aplinką ir elgesys darosi lengvabūdiškesnis[415]. Taigi, manau, psichologinis - valinis kriterijus yra pernelyg neapibrėžtas ir kintamas, kad juo remiantis būtų galima apibrėžti vieną pagrindinių netiesioginės tyčios ir neatsargumo atribojimo kriterijų – padarinių numatymo laipsnio dydį[416]. Tačiau, net jei valinis netiesioginės tyčios momentas neturėtų šių trūkumų, mėginant per valinį momentą apibrėžti intelektinį, reiktų prisiminti, kad baudžiamojoje teisėje intelektinis momentas yra pagrindas spręsti apie valinį, bet ne atvirkščiai.

Vengdami šių psichologinės – valinės pozicijos trūkumų, nemažai baudžiamosios teisės specialistų vadovaujasi norminiu kriterijumi. A. Ašvort (A. Ashworth) nurodo, kad ginčas dėl to, kokio laipsnio padarinių kilimo tikimybė (ir jos numatymas) būdingas vienai ar kitai kaltės formai yra ne kas kita, kaip ginčas dėl atsakomybės ribų ir jos griežtumo už tam tikro pavojingumo (rizikingumo) elgesį[417]. Kad šis ginčas yra ne psichologinės, o norminės prigimties nurodo ir vokiečių profesorius V. Friš (W. Frisch). Anot jo, tyčiai būdinga, kad kaltininko suvokiama rizika (jos dydis) yra teisiškai nebetoleruotinas. Atitinkamai, veikiama neatsargiai, kai

---

415 Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 332.

416 Plačiau apie valinio momento, kaip kriterijaus atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo, kritiką, žr. 3. 2. 3. skyriuje.

417 **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 180.

kaltininkas suvokia riziką, kuri, normiškai (t. y. iš teisinės tvarkos pozicijų) vertinant, dar priskirtina toleruotino pavojaus sričiai[418]. Labai panašiai tyčios intelektinį momentą apibrėžia R. D. Hercberg: asmuo suvokia, kad kelia rimtai vertintiną (iš teisinės tvarkos pozicijų) padarinių kilimo pavojų[419]. I. Pupe ne tik pažymi norminę klausimo prigimtį, bet ir nurodo, kas turi spręsti, kokia padarinių kilimo tikimybė skiria tyčios ir neatsargumo intelektinius momentus. Pasak jos, teisėjas (iš teisinės tvarkos pozicijų) turi nuspręsti, ar padarinių kilimo tikimybė (pavojus), kurį sąmoningai sukelia kaltininkas, yra būdingas tyčiai ar neatsargumui (vok. *eine Vorsatzgefahr oder Fahrlässigkeitsgefahr ist*)[420]. Šiai nuomonei galima pritarti – jeigu įstatymų leidėjas pateikia nepakankamai detalius tyčios ir neatsargumo atribojimo kriterijus, juos nustatyti gali tik teismas ir niekas kitas.

Užuominų į norminę poziciją galima aptikti ir V. Piesliako darbuose. Jis nurodo, kad neatsargią nusikalstamą veiką darantis asmuo (pvz., policininkas, šaunantis į sprunkančio pažeidėjo automobilį ir pataikantis į pažeidėją ar jo keleivį), skirtingai nuo tyčia ją darančio, suvokia, kad jis nedaro baudžiamojo įstatymo netoleruojamos veikos[421]. „Psichinio santykio su veika skirtumus dėl tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo lemia objektyvus pačios daromos veikos pavojingumas ir teisinis vertinimas (...)“[422].

Norminė pozicija, manau, neturi jokių akivaizdžių trūkumų ir pateikia, ko gero, vienintelį galimą problemos sprendimo būdą. Remiantis šia pozicija, sprendžiant, kokia kaltininko suvokiama padarinių kilimo tikimybė – virš 50, apie 45, 30, 15 ar 1 proc. – skiria numatymą netiesioginėje tyčioje nuo numatymo nusikalstamame pasitikėjime, ginčas turėtų vykti dėl to, kokio lygio padarinių kilimo rizika (pavojus) pagal susiklosčiusią praktiką (teisinę tvarką) yra laikytinas visiškai netoleruotinu (rimtu) pavojumi, reikalaujančiu pačių griežčiausių teisinių pasekmių, o koks yra sąlyginai toleruotinas, kuriam pakaktų švelnesnių teisinių priemonių, taikomų už neatsargias nusikalstamas veikas. Ieškant atsakymo į šį klausimą (t. y. ieškant ribos, kuri skiria, V. Piesliako vartojamais terminais tariant, pavojingą (tyčinį) elgesį nuo rizikingo (neatsargaus)), kaip apytiksliais orientyrais galima pasiremti tipiškais neatsargaus ar tyčinio elgesio pavyzdžiais.

Paimkime gan tipinį tyčinio gyvybės atėmimo atvejį – vienas smūgis peiliu žmogui į pilvą ar krūtinę (tebūnie sąlyga, kad širdis nepažeista). Kokia yra mirties tikimybė šio tipinio nužudymo atveju?

Apibendrinti JAV, Jungtinės Karalystės ir Vokietijos mokslininkų tyrimai parodė, kad tarp

---

418 **Frisch W.** Vorsatz und Risiko, 1983, S. 101, 119, 138, cit. pagal **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // ibid., S. 777.

419 **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // ibid., S. 476.

420 **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 34.

421 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 382, 383.

422 Ten pat, P. 384.

ligoninėje gydytų asmenų, patyrusių 1 ar kelis durtinius kiauryminius sužalojimus į pilvą ar krūtinę, kai nėra sužeidžiama širdis, mirtingumas buvo 1,1 proc. (mirė 29 iš 2663 pacientų)[423]. Šių duomenų pagrindu vertinant dūrio peiliu pavojingumą žmogaus gyvybei, būtina atsižvelgti į tai, kad tyrimo duomenys apima ne tik nuo vieno, bet ir nuo kelių dūrių nukentėjusius asmenis. Kita vertus, duomenys apima tik ligoninėse gydytus pacientus ir neapima pakeliui į ligoninę mirusių asmenų. Tad vieno smūgio peiliu žmogui į pilvo ar krūtinės sritį pavojingumas žmogaus gyvybei yra, suprantama, didesnis nei 1,1 proc., tačiau labai menkai tikėtina, kad jis būtų itin didelis, siekiantis keliasdešimt procentų.

Iš kitos pusės, apytiksliai kokio lygio pavojus atimti gyvybę egzistuoja tipinio neatsargaus elgesio atveju? Orientacinį rezultatą galime įsivaizduoti, palyginę, kiek asmenų viršija greitį (ar kitaip grubiai pažeidžia Kelių eismo taisykles) Lietuvos keliuose ir kiek žmonių dėl šios priežasties žūna. Manau, galima drąsiai teigti, kad tikimybė, kad tipiškai kaip neatsargus elgesys vertinama veika sukels baudžiamajame įstatyme aprašytus padarinius yra vienas kitas procentas ar net procento dalys.

Be abejo, tai tik orientaciniai pasvarstymai, nepretenduojantys į tikslią statistinę analizę, kuri šiuo klausimu, manau, apskritai vargiai įmanoma. Tačiau ir turimas vaizdas leidžia daryti tam tikras išvadas. Manau, yra akivaizdu, kad minimali netiesioginei tyčiai būdinga padarinių kilimo tikimybė tikrai nėra 50 proc., 45 ar 30 proc. Jeigu asmuo veikia suvokdamas 1/3, ¼ padarinių kilimo pavojų, toks pavojus yra aiškiai nebūdingas neatsargioms nusikalstamoms veikoms. Ribiniu atveju būtų galima laikyti žaidimą viena iš šešių kulkų „rusiškoje ruletėje“. Mano nuomone, 15 procentų padarinių tikimybė vis tik vertintina kaip didelis (visiškai netoleruotinas) pavojus įstatymo saugomoms vertybėms, kuris būdingas tyčinėms nusikalstamoms veikoms. Kita vertus, elgesys, kurio įstatymo draudžiami padariniai yra galimi tik vienu atveju iš šimto, manau, žalingų padarinių kilimo laipsniu yra artimas kasdieniam rizikingam elgesiui (tokiam, kaip automobilio vairavimas, sudėtingų konstrukcijų projektavimas ir statyba ir pan.), ar tipiškiems neleistiniems rizikingiems veiksmams (tokių, kaip transporto priemonės vairavimas pažeidžiant kelių eismo taisykles), tad mes neturėtume jo vertinti kaip tyčinio, t. y. itin netoleruotino ir verto teisinių priemonių, griežtumu nedaug besiskiriančių nuo tų, kurios taikomos asmenims, draudžiamą nusikalstamą veiką padariusiems tiesiogine tyčia. Taigi, mano manymu, ribinė padarinių kilimo tikimybė, skirianti numatymą netiesioginėje tyčioje nuo numatymo nusikalstamame pasitikėjime, svyruoja apie 10 procentų. Toks galėtų būti orientacinis „pakankamai didelės“ („netoleruotinos“) padarinių kilimo tikimybės, būdingos netiesioginės tyčios intelektiniam momentui, apibūdinimas.

Praktikoje, situacijos, kuriose būtų galima nors kiek tiksliau nustatyti padarinių kilimo tikimybę yra greičiau išimtis, nei taisyklė. Norint nustatyti padarinių kilimo tikimybę, būtina

[423] Žr.: lentelę Nr. 2 priede Nr. 2.

turėti duomenų apie daugelio analogiškų įvykių baigmę, o tai teismui paprastai neprieinama informacija (neretas įvykis apskritai yra unikalus ir apie jo baigmės statistinę tikimybę kalbėti yra neįmanoma). Tokiais atvejais teismui nelieka nieko kito, kaip išvadą, ar padarinių kilimas konkrečioje situacijoje buvo „pakankamai tikėtinas“, daryti remiantis savo gyvenimiška patirtimi, įvykio situacijos ir kitų aplinkybių ypatumais, specialistų ar ekspertų paaiškinimais. Kitas klausimas, kiek tokia išvada būtų patikima. Tačiau, mano nuomone, tam tikra teismų praktikos įvairovė (nenuoseklumas) vertinant ribinius atvejus yra praktiškai neišvengiamas, ir jį sumažinti galėtų tik nuosekli Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima pastebėti, kad kaltininko numatymo pobūdžio klausimas dažniausiai yra visiškai nenagrinėjamas. Kaip jau minėjau ankstesniame skyriuje, praktikoje nereti atvejai, kai apskritai nėra nustatinėjamas padarinių numatymas (vartojant ydingas formuluotes „jei asmuo tyčia veikė, tai visa jo nusikalstama veika yra tyčinė“ ir pan.), tad netenka stebėtis, kad teismai yra dar mažiau linkę nustatinėti kaltininko numatymo laipsnį.

Panagrinėkime gana dažnas teisminėje praktikoje situacijas, kuriose yra itin ryški kaltininko numatymo laipsnio nustatymo problema: kaltininkas suduoda nukentėjusiajam vieną du smūgius kumščiu į veidą, arba vieną – tris smūgius kumščiu į pilvą ar krūtinę, arba spiria vieną spyrį į pilvą arba jį stumia, ir nukentėjusiajam nuo smūgio (tiesioginio kaltininko smūgio arba smūgio į kietą paviršių nugriuvus) trūksta vidaus organas ir (arba) kraujagyslė, išsivysto komplikacijos ir jis patiria sunkų sveikatos sutrikdymą arba numiršta.

Tokiose situacijose, 41 iš 43 mano analizuotų teismų sprendimų, teismai sprendė tik tokį klausimą – ar kaltininkas numatė nukentėjusiojo mirtį (sunkų sveikatos sutrikdymą) ar ne[424]. Padarius išvadą, kad padarinius kaltininkas numatė, beveik visais atvejais (22/24) buvo daroma išvada, kad padariniai sukelti tyčia (netiesiogine). Padarę išvadą, kad padariniai buvo nenumatyti, teismai konstatuodavo, kad kilę padariniai sukelti neatsargiai (dėl nusikalstamo nerūpestingumo). Įdomu, kad išskyrus 2 sprendimus iš 43, šiose ribinėse situacijose nė karto nebuvo prieita išvados, kad padariniai sukelti dėl nusikalstamo pasitikėjimo, t. y., kad kaltininkas numatė kilsiančius padarinius, bet juos numatė nedideliu laipsniu - kaip nelabai tikėtinus.

Teismai itin retai motyvuoja, kodėl jie nusprendė, kad konkrečioje situacijoje kaltininkas numatė arba nenumatė kilsiančius padarinius. Tuomet kai nurodomi motyvai, tipinis argumentas, kad kaltininkas numatė nukentėjusiojo mirtį yra tai, kad „buvo (stipriai) suduota į gyvybiškai svarbią vietą, organą (galvą, pilvą ir (ar) krūtinę)“. Su tokiu motyvu esu linkęs sutikti. Kartu laikau abejotinais teismų sprendimus, kuriuose analogiškose situacijose

[424] Žr. lentelę Nr. 1 priede Nr. 1.

daroma išvada, kad kaltininkas nenumatė pavojingos veikos padarinių ir konstatuojamas nusikalstamas nerūpestingumas. Pavyzdžiui:

> A. R. buvo nuteistas pagal 1961 m. BK 109 str. 1 dalį („neatsargus nužudymas“) dėl to, kad konflikto su S. Z. K. metu, sudavė jam vieną stiprų smūgį į kairį skruostą, dėl ko įvyko galvos rotacija, kraujo išsiliejimas po kietuoju smegenų dangalu dešiniajame pusrutulyje, nuo ko, praėjus 27 dienoms, nukentėjusysis mirė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad žemesnių instancijų teismai padarė teisingą išvadą, kad A. R. suduodamas smūgį nenumatė, kad tokia veika kelia pavojų nukentėjusiojo gyvybei[425].

> G. M. nusikalstama veika buvo perkvalifikuota iš 1961 m. BK 104 str. („Tyčinis nužudymas“) į 1961 m. BK 109 str. 1 dalį. G. M. nuteistas už tai, kad kilusių muštynių tarp dviejų jaunuolių grupių metu, sudavė nepažįstamam A. O. vieną smūgį kumščiu į galvą, padarydamas galvos – kaklo sumušimą, dėl ko plyšo kairė slankstelinė arterija, kas sukėlė galvos ir nugaros smegenų pabrinkimą ir A. O. mirtį. Teismas padarė išvadą, kad G. M., suduodamas į gyvybiškai svarbią žmogaus vietą – galvą, turėjo numatyti nukentėjusiojo mirtį, tačiau jos nenumatė ir, atitinkamai, atėmė gyvybę dėl nusikalstamo nerūpestingumo[426].

Mano manymu, abejose bylose nusikalstamos veikos buvo tinkamai kvalifikuotos, tik vietoj išvadų dėl nusikalstamo nerūpestingumo, turėjo būti padarytos išvados, kad gyvybė buvo atimta dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Mano manymu, kaltininkai, suduodami stiprų smūgį žmogui į galvą, kaip ir visi normaliai protiškai išsivystę žmonės, numatė, kad nukentėjusysis gali mirti, tik jų numatymo laipsnis buvo menkas, padariniai buvo numatomi kaip „nelabai tikėtini“ (teismus galėjo kiek suklaidinti ta aplinkybė, kad, patys kaltininkai menką numatymo laipsnį paprastai apibūdina sąvokomis „nenumačiau“, „nepagalvojau“).

Tuomet, kai teismai darė išvadą, kad kaltininkas numatė savo veikos padarinius (24 sprendimai), jie beveik visais atvejais (22/24) konstatavo, kad kaltinamasis sąmoningai leido inkriminuojamiems sunkiems padariniams atsirasti ir veikė su netiesiogine tyčia. Daugeliu atvejų bylų aplinkybės verčia labai suabejoti dėl tokių išvadų pagrįstumo. Esmė tame, kad paprastai tokie sprendimai remiasi prielaida, kad jeigu suduodama į gyvybiškai svarbų organą, kaltininko numatymas, kad kils sunkūs padariniai (sunkus sveikatos sutrikdymas, o ypač – mirtis) visuomet pasiekia tokį laipsnį, koks yra pakankamas netiesioginei tyčiai. Tuomet, kai smūgį suduoda specialaus pasiruošimo neturintis žmogus (ne boksininkas ar pan.), manau, tai labai abejotina prielaida.

V. P. buvo nuteistas pagal BK 129 str. 1 dalį dėl to, kad buitinio konflikto su

---

425 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 1088/2001.

426 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 -138/2005.

sugyventine I. L. metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sugyventinei pagriebus jį už plaukų, sudavė jai vieną smūgį kumščiu į pilvą, dėl ko nukentėjusiajai plyšo dešinė klubinė vena ir nukraujavusi nukentėjusioji sekančią naktį mirė. Teismas savo išvadą, kad kaltinamasis numatė sugyventinės mirtį ir veikė su netiesiogine tyčia nužudyti žmogų pagrindė tuo, kad jis „smogė moteriai kumščiu į pilvą, svarbią gyvybinėms funkcijoms vietą“[427].

R. G. buvo nuteistas pagal BK 129 str. 2 dalies 3 punktą už tai, kad buitinio konflikto su tėvu metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, būdamas nugara į tėvą, šiam netikėtai jį sugriebus už pečių, basa atbula koja vieną kartą spyrė tėvui į pilvą, dėl ko jam plyšo tuščioji žarna, išsivystė komplikacijos ir tėvas mirė. Byloje ekspertas paaiškino, kad tuščiosios žarnos sienelės plyšimas, net ir stipraus pilvo sumušimo atveju, yra retas atvejis medicinos praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, atmesdama R. G. kasacinį skundą, kuriame jis neigė tyčią nužudyti tėvą ir prašė perkvalifikuoti jo nusikaltimą į sunkaus sveikatos sutrikdymo bei neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį, savo sprendimą argumentavo tuo, kad R. G. sąmoningai spyrė į gyvybiškai svarbų organą – pilvą. Esą gyvybiškai svarbių organų žalojimu neišvengiamai keliamas pavojus žmogaus gyvybei[428].

Mano manymu, abiejose bylose teismai teisingai nustatė, kad kaltinamieji numatė galimą nukentėjusiųjų mirtį, tačiau, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes (smūgių skaičių, tai, kad smogta neapauta koja, smogta nenaudojant jokių įrankių), nesutikčiau, kad mirtis buvo numatyta kaip labai tikėtina. Mano manymu, abiem atvejais pavojus nukentėjusiųjų gyvybei grėsė, bet buvo sąlyginai nedidelis (žmonės statistiškai itin retai miršta patyrę tokius smūgius) ir kur kas realiau yra tai, kad kaltininkų numatymas, kad nukentėjusysis mirs, buvo tokio laipsnio, kuris labiau būdingas nusikalstamam pasitikėjimui, o ne netiesioginei tyčiai. Iš esmės analogišką argumentaciją viename sprendimų yra pavartojęs Lietuvos Apeliacinis teismas, ir jai buvo pritarta Lietuvos Aukščiausiajame Teisme:

I. B. pirmos instancijos teisme buvo nuteistas dėl nužudymo (1961 m. BK 104 str.), o apeliacinės instancijos teismas jo nusikalstamą veiką įvertino kaip neatsargų gyvybės atėmimą (1961 m. BK 109 str.). I. B. buvo nuteistas už tai, kad tarpusavio konflikto metu sudavė vieną smūgį kumščiu T. R. į skruostą, dėl ko šiam, trūkus parasagitalinei venai (ji buvo pažeista ankstesnės traumos, bet, kadangi I. B. apie tai nežinojo, ši aplinkybė neturėjo reikšmės jo kaltės formai), išsiliejo kraujas po kietuoju galvos smegenų dangalu, kas sąlygojo smegenų suspaudimą ir nukentėjusiojo mirtį. Lietuvos Apeliacinis teismas, įvertinęs bylos aplinkybes, nusprendė, kad I. B., suduodamas vieną vidutinio stiprumo smūgį ranka į veidą, net ir nežinodamas apie nukentėjusiojo buvusią traumą, numatė, kad T. R. gali mirti. Tačiau, kartu padarė išvadą, kad I. B. veikė ne su netiesiogine tyčia

---

427 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 -151/2005.

428 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 701/2005.

> nužudyti, bet lengvabūdiškai tikėdamasis, kad nukentėjusysis nemirs, t. y. atėmė gyvybę dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pripažino tokias išvadas teisingomis[429].

Tikimybė, kad žalojamam žmogui bus padarytas sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas, be abejo, visuomet yra kur kas didesnė nei tikimybė, kad nukentėjusysis mirs. Taigi toje pačioje situacijoje, teismas, padaręs išvadą, kad kaltininkas tik nedideliu laipsniu numatė nukentėjusiojo mirtį, gali padaryti išvadą, kad kitokie padariniai – sunkus arba bent nesunkus sveikatos sutrikdymas – buvo numatyti kaip pakankamai tikėtini ir konstatuoti tyčią (mažiausiai netiesioginę) šių nusikalstamų veikų atžvilgiu. Tokiu atveju kaltininko elgesys turėtų būti kvalifikuotas kaip neatsargaus gyvybės atėmimo ir tyčinio sunkaus (arba nesunkaus) sveikatos sutrikdymo sutaptis. Už tokią kvalifikaciją yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 46 „Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei“:

> „Jei asmuo nesuprato savo veikos pavojingumo kito žmogaus gyvybei ir nenumatė (ar tik menku laipsniu numatė – autoriaus patikslinimas), kad dėl jo veikos bus atimta gyvybė kitam žmogui, tačiau suprato ir numatė (kaip pakankamai tikėtinus padarinius – autoriaus patikslinimas), kad dėl jo veikos gali būti sutrikdyta kito žmogaus sveikata, ir taip veikdamas padarė sveikatos sutrikdymus, sukėlusius nukentėjusiojo mirtį, veika kvalifikuojama pagal BK 132 ir 135 ar 138 straipsniuose numatytų nusikaltimų sutaptį, jeigu dėl žmogaus gyvybės atėmimo yra neatsargi kaltė“[430].

V. Piesliakas taip pat nurodo, kad nenustačius kaltininko tyčios atimti gyvybę, visuomet reiktų patyrinėti galimybę įrodyti tyčią dėl tų padarinių, kuriuos kaltininkas numatė kaip būtinus (t. y. pakankamai tikėtinus – aut. past.) pavojingos veikos padarinius, pavyzdžiui, sunkaus ar nesunkaus sveikatos sutrikdymo[431].

Nepaisant šių siūlymų, teismų praktikoje, kiek leidžia spręsti mano turima medžiaga, tokia kvalifikacija vis dar yra reta. Kaip minėjau, tokiose situacijose, kai kaltininkas suduoda vieną ar kelis smūgius kumščiu ir nukentėjusysis miršta, teismai neretai nustato kaltininko tyčią nužudyti. Jeigu vis tik padaroma išvada, kad gyvybė atimta neatsargiai - nusikalstama veika kvalifikuojama tik kaip neatsargus gyvybės atėmimas. Teismai neapsvarsto, ar suduodamas smūgį (ar kelis) nukentėjusiajam, kaltininkas neturėjo tyčios jį sužaloti. Kadangi sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo teisinės pasekmės yra kur kas sunkesnės, nei neatsargaus gyvybės atėmimo, nusikalstamos veikos kvalifikacija tik kaip neatsargaus gyvybės atėmimo, mano manymu, daugeliu atvejų yra nepagrįstai švelni. Taigi nusikalstamos veikos neretai

---

[429] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 7/2004.

[430] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

[431] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 350.

kvalifikuojamos arba per griežtai, arba per švelniai. Prie tokios praktikos susiformavimo yra prisidėjęs ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, keliose savo nutartyse atmetęs neatsargaus gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutapties galimybę:

> R. G. buvo nuteistas dėl to, kad konflikto su M. A. metu mušė jį, be kitų smūgių sudavė kumščiu tris smūgius į šoną blužnies projekcijoje, dėl ko nukentėjusiajam trūko blužnis, išsivystė vidinis nukraujavimas ir jis kitą dieną mirė. Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai padarė išvadą, kad R. G., mušdamas M. A. ir suduodamas jam smūgius į pilvo – krūtinės sritį, nenumatė M. A. mirties, tačiau numatė, kad gali jam padaryti sunkų sveikatos sutrikdymą. Atitinkamai, R. G. nusikalstama veika buvo kvalifikuota pagal pagal BK 135 str. 1 dalies ir 1961 m. BK 109 str. 1 dalies sutaptį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija suabejojo dėl žemesnių teismų išvados, kad taip žalodamas A. M. nuteistasis nenumatė galimos jo mirties. Kolegija kasacinėje byloje nustatė naują faktinę aplinkybę, kurios nebuvo nustatęs nei pirmos, nei apeliacinės instancijos teismas – kad R. G. numatė nukentėjusiojo mirtį. Ir perkvalifikavo R. G. nusikalstamą veiką iš sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutapties į nužudymą (1961 m. BK 104 str.)[432].

Su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija būtų galima visiškai sutikti, kad žemesnių teismų išvada dėl mirties nenumatymo yra labai abejotina. Kitas klausimas, ar baudžiamojo proceso kodeksas (toliau BPK) suteikia kasaciniam teismui teisę vertinti faktines bylos aplinkybes kitaip, nei tai padarė apeliacinės instancijos teismas. BPK 376 straipsnio 1 dalis nustato, kad kasacinėje byloje teismas priimtus nuosprendžius ir nutartis tikrina tik teisės taikymo aspektu. Ar kaltės formos klausimas yra fakto, ar teisės klausimas? Bent jau aplinkybė, ar kaltininkas numatė, ar nenumatė padarinius, o jei numatė – kokiu laipsniu juos numatė, manau, vis tik yra fakto klausimas. Kita vertus, pabrėžtina, kad padarinių numatymas toli gražu dar nereiškia, kad padariniai yra sukeliami tyčia, nes numatymas gali būti gana menko laipsnio, o tai gali būti nusikalstamo pasitikėjimo požymis. Taigi vien tuo pagrindu, kad faktiškai kaltininkas numatė padarinius, dar, manau, negalima būtų spręsti, kad žemesnių teismų pateikta nusikalstamos veikos kvalifikacija kaip neatsargaus gyvybės atėmimo buvo neteisinga.

Kitoje, jau minėtoje, byloje, kurioje nuteistasis basa koja spyrė vieną kartą jį netikėtai sugriebusiam tėvui į pilvą, dėl ko šiam plyšo tuščioji žarna ir šis dėl išsivysčiusių komplikacijų mirė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija atmetė nuteistojo prašymą perkvalifikuoti jo nusikalstamą veiką iš nužudymo į sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį, nors, pagal bylos aplinkybes tikrai galima suabejoti, ar nuteistasis numatė tėvo mirtį kaip pakankamai tikėtiną ir veikė su netiesiogine tyčia atimti tėvo gyvybę[433].

Kita vertus, manau, galima teigti, kad situacija teismų praktikoje po truputį keičiasi ir

---

[432] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K –629/2004.

[433] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 701/2005.

naujausiose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose jau ima pasitaikyti nusikalstamos veikos kvalifikacijos kaip sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutapties atvejų:

> Ž. Ž. buvo nuteistas už tai, kad konflikto su 60 metų moteriške metu, sudavė ranka vieną smūgį jai į kairį skruostą, dėl ko, įvykus rotaciniam galvos judesiui, po kietuoju galvos smegenų dangalu išsiliejo kraujas, kas komplikavosi galvos smegenų suspaudimu ir pabrinkimu ir po keturių dienų nukentėjusioji mirė.
>
> Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai padarė išvadą, kad Ž. Ž. veikė su netiesiogine tyčia nužudyti nukentėjusiąją (BK 129 str. 1 d.).
>
> Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė žemesnių teismų sprendimus. Teismas nusprendė, kad šioje situacijoje Ž. Ž. nenumatė galimos nukentėjusiosios mirties, tačiau numatė bet kokio laipsnio (tame tarpe ir sunkaus) nukentėjusiosios sveikatos sutrikdymą ir perkvalifikavo Ž. Ž. nusikalstamą veiką į sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį[434].

[434] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 354/2007.

3. Tyčinės kaltės valinis momentas

3. 1. Valinis momentas tiesioginėje tyčioje

Galiojančio BK 15 straipsnio 2 dalyje pateikiamuose formuluotėse įstatymų leidėjas tiesioginės tyčios valinį momentą apibrėžia „noro“ sąvoka. Formalia sudėtimi aprašyta nusikalstama veika yra laikoma padaryta tiesiogine tyčia tuomet, kai asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir nori taip veikti (BK 15 str. 2 d. 1 p.). Materialia sudėtimi aprašyta nusikalstama veika yra laikoma padaryta tiesiogine tyčia tuomet, kai asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai ir jų nori (BK 15 str. 2 d. 2 p.). Nusikalstamos veikos padarinių ir (ar) kitų objektyviųjų požymių realizavimo noras yra būdingas tik tiesioginei tyčiai. Turint galvoje, kad numatymo laipsnis tiesioginėje tyčioje gali būti labai įvairaus laipsnio, galima daryti išvadą, kad nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių realizavimo noras yra svarbiausias požymis, skiriantis tiesioginę tyčią nuo netiesioginės bei neatsargumo.

Ką baudžiamojoje teisėje reiškia „norėti“ nusikalstamos veikos padarinių? Kas skiria „norėjimą“ ir „nenorėjimą, bet sąmoningą leidimą padariniams atsirasti“?

Noras apibūdina tiesioginės tyčios *valinį* momentą. Norėdami tiksliau suvokti noro teisinę – psichologinę prigimtį (esmę), visų pirma turime išsiaiškinti valios sampratą. Valios sąvoka yra plačiai vartojama tiek kasdienėje kalboje, tiek baudžiamosios teisės doktrinoje ir yra kaip reta daugiareikšmė. Antai, kasdienėje kalboje visiems suprantami yra tokie pasakymai kaip „jis turi valią“ (t. y. sugeba atsispirti potraukiams, trukdantiems siekti užsibrėžtų tikslų), „jis pareiškė savo valią“ (savo norą, sprendimą), „jis turi valią veikti“ (turi veikimo laisvę), netgi „jis nukreipė savo valią tam tikra linkme“ (veikė tokiu būdu, kad pasiektų reikiamą rezultatą). Baudžiamojoje teisėje į valią žvelgiama mažiausiai dviem aspektais – psichiatriniu ir psichologiniu. Pirmasis (psichiatrinis) sudaro pavojingos veikos valinio požymio (pažyminčio asmens judesio ar susilaikymo nuo jo priklausomybę nuo asmens sąmonės) ir pakaltinamumo valinio momento (pažyminčio asmens gebėjimą kontroliuoti savo elgesį) pagrindą. Antrasis (psichologinis) valios aspektas sudaro kaltės formų valinio momento pagrindą ir yra sietinas ne su psichiatrijos nagrinėjamais asmens elgesio psichomotorikos ypatumais, bet kitais elgesį lemiančiais psichologiniais (emociniais, motyvaciniais) veiksniais. Būtent psichologinė valios samprata yra aktualiausia aiškinantis tyčios valinį momentą.

Mokslininkui, baudžiamojoje teisėje dažnai susiduriančiam su sąvoka „valia“, „valinis momentas“, gali būti netikėta tai, kad psichologijoje valia yra viena labiausiai ginčytinų kategorijų. Mokslininkų pozicijos skiriasi dėl paties pamatinio klausimo – ar egzistuoja toks

psichologinis fenomenas kaip valia?

Mokslininkai, mėginantys pagrįsti valios, kaip savarankiško psichologinio reiškinio egzistavimą (kaip egzistuojantį šalia kitų asmens elgesį lemiančių psichologinių fenomenų triados - mąstymo, poreikių (motyvų) ir emocijų), apibūdina ją kaip specifinį mechanizmą („nejuntamą impulsą“, „fizinę priežastį“), kurio pagalba minėtos psichinių elgesio reguliatorių triados „rezultatas“ perduodamas į žmogaus raumenis, inicijuojama, palaikoma bei kontroliuojama šį „rezultatą“ atitinkanti žmogaus judesių motorika. Valios rezultatas – mąstymo ir kitų psichinių reguliatorių sąlygotas asmens aktyvumas. Pati valia – jungtis, tarp šių reguliatorių ir asmens judesių (veiklos)[435].

Autoriai, manantys, kad tarp žmogaus elgesio reguliatorių ir judesių yra reikalingas specifinis tarpininkas – valia – šiuolaikinėje psichologijoje sudaro mažumą. Dar XIX ir XX amžių sandūroj vienas psichologijos mokslo klasikų H. Miunsterberg (H. Münsterberg) iškėlė mintį, kad valia yra daugiau iliuzija, nei realybė. Esą, valia yra svarbi filosofijos, „kasdienės“ psichologijos („folk psychology“) sąvoka, tačiau tai nėra psichologinis fenomenas[436]. Šiuolaikinėje psichologijoje, ypač anglų – amerikiečių mokykloje, dauguma autorių pritaria šiam požiūriui ir laiko, kad žmogaus elgesiui paaiškinti visiškai pakanka sąmonės, motyvų (motyvacijos) ir emocijų triados[437]. Dažnai valios sąvoka psichologijos darbuose net neminima[438]. Ši pozicija vis plačiau skverbiasi ir į baudžiamąją teisinę psichologiją. Vokiečių baudžiamosios teisės profesorius U. Šrot, darydamas nuorodas į L. Vitgenštain (L. Wittgenstein), U. Kindhoizer (U. Kindhäuser), G. Ryle darbus, kategoriškai tvirtina, kad „naujausia analitinė filosofija labai aiškiai parodė, kad spekuliacijos, kad esama valios, išjudinančios ir valdančios judesius, yra nepagrįstos“[439]. Rusų profesoriaus A. Kozlov, estų baudžiamosios teisės specialisto P. Pikamėje (P. Pikamäe), australų mokslininko G. Teilor (G. Taylor) darbuose taip pat reiškiama mintis, kad remiantis šiuolaikine psichologija tenka

---

435 Kaip šios valios sampratos psichologijoje atstovus galima paminėti vokiečius psichologus K. Levin (K. Lewin), J. Kūlj (J. Kuhl), H. Hekhauzen (H. Heckhausen), P. M. Golvicer (P. M. Gollwitzer), rusus psichologus L.Vygockij (Л. С. Выготский) ir E. Iljin (Е. П. Ильин). Šia samprata rėmėsi ir XIX a. anglų teisės filosofijos klasikai Dž. Ostin (J. Austin) ir E. Holand (E. Holland). Žr.: **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff... 2004. S. 41 - 60; **Ильин Е. П.** Психология воли. - Санкт – Петербург: Питер. 2002. С. 27, 42; **Gollwitzer P. M.** Volition // in Encyclopedia of Psychology, ed. by Kazdin A. E., - Oxford university Press. 2000. P. 210 – 214; **Janzarik W.** Vorrechtliche Aspekte des Vorsatzes // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 104 (1992). Heft 1. S. 65 – 81; **Cook W. W.** Act, Intention, And Motive In The Criminal Law // 26 The Yale Law Journal (1916-1917). P. 653.

436 **Leahey Th. H.** A History of Psychology. Main Currents in Psychological Thought. - 6th ed., New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004. P. 337.

437 Šią aplinkybę pažymi praktiškai visi valios problemą nagrinėjantys autoriai, pvz., **Lapė. J., Navikas G.** Psichologijos įvadas. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003, P. 214, 215; **Pikamäe P.** Der Begriff des Vorsatzes im Strafrecht und die psychologische Behandlung des Willens // Juridica international. 2003. VII. S. 82, 83; **Ильин Е. П.** Психология воли. 2002. С. 22.

438 Pavyzdžiui, žr.: **Mayers D. G.** Psichologija. - Kaunas: Poligrafija ir informatika. 2000; **Davidoff L. L.** Introduction to Psychology. - New York, Toronto..: McGraw-Hill Book Company. 1987.

439 **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 14, 18.

konstatuoti, kad valios, kaip savarankiško psichologinio reiškinio, nėra ir tuo pagrindu būtina naujai pažvelgti į nusistovėjusias baudžiamosios teisės „psichologines“ sąvokas, kurios daugiausiai yra atėjusios dar iš XIX amžiaus ir remiasi tuometiniais psichologijos pasiekimais[440].

Šiame darbe neketinu spręsti šio jau šimtmečius trunkančio psichologų ginčo – egzistuoja valia kaip savarankiškas psichologinis fenomenas, ar ne. Atsakymui neturiu pakankamai duomenų, kita vertus – atsakymas nėra toks svarbus atskleidžiant tiesioginės tyčios valinio momento sampratą. Kur kas svarbiau yra suvokti diskusijos dalyką. Kaip matome, diskutuojama dėl psichomotorinio veikos mechanizmo, dėl judesius „išjudinančio“ psichinio impulso egzistavimo, dėl tarpininko tarp asmens sąmonės ir jo judesių buvimo. Tai, manau, labiau psichiatrinio pobūdžio problema, aktuali pavojingos veikos, pakaltinamumo, bet ne tyčios institutui. Tyčinės kaltės turinį sudaro ne psichomotorinis mechanizmas, bet psichiniai reguliatoriai, kurie šio mechanizmo pagalba (t. y. tarpininko (valios), o gal ir be jokio tarpininko pagalbos) sąlygoja tai, kad žmogus pasielgia nusikalstamu būdu.

Niekas neginčija, kad psichiniai asmens elgesio reguliatoriai yra mąstymas, poreikiai (motyvai) ir emocijos. Kuris (kurie) iš jų sudaro tiesioginės tyčios valinį momentą?

Intelektinė kaltininko veikla struktūriškai patenka į tyčios intelektinį momentą. Taigi klausimas liečia du likusius reguliatorius – poreikius (motyvus) ir emocijas (jausmus).

Tiesioginės tyčios valinio momento kontekste keliamą klausimą reiktų sukonkretinti taip – ar (1) „norėjimą“ tiesioginėje tyčioje reiktų sieti su daromos nusikalstamos veikos požymių kaltininkui teikiamu malonumu, kaltininkui keliamomis teigiamomis emocijomis, ar (2) į šią sąvoką reiktų žvelgti be jokio emocinio atspalvio ir nusikalstamos veikos sudėties realizavimą vertinti kaip „norimą“ tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymas, nesvarbu, kokias emocijas jis keltų kaltininkui (teigiamas, neigiamas, ar apskritai jokių), jam yra reikalingas kaip galutinis tikslas arba priemonė tikslui pasiekti, t. y. tenkina tam tikrą kaltininko poreikį (yra motyvuotas)?

Nors noras buitinėje kalboje (taigi ir kaltinamųjų parodymuose) dažniausiai yra suprantamas kaip teigiama emocija, baudžiamosios teisės doktrinoje aiškią daugumą sudaro mokslininkai, pasisakantys už antrąją alternatyvą, „norą“ tyčioje siejantys ne su kaltininko emocijomis, bet motyvacija, tikslais. „Norėti, tai nereiškia pageidauti, trokšti“[441]. Norėti – tai siekti tikslo (rezultato), kuris sutampa su nusikalstamos veikos sudėtyje aprašytais

---

[440] **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 554, 604; **Taylor G.** Concepts Of Intention In German Criminal Law // Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 1 (2004), P. 104, 105, 123; **Pikamäe P.** Der Begriff des Vorsatzes... // ibid. S. 87, 88.

[441] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §15, Rn. 66; **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. 2004. S. 7, 8; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 85.

objektyviaisiais požymiais (padariniais ar kt.)[442]. Reiktų pritarti šiai pozicijai. Ir išskirtinis pavojingumas, ir numatytos atsakomybės griežtumas, kuriuo išsiskiria tiesiogine tyčia padarytos nusikalstamos veikos, manytina, negali būti paaiškinamas ir grindžiamas kaltininko emocijų ypatybėmis. Pavojingumo ir griežto baudimo pagrindas nėra tai, kad baudžiamajame įstatyme aprašytos sudėties realizavimas yra malonus kaltininkui. Tiesiogine tyčia padaromų nusikalstamų veikų pavojingumo esmė yra tame, kad kaltininkas veikia kryptingai, savo tikslu laikydamas tokių padarinių sukėlimą, kokių sukėlimui įstatymų leidėjas mėgina užkirsti kelią aprašydamas juos nusikalstamų veikų sudėtyse. Tai, kad kaltininkas siekia padarinių, kurie jam nėra malonūs, bet yra reikalingi tam tikrais sumetimais, nemažina jo poelgio pavojingumo. Emocinis nusikalstamos veikos darymo atspalvis greičiau yra duomenys apie kaltininko asmenybę, bet ne pačią nusikalstamą veiką. Į šiuos duomenis galbūt galima atsižvelgti skiriant bausmę, tačiau reikšmės nusikalstamos veikos kvalifikacijai (ir kaltės formai) jie, manytina, neturėtų turėti[443].

A. Rarog nurodo ir baudžiamąjį politinį argumentą. Anot jo, „norimo“ interpretavimas kaip „malonumą teikiančio“ pernelyg susiaurintų baudžiamosios atsakomybės ribas, nes tokiu atveju padarytais tiesiogine tyčia būtų pripažįstami tik nedidelė dalis aiškiai į baudžiamajame įstatyme aprašytų požymių realizavimą nukreiptų poelgių, t. y. tik tie, kuriuos kaltininkas padarytų savo malonumui[444].

> Mano manymu, būtų tikslinga tiek baudžiamajame įstatyme, tiek doktrinoje, apibūdinant tiesioginės tyčios valinį momentą, atsisakyti sąvokos „norėjo...“ ir ją pakeisti sąvoka „siekė...“, kuri yra, manau, konkretesnė ir ne tokia dviprasmiška (neturi tokio ryškaus emocinio atspalvio). Toks pakeitimas, manyčiau, tiesioginės tyčios formuluotei suteiktų daugiau aiškumo ir konkretumo. Doktrinoje būtų galima išvengti bereikalingų diskusijų dėl „noro“ sąvokos emocinio turinio ir teoriją apkraunančių „noro“ ir „siekio“ santykio aiškinimų. Atitinkamai, tiesioginės tyčios valinį momentą būtų lengviau aiškinti ir praktiniams darbuotojams. Pažymėtina, kad toks sąvokų pakeitimas nesukeltų painiavos

---

[442] Žr.: **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §15, Rn. 66; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 366; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 297; **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 98. Norą kaip siekį apibrėžia ir daugelis kitų autorių, pvz.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 353; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 85; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой.** 2002. С. 314; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 31.

[443] Analogiškai mano K. Roksin, žr.: **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 379. Kita vertus, dėmesio vertas U. Šrot (U. Schroth) pastebėjimas, kad elgesį lydinčių emocijų pobūdis nėra asmens subjektyvioje dispozicijoje (**Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 83). Taigi, jeigu laikomės kaltės principo iš vienos pusės, o iš kitos - principo, kad asmenis teisiame už jų poelgius, o ne už charakterio ypatybes, peršasi mintis, kad apskritai kaltininko emocijos neturėtų būti baudžiamojo teisinio vertinimo dalyku. Kitas dalykas, jeigu kalbame ne apie kaltininkui kylančių emocijų rūšį, bet apie jų stiprumą, visų pirma, afektą. Nekelia abejonių, kad afektinė būsena mažina kaltininko gebėjimą kontroliuoti savo elgesį, tad mažina ir jo kaltės laipsnį (ribotas pakaltinamumas) arba gali apskritai pašalinti kaltę (pataloginio afekto atveju).

[444] Žr.: **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 85.

teorijoje ar praktikoje (tokia grėsmė lydi dažną siūlymą naujai aiškinti teisines sąvokas ar jas keisti), nes juo būtų įtvirtintas doktrinoje jau nusistovėjęs „noro“ („siekio“) sąvokos tiesioginėje tyčioje aiškinimas[445].

Taigi siekiami (pagal galiojantį BK - „norimi“) padariniai (ar kiti nusikalstamos veikos požymiai) yra tokie, kurie kaltininkui yra jam reikalingi (tenkina jo poreikį)[446]. Nusikalstamos veikos požymiai gali būti reikalingi kaltininkui trimis atvejais: kai jų realizavimas yra 1) galutinis kaltininko tikslas, 2) tarpinis tikslas, kuris, kaltininko požiūriu, yra būtina sąlyga tolimesnio tikslo pasiekimui, 3) lygiagretus tikslas, t. y. tokie padariniai ar kiti požymiai, kurie neišvengiamai realizuojami kartu su tiesioginiu (galutiniu arba tarpiniu) tikslu esančiais padariniais (ar kitais požymiais). Nusikalstamos veikos požymiai nėra siekiami, kai jie yra kaltininkui nereikalingi, t. y. kaltininko poelgio tikslas nesutampa su jam inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties objektyviaisiais požymiais. Kaltininkui nereikalingi padariniai baudžiamosios teisės doktrinoje vadinami „šalutiniais poelgio padariniais“ (*vok. Nebenfolge, rus.* побочный результат деяния)[447].

Galutiniu nusikalstamos veikos tikslu laikytini tokie padariniai, kurių pasiekimas sudaro kaltininko elgesio prasmę ir patenkina pagrindinį kaltininko poelgio motyvą (jį sukėlusį poreikį)[448]. Tipinis pavyzdys teismų praktikoje – sveikatos sutrikdymas reaguojant į netinkamą nukentėjusiojo elgesį kaltininko atžvilgiu (motyvas – kerštas, atpildas). Teismams kartais kyla problemų vertinant tokias situacijas, ypač tuomet, kai kaltininko poelgis, racionalaus asmens akimis vertinant elgesio motyvą ir kitas įvykio aplinkybes (tai, kad nukentėjusysis – artimas kaltininkui asmuo, taip pat griežtos atsakomybės neišvengiamumą, kai smurtaujama matant liudininkams), atrodo visiškai nepamatuotas.

R. D., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, užpykęs dėl to, kad brolis nepasakė, kiek gauna uždarbio ir dar sudavė per veidą, labai susinervino ir paėmęs peilį vieną kartą dūrė broliui į pilvą, tuo padarydamas pilvo srities durtinę pjautinę žaizdą, dešinės, apatinės skrandinės arterijos pažeidimą, tokiu būdu padarydamas sunkų sveikatos sutrikdymą, pavojingą gyvybei. Po to R. D. išėjo iš namų. Teismas padarė išvadą, kad R. D. nenorėjo

---

[445] Lietuvos baudžiamojoje teisėje nesu pirmasis, siūlantis tiesioginės tyčios valinio momento formuluotėje „noro“ sąvoką pakeisti „siekio“ sąvoka. Už tokį sąvokų pakeitimą savo disertacijoje yra pasisakiusi R. Aliukonienė: **Aliukonienė R.** Sunkus sveikatos sutrikdymas: teorinės ir praktinės kvalifikavimo problemos : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

[446] **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 85; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 100; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 92.

[447] **Schönke A.**, **Schröder H.**, **Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §15, Rn. 68; **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. 2004. S. 10 – 16; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 100; **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 32.

[448] **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. 2004. S. 5; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 99.

broliui sukelti sunkaus sveikatos sutrikdymo, bet sąmoningai leido tokiems padariniams kilti (padarė nusikaltimą netiesiogine tyčia)[449].

Mano manymu, teismas be pagrindo sunkų sveikatos sutrikdymą pripažino šalutiniais, t. y. nenorimais, poelgio padariniais ir neįžvelgė tiesioginės tyčios šių padarinių atžvilgiu. Kaltininkas konflikto metu jautė poreikį atsilyginti broliui dėl jo netinkamo elgesio ir šį poreikį patenkino jį sunkiai sužalodamas. Nors toks poelgis iš šalies (o ir pačiam kaltininkui, atslūgus pykčiui) atrodo visiškai neracionalus, akivaizdu, kad tokia veika kaip smūgis peiliu žmogui į pilvą yra vienareikšmiškai nukreipta mažų mažiausiai į sunkų sveikatos sutrikdymą. Veikos kryptingumas yra lemiamas kriterijus nustatant, ar *nusikalstamos veikos momentu* kaltininkui buvo reikalingi kilę (ar galėję kilti) padariniai, t. y. nustatant jo tikslą, siekį, taigi ir padarinių norėjimą baudžiamąja teisine prasme. Manyčiau, kad kitos bylos aplinkybės gali būti reikšmingos tik tuomet, kai veikos pobūdis (kryptingumas) nėra visiškai aiškus. Tačiau cituotos bylos aplinkybių kontekste, manyčiau, R. B. veika buvo vienareikšmiškai nukreipta į sunkų sveikatos sutrikdymą (kad ir koks neracionalus šis tikslas bylos kontekste mums atrodytų) ir teismas neturėjo pagrindo gilintis į šalutines bylos aplinkybes, ieškoti racionalaus R. B. poelgio paaiškinimo ir netgi šioms aplinkybėms suteikti lemiamos reikšmės.

Tarpiniu tikslu yra tokie padariniai, kurių sukėlimą kaltininkas laiko būtina tolimesnio (galutinio) kaltininko tikslo (tikslų) pasiekimo sąlyga. Tipinės situacijos – asmens „neutralizavimas“ padarant jam sunkų sveikatos sutrikdymą ar gyvybės atėmimą, siekiant atremti jo puolimą arba užvaldyti jo turtą. Susidarius būtinosios ginties situacijai, teismo išvada, ar kaltininkas norėjo ar nenorėjo sukelti sunkius padarinius turi esminę reikšmę kaltininko atsakomybei – pagal BK 28 straipsnio 3 dalį, būtinosios ginties ribų peržengimas galimas tik tiesiogine tyčia sunkiai sutrikdžius sveikatą ar atėmus gyvybę. Deja, teismai kartais tarpinio kaltininko tikslo nepripažįsta kaip siekiamų ir norimų padarinių ir, atitinkamai, netinkamai motyvuoja išteisinamuosius nuosprendžius arba netgi nepagrįstai išteisina kaltinamuosius.

> N. P., besigindamas nuo jį mušti ėmusio V. P., mažiausiai 9 kartus dūrė jam peiliu, padarydamas, be kitų žaizdų, dvi durtines pjautines žaizdas krūtinėje, tris pilve, padarė kiauryminį kepenų ir didžiosios taukinės pažeidimą su kraujo išsiliejimu į pilvaplėvės ertmę. Nors, sakyčiau, yra akivaizdu, kad N. P. veika buvo vienareikšmiškai nukreipta į mažiausiai sunkų sveikatos sutrikdymą (kaip N. P. pasirinktą būdą apsiginti), teismas nenustatė N. P. tiesioginės tyčios sunkiai sužaloti V. P., nes „N. P. tik norėjo išsivaduoti iš nukentėjusiojo“ ir tuo pagrindė sprendimą išteisinti N. P. kaip veikusį būtinosios ginties situacijoje ir

[449] Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 157/2004. Išvada, kad kaltininkas suduodamas peiliu į pilvą artimam žmogui „nenorėjo“ jo sunkiai sužaloti, nėra retenybė teismų praktikoje, pvz., žr.: Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-957-05/2004; Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-1660-240/2006.

neperžengusį būtinosios ginties ribų[450].

Kitoje byloje A. Jo., užtikęs į namo pusrūsį įsibrovusį A. Jn., mėgindamas jį sulaikyti ir atremdamas A. Jn. pasipriešinimą, sudavė jam 15 smūgių mediniu plaktuku, 13 smūgių dviem peiliais, 42 smūgius kojomis ir rankomis, padarydamas daugybinius kaukolės skliauto ir pamato lūžius, durtines pjautines žaizdas krūtinės kairiojoje pusėje ir daug kitų sužalojimų ir taip nužudė A. Jn. Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijų teismai padarė išvadą, kad kaltinamasis atėmė nukentėjusiojo gyvybę netiesiogine tyčia. Apeliacinės instancijos teismas tuo pagrindu netgi nutraukė bylą, laikydamas, kad gyvybė atimta neperžengiant būtinosios ginties ribų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ištaisė šias teismų klaidas, konstatuodamas, kad nustatytos faktinės aplinkybės (panaudoti įrankiai, sužalojimų kiekis ir pobūdis) rodo, kad A. Jo. nukentėjusįjį nužudė tiesiogine tyčia, peržengdamas būtinosios ginties ribas[451].

Lygiagretus kaltininko tikslas apibūdinamas panašiai kaip tarpinis tikslas. Tai nėra galutinis kaltininko tikslas, tačiau jis būtinai sukeliamas siekiant galutinio tikslo. Lygiagretus tikslas skiriasi nuo tarpinio laiko atžvilgiu. Tarpinis tikslas, kaltininko įsivaizdavimu, turėtų būti visuomet pasiekiamas iki galutinio tikslo pasiekimo. Lygiagretus tikslas pasiekiamas kartu su galutiniu tikslu (lygiagrečiai galutiniam tikslui) ar netgi vėliau, nei galutinis tikslas. Šiame darbe analizuojant maksimalaus numatymo netiesioginėje tyčioje laipsnio problemą, jau buvo paminėti padarinių, kurie kaltininkui buvo lygiagretus tikslas, pavyzdžiai: 1) motinai, suleidžiančiai nepakeliamus skausmus kenčiančiam sūnui didelę nuskausminančiųjų vaistų dozę, kuri kartu neišvengiamai veda prie sūnaus mirties, sūnaus mirtis yra lygiagretus veikos tikslas šalia tiesioginio – sūnaus kančių nutraukimo (turima galvoje situacija, kai kančias nutraukia ne mirtis, bet vaistai, kurie sukelia sūnui palengvėjimą, po kurio sūnus nebeatsigauna), 2) asmeniui, kuris deda sprogmenį po priešo automobiliu ir sprogdina jį į automobilį įsėdus priešui su savo draugu, priešo draugo mirtis taip pat yra lygiagretus veikos tikslas. Kai kurie autoriai nepripažįsta, kad neišvengiami lygiagrečiai tiesioginiam tikslui kylantys padariniai gali būti laikomi „reikalingais“ kaltininkui, taigi ir jo siekiamais („norimais“). P. Dagel ir D. Kotov pabrėžia, kad kaltininkui reikalingais ir norimais laikytini tik tokie padariniai, kurie yra galutinis ar tarpinis kaltininko tikslas[452]. Analogišką idėją išreiškia R. A. Daf (R. A. Duff) pasiūlytas „nesėkmės testas” (ang. *test of failure*): norint nustatyti, ar kilę padariniai buvo kaltininko tikslas, reikia iškelti klausimą – ar kaltininkas laikytų savo poelgį nepavykusiu, jeigu šie padariniai nebūtų kilę[453]. Remdamiesi šiuo testu turėtume sutikti, kad

---

[450] Vilniaus miesto antrojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-708-468/05.

[451] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 700/2004.

[452] **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 100.

[453] Žr.: **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 176; **Pedain A.** Intention and the Terrorist Example. // ibid., P. 590.

kaltininkas nelaikytų savo poelgio nepavykusiu, jei lygiagretūs padariniai nekiltų. Tačiau šis testas turi spragą – jis kelia nerealų klausimą. Lygiagretūs padariniai yra neišvengiami, tad negalima modeliuoti situacijos „kaip būtų, jei tiesioginis tikslas būtų pasiektas, o lygiagretus – ne“. Jei kaltininkas atsisako sukelti lygiagrečius padarinius, jis kartu nesukels tiesiogiai siekiamų padarinių. Taigi lygiagrečių padarinių sukėlimas kaltininkui yra *reikalingas* kaip tiesioginio tikslo pasiekimo sąlyga. Atitinkamai, lygiagretūs padariniai laikytini siekiamais. Emociškai kaltininkui šie padariniai paprastai būna nepriimtini arba neutralūs, tačiau, kaip minėta apibrėžiant kaltės formų požymius, emociniai atspalviai negali turėti kokios nors reikšmės.

Kaltininkui nereikalingais ir jo nesiekiamais laikytini tokie padariniai, kurie kaltininkui nėra nei galutinis, nei tarpinis, nei lygiagretus tikslas.

Praktikoje būna itin sudėtinga pagrįstai įvertinti kilusius padarinius kaip kaltininkui reikalingus ar nereikalingus (vartojant galiojančio BK sąvokas, „norimus“ – „nenorimus“), kai nusikalstamos veikos padariniais yra nukentėjusiojo mirtis. Paprastai tai būna situacijos, kai smurtaujama iš savanaudiškų paskatų, arba smurtaujama asmeninio konflikto metu. Tokiais atvejais nukentėjusiojo mirtis gali būti tiek galutiniu tikslu, tenkinančiu kaltininko mirtino kerštо motyvą (konflikto atveju), tiek tarpiniu tikslu (plėšimo atveju), bet abiem atvejais gali būti ir jam visiškai nereikalinga šalutinė jo nusikalstamos veikos pasekmė[454]. Mirtinų padarinių vertinimą komplikuoja du dalykai, neretai byloje pasitaikantys kartu. Pirma, mirtį sukėlusias veikas dažnai sunku vienareikšmiškai vertinti kaip nukreiptas būtent į mirties sukėlimą. Antra, neretai veikų, kurios objektyviai vertintinos kaip nukreiptos į nukentėjusiojo gyvybės atėmimą, kryptingumas racionalaus vertintojo (pvz., teismo) požiūriu yra logiškai nepaaiškinamas, neracionalus ir dėl to jį teismui sunku pripažinti. Racionaliai mąstant, tiek siekiant pagrobti nukentėjusiojo turtą, tiek „atsilyginti“ konflikto oponentui už jo nepriimtiną elgesį (pvz., įžeidimą), yra visiškai nebūtina atimti jam gyvybę, paprastai pakankamą efektą duoda ir sunkus sveikatos sutrikdymas, ir net mažesnis smurtas. Tuo tarpu kaltininkų veikos neretai būna nukreiptos būtent į gyvybės atėmimą, nors įvertinant ne tik mirtino smurto būtinybės kaltininko galutiniam tikslui pasiekti nebuvimą, bet ir palyginus menkavertį nusikaltimo motyvą, kaltininko artimus ryšius su nukentėjusiuoju, akivaizdžią grėsmę būti išaiškintam ir kitas aplinkybes, logiškai mąstančio asmens iš šalies akimis, ar net paties kaltininko, kai šis išsiblaivo ar (ir) atslūgsta pyktis ar smurtavimo įkarštis, požiūriu, sukelti itin sunkūs padariniai jam regis niekam nereikalingi. Tokiomis aplinkybėmis teismai paprastai teikia prioritetą loginiam kaltininko veiksmų aiškinimui bei norą atimti gyvybę neigiantiems ir atgailą reiškiantiems kaltinamojo parodymams, o ne objektyviam veiksmų kryptingumui ir vengia

[454] Pažymėtina, kad nukentėjusiojo mirtis plėšimo atveju gali būti ir tarpinis tikslas (siekiant netrukdomai pagrobti turtą, užkirsti kelią galimam persekiojimui, išaiškinimui), ir tuo pat metu galutinis (siekiant patenkinti plėšikui kilusį smurtavimo įkarštį).

pripažinti kaltininką siekus nukentėjusiojo mirties. Apsiribojama išvada, kad kaltininkas nenorėjęs, bet sąmoningai leidęs mirčiai kilti. Mano manymu, sprendžiant apie kaltininko tikslus nusikalstamos veikos momentu, daugiau reikšmės reiktų teikti jo veiksmų kryptingumui, bet ne situacijos aiškinimui iš ramiai ir racionaliai viską apgalvojančio žmogaus (kokiu nusikalstamos veikos momentu kaltininkas paprastai nebūna) pozicijų.

> K. M. buvo nuteistas už tai, kad neiškentęs senelės V. M. barimosi ir užsipuolimo necenzūriniais žodžiais, sumušė ją, o paskui suspaudė jos kaklą rankomis, parvertė ant grindų ir toliau smaugė virve, kol pamatė, kad senelė nebegyva. Tuomet K. M. nuėjo pas sugyventinę, atsisveikino su ja ir nuėjo į policiją, kur parašė nuoširdų prisipažinimą. Teismas padarė išvadą, kad bylos aplinkybės rodo, kad K. M. nesiekė senelės mirties, bet sąmoningai leido tokioms pasekmėms atsirasti[455].

> V. E. A. nuteistas už tai, kad supykęs, kad A. K. pagrobė jo aliumininį bidoną, keturis kartus smogė metaliniu strypu A. K. į galvą, tuo padarydamas momenkaulio ir pleiškaulio lūžius, galvos smegenų sumušimą su kraujo išsiliejimu po kietuoju ir minkštuoju galvos smegenų dangalais, dėl ko A. K. mirė. Teismas nusprendė, kad V. E. A. nenorėjo A. K. mirties, bet sąmoningai leido tokioms pasekmėms atsirasti[456].

Iš tiesų, socialiai subrendusiam žmogui gali būti sunku įsivaizduoti, kad kai kurie žmonės, kaip kad minėti kaltinamieji, galėtų taip menkai branginti savo laisvę, kitų žmonių gyvybę, taip lengvai pasiduoti savo emocijoms (ir K. M., ir V. E. A. netgi nebuvo išgėrę), ir dėl to galbūt teismams sunku daryti išvadą, kad kaltinamieji galėjo siekti tokių sunkių padarinių. Tačiau objektyviai žiūrint, tiek ilgas žmogaus smaugimas, tiek keturi stiprūs smūgiai metaliniu strypu į galvą laikytini vienareikšmiškai nukreiptomis į gyvybės atėmimą veikomis, tad, nors abu kaltinamieji po nusikaltimo padarymo labai gailėjosi, bylos aplinkybės, manytina, rodo, kad priešingai, negu nusprendė teismai, nukentėjusiųjų mirtys nusikalstamos veikos momentu buvo kaltinamųjų galutinis tikslas, turėjęs patenkinti smurtavimo metu jiems kilusį įkarštį.

Neretai teismai teikia didelę reikšmę kaltinamųjų paaiškinimui, kad jie norėjo tik „pamokyti“ nukentėjusįjį ir nusikalstamos veikos metu persistengė, atimdami jam gyvybę.

> E. K., E. G. ir G. Š. buvo sukurstyti A. T., kad jie pamokytų A. T. vyrą J. T. taip, kad „po to šis bent mėnesį pagulėtų ligoninėje“. Atėję pas kurstytoją ir jos vyrą į namus, vienam iš jų laikant nukentėjusįjį už rankų, apvynioję jo galvą ir burną lipnia juosta, kaltinamieji stipriai sudavė 15 smūgių į galvą, 1 smūgį į kaklą. 4 smūgius į krūtinę ir vieną į pilvą, sulaužydami VI-X šonkaulius, padarydami kitų sužalojimų, tame tarpe ir kraujo išsiliejimą po galvos smegenų kietaisiais ir minkštaisiais dangalais, nuo kurių visumos J. T. mirė. Po smurtavimo E. K. pasakė A. T., kad jie persistengę, ir kad ji, palaukusi, kol jie bus už Vilniaus, iškviestų greitąją pagalbą. Visų instancijų teismai padarė išvadą, kad

[455] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-218/2005.

[456] Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-66-383/05.

kaltinamieji nenorėjo atimti J. T. gyvybės[457].

E. B., M. Z., ir T. L., norėdami „pamokyti“ E. K. dėl jo ankstesnio elgesio, metaliniais strypais ir mediniais pagaliais sudavė E. K. 92 smūgius (iš jų 30 į galvą), nuo kurių visumos E. K., kęsdamas dideles kančias, mirė. Teismas vėlgi konstatavo, kad kaltinamieji nesiekė E. K. mirties, o sąmoningai leido tokiems padariniams kilti[458].

Šiose bylose abejonių kelia termino „pamokyti“ interpretacija – teismai net nesvarstė, ar jis kartais nereiškia mirtino keršto (tai ypač tikėtina antrojoje byloje). Kita vertus, abiejose bylose matyti, kad teismai daug dėmesio skyrė nustatyti, ką iš anksto planavo kaltininkai, ir visai menkai – ko jie siekė nusikalstamos veikos momentu. Išankstiniai kaltininko planai gali pasikeisti, ypač jį užvaldžius smurtavimo įkarščiui. BK 15 straipsnyje, apibrėžiančiame tyčinę kaltę, kalbama būtent apie nusikalstamos veikos darymo momentą. Taigi teismų pagrindinis dėmesys turėtų būti sutelktas į kaltininko psichinį santykį su nusikalstamos veikos požymiais būtent šiuo momentu.

Kiek sudėtingiau vertinti situacijas, kai kaltininkai nusikalstamos veikos metu pradžioje siekia nukentėjusiojo mirties (apie ką galima spręsti iš jų intensyvaus smurto), o paskui, praėjus pykčio įkarščiui ir nukentėjusiajam dar esant gyvam, nebesiekia (smurtas nutraukiamas ir nukentėjusiajam teikiama pagalba). Manyčiau, teisingesnė ir humaniškesnė pozicija būtų esant tokiam kaltininkų norų (siekių) pasikeitimui nusikalstamos veikos metu vadovautis vėlesniu kaltininko požiūriu į galimą nukentėjusiojo mirtį ir nepripažinti tiesioginės kaltininko tyčios nužudyti nukentėjusįjį. Kita vertus, išvada, kad kaltininko siekis pasikeitė, turėtų turėti tvirtą faktinį pagrindą. Manytina, neturėtu būti pripažįstama, kad pasikeitė (išnyko) kaltininko siekis atimti aukai gyvybę tuomet, kai kaltininkas po aiškiai į nukentėjusiojo mirties sukėlimą nukreiptos veikos (pvz., keliolikos stiprių smūgių į galvą) nesiima aktyvių priešingų, – į gyvybės išsaugojimą nukreiptų, - veiksmų. Pavyzdžiui, jei po intensyvaus smurto kaltininkas pasišalina ir palieka auką dar gyvą, manau nėra kliūčių visą kaltininko veiką (aukos palikimą ir prieš tai buvusius smurto veiksmus) vertinti kaip nukreiptą į aukos mirtį. Pavojus aukos gyvybei ją palikus be pagalbos kritinėje būklėje praktiškai nesumažėja. Veikos kryptingumą, manytina, gali pakeisti tik aktyvūs efektyvūs veiksmai, galintys stabdyti gyvybės užgesimo procesus (tokie, kaip kraujavimo stabdymas, greitosios pagalbos iškvietimas). Teismų praktikoje yra neretai laikomasi kitokios pozicijos ir laikoma, kad aukos palikimas (nepribaigimas) yra pakankamas pagrindas išvadai, kad kaltininkai dar nusikalstamos veikos metu atsisakė nukentėjusiojo mirties siekio ir mirtį sukėlė tik netiesiogine tyčia.

R. G. ir O. R., girtavimo metu kilus konfliktui, sumušė V. K., kumščiais ir kojomis suduodami ne mažiau kaip 14 smūgių į galvą bei padarydami mažiausiai 10 trauminių

[457] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 629/2005.

[458] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 31/2006.

poveikių į kitas kūno dalis, kas sukėlė, be kitų sužalojimų, pakauškaulio linijinį lūžį, kraujo išsiliejimą po kietuoju galvos smegenų dangalu abiejų pusrutulių sferiniame paviršiuje, smegenų pabrinkimą ir suspaudimą, židininį plaučių pabrinkimą, ūmią plaučių emfizemą, nuo ko V. K. po 11 valandų mirė. Byloje nustatyta, kad po sumušimo R. G. ir O. R. paguldė V. K. į lovą, toliau gėrė ir paskui išsiskirstė. Teismas padarė išvadą, kad „sprendžiant iš to, kad po smurto protrūkio kaltinamieji paliko nukentėjusįjį V. K. ramybėje, nukentėjusiojo mirties jie nenorėjo“[459].

Nelengva vienareikšmiškai įvertinti atvejus, kai kaltininkai po smurto protrūkio teikia nukentėjusiajam pagalbą, tačiau ši pagalba, atsižvelgiant į aukos sužalojimų pobūdį, yra labai abejotino efektyvumo. Tipinis atvejis – šalto vandens užpylimas smarkiai sužalotam asmeniui ant galvos ir palikimas ramybėje. Tai, kad kaltinamieji, sudavę 10 smūgių lazdomis arba 13 smūgių kumščiais ir kojomis nukentėjusiajam į galvą, užpylė jam ant galvos vandens ir paliko, Vilniaus apygardos teismas, manau, ne visai pagrįstai, dviejose bylose įvertino kaip pagrindą spręsti, kad kaltinamieji pakeitė savo ketinimus, ir padarė išvadą, kad kaltinamieji gyvybę atėmė netiesiogine tyčia[460]. Mano manymu, kaltininko siekio pasikeitimas nusikalstamos veikos metu gali turėti reikšmės tik tuomet, kai vėlesnis siekis yra realizuojamas jau atliktų veiksmų pavojingumui proporcingais gelbėjimo veiksmais. Šalto vandens pylimas ant galvos, manau, nėra proporcinga gelbėjimo priemonė daugybinius stiprius smūgius į galvą patyrusiam nukentėjusiajam ir, lygiai kaip aukos palikimas ramybėje, nėra pakankamas pagrindas spręsti, kad nusikalstamos veikos metu kaltininkai neturėjo siekio atimti nukentėjusiojo gyvybę.

Kaltininko siekio nustatymas teismams kelia nemažų problemų ir tuomet, kai kaltininkui nepavyksta savo siekio realizuoti. Iš subjektyvaus pakaltinimo principo seka, kad kaltininko tikslu esantys nusikalstamos veikos padariniai yra jam inkriminuojami, nesvarbu, ar jie pasiekiami realiai, ar faktiškai nekyla, o lieka tik kaltininko mintyse[461]. Šis teiginys yra baudžiamosios atsakomybės už parengtinę nusikalstamą veiką pagrindas. Jei kaltininko veika yra nukreipta į nukentėjusiojo gyvybės atėmimą, kaltininkui turi kilti baudžiamoji atsakomybė pagal BK 129 straipsnį, o ne pagal faktiškai kilusius (ar visai nekilusius) padarinius, jei nukentėjusysis liko gyvas dėl nuo kaltininko nepriklausančių aplinkybių. Tuo tarpu teismų praktikoje galima rasti nemažai pavyzdžių, kai teismas kaltininko siekio buvimą ar nebuvimą nustatinėja tik faktiškai kilusių padarinių atžvilgiu.

Antai, teismai nuteisė kaltinamuosius dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo už tai, kad

---

459 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-160/2005.

460 Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1-156/2005 ir 1-118/2005.

461 Žr.: **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 321; **Herzberg R. D.** Strafverzicht bei bedingt vorsätzlichem Versuch? – Zugleich ein Beitrag zur Entlastung des § 24 StGB // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 1990, Heft 7, S. 314.

kaltinamasis du kartus smogė peiliu nukentėjusiajam į krūtinės kairiąją pusę[462], smogė peiliu du kartus į kairę krūtinės pusę ir du kartus į dešinę[463], kaltinamasis smogė nukentėjusiajam 11 smūgių peiliu, padarydamas, be kitų sužalojimų, po durtinę pjautinę žaizdą pilve ir kairioje krūtinės pusėje[464], kaltinamasis dukart smogė butelio šuke nukentėjusiajam į kaklą, padarydamas pjautines žaizdas, ir dar penkis kartus smogė peiliu, padarydamas po durtinę pjautinę žaizdą krūtinės kairėje pusėje, pilve, galvoje ir dvi žaizdas kairiojoje rankoje[465]. Klausimas, ar kaltininkas nesiekė sunkesnių padarinių, nei faktiškai kilo, šiose bylose net nebuvo nekeliamas. Teismai bylos aplinkybėmis išsamiai motyvavo kaltininkų tiesioginę tyčią sunkiai sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą, pritaikydami, manau, aiškiai per švelnų baudžiamąjį įstatymą. Kaltininkai iš tiesų veikė su tiesiogine tyčia, bet tai buvo tyčia nužudyti žmogų, o ne sutrikdyti jam sveikatą. Jų tikrąjį siekį, manau, akivaizdžiai rodo šių veikų kryptingumas.

Aptarėme praktines kaltininko noro (siekio) nustatymo problemas, kai kaltininko veika yra vienareikšmiškai nukreipta į nusikalstamos veikos sudėtyje aprašytus padarinius. Kur kas sudėtingiau yra vertinti atvejus, kai iš veikos pobūdžio negalima vienareikšmiškai spręsti apie jos kryptingumą, taip pat ir apie kaltininko siekį nusikalstamos veikos metu. Turimi galvoje atvejai, kai, objektyviai vertinant, veika yra mažiau pavojinga gyvybei nei iki šiol aptarti pavyzdžiai, bet vis tik jos pavojingumas gyvybei yra didelis: vienas smūgis peiliu į krūtinės kairią pusę, į kaklą, du smūgiai peiliu į pilvą, 2 – 4 stiprūs smūgiai kumščiu ar koja į galvą. Tokias veikas gali padaryti kaltininkas, kuris siekia nukentėjusiojo mirties, bet taip gali pasielgti ir siekiantis sunkiai sutrikdyti aukos sveikatą asmuo. Gali būti, kad kaltininkui yra reikalingi bet kurie iš šių padarinių: kaltininkas gali tiek aukos mirtį, tiek sunkų sužalojimą laikyti tinkama priemone siekiant pagrobti svetimą turtą, atkeršyti aukai už jos netinkamą elgesį ar apsiginti nuo užpuolimo. Teismui, sprendžiančiam, kuris iš šių variantų slypėjo kaltininko galvoje nusikalstamos veikos momentu, reikšmės turi nebe tik veikos pobūdis (kuris šiuo atveju nėra labai informatyvus), bet ir kitos bylos aplinkybės. Sprendimas tokiose bylose nėra vienareikšmis, tad teoriniu požiūriu nėra pagrindo vertinti vienokias ar kitokias teismų išvadas kaip tinkamas arba klaidingas. Moksliniu aspektu dėmesio vertos nusikalstamos veikos kvalifikacijos taisyklės, kurios yra taikomos išsprendus įrodymų vertinimo klausimą ir padarius vieną iš minėtų galimų išvadų dėl kaltininko siekio.

Tuomet, kai padaroma išvada, kad kaltininkas siekė nukentėjusiojo mirties, jam inkriminuojamas nužudymas: baigtas, jei auka miršta, arba pasikėsinimas nužudyti, jei auka

---

462 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 92/2006; Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-00893-270/2005.

463 Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-169/04.

464 Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1335/2004.

465 Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^1-50/2004.

lieka gyva. Šiuo klausimu visa baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika yra vieninga.

Tuomet, kai siekio nužudyti nenustatoma, galimos išvados, kad gyvybės atėmimo atžvilgiu buvo (1) netiesioginė tyčia arba, rečiau, (2) neatsargumas. Jeigu auka miršta, kaltininko nusikalstama veika kvalifikuojama kaip (pirmu atveju) nužudymas netiesiogine tyčia, arba, (antru atveju) sunkaus sveikatos sutrikdymo bei neatsargus gyvybės atėmimo sutaptis[466]. Problematiškesnė kvalifikacija tuomet, kai auka, nepriklausomai nuo kaltininko valios, lieka gyva. Baudžiamojoje teisėje šiuo klausimu esama dviejų požiūrių.

Pirmasis, kuris dominuoja Vokietijos ir jos baudžiamosios teisės mokykla besiremiančių valstybių baudžiamojoje teisėje, yra toks – gyvybei pavojingo smurto aukos mirtis ar išgyvenimas (kas dažnai priklauso nuo atsitiktinumo) neturi esminės reikšmės kėsinimosi į gyvybę kvalifikacijai. Nustačius kaltininko netiesioginę tyčią nužudyti, taikomos tokios pačios taisyklės, kaip ir tiesioginės tyčios atimti gyvybę atveju: mirties atveju – baigtas nužudymas netiesiogine tyčia, aukos išgyvenimo atveju – pasikėsinimas atimti gyvybę netiesiogine tyčia[467].

Kita pozicija (būdinga Lietuvos ir Rusijos (anksčiau – tarybinei) baudžiamosios teisės doktrinai ir teismų praktikai) – kaltininkas neturi atsakyti už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką (pvz., nužudyti) netiesiogine tyčia. Kaltininkas atsako tik už baigtą nusikalstamą veiką. Paprastai tai būna baigtas sunkus sveikatos sutrikdymas. Teismų praktikoje ši mintis dažnai išreiškiama formuluote: „esant netiesioginei tyčiai, nusikalstama veika kvalifikuojama pagal atsiradusius padarinius“[468]. Ši formuluotė teoriniu požiūriu nėra tiksli. Negali būti kaltės ar tyčios apskritai. Yra tik tyčia nužudyti, sunkiai sutrikdyti sveikatą ir panašiai. Iš formuluotės nematyti, esant kokiai netiesioginei tyčiai nusikalstama veika kvalifikuojama pagal faktiškai kilusius padarinius. Ar turima galvoje netiesioginė tyčia nužudyti ar netiesioginė tyčia sunkiai sutrikdyti sveikatą? Panašu, kad minėtas teiginys galioja nepriklausomai nuo to, koks nustatomas kaltininko tyčios turinys. Kvalifikacijos rezultatai būna tokie – gyvybei pavojingą smurtą pavartojęs, bet aukos mirties nesiekęs (kėsinęsis netiesiogine tyčia į gyvybę) asmuo už kėsinimąsi į gyvybę neatsako (jeigu auka nemiršta), o atsako tik už kėsinimąsi į faktiškai kilusius padarinius. Manau, šiuo atveju nukrypstama nuo subjektyvaus pakaltinimo principo ir objektyviam, dažnai nuo atsitiktinumo priklausančiam, kriterijui (kilusiems padariniams) teikiama pirmenybė prieš subjektyvųjį (kaltininko tyčios turinį).

---

[466] Kaip jau minėjau šiame darbe aptardamas padarinių numatymo problemas, BK 132 ir 135 straipsnio sutapties kvalifikacija, nors teorijoje ir pripažįstama, gana sunkiai skinasi kelią į teismų praktiką.

[467] **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 189; **Herzberg R. D.** Strafverzicht bei bedingt vorsätzlichem Versuch?... // ibid., S. 311 – 318; **Köhler M.** Zur Frage der Billigung des tatbestandlichen Erfolgs beim Totschlagsversuch // Juristenzeitung (JZ), 1981, No. 1, S. 35 – 37.

[468] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 6 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 92/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 219/2006.

Kuri pozicija Lietuvos baudžiamajai teisei tinkamesnė – griežtesnė vokiškoji, ar švelnesnė tradicinė lietuviškoji (tarybinė)? Į šį klausimą galima žvelgti įvairiais aspektais. Žvelgiant formaliai, svarbi BK 22 straipsnio nuostata, apibrėžianti pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką. BK 22 straipsnis nurodo, kad pasikėsinimas gali būti tik tyčinis veikimas ar neveikimas. Tačiau jame nėra nurodyta, kad pasikėsinimas galimas tik tiesiogine tyčia. Praktiškai visi šį straipsnį (ar, atitinkamai, analogišką Rusijos Federacijos BK 30 str. 3 dalies nuostatą) komentuojantys autoriai siaurinamai aiškina pasikėsinimo sąvoką, apsiribodami tik tiesiogine tyčia[469]. Būdingas argumentas – pasikėsinti netiesiogine tyčia tiesiog neįmanoma[470]. Pritarčiau Vokietijos mokslininkams ir praktikams, praktiškai vieningai manantiems, kad yra priešingai[471]. Galima rasti daug praktinių pavyzdžių, kada kaltininkas nesiekdamas padarinių, veikia keldamas didelį pavojų jiems kilti ir taip sąmoningai leidžia jiems atsirasti, bet padariniai neatsiranda iš esmės dėl atsitiktinumo (supykus dėl menkavertės priežasties duriama geram draugui peiliu į kaklą, į kairę krūtinės pusę ir pan., ir draugas išgyvena[472]). Tokie atvejai, manytina, visiškai atitinka tiek pasikėsinimo, tiek netiesioginės tyčios požymius, taigi galėtų būti vertinami kaip pasikėsinimas netiesiogine tyčia. Pasikėsinimas netiesiogine tyčia psichologiškai yra įmanomas, tik galima kelti klausimą, ar kaltininkas turėtų atsakyti už tokį pasikėsinimą. Remiantis BK 22 straipsniu, tokia galimybė yra.

Kuo grindžiama pozicija, kad kaltininkas neturėtų atsakyti už pasikėsinimą netiesiogine tyčia? Man nėra tekę sutikti pagrįsto mokslinio atsakymo į šį klausimą. Lietuvos (ir Rusijos) baudžiamosios teisės doktrinoje ši pozicija priimama kaip savaime suprantama, tad jai pagrįsti iš esmės jokių argumentų nepateikiama. Taigi tenka pačiam ieškoti galimų argumentų prieš atsakomybę už pasikėsinimą netiesiogine tyčia. Ar kėsinimasis netiesiogine tyčia nėra pakankamai pavojingas, kad būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė už tokio pobūdžio pasikėsinimą? Manyčiau, taip nėra. Tyčinis kėsinimasis, skirtingai nuo neatsargaus, net ir nekilus į tyčios turinį įeinantiems padariniams, yra, manau, pakankamai didelio pavojingumo laipsnio, kad valstybė už jį visais atvejais taikytų baudžiamąją atsakomybę, nesvarbu, ar toks nusikaltimas baigtas, ar ne, ar jis padarytas tiesiogine tyčia, ar netiesiogine. Kaip teisingai

---

469 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 141; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 250; Российское уголовное право.... Под ред. **Рарога А. И.** 2003. С. 240; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой.** 2002. С. 371 – 373.

470 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 250; Российское уголовное право.... Под ред. **Рарога А. И.** 2003. С. 240.

471 Kaip elementari vadovėlinė tiesa vokiečių autorių darbuose yra nurodoma, kad pasikėsinimas ir baigtas tyčinis nusikaltimas skiriasi vien objektyviaisiais požymiais, o subjektyvieji yra identiški. Teigiama, kad tose sudėtyse, kuriose baigtam nusikaltimui užtenka netiesioginės tyčios, jos pakanka ir pasikėsinimo padaryti tokią sudėtį atveju. Žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 287; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 513, 515. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžiai, kuriose konstatuota neteisoginė tyčia pasikėsinimo atveju nurodyti sekančio puslapio išnašoje.

472 Žr. Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1-125/2005, 1-203/2005, Kauno apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1-199/04, 1-249/2004.

pažymi P. Dagel ir D. Kotov, atsakomybė pagal padarinius – tai atsakomybės už neatsargias, bet ne už tyčines nusikalstamas veikas modelis[473]. Ko gero, tikrasis pagrindas, kuriuo remiasi pozicija, pasisakanti prieš atsakomybę už pasikėsinimą netiesiogine tyčia, yra atsargus praktinis požiūris į šią problemą, siekis vengti baudžiamosios atsakomybės subjektyvizacijos (atsakomybės pagal kaltės turinį), siekis kuo labiau objektyvizuoti baudžiamąją atsakomybę (taikyti atsakomybę pagal kilusius padarinius). Objektyvizuotą atsakomybę, be abejo, lengviau taikyti praktikoje. Tačiau, mano manymu, subjektyvaus pakaltinimo principu besiremianti baudžiamoji atsakomybė turi tvirtesnį teorinį pagrindą. Be to, manau, nereiktų baimintis, kad atsakomybės už pasikėsinimą netiesiogine tyčia taikymas būtų neišsprendžiamas praktinis uždavinys. Tokia atsakomybė yra nuo seno taikoma Vokietijos, jai giminiškų baudžiamosios teisės prasme valstybių ir kitų valstybių (pvz., Švedijos) teismų praktikoje[474]. Taigi, manau, Lietuvos teismų praktika taip pat galėtų atsisakyti atsakomybės pagal padarinius tyčinėse nusikalstamose veikose ir pereiti prie labiau teoriškai pagrįstos atsakomybės pagal tyčios turinį.

Pastaroji išvada sujungia padarytą nedidelį ekskursą į netiesioginės tyčios sritį su tiesioginės tyčios problematika. Lietuvos teismų praktikoje atsakomybė pagal padarinius tyčinėse nusikalstamose veikose yra taikoma ne tik netiesioginės tyčios, bet ir taip vadinamos neapibrėžtos (tiksliau – alternatyvios) tyčios atveju. Kaip minėta, alternatyvi (neapibrėžta) tyčia yra trečias galimas subjektyviųjų požymių variantas, kuris gali būti nustatytas kaltininko veikai nepasižymint vienareikšmiu kryptingumu (jei nenustatoma (1) apibrėžta tiesioginė tyčia bei (2) netiesioginė tyčia ar nusikalstamas pasitikėjimas).

> Kad vėliau nekiltų painiava, reikia iškarto išsiaiškinti terminų neapibrėžta tyčia ir alternatyvi tyčia santykį. Kadangi tyčia negali būti abstrakti, o tik konkreti, aš pritariu mokslininkams, kurie nepripažįsta neapibrėžtos tyčios[475]. Tyčios „neapibrėžtumo“ sąvokos

---

[473] **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 114.

[474] Žr.: pasikėsinimo netiesiogine tyčia (NT) sunkiai sutrikdyti sveikatą (užkrėsti ŽIV) atvejis (jau minėtas Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1988 m. lapkričio 4 d. sprendimas, BGHSt 36, 1); pasikėsinimo NT nužudyti turką parduotuvės savininką, į parduotuvę metant butelį degaus skysčio, su tikslu „kad išsinešdintų iš Vokietijos“, butelį metant netoli paties savininko ir degančio dujinio degiklio: BGH 2000 m. vasario 22 d. sprendimas Nr. 5 StR 573/99 // http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/99/5-573-99.php3?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.05.02]; pasikėsinimo NT nužudyti visa jėga metant kirvį į už stiklinių durų stovinčio policininko galvą atvejis: BGH 1980 m. liepos 16 sprendimas Nr. 2 StR 127/80 // Juristenzeitung (JZ), 1981, No. 1, S. 35 – 37; pasikėsinimo NT nužudyti KET pažeidėją automobiliu persekiojantį policininką, policijos automobilį sunkvežimiu taranuojant esant 100 km/h greičiui, atvejis: BGH 1968 m. vasario 9 d. sprendimas 4 StR582/67 // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1968, Heft 14, S. 660 – 662; pasikėsinimas NT sunkiai sutrikdyti KET pažeidėją stabdančio policininko sveikatą, pažeidėjui dideliu greičiu pasukant automobilį į policininką, kuris sužalojimų išvengia tik staiga šokdamas į šalį: Švedijos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 28 d. sprendimas Nr. Az. B 329/02, žr.: **Zila. J.** Stafrechtlicher Vorsatz...//ibid., S. 60.

[475] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 366; **Яни П. С.** Сложные вопросы субъективный стороны преступления. // Российская юстиция. 2002. No. 12. С. 48; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 97. Šie autoriai kategoriškai nepasisako prieš patį terminą „neapibrėžta tyčia“, bet pažymi, kad tyčia neapibrėžta negali būti, ji gali būti alternatyvi. Tik alternatyvią tyčią pripažino ir carinės Rusijos profesorius S. Poznyšev, **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 284 -285. Vokietijos baudžiamojoje teisėje dar 1810 metais Gönner (Gioner) rašė, kad „tai, kas vadinama neapibrėžta tyčia, yra anaiptol neapibrėžta, bet alternatyvi tyčia“ (žr.: **Krug, A. O.** Über dolus und culpa...

baudžiamosios teisės terminijoje atsiradimą, manau, sąlygojo tai, kad kaltininkai dažnai nesugeba paaiškinti, ko jie siekė darydami nusikalstamą veiką. Tačiau baudžiamajame įstatyme visos nusikalstamų veikų sudėtys yra aiškiai apibrėžtos, ir kaltininkų tyčios turinį visuomet galima „sutalpinti" į vienos ar kelių sudėčių aiškiai apibrėžtus rėmus. Kaip jau ne kartą buvo nurodyta baudžiamosios teisės doktrinoje, kaltininko parodymai yra labai abejotinas duomenų apie subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius šaltinis (netgi kaltininkui stengiantis būti nuoširdžiu)[476]. Jei kaltininkas smogia peiliu žmogui į kairią krūtinės pusę ir paskui apklausiamas parodo, kad jis jokių konkrečių padarinių nesiekė ir iš viso negalvojo apie padarinius, tai dar toli gražu nereiškia, kad mes turime priimti tokius parodymus pažodžiui. Kalbant baudžiamosios teisės terminais, tokioje situacijoje galima alternatyvi tyčia – gali būti, kad kaltininkui buvo reikalingi bet kurie iš kelių konkrečių, skirtingose nusikalstamų veikų sudėtyse aprašytų, padarinių.

Kaip kvalifikuoti nusikalstamą veiką, jeigu padaroma išvada, kad kaltininkas veikė su alternatyvia tyčia, t. y. siekdamas kelių panašaus pobūdžio padarinių? Kurie iš siekiamų padarinių (sunkiausi ar lengviausi) turėtų atsispindėti kvalifikacijoje? Baudžiamosios teisės teorijoje nemažai autorių pasisako už pirmenybę sunkiausiems iš siekiamų padarinių[477], kai kurie – už pirmenybę lengviausiems[478]. Pasisakančių už į lengviausius padarinius nukreipto siekio inkriminavimą autorių manymu, šioje diskusijoje reikia vadovautis *in dubio pro reo* (lot. (nepašalinami) neaiškumai aiškinami kaltinamojo naudai) principu[479]. Nenorėčiau sutikti su šiuo siūlymu. Manau, tokiais atvejais, kai kaltininko veika atitinka dvi sudėtis, kurių negalima inkriminuoti kartu ir kurių viena yra baudžiama griežčiau nei kita, taikytina kitokia normų konkurencijos taisyklė – sunkesnis nusikaltimas apima lengvesnį[480]. Kitokia išvada, manau, būtų

1854/1968. S. 58 – 59). Su šia pozicija XIX a. konkuravo *dolus generalis* (lot. bendroji tyčia) sąvoka, iš esmės atitinkanti terminą „neapibrėžta" tyčia. *Dolus generalis* tuo metu reiškė, kad kaltininko veika nukreipta ne į sveikatos sutrikdymą, ne į nužudymą, bet į neapibrėžtą ir nedetalizuotą „sužalojimą apskritai", apimantį bet kokius sužalojimus ir gyvybės atėmimą (**Krug. A. O.**, ibid., S. 75). Tačiau maždaug nuo XX a. pradžios (visų pirma K. Binding) buvo praktiškai visuotinai pripažintas tyčios konkretumo reikalavimas ir liko tik alternatyvios tyčios sąvoka. Plačiau apie alternatyvią tyčią ir jos istorinį vystymąsi žr.: **Jakobs G.** Gleichgültigkeit als dolus indirectus // ibid., S. 584 – 599; **Fischer M.** Wille und Wirksamkeit. 1993; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 23-28.

476 Pažymima, kad dažnai kaltininkai elgiasi vedami ne tiek racionalių apsvarstymų, bet emocionaliai, dažnai vedami tik daugiau mažiau suvoktų (ar nesuvoktų) potraukių, kuriuos suvokti pačiam kaltininkui, nekalbant apie jų išreiškimą žodžiais praėjus kiek laiko, yra pakankamai sudėtinga. Žr.: **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // ibid, S. 236; **Schiemann A.** Kann es einen freien Willen geben? - Risiken und Nebenwirkungen der Hirnforschung für das deutsche Strafrecht // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 2004, No. 29, S. 2057; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 375, 418.

477 **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 367; **Яни П. С.** Сложные вопросы субъективный стороны преступления. // там же, С. 48; **Селезнев М**. Умысел как форма вины. // Российская юстиция. 1997. No. 3. с. 11 – 12; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 114; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 103.

478 Pvz., vokiečių profesorius E. J. Lampe, žr.: **Fischer M.** Wille und Wirksamkeit... 1993. S. 23.

479 Ibid.

480 Žr. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 340.

kelias į kaltininkų nebaudžiamumą už sunkesnįjį nusikaltimą. Tuo tarpu baudžiant už sunkesnįjį, kaltininkas kartu faktiškai atsako ir už lengvesnįjį nusikaltimą.

Lietuvos teismų praktika ir kai kurie Lietuvos ir Rusijos mokslininkai nepalaiko nė vienos iš šių nuomonių ir suka dar kitu keliu – vadovaujasi ne kaltininko tyčios turiniu, bet faktiškai kilusiais padariniais: „kai yra tiesioginė neapibrėžta tyčia, veika kvalifikuojama pagal atsiradusius padarinius“[481]. Manau, vertinant tokią poziciją, esminis klausimas būtų toks – jei teismas nustatė, kad kaltininkas veikė su siekiu nužudyti (tegu kartu nustatytas ir siekis sutrikdyti sveikatą), kodėl kaltininkui neturėtų kilti atsakomybė už nužudymą (baigtą arba pasikėsinimą nužudyti)? Jeigu nustatoma, kad kaltininkas turėjo tik siekį nužudyti, dėl jo nusikalstamos veikos kvalifikavimo kaip nužudymo niekam abejonių nekyla. Jei šalia šio siekio nustatoma dar papildomas siekis sutrikdyti sveikatą, atsitiktinai nekilus mirtiniems padariniams, atsakomybė už nužudymą, pagal Lietuvoje susiklosčiusią teismų praktiką, nekyla. Kaltininkas atsako vien už sunkų sveikatos sutrikdymą. Kokiais pagrindais kaltininkui išnyksta atsakomybė už pasikėsinimą nužudyti, jei teismas yra nustatęs, kad kaltininkas siekė aukos mirties? Manau, pagrįstesnė nuomonė, kad jokio pagrindo išnykti atsakomybei už pasikėsinimą nužudyti nėra. Kvalifikacijos pagal faktinius padarinius, o ne pagal „sunkiausios“ tyčios turinį ydingumas ryškiai pasimato tuomet, kai kaltininkui nepavyksta sukelti jokių sunkių padarinių. Tokiu atveju, kaltininkas, kuris veikė su tyčia nužudyti, bet turėjo ir mažesnės žalos siekių, iš viso neatsakytų (jei žalos nepadaro) arba atsakytų tik už nesunkų sveikatos sutrikdymą (jei tik tiek jam pavyksta padaryti), kas manytina, būtų aiškiai neteisinga[482].

> J. R. buvo nuteista už tai, kad, tikėdamasi užtikti į darbą einančią V. Š., automobiliu važiavo netoli V. Š. namų, ir, pamačiusi ją einant kelkraščiu, išvažiavo į priešingą kelio pusę ir sąmoningai partrenkė V. Š. Nukentėjusiajai parkritus, J. R. išlipo iš automobilio ir peiliu sudavė smūgį V. Š. į kaklo kairę pusę, ją sužalodama. V. Š. aktyviai pasipriešinus ir nulūžus peilio geležtei, J. R. iš įvykio vietos pabėgo. V. Š. padaryti sužalojimai įvertinti kaip nesunkus sveikatos sutrikdymas.
>
> Apeliacinės instancijos teismas, kvalifikuodamas J. R. nusikalstamą veiką pagal BK 138 straipsnio 1 dalį, konstatavo, kad ji veikė neapibrėžta tyčia, kuri apėmė tiek kūno sužalojimo padarymą, tiek ir gyvybės atėmimą, todėl veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius.

---

[481] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 6 p. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės bylos Nr. 2K – 535/2004, 2k-378/2004. Taip pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. P. 109; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 104; **Лунеев В. В.** Субъективное вменение. 2000. С. 39; **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 40.

[482] Taip pat teigia P. Dagel, D. Kotov bei G. Zlobin, B. Nikiforov, žr.: **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 114; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 103.

> Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino šį apeliacinės instancijos sprendimą ir paliko galioti pirmos instancijos nuosprendį, kuriuo J. R. buvo nuteista už pasikėsinimą nužudyti, t. y. pagal į sunkiausius padarinius nukreiptą siekį[483].

Kaip matome, susidūrus su aiškiai nelogiško sprendimo grėsme, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nukrypo nuo taisyklės, kad esant alternatyviai tyčiai nusikalstama veika kvalifikuojama pagal faktiškai kilusius padarinius, o ne pagal į sunkiausius padarinius nukreiptą siekį. Manau, teoriniu požiūriu tai visiškai teisingas sprendimas ir belieka viltis, kad tokia kvalifikacija teismų praktikoje su laiku bus nebe išimtis, bet taps taisykle.

[483] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 586/2004.

3. 2. Valinis momentas netiesioginėje tyčioje

3. 2. 1. Įvadinės pastabos

BK 15 straipsnio 3 dalyje įstatymų leidėjas šalia intelektinio netiesioginės tyčios momento išskiria valinį momentą, jį formuluodamas taip: asmuo kodekse numatytų padarinių „nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti“. Ši formuluotė susideda iš dviejų dalių: negatyvios, kuria paneigiamas padarinių noro (siekio) buvimas ir pozityvios, kuria formuluojama specifinė, tik netiesioginei tyčiai būdinga kaltininko nuostata sukeltų padarinių atžvilgiu.

Negatyvioji netiesioginės tyčios valinio momento dalis pabrėžia šio momento skirtumą nuo tiesioginės tyčios valinio momento. Kaip ankstesniame skyriuje buvo aptarta, tiesioginės tyčios valinį momentą galima nustatyti tuomet, kai kaltininkui jo realizuoti kodekse aprašyti padariniai (ar kiti objektyvūs nusikalstamos veikos požymiai) yra reikalingi (jo siekiami). Netiesioginė tyčia gali būti nustatyta tik tuomet, kai sukelti padariniai kaltininkui nėra reikalingi, t. y. nėra nei galutinis, nei tarpinis tikslas, jie nėra ir su galutiniu ar tarpiniu tikslu neišvengiamai kylantys lygiagretūs padariniai.

Pozityvioji netiesioginės tyčios valinio momento dalis („sąmoningas leidimas padariniams atsirasti“) tradiciškai yra laikoma pagrindiniu netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijumi. Jeigu asmuo „sąmoningai leidžia padariniams atsirasti“, jis nusikalstamą veiką padaro netiesiogine tyčia, jeigu jis „lengvabūdiškai tikisi BK numatytų padarinių išvengti“ (BK 16 straipsnio 2 dalis), nusikalstamą veiką padaro dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Abi šios formuluotės turi griežtą (bet nebūtinai aiškią) ribą, jos nepersidengia ir viena kitą šalina.

Iš karto būtina pabrėžti, kad formuluotė „sąmoningai leisti padariniams kilti“ (kaip ir „lengvabūdiškai tikėtis padarinių išvengti“) yra grynai baudžiamoji – teisinė formuluotė. Savaime, be specialaus teisinio aiškinimo, ji neatskleidžia savo turinio. Asmeniui, neturinčiam teisinio pasiruošimo, ji visiškai nieko tikro nesako. Tokio termino neturi kiti mokslai (psichologija, psichiatrija). Savo turiniu jis neturi tikslaus atitikmens ir kasdienėje kalboje.

Kaip baudžiamojoje teisėje aiškinamas netiesioginės tyčios valinio momento turinys?

Šiuo klausimu galima išskirti tris principines autorių pozicijas. Pirmoji – netiesioginės tyčios valinis momentas aiškinamas kaip savarankiškas netiesioginės tyčios požymis, jam suteikiamas konkretus psichinis (emocinis) turinys. Valinis momentas laikomas pagrindiniu kriterijumi atribojant netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą. Antroji – netiesioginės tyčios valinis momentas laikomas teisine fikcija, kuri neturi jokio specifinio psichinio turinio. Netiesioginė tyčia nuo nusikalstamo pasitikėjimo atribojama per intelektinį momentą

(suvokimo (numatymo) laipsnį), o valinio momento, kaip tuščios ir jokios praktinės reikšmės neturinčios sąvokos, siūloma atsisakyti. Trečiosios pozicijos atstovai deklaruoja, kad valinis momentas yra pagrindinis netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijus. Laikydamiesi tradicijos (arba net įstatymo reikalavimo) netiesioginėje tyčioje išskirti valinį momentą, šios grupės autoriai pasisako prieš siūlymus jo atsisakyti. Kartu jie kritikuoja bandymus netiesioginės tyčios valinį momentą aiškinti iš kaltininko emocijų perspektyvos. Deja, jie patys nepateikia jokio logiško ir turiningo šio netiesioginės tyčios valinio momento paaiškinimo. Pastarosios pozicijos šalininkų kritikai teigia, kad šie autoriai valinį momentą apibūdina tuščiomis teisinėmis sąvokomis[484].

3. 2. 2. Netiesioginės tyčios valinis momentas kaip emocinė kaltininko nuostata

Autoriai, netiesioginės tyčios valinio momentui suteikiantys specifinį psichologinį turinį, aiškina jį kaip tam tikrą kaltininko emocinę nuostatą nusikalstamos veikos metu realizuojamų objektyviųjų požymių (padarinių ar kt.) atžvilgiu. Kaip buvo minėta atskleidžiant tiesioginės tyčios valinį momentą, šiuolaikinėje psichologijoje vyrauja nuomonė, kad asmens elgesio psichinę reguliaciją galima paaiškinti per intelekto, poreikių (motyvų) ir emocijų triadą. Taigi baudžiamosios teisės mokslininkai netiesioginės tyčios valinį momentą dažnai sieja su vienu iš šios triados elementų, o būtent - emocijomis. Kiti triados nariai atkrenta savaime: intelektas, suprantama, sietinas su intelektiniu, o ne valiniu netiesioginės tyčios momentu, o motyvacijos sieti su netiesioginės tyčios valiniu momentu negalima dėl to, kad nusikalstamos veikos aplinkybių realizavimas kaip kaltininko elgesio motyvas ir tikslas (aplinkybių realizavimo siekis) pasireiškia tik tiesioginėje tyčioje.

Baudžiamojoje teisėje sutinkamos dvi teorijos, aiškinančios netiesioginės tyčios valinį momentą per kaltininko emocijų prizmę – pritarimo (sutikimo) teorija ir abejingumo teorija.

3. 2. 2.1. Pritarimo (sutikimo) teorija

Pritarimo (sutikimo) teorija (vok. *Billigungs- (Einwilligungs-) theorie*) teigia, kad netiesioginės tyčios atveju kaltininkas palankiai žiūri į numatomų padarinių kilimą, jiems pritaria ir su jais sutinka. Kitaip tariant, galimi padariniai kaltininkui kelia teigiamas emocijas, jam yra priimtini. Kaltininko pritarimui galimiems padariniams atskleisti šios teorijos atstovai paprastai naudoja taip vadinamą pirmąją Franko formulę: „jeigu padaroma išvada, kad kaltininkas būtų veikęs ir tuomet, jei suvoktų galimus padarinius kaip tikrai kilsiančius, tuomet

---

[484] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 6, 8, 9, 11; **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // ibid., S. 475.

jis veikia tyčia, o jei manoma, kad jis, būdamas tikras dėl padarinių kilimo, susilaikytų nuo veikos, jo tyčios nėra“[485]. Pritarimo (sutikimo) teorija buvo plačiai remiamasi XX a. pradžios Vokietijos teismų praktikoje ir doktrinoje[486]. Tarpukario Lietuvoje Franko formule kaip tyčios testu vadovavosi V. Stankevičius[487]. Švedų baudžiamosios teisės specialistas J. Zila nurodo, kad, šia formule neretai pasiremiama ir dabartinėje Švedijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[488]. Netiesioginės tyčios valinį momentą kaip kaltininko sutikimą ar pritarimą padariniams aiškino kai kurie tarybiniai mokslininkai (B. Utiovskij, G. Kryger, J. Vorošylyn)[489]. Dabartinėje Rusijos baudžiamojoje teisėje prie aptariamos teorijos atstovų iš dalies galima priskirti A. Rarog, N. Kuznecovą, I. Tiažkovą, V. Nersesian[490]. Sutikimas su galimais padariniais kaip alternatyvus (su abejingumu) netiesioginės tyčios požymis yra minimas ir Vilniaus universiteto išleistame baudžiamosios teisės vadovėlyje[491].

Baudžiamosios teisės teorijoje pritarimo (sutikimo) teorija kritikuojama mažiausiai trimis aspektais. Visų pirma, kaip pažymi K. Roksin, kaltininko pritarimas (sutikimas) galimiems padariniams yra greičiau būdingas tiesioginės, o ne netiesioginės tyčios atveju[492]. Tiesioginė tyčia galima netgi tuomet, kai kaltininkui jo veikos padariniai reikalingi, nors ir emociškai nemalonūs (pvz., jo tikslą neišvengiamai lydintys lygiagretūs padariniai). Tokie padariniai vis tiek yra kaltininko siekiami. Situacija, kad kaltininkui nereikalingi (jo nesiekiami) padariniai būtų jam pageidautini ir jis pritartų tokių padarinių atsiradimui, ypač turint galvoje, kad tai ne bet kokie, o itin žalingi padariniai, manytina, yra vargiai įmanoma ar bent galima tik išimtinai retais atvejais. Taigi toks netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimas praktiškai sutapatina

---

485 Šio kaltininko tyčios testo autorius – vienas žymiausių XIX a. pab. - XX a. pradžios vokiečių profesorių R. Frank (1860 - 1934), norminės kaltės teorijos „tėvas“. Pats R. Frank nebuvo pritarimo teorijos atstovas. Jis pasisakė už tai, kad netiesioginei tyčiai apibūdinti užtenka intelektinio momento (intelektinė teorija). Plačiau žr. 3. 2. 3. 2. skyriuje.

486 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 378; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 97. Nuo XX a. vidurio Vokietijos teismų praktikoje („Odinio diržo“ byla, BGHSt 7, 363, ji bus aptarta vėliau) „pritarimo“ sąvoka imta aiškinti platesne „teisine prasme“, esą, pritarimas padariniams gali būti ir tuomet, kai kaltininkui galimi padariniai yra nemalonūs. Tačiau, mano nuomone, toks aiškinimas yra ne „pritarimo“ teorijos patobulinimas, bet „pritarimo“ teorijos atsisakymas. Kitaip mano V. Grop, žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 163, 164.

487 **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. 1925. P. 51, 52.

488 **Zila J.** Strafrechtlicher Vorsatz...// ibid. 2003. S. 56.

489 **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 261, 262; **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 32. Pastarieji autoriai autoriai netiesioginės tyčios valinį momentą apibrėžia alternatyviai – kaip pritariančią vidinę poziciją padarinių atžvilgiu (=pritarimo teorija) arba abejingumą padarinių atžvilgiu (=abejingumo teorija).

490 Šie autoriai (išskyrus V. Nersesian) netiesioginės tyčios valinį momentą taip pat apibrėžia alternatyviai – kaip pritariančią vidinę poziciją padarinių atžvilgiu (=pritarimo teorija) arba abejingumą padarinių atžvilgiu (=abejingumo teorija). Žr.: **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 96, 97; Курс уголовного права..., Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 316; **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. 2002. С. 98.

491 Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 207.

492 **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 378, 379.

netiesioginę tyčią su tiesiogine tyčia. Juo vadovaujantis būtų itin susiaurinta ar net išnyktų netiesioginės tyčios taikymo sritis, nepagrįstai išplečiant nusikalstamo pasitikėjimo ribas. Pavyzdžiui, remiantis pritarimo teorija nebūtų galima nuteisti už tyčinį nusikaltimą asmenų, kurie, siekdami savų tikslų, elgiasi nepapratai rizikingai, keldami aiškiai netoleruotiną pavojų kito žmogaus gyvybei ar sveikatai. Chrestomatiniu kritiniu pritarimo teorijai pavyzdžiu yra tapusi Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) „Odinio diržo" byla (vok. *Lederrimmen-Fall*):

> K ir J nusprendė apiplėšti jų pažįstamą M. Pradžioje jie planavo M jo bute prismaugti diržu iki sąmonės netekimo, ir tuomet pagrobti daiktų. Tačiau, kadangi jie suprato, kad smaugimas gali baigtis M mirtimi, kurios kaltininkai norėjo išvengti, J pasiūlė M „neutralizuoti" kitu būdu – smogti jam smėlio maišu į galvą, ir taip apsvaiginti jį nepadarant jokių rimtų sužalojimų. K sutiko su J pasiūlymu. Plėšimo metu kaltininkams nepavyko M apsvaiginti smogiant smėlio maišu, kilo muštynės, tad K ir J užmetė jam ant kaklo iš diržo padarytą kilpą ir smaugė iki tol, kol M nustojo judėti. Paėmę M daiktų jie priėjo pažiūrėti, ar M kvėpuoja. Nepastebėję M gyvybės ženklų, kaltininkai puolė gaivinti nukentėjusįjį, tačiau jų pastangos buvo bevaisės.
>
> K ir J buvo nuteisti dėl nužudymo netiesiogine tyčia. Teismas nurodė, kad netiesioginė tyčia gali būti ir tuomet, kai nusikalstamos veikos padariniai kaltininkams nėra malonūs (kaip ir šiuo atveju), tačiau didelis veikos pavojingumas neleidžia jiems pagrįstai tikėtis geros veikos baigties[493].

Šioje byloje iš tiesų vargu ar galima įžvelgti kaltininkų emocinį (vidinį) pritarimą, sutikimą su jų pažįstamo nukentėjusiojo mirtimi, lygiai, kaip jo nebūtų galima įžvelgti jau minėtoje „rusiškos ruletės" byloje, kurioje apsvaigę mylimieji dėl pramogos po du kartus šovė vienas kitam į smilkinį iš viena kulka užtaisyto revolverio ir paskutinis šūvis tapo lemtingu[494], arba dar viename chrestomatiniame dar 1911 m. Lacmann pateikto „Lažybų šaudykloje" pavyzdyje (vok. *Lacmannsche Schiessbudenfall*), kuriame jaunuolis mugėje susilažino, ar jis sugebės šaudamas išmušti merginai iš rankos jos laikomą mažą stiklo rutuliuką ir kliudė merginos ranką[495]. Remiantis pritarimo (sutikimo) teorija, visuose šiuose atvejuose nebūtų galima nustatyti kaltininkų netiesioginės tyčios dėl nužudymo ar (paskutiniame pavyzdyje) dėl sveikatos sutrikdymo . Tokia pozicija, manau, būtų nepagrįstai švelni kaltininkų atžvilgiu.

Pritarimo (sutikimo) teorija yra kritikuojama ne tik dėl iš jos sekančių išvadų, kurios yra nepriimtinos tiek baudžiamuoju politiniu (dėl pernelyg švelnaus itin pavojingų veikų kaltininkų teisinio vertinimo), tiek sisteminiu (dėl netiesioginės tyčios faktinio išbraukimo iš kaltės formų

---

[493] Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1955 m. balandžio 22 d. sprendimas Nr. 5 StR 35/55, skelbtas BGHSt 7, 363 ir NJW 1955, 1688. Taip pat žr.: **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2001. S. 160, 161, 164; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 373; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis...// ibid., S. 764.

[494] Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. byla R v Faure, // http://www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VSCA/1999/ 166.html [apsilankyta 2007.02.09].

[495] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 385; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 99.

sistemos) aspektu. Netinkamos teorijos išvados paprastai leidžia numanyti apie teorijos ir jos išvadų išeities taško (pamato) ydingumą. Baudžiamosios teisės doktrinoje kritika pritarimo (sutikimo) teorijai yra nukreipta ir į jos „pamatus".

Kaip jau minėjau, pritarimo (sutikimo) teorijos išeities taškas yra kaltininko *emocinė* nuostata nusikalstamos veikos metu realizuojamų objektyviųjų požymių (padarinių ar kt.) atžvilgiu. Baudžiamojoje teisėje išsakoma nuomonė (jau minėta aptariant tiesioginės tyčios valinį momentą), kad asmens emocijų atspalviai – tai ne nusikalstamą veiką, jos pavojingumą, bet kaltininko asmenybę apibūdinantis požymis ir jie neturėtų būti reikšmingi nustatant nusikalstamos veikos požymius (jos kaltės formą)[496]. Į kaltininko nusikalstamą elgesį lydinčias jo emocijas galbūt galima atsižvelgti tik skiriant bausmę kaip kaltininko asmenybę apibūdinantį požymį (BK 54 str. 2 d. 5 p.). Kaip pažymi I. Pupe, dažna klaida baudžiamojoje teisėje yra tai, kad tarp tyčios ir neatsargumo požymių įtraukiami psichiniai reiškiniai, kurie apskritai egzistuoja, lydi nusikalstamos veikos padarymą, tačiau neturi didesnės reikšmės vertinant nusikalstamos veikos pavojingumą[497]. Nemažos dalies autorių nuomone, emocijos kaip tik ir yra vienas tokių psichinių reiškinių[498]. „Kaltininko jausmai, pritarimai/nepritarimai, įvairios vidinės nuostatos priklauso visai kitam pasauliui. Visa tai leidžia daryti kaltininko pažiūrų etinius vertinimus, bet negali padėti atriboti tyčinės nusikalstamos veikos nuo neatsargios"[499]. „Kaltininką smerkiame ne dėl to, ką jis jaučia, bet dėl to, ką jis sąmoningai daro"[500]. „Svarbiausia yra kam asmuo apsisprendžia, o ne su kokiais jausmais ir viltimis jis tai daro"[501].

3. 2. 2. 2. Abejingumo teorija

Kita netiesioginės tyčios valinį momentą aiškinanti teorija, stovinti ant tų pačių pamatų, kaip ir pritarimo (sutikimo) teorija, yra abejingumo teorija (vok. *Gleichgültigkeitstheorie*). Pagal šią, 1930 metais pasirodžiusiame vokiečių profesoriaus K. Engiš (K. Engisch) veikale „*Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht*" („Tyčios ir neatsargumo tyrinėjimai baudžiamojoje teisėje") išvystytą teoriją, netiesioginės tyčios valiniam momentui būdinga, kad kaltininko nejaudina galimi padariniai (nesukelia jam kokių nors jausmų,

---

[496] **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 102; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // ibid. S. 764; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid., S. 430. Tokios pat nuomonės laikosi ir sekančiose išnašose nurodyti autoriai.

[497] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 40.

[498] **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. § 15. Rn. 11; **Brammsen J.** Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes... // ibid., S. 77.

[499] **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. // ibid., S. 78 – 79. Analogiškai **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 102.

[500] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid. S. 32.

[501] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 380.

emocijų), jis galimiems padariniams yra absoliučiai abejingas[502]. Vokietijoje šia teorija šiuo metu remiasi tik pavieniai autoriai. Tačiau ją galima pavadinti vyraujančia Rusijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Rusijos baudžiamojoje teisėje situacija įdomi tuo, kad abejingumas, kaip alternatyvus netiesioginės tyčios požymis, buvo įtrauktas į naująjį baudžiamąjį įstatymą (RF BK 25 str. 3 d.)[503]. Lietuvoje nuo antrosios XX a. pusės (1972 metų baudžiamosios teisės vadovėlio) iki dabartinių laikų (2006 m. V. Piesliako vadovėlio) „sąmoningas leidimas kilti padariniams" taip pat aiškinamas kaip „abejinga kaltininko pažiūra į tokių pasekmių atsiradimą", indiferentiškumas[504], „absoliutus abejingumas galimų padarinių atžvilgiu"[505]. Toks aiškinimas sutinkamas ir teismų praktikoje[506].

Viena iš abejingumo teorijai išsakomų kritinių pastabų yra tai, kad abejingumas nėra toks požymis, kuris būtų būdingas tik netiesioginei tyčiai ir atribotų ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo ar tiesioginės tyčios[507]. Iš tiesų, tuomet kai tam tikri padariniai nėra galutinis kaltininko tikslas, o tik priemonė jam pasiekti arba jie yra šalutiniai, tačiau neišvengiami padariniai, visiškai natūralu, kad ir tiesiogine tyčia veikiančiam kaltininkui jie gali nekelti jokiu emocijų. Iš kitos pusės, neatsargiai besielgiančiam asmeniui (pvz., savo pyktį norinčiam išlieti asmeniui, suduodančiam vieną smūgį kumščiu oponentui į skruostą ar koja į pilvą) galima žmogaus mirtis nuo šio smūgio nusikalstamos veikos metu taip pat gali nė kiek nerūpėti ir nejaudinti, jei jo visos emocijos tuo momentu sukasi vien apie įvykusį konfliktą (jis jaučia pyktį, nuoskaudą, apmaudą, baimę dėl galimo garbės praradimo aplinkinių akyse ir pan).

K. Roksin pastebi, kad abejingumo teorija veda prie ne visai logiškų išvadų ir tuomet, kai yra priešinga situacija - asmuo nėra emociškai indeferentiškas galimų padarinių atžvilgiu, tačiau vis tik elgiasi labai pavojingai[508] (tokios situacijos, manytina, visiškai realios bylose dėl nužudymo turto grobimo ar smurtavimo siekiant „pamokyti" metu). Manytina, kad iš tiesų, sprendžiant ar kaltininko nusikalstama veika vertintina kaip tyčinė ar neatsargi, aplinkybių, kad kaltininkas veikė itin pavojingai ir tai suvokė, neturėtų (neatsargumo naudai) „nusverti"

[502] Žr. **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 380; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 100; **Küpper G.**, ibid., S. 767.

[503] <<Преступление признается совершенным с косвенным умыслом, если лицо осознавало общественную опасность своих действий (бездействия), предвидело возможность наступления общественно опасных последствий, не желало, но сознательно допускало эти последствия либо относилось к ним безразлично.>> - Уголовный кодекс Российской Федерации (по состоянию на 25 марта 2005 г.). - Москва: Юрайт. 2005.

[504] Tarybinė baudžiamoji teisė. 1972. P. 165.

[505] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 358, 359, 387.

[506] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 354/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. 5 p.// Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

[507] **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004, С. 37, 38, 44; **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 103; **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 268.

[508] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 380.

aplinkybė, kad jis baiminosi, kad nekiltų realiai gresiantys padariniai (kaip teisingai ir buvo nuspręsta „odinio diržo“ byloje).

Baudžiamosios teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys ir į asmens emocinės būsenos (pvz., abejingumo) įrodinėjimo sunkumus. Teismas gali daugiau mažiau patikimai nustatyti tokius psichinius reiškinius, kurie analogiškose situacijose pasireiškia daugmaž visiems asmenims. Pavyzdžiui, teismas, remdamasis „socialiai subrendusio protingo žmogaus kriterijumi“ ir kaltininko veikos pobūdžiu bei kitomis objektyviomis aplinkybėmis, gali palyginus patikimai nustatyti, ar kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos aplinkybes, ar numatė ir kokiu laipsniu numatė nusikalstamos veikos padarinius. Tačiau patikimai nustatyti individualius psichinius fenomenus, pavyzdžiui, emocijas, teismui dažnai būtų neįveikiama užduotis (ypač turint galvoje, kad teismas negalėtų tikėtis paties kaltininko nuoširdžios pagalbos nustatant atsakomybei esminę reikšmę turinčias aplinkybes, taip pat turint galvoje fiziologiškai apsvaigusio asmens emocijų aiškinimosi sunkumus, atskirų bendrininkų emocijų nustatinėjimo ir kitus sunkumus)[509]. Taigi, manau, yra visiškai pagrįsta mintis, kad ir įrodinėjimo aspektu baudžiamajame įstatyme reiktų kiek įmanoma vengti gilaus ir individualaus psichologinio kaltininko pažinimo reikalaujančių sąvokų (perteklinės baudžiamosios teisės psichologizacijos)[510].

Šalia šių sisteminio, procesinio ir baudžiamųjų politinio pobūdžio pastabų, abejingumo teorijai, kaip ir giminiškai pritarimo (sutikimo) teorijai, taikytina ta pati į jos išeities tašką nukreipta pastaba – kaltininko emocijų sritis (tam tikros emocijos arba emocinis šaltumas galimų padarinių atžvilgiu) apibūdina ne nusikalstamą veiką, o kaltininko asmenybę, tad emocijos nėra tinkamas kaltės formų ir jų rūšių atribojimo kriterijus ir juo nereiktų remtis aiškinant netiesioginės tyčios (kaip ir kitų kaltės formų rūšių) turinį.

3. 2. 3. Netiesioginės tyčios valinis momentas kaip teisinė fikcija

Kritiškai įvertinus netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimą per kaltininko emocijų prizmę, kyla klausimas – kuo remiantis aiškinti šį momentą? Iš žmogaus elgesio psichinių reguliatorių triados atmetus intelektą, poreikius (su motyvacija) ir, galiausiai, emocijas, nebelieka psichinių reiškinių, kuriuos galėtume susieti su netiesioginės tyčios valiniu momentu. Peršasi išvada, kad šiam momentui negalima suteikti jokio psichinio turinio, kad tai

---

[509] Atkreiptinas dėmesys, kad kalba eina ne apie išskirtinį emocijų stiprumą (afektą), bet emocijų, nepasiekusių afekto intensyvumo, pobūdį.

[510] **Morselli E.** Die subjektiven Elemente der Straftat aus kriminologischer Sicht // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 107 (1995), Heft 2. S. 356; **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 252.

tuščia, fiktyvi ir perteklinė sąvoka. Kitas klausimas – kaip tuomet atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo?

3. 2. 3. 1. „Padarinių nevengimo“ teorija

Kaip galimą problemos sprendimą XX a. pradžios vokiečių mokslininkas Finger pasiūlė, o vėliau žymus vokiečių profesorius Armin Kaufman (A. Kaufmann) 1958 m. išplėtojo „neįgyvendintos išvengimo valios“ arba „padarinių nevengimo“ teoriją (vok. *Theorie des nicht betätigten Vermeidenswillens*). Pasak A. Kaufman, asmuo veikia netiesiogine tyčia, kai jis šalia savo veikos tiesioginio tikslo numato galimus šalutinius padarinius ir nieko nedaro (nekoreguoja priemonių pasirinkimo, nekeičia veikos eigos), kad šių šalutinių padarinių išvengtų[511]. „Nieko nedarymo padariniams išvengti“ kriterijų, kaip papildomą netiesioginės tyčios valinį momentą apibūdinantį požymį (šalia sutikimo arba (ir) abejingumo), nurodo visi lietuvių ir didelė dalis rusų autorių[512].

Originaliame teorijos pavadinime matome „valios“ sąvoką (be to, ši teorija, ja besiremiančių autorių teigimu, aiškina „valinį momentą“), tačiau iš jos aiškinimo tampa akivaizdu, kad galvoje turimas ne specifinis psichologinis reiškinys (juolab, kad psichologija „valios“ kaip specifinio psichinio reiškinio nepripažįsta), o konkrečių kaltininko veiksmų pobūdis, jų pavojingumo dinamika. Taigi „padarinių vengimo“ teorija siūlo kaltės formas atriboti ne nustatinėjant specifinius kaltininko psichinius reiškinius („valinį momentą“), bet remiantis objektyviais požymiais (pagal veikos ypatumus).

„Padarinių nevengimo“ teoriją galima laikyti dideliu žingsniu teisinga kryptimi – link netiesioginės tyčios valinio momento, kaip fiktyvaus netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą skiriančio požymio, atsisakymo. Tačiau ji nėra be priekaištų. Kaip teisingai nurodoma baudžiamosios teisės doktrinoje, jos pateikiamas netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijus yra iš dalies per siauras, iš dalies per platus[513]. Per platus jis dėl to, kad tai, kad kaltininkas neatliko jokių konkrečių veiksmų, kuriais būtų siekiama išvengti numatomų padarinių, dar nebūtinai reiškia, kad jis padarė nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia. Jis gali remtis kitų asmenų sugebėjimais (pvz., vairuotojas, nemažindamas greičio, gali

---

[511] **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. // ibid., S. 74 – 75.

[512] **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. 2006. P. 358; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 207; Tarybinė baudžiamoji teisė. 1972. P. 165; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 113; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 239; **Ворошилин Е. В.**, **Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. 1987. С. 46. Pažymėtina, kad neretai minimas ne „nieko nedarymas padariniams išvengti“ kaip specifinis netiesioginės tyčios požymis, bet „veiksmai (valia), nukreipti į padarinių išvengimą“ kaip nusikalstamo pasitikėjimo požymis, skiriantis nuo jį nuo netiesioginės tyčios. Bet, manau, abi konstrukcijos reiškia vieną ir tą patį.

[513] **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 384, 385; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 303; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 95, 96.

lengvabūdiškai tikėtis, kad pėstysis paspartins žingsnį ir suspės pereiti gatvę), arba remtis kitomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, konflikto metu asmuo suduoda vidutinio stiprumo smūgį kumščių nukentėjusiajam į galvą ir išeina. Po poros dienų nukentėjusysis miršta ir nustatoma, kad mirties priežastis – smūgio į galvą sąlygotas kraujo išsiliejimas po smegenų dangalais, ir jo nulemtas smegenų pabrinkimas. Tokioje situacijoje visiškai pagrįstais laikyčiau teismų išvadas, kad nors kaltininkas ir numatė (nedideliu laipsniu) galimą nukentėjusiojo mirtį, bet veikė ne su netiesiogine tyčia, bet lengvabūdiškai tikėdamasis, kad nukentėjusysis nemirs, t. y. atėmė gyvybę neatsargiai, dėl nusikalstamo pasitikėjimo[514]. Per siauras „padarinių nevengimo" kriterijus yra dėl to, kad aplinkybė, kad kaltininkas ėmėsi veiksmų išvengti galimų padarinių, ne visuomet šalina netiesioginę tyčią ir ne visuomet leidžia daryti išvadą apie nusikalstamą pasitikėjimą. Pavyzdžiui, aptariant tiesioginės tyčios valinį momentą jau minėtos bylų fabulos, kai kaltininkai, stipriai sumušę nukentėjusįjį, gaivina jį pildami šaltą vandenį ant galvos, iškviečia greitąją pagalbą. Jeigu smurto intensyvumas buvo labai didelis, manau, tokių kaltininkų nusikalstamos veikos, nepaisant jų pastangų išvengti padarinių, negali būti vertinamos kaip neatsargios. Taigi veiksmų, nukreiptų į padarinių išvengimą, nebuvimas laikytinas tik vienu iš galimų netiesioginės tyčios įrodymų, aplinkybe, apibūdinančia daromos veikos pavojingumą, bet ne išskirtiniu netiesioginės tyčios požymiu, atribojančiu ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo.

3. 2. 3. 2. Intelektinė teorija

„Padarinių nevengimo" teorijos trūkumai gana sėkmingai pašalinami, kai atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo yra vertinami ne atskiri kaltininko veiksmai, bet jo veika kaip visuma, jos visos pavojingumo laipsnis, suvoktas kaltininko. Pagal baudžiamojoje teisėje gana plačiai paplitusią nuomonę, kurią apibendrintai galima pavadinti intelektine teorija[515] (šiai teorijai pritaria ir šio darbo autorius), netiesioginė tyčia yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas pakankamai didelį (netoleruotiną, rimtą, kvalifikuotą ir pan.) jos realizavimo pavojų. Atitinkamai, nusikalstamas pasitikėjimas yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas, kad baudžiamajame įstatyme aprašytos nusikalstamos veikos sudėties realizavimo tikimybė (rizika) yra pakankamai menka. Sąvoka „pakankamai didelė", kuri šiame darbe jau buvo nagrinėjama, reiškia, kad pavojus, kad nusikalstamos veikos požymiai bus realizuoti, yra (teismui vertinant jį iš teisinės tvarkos

---

[514] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K –7/2004.

[515] Vokietijos baudžiamojoje teisėje teorija, kuriai priskiriami autoriai, pasisakantys prieš valinio momento išskyrimą netiesioginėje tyčioje, vadinama kitokiu pavadinimu - įsivaizdavimo teorija (vok. *Vorstellungstheorie*). Jų oponentai priskiriami valios teorijai (vok. *Willenstheorie*). Mano nuomone, aptariamai teorijai pavadinimas „intelektinė" būtų tinkamesnis (aiškesnis) nei „įsivaizdavimo", nes pastarasis norom nenorom asocijuojasi su fantazijų sritimi.

pozicijų) visiškai netoleruotinai didelis, vertas pačių griežčiausių teisinių valstybės reagavimo priemonių, būdingų toms, kurios taikomos už tyčines nusikalstamas veikas[516]. Apie valinį (motyvacinį) momentą prasminga kalbėti tik tiesioginėje tyčioje ir atribojant ją nuo netiesioginės. Jeigu kaltininko siekio realizuoti nusikalstamos veikos sudėtį nėra, tai jo kaltės formą apibrėžti galima tik pagal jo suvoktą padarinių (ar kitų objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių) atsiradimo (realizavimo) tikimybės laipsnį. Valinis momentas netiesioginėje tyčioje laikomas nereikalinga tuščia fikcija, dėl įvairių priežasčių atsiradusi ir stipriai įleidusi šaknis baudžiamojoje teisėje.

Kokios tai priežastys? Kartu, kokias kritines pastabas galima išsakyti intelektinei teorijai?

Vienas argumentų prieš intelektinę teoriją ir, kartu, viena priežasčių, skatinanti išskirti valinį momentą netiesioginėje tyčioje, yra tai, kad kai kurių šalių įstatymų leidėjai baudžiamajame įstatyme išskiria šį momentą netiesioginėje tyčioje[517]. Lietuvos BK 15 straipsnio 3 dalyje pateikiamame netiesioginės tyčios apibrėžime taip pat, šalia intelektinio, išskiriamas ir valinis momentas. Teisės aiškinimo teorijoje teigiama, kad egzistuoja prezumpcija, kad įstatymų leidėjas yra racionalus ir nenaudoja bereikalingų, tuščių frazių. Iš jos seka taisyklė, kad įstatymo teksto negalima aiškinti taip, lyg viena jos dalis būtų atliekama[518]. Į tai galima atsakyti, kad tezė apie įstatymų leidėjo racionalumą ir jo darbo nepriekaištingumą kiekvienu atveju nėra absoliuti, ji tik preziumuojama. Ši prezumpcija argumentuotai gali būti paneigta. „Įsitikinus, kad kuris nors žodis įstatymo tekste iš tiesų nieko nereiškia ir yra atliekamas, į jį paprasčiausiai nereiktų kreipti dėmesio“[519]. Taigi įrodžius, kad formuluotė „sąmoningai leisti kilti padariniams“ neturi pagrįsto paaiškinimo ir yra nereikalinga (ką ir buvo pamėginta padaryti šiame darbe), BK 15 straipsnyje įstatymų leidėjo pateikiamas netiesioginės tyčios apibrėžimas neužkerta kelio remtis intelektine teorija.

Kita valinio momento netiesioginėje tyčioje gyvavimo priežastis – tradicija. Kaip pastebi australas G. Teilor (G. Taylor), tezę, kad visas kaltės formas sudaro intelektinio ir valinio momentų pora, daugelio šalių teisininkai išmoksta pirmaisiais savo teisinių studijų metais kaip neginčijamą tiesą ir vėliau jiems net minties nekyla ją kvescionuoti[520]. Iš kitos pusės, klaidinga būtų manyti, kad valinio momento netiesioginėje tyčioje reikalingumas nuo seno buvo laikomas aksioma. Tiek valios, tiek intelektinė teorija susiformavo dar XIX a. ir nuo to laiko tarp jų šalininkų nuolatos vyko arši diskusija. Intelektinė teorija dominavo XIX a. pabaigoje –

---

516 Detaliau žr. šio darbo 3. 2. 3. 2. poskyrį Numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje.

517 Pavyzdžiui, Austrijos BK § 5, Baltarusijos BK 22 str., Estijos BK § 16, Gruzijos BK 9 str., Lenkijos BK 9 str., Rusijos BK 25 str.

518 **Mikelėnienė D.**, **Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. 1999. P. 173, 177.

519 Ten pat, P. 174.

520 **Taylor G.** Concepts Of Intention In German Criminal Law // Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 1 (2004), P. 110.

XX a. pradžioje (R. Frank, F. fon List)[521], vėliau, XX a. vidury, ji sulaukė faktinio palaikymo iš vieno žymiausių Vokietijos baudžiamosios teisės profesorių, finalinės baudžiamosios teisės mokyklos „tėvo“ H. Velcel (H. Welzel) ir jo pasekėjų (tame tarpe Arm. Kaufman, kurio „neišvengimo teoriją“ galima laikyti tam tikra intelektinės teorijos variacija)[522]. Nuo XX a. 9 dešimtmečio intelektinė teorija intensyviai plėtojama profesorių I. Pupe, R. D. Hercberg, V. Friš (W. Frisch)[523] ir kitų. Rusijoje už intelektinę teoriją savo 1993 m. disertacijoje pasisakė V. Kulygin (Кулыгин В., šiuo metu – Rusijos teisės mokslų akedemijos narys, profesorius), taip pat A. Kozlov, S. Skliarov, N. Ivanov (Иванов Н.)[524]. Iš ankstesnių rusų autorių šiai teorijai priskirtini S. Poznyšev, V. Lifšic (Лифшиц В.), M. Grinberg (Гринберг М.)[525]. Kaip nurodo M. I. R. Tapija (M. I. R. Tapia), Ispanijos baudžiamosios teisės doktrinoje paskutiniu metu itin intensyviai daugėja intelektinės teorijos šalininkų, o teismų praktikoje netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas dažniausiai atribojamas vien pagal intelektinį kriterijų[526]. Kaip minėjau, Švedijoje BK pakeitimo projektą rengusi komisija 1996 m. taip pat pasiūlė netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo atriboti vien per intelektinį momentą[527]. Galiausiai, anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje visais laikais ir be mažiausių diskusijų valinį momentą (siekį) turėjo tik tiesioginė tyčia, o „*recklessness*“ buvo ir yra aiškinamas vien per kaltininko suvokimą, kaip „veikimas suvokiant padarinių ar kitų nusikalstamos veikos aplinkybių realizavimo riziką“[528].

Kitas, metodinio pobūdžio valinio momento netiesioginėje tyčioje egzistavimo paaiškinimas būtų toks, kad nemaža dalis baudžiamosios teisės specialistų nenagrinėja intelektinio momento kaip galimo netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo

---

[521] Žr.: **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1932; **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912. С. 273 – 274.

[522] Žr.:**Janzarik W.** Vorrechtliche Aspekte des Vorsatzes // ibid., S. 68; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 19; **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. // ibid.

[523] **Frisch W.** Vorsatz und Risiko. Köln. 1983.

[524] **Кулыгин В. В.** Субъективное вменение в уголовном праве. 1993; **Козлов А. П.** Понятие преступления.., 2004; **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004; **Иванов Н. Г.** Умысел в уголовном праве России. // там же. С. 16 - 18.

[525] Cm.: **Познышев С. В.** Основныя начала науки уголовного права. 1912; **Лифшиц В. Я.** К вопросу о понятии эвантуалного умысла// Советское государство и право. 1947. No. 7. С. 41 (по **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 236); **Гринберг М. С.** Проблема производственого риска в уголовном праве. - Москва, 1963, **Гринберг М. С.** Понятие преступной самонадеянности // Правоведение. 1962. No. 2. С. 102 (по **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 135).

[526] **Tapia M. I. R.** Die Entwicklung des Vorsatzbegriffs in der spanischen Strafrechtswissenschaft // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 113 (2001) Heft 2. S. 402, 407, 408, 414.

[527] **Zila J.** Strafrechtlicher Vorsatz... //ibid. S. 56.

[528] Žr.: JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso (U. S. Model Penal Code), straipsnis 2.02 (c); taip pat **Omerod. D., Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 2006. P. 120-168; **Ashworh A.** Principles Of Criminal Law. 2003. P. 173 – 193; **Williams G.** Intention and recklessness again // ibid.

kriterijaus, visas atribojimo viltis sudėdami į valinį momentą[529]. Kartais netgi išsakoma nuomonė, kad intelektinis netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo momentas sutampa[530]. Taip pat nurodoma, kad intelektinis momentas nepateikia aiškaus atribojimo kriterijaus[531]. Į pastarąjį priekaištą galima atsakyti, kad valinis momentas, savo ruožtu, apskritai nepateikia jokio atribojimo kriterijaus, nes jį patį sistemiškai - logiškai paaiškinti praktiškai neįmanoma. Visiškai sutinku su nuomone, kad dažnai neva „atribojimas pagal valinį momentą“, jeigu jis nėra daromas kaltininko emocijų pagrindu, yra ne kas kita, kaip atribojimas remiantis perfrazuotu intelektiniu momentu[532]. Apie tai, kad asmuo „sąmoningai leido padariniams atsirasti“ ar „su jais susitaikė“, sprendžiama vien iš to, kad jis suvokė, kad kelia didelį pavojų padariniams kilti ir vis tiek veikė. Iš kitos pusės keistai skamba mokslininkų viltis rasti „aiškų“ netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų. Baudžiamojoje teisėje vis dar yra plačiai paplitęs mitas, kad yra „esminis (kokybinis) skirtumas tarp tyčinės ir neatsargios nusikalstamos veikos“[533]. Taip iš tiesų gali pasirodyti, jei lyginsime elementarius pavyzdžius, tokius kaip nužudymą tiesiogine tyčia (keliais peilio smūgiais į krūtinę) ir gyvybės atėmimą dėl nusikalstamo nerūpestingumo (pažeidus kelių eismo taisykles). Bet užtenka panagrinėti tokius ribinius atvejus, kuriuose suartėja netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas, kaip antai: 1) mirtį sukėlusį „rusiškos ruletės“ žaidimą, 2) mirtį sukėlusį vieną ar kelis smūgius kumščiu ar koja žmogui į pilvą, krūtinę ar galvą, siekiant jį „pamokyti“ ar apiplėšti, 3) atvejį, kai asmuo už nemažą užmokestį nepažįstamojo prašymu gabena nežinomo turinio nepermatomą paketą, dėl kurio jis tik įtaria (galbūt labai įtaria), kad tai paketas su narkotinėmis medžiagomis ir pan., ir atkreipti dėmesį į teismų sprendimų įvairovę nustatant kaltės formą esant analogiškoms bylų aplinkybėms[534], kad pastebėtume, kad iš tiesų aiškios ribos tarp tyčinės ir neatsargios nusikalstamos veikos nėra ir, ko gero, negali būti. Atriboti tyčią ir neatsargumą intelektinio momento pagalba iš tiesų yra nelengvas uždavinys[535], tačiau lengvesnio kelio šiuolaikinė baudžiamoji teisė, neišeidama už subjektyvaus pakaltinimo principo rėmų, manytina, pasiūlyti

---

[529] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2001. P. 206; **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным..., 2003. С. 95, 96; Российское уголовное право... Под ред. **Наумова А. В.** 2000. С. 230 ir kt.

[530] **Злобин Г. А.**, **Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. 1972. С. 39.

[531] **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2003. P. 85; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 394; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 302; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 105; **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 136.

[532] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 6; **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // ibid., S. 475; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid., S. 428.

[533] Курс уголовного права. **Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. 2002. С. 308; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 30; **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau... // ibid., S. 81, 82.

[534] Pavyzdžiui, žr. lentelę Nr. 1 pirmajame šio darbo priede.

[535] Plačiau apie šią problemą žr. šio darbo 3. 2. 3. 2. poskyrį Numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje.

negali.

Galiausiai, intelektinei teorijai yra išsakomas priekaištas, kad esą vien intelektinis momentas yra „nepakankamas“ išvadai dėl netiesioginės tyčios. Esą, šalia pavojaus suvokimo, dar būtinas veiksmingas kaltininko sprendimas šį pavojų realizuoti[536]. Tačiau dar F. fon List, atsakydamas į analogišką savo amžininkų kritiką, pabrėžė, kad pagal intelektinę teoriją išvada apie netiesioginę tyčią daroma ne vien kaltininko minčių pagrindu, bet tuo pagrindu, kad kaltininkas *elgėsi pasirinktu būdu* suvokdamas didelį nusikalstamos veikos padarymo pavojų[537]. Pats faktas, kad kaltininkas daro veiką (suvokdamas jos pobūdį), jau rodo jo sprendimą realizuoti nusikalstamos veikos padarymo pavojų (riziką), tad dar kartą atskirai šį momentą akcentuoti tyčios apibrėžime paprasčiausiai nėra reikalo.

Iš kitos pusės, intelektinis momentas kartais laikomas „nepakankamu“ išvadai dėl netiesioginės tyčios dėl to, kad neva didelio veikos pavojingumo suvokimas nors ir yra svarus įrodymas, dar nebūtinai reiškia, kad kaltininkas nesitiki išvengti kaip labai tikėtinų numatomų padarinių. Esą, priklausomai nuo kaltininko asmenybės ir įvykio aplinkybių, analogiško pavojingumo situacijose, analogiškai suvokdami savo veikos pavojingumą, vieni kaltininkai gali veikti netiesiogine tyčia (būti susitaikę su padariniais), o kiti neatsargiai (tikėtis, kad padariniai nekils)[538]. Ši argumentacija neretai minima Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimuose[539]. Ji buvo pasitelkta ir baudžiamosios teisės teorijoje plačiai diskutuojamoje taip vadinamoje „Karatė byloje“ (vok. *Karate-fall*)[540]:

> kaltinamasis K., aukšto lygio karatė kovotojas, apibūdinamas kaip rūpestingas savo dviejų vaikų tėvas, nenaudojantis fizinių bausmių vaikų auklėjime, paprašytas į kelionę išsiruošusios draugės, keletą dienų prižiūrėjo jos vienerių metų ir 2 mėnesių sūnų S. Įvykio vakare K. bananu maitino S, o šis ėmė rėkti. Neapsikentęs kūdikio klyksmo, K sudavė jam kelis kartus į kaktą. S. ir toliau klykiant, K. delno kraštu stipriai smogė S. į galvą, į sritį tarp smilkinio ir pakaušio. Nuo smūgio įlūžo kūdikio kaukolė, buvo pažeistos smegenys (jose esantys kvėpavimą ir kraujo apytaką reguliuojantys centrai) ir S. maždaug po pusantros valandos mirė.

---

536 **Brammsen J.** Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes...// ibid., S. 79.

537 **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1932. S. 256.

538 **Schönke A., Schröder H., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Auflage. 2006. §15, Rn.11; **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 381; **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. 1996. S. 301; **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung... 1994. S. 94; **Fischer M.** Wille und Wirksamkeit: Eine Untersuchung zum Problem des *dolus alternativus*. 1993. S. 211, 212; **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis... // ibid. S. 761, 774; **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 43.

539 Žr.: **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // ibid., S. 233 – 240; **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2004, Heft 1, S. 23 – 30.

540 Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1987 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. 3 StR 449/87, skelbtas Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, S. 449-450.

Pirmos instancijos teismas K. nuteisė dėl nužudymo netiesiogine tyčia, motyvuodamas tuo, kad K., stipriai smogdamas S., suvokė, kad toks stiprus smūgis gali sulaužyti kūdikio kaukolę ir atimti jam gyvybę. Kartu teismas padarė išvadą, kad taip veikdamas K. buvo susitaikęs su galima S. mirtimi.

BGH panaikino pirmos instancijos teismo sprendimą. BGH nurodė, kad vien iš kaltininko suvokimo nusikalstamos veikos metu negalima spręsti apie tai, kad jis susitaikė su galimais padariniais ir nesitikėjo jų išvengti, kad veikė netiesiogine tyčia. Esą, įvertinus bylos aplinkybių visumą (kaltininko, kaip gero tėvo ir vaiko motinos draugo, asmenybę, veikos spontaniškumą, tai, kad jis iki nusikalstamos veikos kelias dienas rūpestingai prižiūrėjo S.) galima daryti išvadą, kad nors ir veikdamas labai pavojingu kūdikio gyvybei būdu ir tai suvokdamas, K. vis tik tikėjosi geros įvykio baigties, nebuvo susitaikęs su galima S. mirtimi, ir dėl to gyvybę S. atėmė dėl neatsargumo.

Intelektinės teorijos šalininkai laikosi nuomonės, kad analogiško pavojingumo situacijose, kai kaltininkai suvokia jų keliamą pavojų, jų kaltės formos klausimas turi būti sprendžiamas vienodai[541]. G. Teilor, analizuodamas šią bylą, teigia, kad kaltinamojo asmenybės kaip kaltės formos kriterijaus panaudojimas tiesiog šokiruotų bendrosios teisės (*common law*) sistemos teisininkus, kurie, kaip minėjau, remiasi vien intelektine teorija[542]. Šios teorijos atstovų manymu, didelės padarinių tikimybės suvokimas, priešingai, nei nurodė BGH „Karatė byloje“, visuomet paneigia „tikėjimąsi padarinių išvengti“, ir atvirkščiai – veikimas suvokiant mažą padarinių tikimybę yra tas pats, ką valinio momento šalininkai kitais žodžiais vadina „veikimu lengvabūdiškai tikintis padarinių išvengti“. Atitinkamai, joks papildomas („valinis“) momentas atskiriant netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą nėra reikalingas[543]. Į kitas bylos aplinkybes, tokias kaip kaltininko asmenybė, jo stresas (jeigu jis nepasiekia afekto stadijos), įvykio spontaniškumas, įvykio priežastys, gali būti atsižvelgiama tik skiriant bausmę.

T. Ferel (T. Verrel) gana dažną BGH praktiką nuorodomis į neapibrėžto turinio netiesioginės tyčios „valinį momentą“ naikinti griežtus žemesnių teismų nuosprendžius vertina

---

541 **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 15; **Kaufmann Arm.**, ibid., S. 76.

542 **Taylor G.** Concepts Of Intention In German Criminal Law // ibid., P. 115.

543 **Taylor G.** Concepts Of Intention In German Criminal Law // ibid., P. 110, 116; **Tapia M. I. R.** Die Entwicklung des Vorsatzbegriffs in der spanischen Strafrechtswissenschaft // ibid., S. 408; **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 6, 37; **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // ibid., S. 428; **Herzberg R. D.** Das Wollen beim Vorsatzdelikt... // ibid., S. 575; **Frisch W.** Vorsatz und Risiko. 1983. (pgl. **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1997. S. 387). Analogiškai mano ir kai kurie rusų (tarybiniai) autoriai, žr.: **Козлов А. П.** Понятие преступления. 2004. С. 566, 616; **Скляров С. В.** Вина и мотивы преступного поведения. 2004. С. 37, 38; **Иванов Н. Г.** Умысел в уголовном праве России. // там же. С. 16 – 18; **Кулыгин В. В.** Субъективное вменение в уголовном праве. 1993, С. 164, 168; **Гринберг М. С.** Проблема производственого риска в уголовном праве. - Москва, 1963, **Гринберг М. С.** Понятие преступной самонадеянности // Правоведение. 1962. No. 2. С. 102 (по **Дагель П. С.**, **Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления... 1974. С. 135); **Лифшиц В. Я.** К вопросу о понятии эвантуалного умысла// Советское государство и право. 1947. No. 7. С. 41 (цит. по **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. 1950. С. 236).

kaip teismo bandymą griežtų sankcijų ir nelanksčių bausmės skyrimo taisyklių keliamas problemas išspręsti per kvalifikaciją, paneigiant kaltininko tyčią[544]. I. Pupe taip pat pažymėjo, kad fiktyvus netiesioginės tyčios valinis momentas teismams yra patogi, tačiau teisinėje valstybėje neleistina, priemonė nepageidaujamai griežtų sprendimų išvengti[545]. Skirtingai nuo Vokietijos BK, Lietuvos BK numatytos sankcijos ir bausmių skyrimo taisyklės laikytinos pakankamai lanksčiomis, suteikiančiomis teismui nemažai laisvės bausmės švelninimo linkme, tad Lietuvos baudžiamojoje teisėje, manyčiau, nėra pavojaus, kad intelektinė teorija verstų teismus priimti pernelyg griežtus nuosprendžius.

---

[544] **Verrel T.** (Noch kein) Ende der Hemmschwellentheorie? // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2004, Heft 6, S. 309 – 312.

[545] **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // ibid., S. 7 – 11.

IŠVADOS

1. Grynoji psichologinė kaltės teorija negali pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atveju bei pagrįsti baudžiamosios atsakomybės subjektyviuoju aspektu (asmens elgesio teisinio smerktinumo). Dėl to ji laikytina nepakankamai funkcionali, kad patenkintų baudžiamosios teisės poreikius.

2. Socialinė psichologinė kaltės teorija negali pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atveju ir dėl to taip pat negali patenkinti baudžiamosios teisės poreikių.

3. Norminė kaltės teorija neturi kitoms kaltės teorijoms būdingų trūkumų ir yra suderinama su galiojančio BK nuostatomis. Ji yra tinkama kaltės teorija Lietuvos baudžiamajai teisei.

4. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas nėra tapatus nusikalstamos veikos socialinės teisinės reikšmės suvokimui, o yra tik pastarojo prielaida.

5. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas ir nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas baudžiamojoje teisėje yra tapačios sąvokos.

6. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas (ar tokio suvokimo galimybė) yra būtina savarankiška kaltės sąlyga, tačiau jis neįeina į tyčios intelektinio momento turinį. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimą įtraukus į tyčios turinį, susidaro vidinis loginis prieštaravimas tyčios sąvokoje bei susilieja nusikalstamos veikos sudėties ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutai.

7. Baudžiamajame įstatyme numatytas veikos, kaip vieno iš nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių, neteisėtumo požymis tyčinės nusikalstamos veikos kaltininko turi būti suvoktas tik tuomet, kai šis požymis yra neatsiejamas BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje minimų sąvokų (vengimas, pagrobimas ir pan.) turinio elementas.

8. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimo dalyku yra tik baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatytos faktinės aplinkybės.

9. Tyčinės nusikalstamos veikos kaltininkas turi suvokti visas baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatytas faktines aplinkybes, nepriklausomai nuo to, ar nusikalstama veika baudžiamajame įstatyme aprašyta pagrindine, ar kvalifikuota sudėtimi.

10. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas turi apimti visą reikšmingą faktinės aplinkybės turinį, t. y. faktinės aplinkybės savybes, paskatinusias įstatymų leidėją įtraukti atitinkamą aplinkybę į nusikalstamos veikos sudėtį.

11. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas apima tiek jų žinojimą, tiek jų laikymą tikėtinomis, lygiai kaip ir nusikalstamos veikos padarinių numatymas apima tiek kaltininko įsitikinimą, kad padariniai kils, tiek ir padarinių prognozavimą kaip tikėtinų.

12. Netiesioginei tyčiai būtinas pakankamai didelio laipsnio padarinių kilimo numatymas ar

pakankamai didelio laipsnio faktinės aplinkybės buvimo suvokimas.

13. Klausimas, koks numatymo ar suvokimo laipsnis laikytinas „pakankamai dideliu“ yra vertinamojo – norminio pobūdžio klausimas. Jis sprendžiamas atsižvelgiant į nusistovėjusią teisminę praktiką ir baudžiamosios politikos poreikius.

14. Nusikalstama veika, padaryta kaltininkui suvokiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes kaip pakankamai tikėtinas, gali būti vertinama kaip padaryta netiesiogine tyčia nepriklausomai nuo to, ar nusikalstama veika baudžiamajame įstatyme aprašyta materialia, ar formalia sudėtimi.

15. Teismų praktikoje vartojamos kaltininko tyčią apibūdinančios formuluotės „kaltininkas veikė tyčia, tad jo padaryta nusikalstama veika yra tyčinė“, „kaltininkas veikė tyčia, tarp jo veikos ir kilusių padarinių yra priežastinis ryšys, tad jo padaryta nusikalstama veika yra tyčinė“ ir „neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas nenumato konkrečių padarinių, bet vis tik nusikalstamą veiką padaro tyčia“ ignoruoja nusikalstamos veikos padarinių numatymą kaip būtiną tyčinės kaltės požymį ir yra nesuderinamos nei su teorine tyčios samprata, nei su BK 15 straipsnyje numatytomis tyčinės kaltės formuluotėmis.

16. Apibūdinant tiesioginės tyčios valinį momentą, sąvoka „siekti“ laikytina tinkamesne nei sąvoka „norėti“, kadangi pastaroji sietina su kaltininko emociniu santykiu su daroma nusikalstama veika. Kaltininko emocinis santykis su daroma nusikalstama veika laikytinas nereikšmingu sprendžiant jo kaltės formos klausimą ir gali turėti reikšmės nebent skiriant bausmę kaip kaltininko asmenybę apibūdinantis požymis.

17. Kaltininko siekis padaryti nusikalstamą veiką yra tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymas jam yra reikalingas kaip galutinis arba tarpinis tikslas, taip pat kai nusikalstamos veikos padarymas yra lygiagretus (neišvengiamas) rezultatas, siekiant kito kaltininko tikslo.

18. Nusikalstamos veikos padarinių numatymo (ar kitų faktinių aplinkybių suvokimo) laipsnis tiesioginėje tyčioje reikšmės neturi.

19. Kaltininkas gali vienu metu padaryti kelias nusikalstamas veikas skirtingomis kaltės formomis, kurios gali būti kvalifikuojamos kaip idealioji sutaptis.

20. Nusikalstama veika turėtų būti kvalifikuojama pagal tyčios padaryti sunkiausią nusikalstamą veiką turinį, o ne pagal kilusius padarinius. Ši taisyklė taikytina nepriklausomai nuo to, ar tyčia yra tiesioginė ar netiesioginė, taip pat ar nusikalstama veika yra baigta ar nebaigta.

21. Netiesioginės tyčios valinis momentas neturi savarankiško psichologinio turinio ir laikytinas teisine fikcija, pertekline kategorija, kurios vertėtų atsisakyti.

Pasiūlymai

Siekdamas pašalinti disertacinio tyrimo metu nustatytus galiojančio BK 15 straipsnyje numatytų tyčinės kaltės definicijų trūkumus (loginius prieštaravimus ir perteklines sąvokas), siekdamas šias definicijas padaryti kuo paprastesnes, aiškesnes, ir, atitinkamai, lengviau taikomas praktikoje, siūlau naujai suformuluoti BK 15 straipsnį:

15 straipsnis. Tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas

1. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia.

2. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo siekė realizuoti nusikalstamos veikos požymius, numatytus šio kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje.

3. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pakankamai didelę nusikalstamos veikos požymių, numatytų šio kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, realizavimo tikimybę.

Komentaras: tiesioginės tyčios formuluotėje nėra minimas nusikalstamos veikos požymių, numatytų šio kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, suvokimas (ar numatymas). Tai nereiškia, kad tiesioginėje tyčioje siūloma atsisakyti intelektinio momento. Tiesiog, mano nuomone, intelektinio momento nurodymas tiesioginės tyčios įstatyminėje definicijoje, kuri, skirtingai nuo mokslinių apibrėžimų, turi būti maksimaliai lakoniška, būtų perteklinis – neįmanoma siekti realizuoti nusikalstamos veikos požymius jų nesuvokiant ar nenumatant.

Netiesioginės tyčios formuluotėje neišskiriu negatyvaus požymio „asmuo *nesiekė* realizuoti...“, kuris taip pat būtų perteklinis. Visi atvejai, kai asmuo *siekia* realizuoti nusikalstamos veikos požymius, numatytus šio kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, turėtų būti vertinami kaip tiesioginė tyčia. Tad, manau, yra savaime suprantama, kad netiesioginei tyčiai būdinga, kad asmuo nesiekia realizuoti atitinkamus požymius.

DISERTACIJOJE PANAUDOTI ŠALTINIAI

I. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89 – 2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37 – 1341.
5. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-467.
6. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 8-161.
7. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701.
8. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 30 d. įsakymas Nr. 511 „Dėl Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių, patvirtintų aplinkos ministro 2000 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. 258 „Dėl Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo“, naujos redakcijos“// Valstybės žinios, 2002 10 09, Nr. 97-4308.
9. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2000 01 14, Nr. 4-113.

II. Ankstesnių redakcijų Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai bei Lietuvos Respublikos norminių teisės aktų projektai

10. Administracinių teisės pažeidimų kodekso projektas Nr. IXP-3939. Pateiktas 2004 lapkričio 3 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=244306&p_query=&p_tr2= [apsilankyta 2006.09.01].
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 1999 m. kovo mėn. 3 d., - Vilnius : VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.

III. Užsienio valstybių norminiai teisės aktai bei pavyzdiniai kodeksai

12. **Australian** Criminal Code Act 1995. Incorporating Amendments to: Act No. 170 of 2006 // http://www.comlaw.gov.au/ComLaw/Legislation/ActCompilation1.nsf/0/AFD92804D38F9EA0CA25725C008384B7/$file/CriminalCode1995_WD02.pdf [apsilankyta 2007.01.30].
13. **Estonian** Penal Code // http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=%20Penal+code&nups.x=%2034&nups.y=16 [apsilankyta 2007. 07. 13].
14. **German** Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB) - as promulgated on 13 November 1998 // Federal Law Gazette I, p. 945, p. 3322); http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm [apsilankyta 2006.08.22].
15. **New York** Penal Code // http://wings.buffalo.edu/law/bclc/web/NewYork/ny3(a)(1)-.htm [apsilankyta 2006.06.13].
16. Penal Law of **Israel** (626/1996) // http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/rsd/rsddocview.html?tbl= RSDLEGAL&id=3ae6b60a4 [apsilankyta 2006.06.13].

17. The Penal Code of **Finland**, (39/1889; amendments up to 650/2003 included) // http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E8890039.PDF [apsilankyta 2007.07.13].

18. **U. S. Model Penal Code (1962)** // http://www1.law.umkc.edu/suni/CrimLaw/ MPC_Provisions/ model_penal_code_ default_ rules.htm [apsilankyta 2006.04.04].

19. **Dutch Opium Act**, as after enforcement of the Act of 13 July, 2002, to amend the Opium Act (Staatsblad [Bulletin of Acts and Decrees] 2002, 520), and the Decree to actualise the Lists I and II of the Opium Act (Staatsblad 2002, 623) // http://www.cannabisbureau.nl/pdf/Opiumwet_EN_29nov2004.pdf [apsilankyta 2007.07.13].

20. Strafgesetzbuch für **die Bundesrepublik Deutschland** in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 13. April 2007 (BGBl. I S. 513) // http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/ [apsilankyta 2007.07.13].

21. Strafgesetzbuch für **die Republik Österreich**, Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974, Stand 1. Mai 2004 // http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm [apsilankyta 2007.07.13].

22. Strafgesetzbuch für **die Schweizerische Eidgenossenschaft** // http://www.admin.ch/ch/d/sr/311_0/index1.html [apsilankyta 2007.07.13]

23. French Penal Code (Le Code pénal **français**) // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_penal_textan.htm [apsilankyta 2007.07.14].

24. Уголовный кодекс **Республики Беларусь**, 9 июля 1999 г. N 275-З. - по состоянию на 19 июля 2005 г. // http://www.pravo.by/webnpa/text_txt.asp?RN=HK9900275 [apsilankyta 2007.07.13].

25. Уголовный кодекс **Грузии**, - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

25. Уголовный кодекс **Испании**, - Москва, Зерцало, 1998.

26. Уголовный кодекс **Республики Польша**, - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

27. Уголовный кодекс **Российской Федерации** (по состоянию на 25 марта 2005 г.). - Москва: Юрайт. 2005.

IV. Specialioji literatūra

28. **Abramavičius A., Jarašiūnas E.** Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje // VU mokslo darbai. Teisė. 2004. Nr. 53.

29. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis / **A. Abramavičius, A. Čepas, A. Drakšienė** ir kt.. - 3-asis leid., patais. ir papild.. - Vilnius: Eugrimas, 2001.

30. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis . 1 kn. / **A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Drakšienė** ir kt.. - Vilnius: Eugrimas, 2000.

31. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. 2 kn. / **A. Abramavičius, E. Bieliūnas, A. Drakšienė** ir kt.. - Vilnius: Eugrimas, 2000.

32. **Bikelis S.** Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje // Jurisprudencija. 2004. T. 60(52). P. 63-73.

33. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – 4 leid. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2000.

34. **Fedosiuk O.** Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002.

35. **Justickis V.** Bendroji ir teisės psichologija, - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004.

36. **Kavolis M. Bieliackinas S.** Baudžiamasis Statutas. Su papildomaisiais baudžiamaisiais

įstatymais ir komentarais. – Kaunas: D. Gutmano knygynas. 1934.

37. **Kazlauskas M., Rinkevičius J.** Asmenų parodymai baudžiamajame procese. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991.

38. **Kiškis G.** Nusikaltimų prieš žmogų subjektyvinės pusės nustatymas // Teisės apžvalga. 1992. Nr. 2. P. 10 – 14.

39. **Kiškis G.** Subjektyvinės nusikaltimo pusės reikšmė grobimų ir vagysčių kvalifikavimui // Socialistinė teisė. 1987. Nr. 2. P. 12- 17.

40. **Klimka A.** Kas yra nusikaltimas pagal tarybinę baudžiamąją teisę. - Vilnius : Mintis, 1964.

41. **Klimka A.** Nusikaltimo sudėtis: (sąvoka ir subjektyvinė pusė). - Vilnius: Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas. 1968.

42. **Kujalis P.** Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata // Jurisprudencija. 2002. T. 34(26). P. 58-72.

43. **Lapė. J., Navikas G.** Psichologijos įvadas. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.

44. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). / **A. Abramavičius, A. Baranskaitė, A. Čepas** ir kt.. – Vilnius: TIC, 2004.

45. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 1 kn. (1-220 straipsniai). / red. **G. Goda.** - Vilnius : VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.

46. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 2 kn. (221-461 straipsniai). / red. **G. Goda**. - Vilnius : VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.

47. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras / red. kol. : **V. Pavilionis** ir kt.. - Vilnius : Mintis, 1989.

48. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras / red. **F. Archipovas**. - Vilnius : Mintis, 1974.

49. **Lyberis A.** Sinonimų žodynas. – 2-asis leidimas. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 2002.

50. **Mayers D. G.** Psichologija, - Kaunas: Poligrafija ir informatika. 2000.

51. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.

52. Namų advokatas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2002.

53. **Piesliakas V.** Baudžiamoji teisė. // Lietuvos teisės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2004.

54. **Piesliakas V**. Kaltė ir jos nustatymas // Socialistinė teisė, 1986, Nr. 4.

55. **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justicija, 2006.

56. **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. - Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.

57. **Piesliakas V**. Nusikaltimai ekonomikai (4) // Teisės problemos. 1994. Nr. 2.

58. **Piesliakas V.** Nusikaltimai finansams. Administraciniai teisės pažeidimai finansų srityje // Teisės problemos. 1994. Nr. 4.

59. **Piesliakas V.** Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2006. T. 7 (85). P. 7 – 15.

60. **Piesliakas V.** Teisinės sistemos reforma Lietuvoje: problemos ir perspektyvos // Justitia. 1997. Nr. 5.

61. **Pradel J.** Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.

62. Psichiatrija / ats. red. **A. Dembinskas** – Vilnius: UAB ,,Vaistų žinios“, 2003.

63. Psichologijos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 1993.

64. **Radavičius L. E.** Įvadas į teisės psichiatriją (bendroji psichopatalogija). – Vilnius: LTU, 2001.

65. **Radavičius L. E.** Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2004.

66. **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys. 1925.

67. Tarybinė baudžiamoji teisė : bendroji dalis. Paruošė **A. Klimka, M. Apanavičius, J. Misiūnas**. Vilnius : Mintis, 1972.

68. **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003.

69. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 1999, Heft 1, S. 17 – 23.

70. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2000, Heft 1, S. 18 – 24.

71. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2001, Heft 1, S. 19 – 26.

72. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2002, Heft 1, S. 20 – 27.

73. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2003, Heft 1, S. 21 – 27.

74. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2004, Heft 1, S. 23 – 30.

75. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2005, Heft 1, S. 22 – 29.

76. **Altvater G.** Rechtsprechung des BGH zu den Tötungsdelikten // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2006, Heft 1, S. 86 – 93.

77. **Brammsen J.** Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes – Neue Wege in der Vorsatzdogmatik? // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 2, S. 71 – 82.

78. **Fischer M.** Wille und Wirksamkeit: Eine Untersuchung zum Problem des *dolus alternativus*. - Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1993.

79. **Gropp W.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2. Aufl. – Berlin; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Mailand; Paris; Singapur; Tokyo: Springer, 2001.

80. **Haddenbrock S.** Kants Anthropologie Und Rechtslehre In Heutiger Sicht Eines Forensischen Psychiaters. Gedanken und Bedenken zur schuldstrafrechtlichen Praxis. // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988.

81. **Herzberg R. D.** Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 10, S. 470 – 482.

82. **Herzberg R. D.** Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten – Teil 1 // Juristenzeitung (JZ), 1988, No. 12, S. 573 – 579.

83. **Herzberg R. D.** Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten – Teil 2 // Juristenzeitung (JZ), 1988, No. 13, S. 635 – 643.

84. **Herzberg R. D.** Strafverzicht bei bedingt vorsätzlichem Versuch? - Zugleich ein Beitrag zur Entlastung des § 24 StGB // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 1990, Heft 7, S. 311 – 318.

85. **Herzberg R. D.** Vollendeter Mord bei Tötung des falschen Opfers? // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ). 1999. Heft 5. S. 217-212.

86. **Jakobs G.** Gleichgültigkeit als dolus indirectus // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 114 (2002) Heft 3. S. 584 – 599.

87. **Janzarik W.** Vorrechtliche Aspekte des Vorsatzes // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 104 (1992). Heft 1. S. 65 – 81.

88. **Jescheck H. H.** The General Principles Of International Criminal Law Set Out In Nuremberg, As Mirrored In The ICC Statute // Journal of International Criminal Justice. 2004. March. P. 38 and f.f.

89. **Jescheck H. H.** und **Weigend T.** Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. – Berlin: Duncker & Humbolt, 1996.

90. **Joerden J. C.** Anmerkung zum BGH Urteil von 14. 12. 2000 – 4 StR 327/00 (LG Essen) // Juristenzeitung (JZ), 2002, No. 8, S. 413 – 416.

91. **Kaufmann Arm.** Der dolus eventualis im Deliktsaufbau. Die Auswirkungen der Handlungs- und Schuldlehre auf die Vorsatzgrenze // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 70 (1958), Heft 1. S. 64 – 86.

92. **Köhler M.** Zur Frage der Billigung des tatbestandlichen Erfolgs beim Totschlagsversuch // Juristenzeitung (JZ), 1981, No. 1, S. 35 – 37.

93. **Krauss D.** Schuld im Strafrecht. Zurechnung der Tat oder Abrechnung mit dem Täter? – Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, 1994. Taip pat: http://dochost.rz.hu-berlin.de/humboldt-vl/krauss-detlef/PDF/Krauss.pdf

94. **Krug, A. O.** Über dolus und culpa und insbesondere über den Begriff der unbestimmten Absicht, Leipzig: Tauchnitz 1854. [Faks.-T.] , [Frankfurt am Main] 1968. // http://dlib-pr.mpier.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/bigpage/%22162613_00000031%22 [apsilankyta 2007.02.11].

95. **Krüger R.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band, 6. Aufl. – Münster: Alpmann und Schmidt Juristische Lehrgänge Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG. 1994.

96. **Küpper G.** Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 100 (1988). Heft 4. S. 758 – 785.

97. **Ling M. A.** An der Grenzen rationaler Aufhellbarkeit // Juristenzeitung (JZ), 1999, No. 7, S. 335 – 342.

98. **von Liszt F., Schmidt E.** Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. – 1. B. - 26. Aufl. – Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter. 1932.

99. **Morselli E.** Die subjektiven Elemente der Straftat aus kriminologischer Sicht // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 107 (1995), Heft 2. S. 324 – 339.

100. **Pikamäe P.** Der Begriff des Vorsatzes im Strafrecht und die psychologische Behandlung des Willens // Iuridica International, 2003, VIII, S. 80 – 88.

101. **Puppe I.** Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 103 (1991), Heft 1. S. 1 – 42.

102. **Roxin C.** Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band 3. Aufl. – München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997.

103. **Roxin C.** Was Bleibt Von Der Schuld Im Strafrecht Übrig? // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988.

104. **Rüping H.** Schuld, Verantwortung und Strafe in rechtsgeschichtlicher Sicht // Die Frage Nach Der Schuld. Mainzer Universitätsgespräche Sömmersemester 1987 Und Wintersemester 1987/88. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1988.

105. **Schiemann A.** Kann es einen freien Willen geben? - Risiken und Nebenwirkungen der Hirnforschung für das deutsche Strafrecht // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 2004, No. 29, S. 2056 – 2059.

106. **Schönke A., Schröder H., Crammer P., Sternberg-Lieben D.** Strafgesetzbuch. Kommentar. 27., neubearbeitete Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2006.

107. **Schroth U.** Vorsatz als Aneignung der unrechtskonstituierenden Merkmale. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1994.

108. **Schubart M.** Das Problem der erfolgsqualifizierten Delikte // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 85 (1973). S. 754 – 781.

109. **Schumann H.** Zur Wiederbelebung des „voluntativen" Vorsatzelements durch den BGH // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, S. 427 – 434.

110. **Tapia M. I. R.** Die Entwicklung des Vorsatzbegriffs in der spanischen Strafrechtswissenschaft // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 113 (2001) Heft 2. S. 401 – 418.

111. **Trück T.** Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2005, Heft 5, S. 233 – 240.

112. **Verrel T.** (Noch kein) Ende der Hemmschwellentheorie? // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2004, Heft 6, S. 309 – 312.

113. **Weber K.** Betäubungsmittelgesetz. Verordnungen zum BtMG. Kommentar. 2., neu bearbeitete Auflage. München: Verlag C. H. Beck 2003.

114. **Zila J.** Strafrechtlicher Vorsatz: Die neuesten Entwicklungen in der schwedischen Wissenschaft und Praxis // Iuridica International, 2003, VIII, S. 55 – 61.

115. **Arzt. G.** Ignorance or Mistake Of Law // The American Journal Of Comparative Law. 1976. Vol. 24. P. 646.

116. **Arzt G.** The Problem of Mistake of Law // Brigham Young University Law Review. 1986. P. 711.

117. **Amirthalingam K.** Caldwell Recklessness is Dead, Long Live Mens Rea's Fecklessness. // The Modern Law Review. 2004. May. Volume 67. Issue 3. P. 491.

118. **Ashraf S. S., Volans A. P., Sharif H., Chaudhry I., Akhtar K., Siddiqi T., Odam N. J., Grotte G. J.** The management of stab wounds to the chest: sixteen years' experience // The Surgeon, Journal Of The Royal College of Surgeons of Edinburgh And Ireland, 1996 Dec., 41(6), P. 379 - 381, taip pat: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?itool=abstractplus&db=pubmed&cmd=Retrieve&dopt=abstractplus&list_uids=8997023 [apsilankyta 2007.02.10].

119. **Ashworth A.** Principles Of Criminal Law. 4th ed. – New York: Oxford University Press. 2003.

120. **Clarkson C. M. V.** Context and Culpability in Involuntary Manslaughter: Principle or Instinct? - Rethinking English Homicide Law. Oxford University Press. 2000. P. 133.

121. **Cook W. W.** Act, Intention, And Motive In The Criminal Law // 26 The Yale Law Journal (1916-1917). P. 653.

122. **Davidoff L. L.** Introduction to Psychology, - New York, Toronto..: McGraw-Hill Book Company. 1987.

123. **Dawidson I., E. Miller E., Litwin M. S.** Gunshot wounds of the abdomen. A review of 277 cases // Archives Of Surgery, Vol. 111 No. 8, August 1976, taip pat: http://archsurg.ama-assn.org/cgi/content/abstract/111/8/862 [apsilankyta 2007.02.10].

124. **Dillof A. M.** Transferred Intent: An Inquiry Into The Nature Of Criminal Culpubility. // Buffalo Criminal Law Review. 1998. Vol. 1. P. 501.

125. **Fletcher G. P.** Criminal Theory in the Twentieth Century // Theoretical Inquiries in Law. Vol. 2, Nr. 1, Art. 9, January 2001. http://www.bepress.com/til/default/vol2/iss1/art9 [apsilankyta 2007.07.15].

126. **Gollwitzer P. M.** Volition // in Encyclopedia of Psychology, ed. by Kazdin A. E., -

Oxford university Press. 2000. P. 210 – 214.

127. **Gordon. M., Majchrzyk Z.** Aggressive offenders' ability to evaluate one's own deeds and experience guilt // Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patalogija. Vilnius: Lietuvos teismo psichiatrijos asociacija. 2001. P. 57 – 63.

128. **Gur-Arye M.** Reliance On A Lawyer's Mistaken Advice - Should It Be An Excuse From Criminal Liability? // American Journal of Criminal Law. Summer 2002. Vol. 29. P. 455.

126. **Hall J.** Ignorance And Mistake In Criminal Law. // Indiana Law Journal. 1957. Vol. 33. No. 1.

129. **Holmes W. O. Jr.** The Common Law. - Boston: Little, Brown and Co. 1881; taip pat: http://biotech.law.lsu.edu/Books/Holmes/claw_c.htm [apsilankyta 2007.01.18].

130. **Irwin W.** Intention and Foresight in the British Law of Murder // SORITES, Issue #09. April 1998. Pp. 6-15. Taip pat: http://www.ifs.csic.es/sorites/Issue_09/item2.htm

131. **Kugler I.** Conditional Oblique Intention. // Criminal Law Review. 2004. Vol. 4. P. 284.

132. **Loewy A. H.** Culpability, Dangerousness, and Harm: Balancing the Factors on which our Criminal Law is Predicated. – A Criminal Law Anthology. Anderson Publishing Co. 1992. P. 69.

133. **Lord Irvine Of Lairg** Intention, Recklessness and Moral Blameworthness: Reflections On English And Australian Law Of Criminal Culpability // Sydney Law Review. 2001. Vol. 23. P. 5.

134. **Leahey Th. H.** A History of Psychology. Main Currents in Psychological Thought. - 6th ed., New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004.

135. **Mandal A.K., Oparah S. S.** Unusually low mortality of penetrating wounds of the chest. Twelve years' experience // The Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery 1989 Jan. 97(1), P. 119 - 25, taip pat: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?itool=abstractplus&db=pubmed&cmd=Retrieve&dopt=abstractplus&list_uids=2911188 [apsilankyta 2007.02.10].

136. **Mandal A. K., Sanusi M.** Penetrating chest wounds: 24 years experience // World Journal of Surgery 2001 Sep., 25(9), P. 1145 – 9, taip pat: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?itool=abstractplus&db=pubmed&cmd=Retrieve&dopt=abstractplus&list_uids=11571950 [apsilankyta 2007.02.10].

137. **Marcus J. L.** Model Penal Code Section 2.02(7) and Willful Blindness // The Yale Law Journal. 1993. Vol. 102. P. 2231.

138. **Nance F. C., Wennar M. H., Johnson L. W., Ingram J. C., Jr., Cohn I., Jr.** Surgical judgment in the management of penetrating wounds of the abdomen: experience with 2212 patients // Annals Of Surgery, 1974 May, 179 (5), P. 639 – 646, taip pat: www.pubmedcentral.nih.gov/picrender.fcgi?artid=1356042&blobtype=pdf [apsilankyta 2007.02.17].

139. **Newmayer J.** Consequences of Partial Compliance With Safer HIV Practices, - http://www.newmeyer.com/essay_template.php?id=115 [apsilankyta 2007.02.16].

140. **Omerod. D., Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. Cases and Materials. **9**th ed. - New York: Oxford University Press. 2006.

141. **Pedain A.** Intention and the Terrorist Example. // Criminal Law Review. 2003. Vol. 9. P. 579.

142. **Perkins R. M.** Ignorance And Mistake In Criminal Law // University Of Pennsylvania Law Review. 1939-1940. Vol. 88. P. 35.

143. **Pikamäe P. Sootak J.** Estonian Criminal Law: Reform as a Path to Independence // European Journal of Crime, Criminal Law & Criminal Justice. Feb2000, Vol. 8, Issue 1, p. 61, 18 p.

144. **Robbins I. P.** Ostrich Instruction: Deliberate Ignorance as a Criminal Mens Rea // The Journal Of Criminal Law and Criminology. 1990 – 1991. Vol. 81. No. 2. P. 191.

145. **Smith J. C., Hogan B.** Criminal Law. 4th ed. – London: Butterworths. 1978.

146. **Taylor G.** Concepts Of Intention In German Criminal Law // Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 1 (2004), pp. 99 – 127.

147. **Taylor G.** The Intention Debate in German Criminal Law // Ratio Juris, 2004, Sept., Vol. 17, Iss. 3, P. 346.; taip pat: www.blackwell-synergy.com/links/ doi/10.1111/j.1467-9337.2004.00273.x/pdf

148. **Travers M. L.** Mistake Of Law In Mala Prohibita Crimes // University of Chicago Law Review. Summer 1995. Vol. 62. P. 1301.

149. **Wilder J. R., Kudchadkar A.** Stab wounds of the abdomen. Observe or explore? // The Journal of the American Medical Association Vol. 243 No. 24, June 27, 1980, P. 2503 - 2505, taip pat: http://jama.ama-assn.org/cgi/content/abstract/243/24/2503 [apsilankyta 2007.02.10].

150. **Williams G.** Textbook Of Criminal Law, - London: Stevens & Sons. 1978.

151. **Williams G.** Intention and recklessness again // Legal Studies, Volume 2, Issue 2, Page 189-197, Jul 1982; taip pat: http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1982.tb00288.x [apsilankyta 2006.05.15].

152. **Williams G.** Oblique Intention. // Cambridge Law Journal, 46 (3), November 1987, p. p. 417 – 438.

153. **Marek A. Waltoś S.** Podstawy prawa i procesu karnego. – Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN. 1999.

154. **Krol – Bogomilska M.** Formy winy w prawe karnym w swiete psycholoogii, - Warszawa: Wydawnictwa uniwersytetu Warszawskiego, 1991.

155. **Бородин С. В.** Преступления против жизни. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2003.

156. **Васильев В. Л.** Юридическая психология. - Санкт – Петербург: Питер. 2001.

157. **Векленко С.** Законодательное определение умышленной вины нуждается в совершенствовании // Уголовное право. 2003. No. 1. С. 15 – 17.

158. **Векленко С.** Интелектуальное содержание умышленной вины // Уголовное право. 2001. No. 4. С. 15 – 20.

159. **Волков Б. С.** Проблема воли и уголовная ответственность. – Казань: Издательство Казанского университета. 1965.

160. **Ворошилин Е. В., Кригер Г. А.** Субъективная сторона преступления. - Москва: Издательство Московского университета. 1987.

161. **Дагель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления и ее установление. - Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974.

162. **Злобин Г. А., Никифоров Б. С.** Умысел и его формы. - Москва: Юридическая литература. 1972.

163. **Иванов Н. Г.** Принцип субъективного вменения и его реализация в УК // Государство и право. 1999. No. 10. С. 52-58.

164. **Иванов Н. Г.** Умысел в уголовном праве России. // Российская юстиция. 1995. No. 12. с. 16 - 18.

165. **Ильин Е. П.** Психология воли. - Санкт – Петербург: Питер. 2002.

166. **Козлов А. П.** Понятие преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.

167. Курс советского уголовного права. Общая часть. Том 1. Под ред. **Шаргородского М.**

Д. и Беляева Н. А. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1968.

168. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Под ред. **Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой**. – Москва: ИКД "Зерцало – М". 2002.

169. **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. – Москва: Спарк. 2000.

170. **Лунеев В. В**. Субъективное вменение. // Уголовное право: новые идеи. Москва. 1994.

171. **Лясс Н. В**. Нормативная теория в современном буржуазном уголовном праве, - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963.

172. **Лясс Н. В**. Проблемы вины и уголовной ответственности в современных буржуазных теориях. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1977.

173. **Малинин В. Б**. Причинная связь в в уголовном праве. – Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2000.

174. **Мальков В**. Вина – основание юридической ответственности. // Законность. 1993. No. 11. с. 29 – 31.

175. **Марцев А. И**. Общие вопросы учения о преступлении. - Омск: ОмЮИ, 2000.

176. **Назаренко Г. В**. Вина в уголовном праве. – Орел. 1996.

177. **Нерсесян В. А**. Неосторожная вина: проблемы и решения. // Государство и право. 2000. No. 4. с. 63.

178. **Нерсесян В. А**. Ответственность за неосторожные преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

179. **Нерсесян В. А**. Понятие и формы вины в уголовном праве. // Правоведение. 2002. No. 2. С. 67 – 82.

180. **Панченко П. Н**. Содержание вины в уголовном праве. // Актуальные проблемы теорий борьбы с преступностью и правоприменительной практики. Сибирский юридический институт МВД РФ. Красноярск. 2003. С. 35 – 59.

181. **Питецкий В. В**. Умышленная форма вины в свете УК РФ 1996 года. // Уголовное право и современность. МВД РФ ВШ Красноярска. Красноярск. 1998. с. 111 – 115.

182. **Познышев С. В**. Основныя начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. – Изд. 2-е. - Москва: Изданіе А. А. Карцева. 1912.

183. **Рарог А. И**. Вина в советском уголовном праве. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986.

184. **Рарог А. И**. Квалификация преступлений по субъективным признакам. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2003.

185. **Ребер А**. Большой толковый психологический словарь. – Т. 1. - Москва: ВЕЧЕ АСТ. 2000.

186. Российское уголовное право. Т. 1. Общая часть. Под ред. **Рарога А. И**. – Москва: Профобразование. 2003.

187. Российское уголовное право. Общая часть. Под ред. **Наумова А. В**. – Москва: БЕК. 2000.

188. **Савинов В. Н**. Об уголовно-правовой регламентации вины и ее форм. // Категориальный апарат уголовного права и процесса. Ярославский государственный университет. Ярославль. 1993. С. 117 – 124.

189. **Селезнев М**. Умысел как форма вины. // Российская юстиция. 1997. No. 3. с. 11 – 12.

190. **Сироткин Л. И**. Соотношение вины и виновности. // Вестник юридического института No. 1 (7). Чувавшский государственный университет имени И. Н. Ульянова. Чебоксары. 2003.

191. **Скляров С. В**. Вина и мотивы преступного поведения. - Санкт – Петербург:

Юридический центр Пресс. 2004.

192. **Скляров С. В.** Проблемы определения понятия вины в уголовном праве России. // Уголовное право. 2003. No. 2. С. 71 – 74.

193. **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. - Москва: Наука. 1994.

194. **Таганцев Н. С.** Уголовное уложение 22 марта 1903 г. – Рига: Лета. 1922.

195. **Ткачевский Ю. М.** Понятие уголовной ответственности, ее суть и цели. // Вестник Московского университета. Право. 2000. No. 6. С. 3 – 19.

196. **Ткаченко В.** Вина: понятие, виды // Teisė, 1989. Nr. 22, p. 20 – 25.

197. Уголовное право. Общая часть. Под ред. **В. М. Хомича**. - Минск: Тесей, 2002.

198. **Утевский Б. С.** Вина в советском уголовном праве. Москва: Государственное издательство юридической литературы. 1950.

199. **Филимонов В. Д.** Детерминирующие связи в системе элементов состава преступления. // Государство и право. 2005. No. 2. С. 36-43.

200. **Филимонов В.** Теоретические проблемы учения о вине в уголовном праве. // Уголовное право. 2004, No. 3, С. 69 – 71.

201. **Чуфаровский Ю. В.** Юридическая психология. - Москва: Новый Юрист. 1998.

202. **Шаргородский М. Д.** Детерминизм и ответственность // Правоведение. 1968. No. 2. Taip pat: Шаргородский М. Д. Избранные труды. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2004. С. 508-521.

203. **Шаргородский М. Д.** Основание уголовной ответственности. // Глава из книги: Курс советского уголовного права. Общая часть. Том 1. Отв. ред. Беляев Н. А., Шаргородский М. Д. - Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1968. Taip pat: Шаргородский М. Д. Избранные труды. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс. 2004. С. 186-221.

204. **Якушин В. А.** Ошыбка и ее уголовно – правовое значение. – Казань: Издательство Казанского университета. 1988.

205. **Яни П. С.** О значении принципа <<Ignorantia iuris nocet>> для составов экономических преступлений // Уголовное право в XXI веке. - Москва: ЛексЭст. 2002. с. 234 - 238.

206. **Яни П. С.** Сложные вопросы субъективный стороны преступления. // Российская юстиция. 2002. No. 12. С. 47 - 49.

V. Disertacijos

207. **Aliukonienė R.** Sunkus sveikatos sutrikdymas: teorinės ir praktinės kvalifikavimo problemos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

208. **Kujalis P.** Būtinasis reikalingumas, kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę : daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.

209. **Piesliakas V.** Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse : Habilitacinis darbas. Socialiniai mokslai: teisė (6F). - Vilnius: Lietuvos policijos akademija, Vilniaus universitetas, 1995.

210. **Bachmann J.** Vorsatz und Rechtsirrtum im Allgemeinen Strafrecht und im Steurstrafrecht. – Dissartation zur Erlangung des Grades der Rechte der Juristischen Fakultät der Christian-Albrechts-Universität Kiel. Berlin: Duncker und Humblot, 1993.

211. **Freff M.** Behandlung penetrierender Abdominal- und Thoraxtraumen, - Dissertation zur

Erlangung des Doktorgrades der Medizin des Fachbereiches Medizin, Frankfurt am Main, 2004. Taip pat: http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=974441899&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=974441899.pdf [apsilankyta 2007.02.10]

212. **Mahl S.** Der strafrechtliche Absichtbegriff. Versuch einer Inhaltsbestimmung mit Hilfe psychologischer Erkenntnisse. – Dissartation zur Erlangung des Grades der Rechte der Juristischen Fakultät der Universität Augsburg. München: Herbert Utz Verlag. 2004.

213. **Векленко С. В.** Виновное вменение в уголовном праве. – Дисс. ... докт. юрид. наук. – Омск. 2003.

214. **Гревнова И. А.** Вина как принцип уголовного права Российской Федерации. – Дисс. ... канд. докт. юрид. наук. – Саратов. 2001.

215. **Кулыгин В. В.** Субъективное вменение в уголовном праве. - Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Москва. 1993.

216. **Якушин В. А.** Проблемы субъективного вменения в уголовном праве. - Дисс... канд. докт. юрид. наук. – Москва. 1998.

VI. Lietuvos teismų praktika

217. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose. // Teismų praktika. 2005. Nr. 24.

218. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato Teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 52. // Teismų praktika. 2005. Nr. 24.

219. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. // Teismų praktika. 2004. Nr. 22.

220. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49. // Teismų praktika. 2004. Nr. 22.

221. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

222. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta 2004 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 49. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

223. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose. // Teismų praktika. 2003. Nr. 20.

224. Teismų praktikos, nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl kontrabandos, apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 43 // Teismų praktika. 2003. Nr. 20.

225. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 29 Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 str. 2 d.) // Teismų praktika, 2000, Nr. 14.

226. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 354/2007.

227. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 276 /2006.

228. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k –219/2006.

229. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 158/2006.

230. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 135/2006.

231. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 107/2006.
232. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 92/2006.
233. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 52/2006.
234. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 31/2006.
235. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 7 – 554/2005.
236. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 701/2005.
237. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 653/2005.
238. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 629/2005.
239. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 597/2005.
240. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 558/2005.
241. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 551/2005.
242. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 524/2005.
243. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 473/2005.
244. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 362 / 2005.
245. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 334/2005.
246. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 264/2005.
247. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 182/2005.
248. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 700/2004.
249. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 629/2004.
250. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 586/2004.
251. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 536/2004.
252. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 535/2004.
253. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 378/2004.
254. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 348/2004.
255. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 299/2004.
256. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 7/2004.
257. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 666/2003.
258. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 567/2003.
259. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 82/2003.
260. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 373/2002.
261. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 300/2002.
262. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 1088/2001.
264. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 544/2001.
265. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 538/2001.
266. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 486/2001.
267. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 77/2001.
268. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 204/2000.
269. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-697 2005.
270. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 218/2005.
271. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 210/2005.
272. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 203/2005.
273. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 196/2005.
274. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 183/2005.

275. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 160/2005.
276. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 156/2005.
277. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 153 / 2005.
278. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 151 / 2005.
279. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 138/2005.
280. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 137/2005.
281. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 125/2005.
282. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 118/2005.
283. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 46/2005.
284. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 80/2004.
285. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^1 – 50/2004.
286. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 36/2004.
287. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 359/2003.
288. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 322/2003.
289. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 111/2003.
290. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 37/2003.
291. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 66 – 383/2005.
292. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 249/2004.
293. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 199/2004.
294. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 169/2004.
295. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 157/2004.
296. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 00893 – 270/2005.
297. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 0180 – 376/2005.
298. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 957 – 05/2004
299. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 234 – 01/2004.
300. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 210 – 13/2003.
301. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1 – 557 – 14/2002.
302. Vilniaus m. antrojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 0118 – 497/05.
303. Vilniaus m. antrojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 708 – 468/05.
304. Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 1660 – 240/2006.
305. Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 27/2005.
306. Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 1470/2004.
307. Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1 – 1335/2004.

VII. Užsienio valstybių teismų praktika

308. Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. sprendimas byloje R v Faure, // http://www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VSCA/1999/166.html [apsilankyta 2007.02.09].
309. Australijos Aukščiausiojo Teismo 1985 m. kovo 26 d. sprendimas byloje R v Crabbe // [1985] 156 CLR 464 //http://www.thomson.com.au/catalogue/getFile.asp?downloadId=20 [apsilankyta 2007.02. 09].
310. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo didžiojo baudžiamųjų bylų senato 1952 m. kovo 18 d. sprendimas Nr. GSSt 2/51 // Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 2. Band, S. 194. – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1952 (=BGHSt 2, 194) // www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bs002194.html [apsilankyta 2007.06.22]

311. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 26 d. sprendimas Nr. 5 StR 290/04 // www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/04/5-290-04.php?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.06.26].

312. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. liepos 19 d. sprendimas Nr. 4 StR 144/01 // www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/01/4-144-01.php3?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.06.26].

313. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 22 d. sprendimas Nr. 5 StR 573/99 // http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/99/5-573-99.php3?suchwort=212&markieren=ja [apsilankyta 2007.05.02].

314. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1995 m. kovo 30 d. sprendimas Nr. 4 StR 725/94 // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1995, S. 3131, // http://www.uni-bayreuth.de/departments/rep-web/315c-2.html [apsilankyta 2007.06.26].

315. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1988 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. 1 StR 262/88, - Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 36. Band, S. 1 - 20. – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1990 (=BGHSt 36, 1).

316. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1987 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. 3 StR 449/87 // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, S. 449-450.

317. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1980 m. liepos 16 sprendimas Nr. 2 StR 127/80 // Juristenzeitung (JZ), 1981, No. 1, S. 35 – 37.

318. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1968 m. vasario 9 d. sprendimas 4 StR582/67 // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1968, Heft 14, S. 660 – 662.

319. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1964 m. gegužės 5 d. sprendimas Nr. 1 StR 26/64 // Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 19. Band, – Berlin, Köln: Carl Heymanns Verlag KG, 1964. S. 295 - 299 (=BGHSt 19, 295).

320. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1958 m. sausio 23 d. sprendimas // Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 11. Band, S. 268 (=BGHSt 11, 268) // Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1958, S. 836.

321. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1955 m. balandžio 22 d. sprendimas Nr. 5 StR 35/55 // Entscheidungen des Bundesgerichthofes in Strafsachen. 7. Band, S. 363 (=BGHSt 7, 363) // Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1955, S. 1688.

322. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации N 11 15 июня 2004 г. О судебной практике по делам о преступлениях, предусмотренных статьями 131 и 132 Уголовного кодекса Российской Федерации. // http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=1547 [apsilankyta 2006.08.22].

323. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации N 4 22 апреля 1992 г. О судебной практике по делам об изнасиловании. // http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=897 [apsilankyta 2006.08.22].

VIII. Kiti šaltiniai

324. „Tau Ceramica“ aistruoliai praliejo teisėjo kraują // Lietuvos Rytas, 2005 01 14.

325. Vilniaus universitetinės greitosios pagalbos ligoninės Neurochirurgijos skyriaus internetinis puslapis : http://www.neurosurgery.lt/sta/pen/9is.htm [apsilankyta 2007.02.01].

326. Als Homosexualität noch strafbar war: "§175 StGB - Unzucht zwischen Männern" // http://www.juraforum.de/jura/specials/special/id/15965/ [apsilankyta 2006.08.30].

327. Centers for Disease Control and Prevention (CDC), National Center for Injury Prevention and Control. Traumatic brain injury in the United States—A report to Congress. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention; 1999 // http://www.cdc.gov/ncipc/factsheets/tbi.htm [apsilankyta 2007.02.01].

328. Drug policy of the Netherlands //

http://en.wikipedia.org/wiki/Drug_policy_of_the_Netherlands [apsilankyta 2006.08.30].

329. Human immunodeficiency virus (HIV) // Web Path – Internet Patologhy Labarotory, http://library.med.utah.edu/WebPath/TUTORIAL/AIDS/HIV.html [apsilankyta 2007.02.16].

330. Law Commition site: http://www.lawcom.gov.uk/index.htm [apsilankyta 2006.08.16].

331. Law lord urges cannabis legalisation // http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2004508.stm [apsilankyta 2006.08.31].

332. Postexposure Prophylaxis for HIV Infection // http://www.medscape.com/viewarticle/410409_12 [apsilankyta 2007.02.16].